ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI

EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

İLKOKUL ÇOCUKLARINA YÖNELİK İHMAL VE İSTİSMARI ÖNLEME: BİR ANABABA EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİL ATEŞOĞLU

ANKARA, EKİM, 2018

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER ANABİLİM DALI

EĞİTİM PSİKOLOJİSİ PROGRAMI

İLKOKUL ÇOCUKLARINA YÖNELİK İHMAL VE İSTİSMARI ÖNLEME: BİR ANABABA EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİL ATEŞOĞLU

DANIŞMAN: PROF.DR. EMİNE GÜL KAPÇI

ANKARA, EKİM, 2018

ONAY

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Nil Ateşoğlu'nun hazırladığı "İlkokul Çocuklarına Yönelik İhmal ve İstismarı Önleme: Bir Anababa Eğitim Programının Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı/Eğitim Psikolojisi Programı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

İmza

Prof.Dr. Emine Gül Kapçı (Danışman) .....

Üye S. Ebru Geyel Kültür .....

Üye Eylem Gökçe Türk .....

Onay

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından .../.../....2018 tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca.../.../....2018 tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KEPENEKCİ

Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Nil Ateşoğlu

ÖZET

İLKOKUL ÇOCUKLARINA YÖNELİK İHMAL VE İSTİSMARI ÖNLEME:
BİR ANABABA EĞİTİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ateşoğlu, Nil

Yüksek Lisans, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emine Gül Kapçı

Ekim 2018, xiii + 192 sayfa

Bu çalışmanın amacı, çocuk ihmali ve istismarını önlemeye ilişkin bir anababa eğitim programının geliştirilmesi ve ilkokul çağında çocukları olan anababalarla etkililiğinin sınanmasıdır.

Araştırmada deney ve kontrol gruplu ön-test son-test modeline dayalı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları Ankara İli, Çankaya Belediyesi bünyesinde yer alan Bademlidere Çankaya evinde çeşitli kurslara katılan anababalar ile rehber öğretmenler aracılığıyla ulaşılan anababalardır. Çalışmaya toplam 55 anne (deney n=30; kontrol n=25) katılmıştır. Toplam üç oturum olarak hazırlanan programda her oturum yaklaşık iki saat sürmektedir. Katılımcılar eğitim öncesi ve eğitimin bitiminden üç hafta sonra sadece duygusal istismarı fark etme düzeyinin değerlendirildiği *Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği* (DİFÖ) ile araştırmacı tarafından geliştirilen ve anababaların ihmal ve istismar bilgisini tüm yönleriyle değerlendiren *Anababa Bilgi Anketi'*ni (ABA) doldurmuşlardır. Ayrıca, deney grubu ve kontrol grubu araştırmacı tarafından hazırlanan toplam yedi açık uçlu soruya yanıt vermişlerdir. Yalnızca deney grubunun yanıtladığı ek iki soru da sorulmuştur.

Deney ve kontrol gruplarının DİFÖ son-test toplam puanı ($t_{(52)}$=-3.79, p<.05) ve DİFÖ-*Yüksek Beklenti* ($t_{(53)}$=-4.91, p<.05) alt boyutu son-test puanları için yapılan t-testi sonuçları deney grubu lehine farklılığın olduğunu göstermiştir. Deney grubunun DİFÖ toplam puan ($t_{(29)}$=6.65, p<.05) ve DİFÖ-*Yüksek Beklenti* alt boyutu ön ve son-test puanları için yapılan ilişkili t-testi sonuçları ($t_{(29)}$=7.00, p<.05) yine deney grubu lehine anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermiştir. Deney ve kontrol grubunun DİFÖ toplam puanı ($F_{(1,51)}$=21.19, p<.05) ve DİFÖ-*Yüksek Beklenti* alt boyutu ($F_{(1,52)}$=27.65, p<.05) için gerçekleştirilen ANCOVA sonuçları ön-testler kontrol edildiğinde aradaki farklılığın anlamlı olduğuna işaret etmektedir.

ABA sonuçları frekans ve yüzde hesaplamaları ile değerlendirilmiştir. Deney grubunun doğru yanıt verme oranları son-testte belirgin bir şekilde artış göstermiş, (ön-test $\overline{X}$=44.90, SS=6.16, son-test $\overline{X}$=55.57, SS=6.29) kontrol grubunda ise ön ve son-test yanıtları arasında belirgin bir farklılık bulunmamıştır (ön-test $\overline{X}$=46.72, SS=5.52, son-test $\overline{X}$=48.36, SS=5.09).

Açık uçlu nitel sorulara verilen yanıtlar ise betimsel nitel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Sonuçlar, deney grubunun konuya ilişkin bilgi düzeylerini arttırmış olduklarını, kontrol grubunun ise ön ve son-test yanıtlarında ise herhangi bir farklılığın olmadığı yönündedir.

Sonuç olarak, deney grubunun çocuğa yönelik ihmal ve istismarı önleme ile ilgili bilgi ve farkındalıklarının eğitim sonrasında belirgin bir şekilde artmış olduğunu göstermiştir. Toplam üç haftalık bu eğitim programı, anababalara kolaylıkla ulaşılabilecek okullar ve diğer tüm eğitim kurumlarında uygulanarak çocuğun ihmal ve istismarının önlenmesine katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk ihmal ve istismarı, önleme, anababa, çocuk, anababa eğitim programı

ABSTRACT

PREVENTION OF CHILD ABUSE AND NEGLIGENCE TOWARDS ELEMENTARY SCHOOL CHILDREN: ASSESSMENT OF A PARENTAL TRAINING PROGRAMME

Ateşoğlu, Nil

MSc, Department of Educational Psychology

Supervisor: Prof. Dr. Emine Gül Kapçı

October 2018, xiii + 192 pages

The purpose of this study is to develop a parent training programme to prevent child abuse and neglect and examine it's effect on the parents who have children attending elementary school.

In this study, the pre-test/post-test control group experimental design has been applied. The parents who attended to a variety of courses at Bademlidere Çankaya House within Çankaya Municipality has been reached via school counsellors, and they form the research sample. The data collected from 55 mothers. Of the 55 mothers, 30 were in experiment and 25 were in control groups. The programme consists three sessions and each of them lasts approximately in two hours. During the data collection process, mothers completed a) *"Recognition of Emotional Maltreatment Scale (REMS)"* before and three weeks after the training completed , b) *"Parental Information Questionairre (PIQ)"* which has developed by the researcher to evaluate the knowledge of neglect and abuse, c) Seven open-ended questions in both groups. Additionally, two more open-ended questions were asked to the experiment group.

The t-test results indicated that the post-test total score of REMS ($t_{(52)} = -3.79$, $p<.05$) for the experimental and control groups and the sub dimension of *High Expectation* ($t_{(53)} = -4.91$, $p<.05$) have demonstrated that experimental gruop were more recognizant of emotional maltreatment than control group. The participants in experimental group demonstrated a significant difference in both pre and post test scores in REMS total score ($t_{(29)} = 6.65$, $p<.05$) and the sub dimension of *High Expectation* ($t_{(29)} = 7.00$, $p<.05$). The ANCOVA demonstrated that REMS scores were statistically significant on both REMS total score ($F_{(1.51)} = 21.19$, $p<.05$) and the sub-dimension of *High-Expectation* ($F_{(1.52)}= 27.65$, $p<.0.5$) when the pretest scores were controlled.

The PIQ results were evaluated through frequency and percentage calculations. The rate of accurate responds by the experiment group have displayed a raise in the post test (preliminary test $\overline{X}$ =44.90 SS = 6.16, eventual test $\overline{X}$=55.75, SS =6.29) whereas with respect to the control group, there were not a significant difference between the pre and post test responds (preliminary test $\overline{X}$= 46.72, SS=5.52, eventual test $\overline{X}$ =48.36 ,SS =5.09).

The responds given to the open-ended qualitative questions were analyzed by means of a descriptive qualitative analysis. The results have implied to the fact that the experimental group has seemingly furthered their scope of information pertaining to the subject while there was barely any difference respectively in the control group's responds to the pre and post test questions.

Analyses revealed that the experimental group demonstrated remarkably extention on their knowledge and awareness about the neglect and abuse practised against children. As a consequence, the present programme may contribute to the prevention of neglect and abuse of children by being carried out by the schools that can reach the parents and in all other educational institutions.

Key Words: Child abuse and negligence, intervention, parents, parenting programme

ÖNSÖZ

Eski çağlardan beri her toplumda çocuğa karşı kötü muameleler (çocukları satmak, küçük yaşta evlendirmek, öldürmek, taciz, tecavüz vb.) görülmüştür. Çocukların beden ve ruh sağlıklarını etkileyen her türlü kötü muamele olarak değerlendirebileceğimiz ihmal ve istismar halen günümüzde de etkisini devam ettirmektedir. Bu konuda toplumda farkındalık yaratacak çalışmaların yapılması, bu çalışmaların desteklenmesi ve yaygınlaştırılması çok önemlidir.

Çocuk ihmal ve istismarının konuşmakta zorlanılan bir konu olduğu açıktır. Ancak "çocuğa yönelik ihmal ve istismar" vakalarını susarak değil; konuşarak önleyebiliriz. Öncelikle, oldukça hassas ama bir o kadar da önemli olan bu konuda bir önleme çalışması geliştirmem ve sunmam için beni teşvik eden ve bu alanda bana her türlü desteği verdiğini yürekten hissettiğim canım hocam ve tez danışmanım Emine Gül Kapçı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatımda vereceğim her eğitimde aklımda siz olacaksınız. Daha sonra ise, bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan ve her zaman motive edici konuşmalarıyla bana güç veren, benim her şeylerim olan canım aileme çok teşekkür etmek istiyorum. Son olarak ise, tezimi raporlaştırma kısmında sorduğum sorularıma her zaman içtenlikle cevap veren ve bana desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Dr. Öğretim Üyesi Ömer Özer'e, Araştırma Görevlisi Gözde Sırgancı'ya ve Erdem Ocak'a teşekkür etmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

ONAY ... ii
TEZ BİLDİRİMİ ... iii
ÖZET ... iv
ABSTRACT ... vi
ÖNSÖZ ... viii
İÇİNDEKİLER ... ix
ŞEKİLLER DİZİNİ ... xii

BÖLÜM I ... 1
1. GİRİŞ ... 1
1.1. Problem ... 1
1.2. Amaç ... 5
1.3. Önem ... 6
1.4. Varsayımlar ... 6
1.5. Sınırlılıklar ... 7
1.6. Tanımlar ... 7
1.7. Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar ... 7
1.7.1. Çocuk Hakları ... 8
1.7.2. Çocuk ihmal ve İstismarında Tarihsel Süreç ... 9
1.7.3. İhmal ve İstismar Tanımı ... 11
1.7.4. Çocuk İstismarının Sınıflandırılması ... 12
1.7.4.1. Fiziksel İstismar ... 12
1.7.4.2 Duygusal İstismar ... 17
1.7.4.3. Cinsel İstismar ... 19
1.7.4.4. İhmal ... 21
1.7.5. Çocuk İhmal ve İstismarında Risk Faktörleri ... 23
1.7.5.1. Aileye Bağlı Risk Faktörleri ... 23
1.7.5.2. Çocuğun Özelliklerine Bağlı Risk Faktörleri ... 25
1.7.6. Çocuk İhmal ve İstismarının Görülme Sıklığı ... 26
1.7.6.1. Dünyadaki ve Türkiye'deki Durum ... 26
1.7.7. Çocuk ihmal ve İstismarını Açıklamaya Yönelik Kuramlar ... 32
1.7.7.1 Psikiyatrik Yaklaşımlar ... 32

1.7.7.2. Sosyolojik Yaklaşımlar 33
1.7.7.3. Sosyal Öğrenme Kuramı 34
1.7.7.4. Ekolojik Model 34
1.7.8. Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme 35

BÖLÜM II 45
2. YÖNTEM 45
2.1 Araştırma Modeli 45
2.2. Katılımcılar 46
2.3. Program 48
2.4. Veri Toplama Araçları 51
2.5. Verilerin Analizi 55
2.6. İşlem 57

BÖLÜM III 59
3. BULGULAR 59
3.1. Anababa Bilgi Anketi Bulguları 59
3.2. Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği Bulguları 74
3.3. Nitel Bulgular ve Yorumları 82
3.4. Deney Grubunun Almış Oldukları Eğitime İlişkin Düşünce ve Değerlendirmeleri 109

BÖLÜM IV 113
4. TARTIŞMA 113

BÖLÜM V 127
5. SONUÇ VE ÖNERİLER 127

KAYNAKLAR 131

EKLER 145
EK 1. Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme: Bir 147
Ana Baba Eğitim Programı 147
EK 2. Deney Grubu Katılımcılarının Nitel Soruluara Verdikleri Son-test Yanıt Örnekleri 190

ÇİZELGELER DİZİNİ

1. Araştırmanın Deseni (2x2'lik Karışık Desen) 46
2. Anababa Eğitim Programı İçerik.....50
3. Deney ve Kontrol Gruplarının Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği'nden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Çarpıklık ve Basıklık Katsayısına İlişkin z-Değerleri.....55
4. ABA Deney ve Kontrol 110
5. Grubu Frekans ve Yüzde Hesaplamaları.....64
6. Deney ve Kontrol grubunun DİFO Alt boyutlarından ve Toplamından Aldıkları Ön-test ve Son-test Puan Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri 75
7. Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO-Duyarsızlık, DİFÖ-Terörize Etme ve DİFÖ-Reddetme Öntest Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....76
8. Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO Terörize etme, Duyarsızlık, Reddetme Son-test Puanlarına Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları 77
9. Deney Grubunun DİFO Elde Ettiği Ön-test ve Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları 78
10. Yüksek Beklenti Alt Ölçeğine İlişkin Regresyon Eğilimini Gösteren Bulgular.....79
11. Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO Yüksek Beklenti Ön-test Puanlarına Göre Düzeltilmiş Son-test Puanlarına İlişkin Ancova Sonuçları 80
12. DİFO Toplam Puanına İlişkin Regresyon Eğilimini Gösteren Bulgular.....81
13. Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO, Ön-test Toplam Puanlarına Göre Düzeltilmiş Son-test Puanlarına İlişkin ANCOVA Sonuçları.....82
14. Deney ve Kontrol Gruplarının Açık Uçlu Sorulara Verdikleri Yanıtlar 111

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Deney grubu katılımcılarının çocuk ihmali konusundaki bilgi durumu 84

Şekil 2: Deney grubu katılımcılarının çocuk ihmali konusundaki bilgi durumu 84

Şekil 3. Kontrol grubu katılımcılarının çocuk ihmali konusundaki bilgi durumu.....86

Şekil 4: Deney grubu katılımcılarının çocuk istismarı konusundaki bilgi durumu.....88

Şekil 5. Deney grubu katılımcılarının çocuk istismarı konusundaki bilgi durumu.....89

Şekil 6. Kontrol grubu katılımcılarının çocuk istismarı konusundaki bilgi durumu.....92

Şekil 7. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıkları zaman akıllarından geçen düşünceler.....93

Şekil 8. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıkları zaman akıllarından geçen düşünceler.....94

Şekil 9. Kontrol grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıkları zaman akıllarından geçen düşünceler.....94

Şekil 10. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıklarında gösterdikleri davranışlar.....95

Şekil 11. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıklarında gösterdikleri davranışlar.....96

Şekil 12. Kontrol grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıklarında gösterdikleri davranışlar.....96

Şekil 13. Deney grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar.....98

Şekil 14. Deney grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar.....98

Şekil 15. Deney grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar.....99

Şekil 16. Kontrol grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar.....100

Şekil 17. Kontrol grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar 100

Şekil 18. Deney grubu katılımcılarının çocuğa yönelik cinsel istismar şüphesi durumunda ne yapılabileceğine ilişkin görüşleri 103

Şekil 19. Deney grubu katılımcılarının çocuğa yönelik cinsel istismar şüphesi durumunda ne yapılabileceğine ilişkin görüşleri 103

Şekil 20. Kontrol grubu katılımcılarının çocuğa yönelik cinsel istismar şüphesi durumunda ne yapılabileceğine ilişkin görüşleri 104

Şekil 21. Deney grubu katılımcılarının genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri 106

Şekil 22. Deney grubu katılımcılarının genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri 107

Şekil 23. Kontrol grubu katılımcılarının genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri 108

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemine, amacına, hipotezlerine, önemine, sınırlılıklarına ve tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem

Yaşam dönemleri içerisinde "çocukluk" insan hayatında oldukça önemli bir yer tutar. Bu dönemde hızlı bir fiziksel, zihinsel ve sosyal-duygusal gelişim süreci içerisinde olan çocuklar, yetişkinlerin bakımına ve ilgisine ihtiyaç duyar. Çocukların gelişimlerinin desteklenmesi, ileride çözülmesi zor olabilecek sorunların ortaya çıkmasını engeller (Kanak, 2011). Polat (2007), özellikle okul öncesi dönem çocuklarının yetişkinlerin desteğine ihtiyaçları olduğunu, bu dönemde ailelerinden gördükleri sevgi ve ilginin çocukların sağlıklı bir birey olmalarında önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Barınma, sağlık, beslenme ve eğitim alanlarındaki yaşanan eşitsizliklerden en çok çocuklar etkilenmektedir. Toplumun geleceği olan çocukların sağlıklı gelişim sergilemeleri, geleceğin toplumunun da sağlıklı olacağının bir işareti olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle çocukların sağlıklı gelişimlerini engelleyecek yaklaşımların önlenmesi çok önemlidir (Güner, Güner ve Şahan, 2010).

Çocukluğun tarihi uzun bir karabasan olarak değerlendirilmektedir. Eski çağlarda çocuğun kaderinin annesinin kaderine bağlı olduğu ve her ikisinin de toplumda kölelerden biraz daha iyi durumda oldukları bilinmektedir. Ancak bu yine de hem annelerin hem de çocuklarının mal gibi alınıp satılmasını, dövülerek sakat bırakılmalarını veya kurban edilmelerini önlememiştir. İnsanlığın bu karabasandan uyanabilmesi ancak 20.yy'da gerçekleşebilmiştir (Kirkpatrick, 1955; akt. Yörükoğlu, 2007).

Bununla birlikte hala dünyanın pek çok yerinde, fiziksel ve psikolojik saldırganlık son derece yaygın disiplin teknikleri olarak kullanılmaktadır (Straus ve Field, 2003). Yetiş (2017) istismarın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerin boyutunu azaltmak amacıyla

erken müdahale sistemlerinin oluşturulması gerektiğini belirtmekte ve ihmal ve istismarın bildirim zorunluluğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca bildirimin şekli ve ne zaman yapıldığı, çocukta meydana gelen bedensel, ruhsal ve davranışsal değişikliklerin farkında olmak gibi etmenlerin, çocukların yaşadıkları travmatik durumdan nasıl ve ne kadar etkileneceklerini belirleyebileceğini iddia etmektedir.

Dünyada her yıl 57000 çocuğun ihmal ve istismar kaynaklı olarak yaşamını yitirmiş olduğu bildirilmektedir. Bu çocuk ölümlerine bakıldığında ise ölümlerin, özellikle gelişmemiş ülkelerde 0-4 yaş arası çocuklarda görüldüğü ortaya çıkmıştır (Runyan, Corrine, İkeda ve diğerleri, 2002).

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı çocuk istismarı tanımı önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü tanımların fazla olması sebebiyle ortak bir noktada birleşmek amacıyla 1985'te toplanmış ve konunun uzmanlarını bir araya getirmiştir. Bunun sonucunda karara varılan ortak bir tanım olmuştur. Bu tanıma göre, çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini, psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin, toplumu veya ülkesi tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlardır. Yapılan bu tanımda, çocukların istismar olarak algılamadığı ve yetişkinlerin istismar olarak kabul etmedikleri davranışlar da dâhil edilmektedir (Polat, 2001).

Dünya Sağlık Örgütü çocuğa karşı kötü muameleyi dört başlık altında toplamıştır. Bunlar, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile ihmaldir. Dünya Sağlık Örgütünün ISPCAN (International Society For The Prevention Of Child Abuse And Neglect) ile birlikte önerdigi tanımlar bu alanda ölçüt alınmaktadır (WHO, 2006). ISPCAN, çocuk istismarı ve ihmalini tüm fiziksel ve/veya duygusal istismar, cinsel istismar, ihmal veya ticari amaçla kullanım gibi çocuğun sağlığına, yaşamının sürdürülmesine, gelişimine veya onuruna zarar veren/verebilecek olan ve sorumluluk, güven veya güç ilişkisi kapsamında yapılan tüm davranışlar olarak tanımlamaktadır (ISPCAN, 2004).

Fiziksel istismar çocuğun sağlığına, gelişimine, benlik değerine zarar verebilecek bir şekilde kasıtlı olarak çocuğa yönelik fiziksel gücün kullanılmasıdır. Tekmelemek, sarsmak, ısırmak gibi davranışlar bu istismar türüne girmektedir. Çoğunlukla aile içinde görülen fiziksel istismarın anababanın çocuğu cezalandırma niyetiyle yaptıgı bilinmektedir. Duygusal istismar tanımına bakıldığında, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına yönelik uygun ve destekleyici bir ortam sağlanmamasını, çocuğun fiziksel ve ruh sağlığına, ruhsal iyi oluşuna zarar verici yaklaşımların var olmasını içermektedir. Bu

yaklaşımlar, çocuğu aşağılama, çocuğu tehdit etme, çocuğu suçlama şeklinde görülebilir. Cinsel istismar ise çocuğun gelişimsel olarak hazır olmadığı ve kavrayamadığı cinsel etkinliklere çocuğun dâhil edilmesidir. Bu istismar bir yetişkin veya çocuğun kendisinden yaşça büyük, çocuktan sorumlu, çocuğun güvendiği veya çocuktan daha güçlü bir pozisyonda olan bir genç tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. İhmal kavramı, çocuğun iyiliği ve gelişimsel ihtiyacı doğrultusunda gerekli desteğin ve ilginin çocuktan mahrum bırakılmasıdır. İhmal çeşitli şekillerde görülebilir; çocuğun duygusal gelişimi, eğitim ve sağlık, beslenme, güvenli yaşam koşullarında yaşama alanları bunlardan birkaçıdır. Ekonomik durumları iyi olan ailelerin çocukları da ihmal edilebilmektedir (WHO, 2006).

Çocuk ihmal ve istismarının çocuğun psikososyal gelişimini kısa ve uzun dönemde etkilediği görülmektedir (Yılmaz, 2009). Düşük benlik saygısı, başkalarına karşı güvensizlik, kaygı ve öfke duygularının yaşanması ve fobiler geliştirmesi, yeme ve uyku bozukluklarının yaşanması, depresyon, saldırganca davranışlar sergilenmesi, suça yönelme, alkol ve madde kullanılması gibi olumsuz sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir (Mulyran, Cathers ve Fagin, 2000). Bu belirtilerin yanı sıra psikosomatik yakınmalar, arkadaşlık ilişkilerinde kendine güvensiz ve korkulu olmak gibi bir dizi başka olumsuz etkiler de alanyazında yer almaktadır (Szyndrowski, 1999).

Browne ve Herbert 1997 (akt. Kanak, 2011) çocuk ihmali ve istismarını önleme çalışmalarının üç düzeyde gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. Birincil önleme, istismar meydana gelmeden önce toplum içerisinde köklü bir değişimin ortaya çıkmasını hedefleyen müdahale teknikleridir. Örneğin, anababaları eğitmek ve toplumsal kaynakları harekete geçirmek bu aşamada yer almaktadır. İkincil önleme ise risk grubundaki ailelerin belirlenmesi ve müdahale edilmesini içermektedir. Üçüncü önleme ise istismar gerçekleştikten sonraki tedavi sürecini kapsamaktadır.

İstismarı önleme çalışmaları 1970'li yılların ortasından itibaren, Amerika ve Kanada'da cinsel istismarın sanıldığından daha fazla yaşandığının fark edilmesiyle başlamıştır (Bolen, 2003). Başlatılan çalışmalarla toplumda farkındalığın artması sağlanmış ve bu konuda da görgül çalışmalar giderek artış göstermiştir. Artan çalışmaların etkisiyle en başta Kuzey Amerika ülkelerinde cinsel istismarın önlenmesine ilişkin programlar geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle okul temelli geliştirilen bu programlar, toplumda artmış olan farkındalık ile birlikte ivme kazanmıştır (Bolen, 2003).

Çocuğa yönelik ihmal ve istismar ancak tüm toplumun ortak mücadelesiyle önlenebilir. Çocuk istismarının çocukta bıraktığı zararlara ilişkin farkındalık geliştirmek mücadelenin birinci basamağı olarak değerlendirilebilir (Özgentürk, 2014). Özellikle, önleme çalışmalarının önemli bir ayağı olan anababaları bu mücadeleye ortak etmek ve onları ihmal ve istismarı önleme eğitimlerine dahil etmek çok önemlidir. İstismar konusunda bilgi edinen anababaların bu konuda daha uygun önlemler alabildiği ve bu konuda çocuklarıyla daha rahat konuşabildikleri görülmüştür (Snavely, 1991; Lape-Brinkman, 2000; Kenny, 2009). Dolayısıyla, önce anababaların istismara ilişkin, özellikle de cinsel istismara ilişkin doğru bildikleri yanlışların neler olduğunu ve bu konuda ne tarz önleyici yaklaşımlar benimsemeleri gerektiğini öğrenmeleri oldukça yararlı olabilir (Özer, 2014). Anababalarla yapılan önleme çalışmaları iki türde karşımıza çıkmaktadır; yalnızca anababanın katıldığı ya da anababalarla çocuklarının birlikte katıldığı eğitim programları. Bu çalışmalardan birinde, Lape-Brinkman (2000) okul öncesi dönem çocukları için cinsel istismarı önleme programı geliştirmiştir. Programa aileler de dahil edilmiş ve ailelere de cinsel istismarı önlemeyle ilgili bilgiler verilmiştir. Program sonrasında hem çocukların hem ailelerinin bilgi düzeylerinde artış olduğu görülmüştür. Özellikle ailelerin çocuklarıyla cinsel istismar ve istismarın önlenmesi konusunda çok daha rahat konuşur hale geldikleri de ortaya çıkmıştır. Benzer bir çalışmada Kenny (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada da hem çocuklara hem de ailelere yönelik bir çocuk cinsel istismarını önleme programının etkililiği değerlendirilmiştir. Programa katılan çocuklar ve aileleri kendi oturumlarında kişisel güvenliği sağlama, güvende kalma gibi konularda bilgi almışlardır. Aileler bu konular dışında ek olarak cinsel istismarı çocuklarıyla nasıl konuşacakları ve istismara uğradığını söyleyen bir çocuğa nasıl karşılık verecekleri konusunda da videolar aracılığıyla bilgiler edinmişlerdir. Program sonunda aileler, çocuklarının kendilerine olan güvenlerinin arttığını fark ettiklerini vurgulamışlardır. Ayrıca aileler çocuklarıyla kişisel güvenlik konusunda çok daha rahat konuşabildiklerini belirtmişlerdir.

Bu alanda Turkiye'de yapılan çalışmalardan biri İzmir'in Karabağlar ilçesinde ilçe kaymakamlığı aracılığıyla "Mutlu çocuklar yarınımızdır" adı altında gerçekleştirilmiştir. Bu projenin amacı ilkokullarda görev yapan idareciler, öğretmenler ve öğrenci velilerine ulaşılarak çocuk ihmal ve istismarının önlenmesidir (karabaglar.gov.tr, 2014). Proje kapsamında ilçede 11 ilkokulda görev yapan 389 öğretmen, 1732 veli ve ilçede bulunan tüm ilk ve ortaokullarda görev yapan 56 idareci ve

54 din görevlisi “çocuk istismarının tanımı, istismar çeşitleri, risk faktörleri, çocuk istismarı bulguları, çocuk istismarının yaşanması durumunda yapılması gerekenler” hakkında Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi danışmanlığında hazırlanan eğitimlerle bilgilendirilmiştir. Yapılan bu veli ve öğretmen eğitimleri sonrasında katılımcılara çocuk ihmal ve istismarı bilgisini ölçen anket uygulanmıştır. Eğitim alan ve almayan veli ile öğretmenlerin verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında, eğitim alan grubun istismar hakkındaki bilgi düzeylerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Eğitim alan ve almayan grup arasında verilen yanıtlarda anlamlı bir fark olduğu görülmüştür (karabaglar.meb.gov.tr, 2015).

Türkiye’de özellikle çocuk ihmal ve istismarını önlemeye ilişkin yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Çocuk ihmal ve istismarını önlemede çok önemli bir yere sahip olan anne ve babaların eğitimine dayalı, çocuk istismarını tüm boyutlarıyla ele alarak ihmal ve istismarı önleme üzerinde duran bir programla neredeyse hiç karşılaşılmamıştır. Bu çalışmanın temel gerekçesi de böylesine önemli bir eksikliğin giderilmesidir. Aile, birlikte yaşayan veya en azından düzenli ilişkileri olan insan topluluğu olarak ifade edilebilir. Bu insan topluluğunun da özellikle çocuk yetiştirme konusunda bazı sorumlulukları vardır (Tower, 2005). Yapılan arastırmalar, anababa eğitim programlarının ozellikle birincil önleme açısından önemli katkılar sağlayabileceğine işaret etmektedir. Türkiye’de anababa eğitimi aracılığıyla önlemeye dönük ve etkililiği sınanan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu araştırmanın temel problemi alanyazındaki bu eksikliği gidermek ve çocuğa yönelik ihmal ve istismarı önlemeye katkıda bulunabilecek bir anababa eğitim programı geliştirmektir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, ilkokul çağında çocukları olan anababalara yönelik, çocuk ihmali ve istismarını önlemeye ilişkin bir anababa eğitim programının geliştirilmesi ve etkililiğinin sınanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hipotez sınanacaktır:

Çocuğa yönelik ihmal ve istismarı önlemek için geliştirilen anababa eğitim programına katılan ve katılmayan anababaların çocuk ihmali ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalıklarını değerlendiren ölçümlerde ön-test puanları dikkate alındığında

programa katılan anababaların son-test puanları bu programa katılmayan anababalardan daha yüksek olacaktır.

1.3. Önem

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye'de ihmal ve istismarı önleme ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle hem cinsel istismarı önleme programlarına ilişkin hem de ailelerin dahil edildiği önleme programlarına ilişkin yeterli sayıda çalışmanın bulunmadığı çok açıktır. Hâlbuki önlemeyle ilgili çocuklara yönelik geliştirilen programların yanında, anababalara yönelik hazırlanan bilgi verici eğitim programlarının geliştirilmesi de çok önemlidir. Hatta çocukların bu eğitimleri almadan önce, kendi ailelerinin önleme ile ilgili bir eğitimden geçmesi ve istismarın göstergelerinden haberdar olmaları, çocuklarıyla istismar konusunda nasıl konuşacaklarını ve onlara nasıl yaklaşacaklarını öğrenmeleri çocuklar ve aileleri açısından oldukça önemlidir. Ailelerin ev ortamını çocukları için daha güvenli hale getirmeleri de önem taşımaktadır (Wurtele, 2009).

Türkiye'de bu konuda yapılan tez çalışmalarına bakıldığında, çocuk ihmal ve istismarının yaygınlığına ilişkin betimsel araştırmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu çalışmaların varlığı da oldukça değerlidir. Ancak çocuk ihmal ve istismarı daha ortaya çıkmadan önlenebilmesi için çeşitli önleme programlarına ihtiyaç vardır. Genel olarak hem ihmali hem de istismarı önleme konusunda ailelere kapsamlı bir bilgilendirici eğitim programı hazırlanması ve buna en çok ihtiyaç duyan ailelere sunulması önemlidir. Sonuç olarak, toplam üç oturumdan oluşan ve çeşitli teknikler kullanılarak sunulan aile temelli önleme programının alanyazına katkı sağlayacağı ve ülke içerisinde daha sonra geliştirilecek önleme programlarına da ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmaya katılan katılımcıların araştırmada kullanılan ölçme araçlarını samimiyetle yanıtladıkları varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmada özellikle alt veya orta sosyoekonomik düzeyde ailelere ulaşılmıştır. Bu sebeple çalışma alt veya orta sosyoekonomik düzeye (SED) sahip aileler ile sınırlı kalmaktadır.

Araştırma için hazırlanmış olan program hem anne hem babalara yöneliktir. Ancak hazırlanan eğitim programı sadece annelere sunulabilmiştir; çünkü eğitimin verildiği Çankaya Evinde yalnızca annelere ulaşılabilmiştir. Annelerin çoğunluğu çalışmamaktadır. Eğitimci, geriye kalan az sayıda çalışan anneleri de düşünerek, tüm anneler için uygun olacağı düşünülen ortak bir saat belirlemiştir. Eğitimin yapıldığı gündüz veya öğlen saatlerinin genellikle babaların çalışma saatlerine denk geliyor olması da babaların çalışmaya katılamamasına neden olmuştur.

1.6. Tanımlar

Çocuk İhmali: Çocuğun psikolojik ve fiziksel gelişimi için gerekli olan ilgi ve desteğin, temel bakım veren kişilerce yeterince karşılanmaması.

Çocuk İstismarı: Çocuğun tüm gelişim alanlarını olumsuz yönde etkileyen, çocuğa yönelik, bir yetişkin, kendisinden yaşça daha büyük bir diğer çocuk veya toplum tarafından gerçekleştirilen kötü muamele.

Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar: Çocuğun bir yetişkinin veya kendisinden yaşça daha büyük bir diğer çocuk tarafından cinsel doyum isteğini karşılamak amacıyla kullanılması.

Önleyici Çalışmalar: Çocuğa yönelik cinsel istismarı önlemek amacıyla gerçekleştirilen ve çocuğa, anababaya, öğretmenlere veya toplumun geneline yönelik bilinçlendirme ve güçlendirme çalışmaları

1.7. Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, çocuk hakları, ihmal ve istismar kavramları, çocuk ihmal ve istismarının tarihsel süreci, istismarın sınıflandırılması ve bu konuda yapılmış olan araştırmalar ele alınmaktadır.

1.7.1. Çocuk Hakları

Tüm canlılar içerisinde çocuk sevilmeye, korunmaya ve en uzun süre bakıma ihtiyaç duyan bir varlıktır. Çocukların hem bedenen, hem ruhsal hem de sosyal yönden korunması ve sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi tüm toplumun sorumluluğudur (Kır, 2015). Toplumun geleceğinde büyük etkiye sahip olan yeni nesillerin ruhsal ve fiziksel yönden sağlıklı, kendi değerlerinin farkında olan ve bu değerleri insanların iyiliğine kullanabilen bireyler olmaları, toplumun onlara sağladığı koşullarla oldukça ilişkilidir (Aral, 2001).

Çocukluk dönemi bir insanın kendini tanımasını, dünyayı keşfetmesini, kendine ve yaşadığı çevreye anlamlar yüklemesini sağlayan ilk evredir. Bu sebeple bu dönemde yaşanacak olumsuz deneyimler çocuğun bireyselleşme ve kişilik gelişimi sürecinde zedeleyici etkilere sebep olabilir. Anababa ile olan ilişkinin çocuk için besleyici ve koruyucu olması önemlidir. Çocuğu koruyucu ve destekleyici olmanın önemi özellikle Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (1989) 19. Maddesinde vurgulanmaktadır. Bu maddede "çocuğun aile içinde istismar ve ihmale karşı korunması için gerekli tedbirlerin alınması" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bununla birlikte Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi (1924), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi (1954), İnsan Hakları Bildirisi (1948) de çocukların haklarına vurgu yapan belgelerdir (Özer, 2014).

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, ulusal yasalarca daha genç bir yaşta reşit sayılma[1] dışında, 18 yaşın altındaki her birey çocuk sayılmaktadır (Akçay, 2008). Çocuk hakları dünyadaki tüm çocukların hiçbir din, dil, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasi ve sosyal sınıf ayrımı yapmaksızın, hem ahlaki hem de kanunen, doğdukları andan itibaren sahip oldukları sağlık, barınma, eğitim ve her tür istismara karşı korunmaya yönelik haklarını içermektedir. Aynı zamanda çocuk hakları kavramı, çocukların fiziksel, ahlaki, zihinsel, ruhsal ve toplumsal açıdan sağlıklı birer birey olarak hayatlarına devam edebilmelerini de kapsamaktadır (Yalçın, 2011). Başka bir ifadeyle "çocuk hakları", yasalarca güvence altına alınan ve tüm dünya çocuklarını kapsayan sağlık, eğitim,

[1] **TMK Madde 12.** Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.

barınma hakları ile fiziksel, duygusal ve cinsel kötü muameleye karşı korunma haklarının önemine vurgu yapan bir kavramdır (Kır, 2015).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına ilişkin Sözleşmeye göre, sözleşmeyi imzalayan devletler, çocukların bakımından sorumlu olan anababaların veya başka herhangi bir yetişkinin çocuklara uygulayabileceği ihmal ve istismardan çocukları gerektiği gibi korumakla yükümlüdürler (Unicef.org.tr, 2005). Bu sebeple sözleşmeyi onaylayan devletlerin, çocukların her yönden sağlıklı bir birey olarak yetişebilmesi, hayata umutla bakabilmesi ve geride travmatik çocukluk anıları bırakmadan yetişkinliğe doğru ilerleyebilmeleri için, ihmal ve istismarı önlemeye oldukça önem vermeleri, bu doğrultuda etkili çalışmalar yürütmeleri gerekmektedir.

1.7.2. Çocuk ihmal ve İstismarında Tarihsel Süreç

Tarih boyunca çocukluğun anlamı ve çocuğa bakışta önemli değişiklikler yaşanmıştır. Geleneksel ailenin değerlerinde baba için çocuk ekonomik bir güç olarak görülmektedir ve çocuklardan küçük yaşta çalışmaları beklenmektedir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017). Eski toplumlarda insanlar çocuklara acımaksızın onları çalıştırarak, kırbaçlayarak yetiştirdikleri, çocukları işe yaramaz olursa da evden attıkları ya da onları öldürdükleri durumlar yaşanmıştır. Çocukların doğar doğmaz babaları tarafından öldürüldükleri, köle olarak satıldıkları, çalıştırıldıkları, tanrılara adak olarak verildiği durumlar da vardır. Örneğin Eski Roma'da babalara çocuklarını satma, öldürme, terk etme gibi haklar kanunla tanınmış durumdadır. Çin, Meksika, Hindistan gibi ülkelerde ise bebeklerin nehirlere atılmaları gibi uygulamalara rastlanılmıştır (Radbill, 1968; akt. Kozcu, 1991). Nehre atılan bebekler arasında meşru olan, sağlam olan ve su üzerinde kalmayı başarabilen bebeklerin yaşamaya hakkı olduğuna; başaramayanların ise ölmeyi hak ettiğine inanılmıştır (Polat, 2007, Yörükoğlu, 2007).

Ortaçağ döneminde modern anlamdaki çocukluk terimlerine rastlanılmamaktadır. Yaklaşık olarak 5.yy ile 13.yy arasında çocukluk yaşamın farklı bir dönemi olarak algılanmamaktadır. Büyüyen bir insanın temel gereksinimleri önemsenmemektedir Ayrıca, Ortaçağ döneminde hasta veya gayrimeşru doğan bebeklerin teşhir edildiği, ölüme terk edildiği de bilinmektedir. Hatta bazı anababaların çocuklarının daha başarılı birer dilenci olmaları için bilerek çocuklarının bir yanını kesiyor olmaları da bilinen gerçekler arasındadır (Aries, 1962; Demause, 1974; akt. Gander ve Gardiner, 2015).

Bebek ve çocuklara karşı duyarlılık ancak 15.yy'ın sonlarına doğru gelişmeye başlamıştır. Yetişkinler çocukları kişiliğe sahip birer birey olarak kabul etmeye başlamışlardır. 1600 ile 1800 yılları arasında ise çocukların eğitimleri önemsenmeye başlanmış, yaşlı kimselerin gençlere rehberlik etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. 1800'lü yılların sonlarında ise bilimsel tıbbın gelişme göstermesiyle birlikte çocuğun beden sağlığına duyulan ilgide artış görülmüştür (Plumb, 1976; Sears, 1975; akt. Gander ve Gardiner, 2015).

Çocukların korunmasının önemli olduğuna gerçek anlamda vurgu yapılması ve bu konunun sosyal bir problem olduğuna ilişkin farkındalığın oluşması yine bu yüzyılın sonlarında olmuştur. Bu dönemde hem Amerika'da hem de İngiltere'de çocukları istismardan korumak için örgütler kurulmuştur. Örnek olarak, Amerika'da 1825 yılında çocuk suçlularına yönelik ıslah evi kurulmuştur. Yine Amerika'da 1874 yılında ortaya çıkan ilk çocuk istismarı vakası çocukları korumaya dayalı ilk derneğin kurulmasına öncü olmuştur. Daha sonra 1971 yılında, çocuklara yönelik haksız muaemelelerin ortaya çıkmasını engelleyebilmek amacıyla bir topluluk kurulmuş ve bunun örnekleri de Amerika'da ve İngiltere'de devam etmiştir (Polat, 2001).

Çocukların altın çağı olarak kabul edilecek dönem ise 20. yüzyıldır. Bilimsel gelişmeler, buluşlar, teknik yenilikler ve artan refah çocukları da oldukça olumlu etkilemiştir. Hekimlikte yaşanan yenilikler çocukların sağlıklı büyümeleri için önemli olmuştur. Çocuklara verilen değer artmıştır. Kempe ve diğerlerinin 1962 yılında yayınlanan (Battered Child Syndrome) "Örselenmiş Çocuk Sendromu" adlı makalesi çocuk ihmali ve istismarına verilen önemin artmasında etkili olmuştur (Kempe, 1972; akt. Kozcu, 1991).

Aynı zamanda bu dönemde eğitim alanındaki gelişmelerde büyük artış yaşanmış ve çocuklar çalışmak yerine okula gitmeye başlamışlardır. Daha çok çocuk üst düzey eğitime ulaşma şansına sahip olmuştur. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesinin 1924'te kabul edilmesi ve 20 Kasım 1959 yılında ise 78 ülkenin katılımı ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin oy birliğiyle kabul edilmesi, çocuğa ve çocuk haklarına bakışın devletler düzeyinde değişmesi için önemli bir gelişme olmuştur. Daha sonra, tam anlamıyla 1989'da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi gündeme gelmiş ve bu sözleşme toplam 193 ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi 1990 yılında imzalamış ve 1994 yılında da yürürlüğe sokmuştur (Yörükoğlu, 2007; Kır, 2015).

Çocuk haklarının korunmasına dair 193 ülke tarafından oybirliğiyle kabul edilmiş bir sözleşme olmasına rağmen, Dünyada çocuklar hala fiziksel, cinsel ve duygusal yönden örselenmektedir. Çocuklar hem anababaları hem de diğer yetişkinler tarafından kötü muameleye maruz kalmakta, ağır işlerde çalıştırılmakta, birer mal gibi satılabilmektedirler (Gökler, 2006). Bunu değiştirmede temel yükümlülük sözleşmeye imza atmış devletlerdir.

1.7.3. İhmal ve İstismar Tanımı

Çocuğa yönelik siddet içeren her davranış çocuk istismarı olarak nitelendirilmektedir. Dünya'da her yıl 15 yaşın altında olan 31000 çocuğun ölüm nedeninin çocuk istismarı olduğu bildirilmektedir (WHO, 2017). Çocuk istismarı her ülkede, her SED'de, her etnik ve kültürel sınıfta görülebilir. Çocuk istismarını tanımlamada kültürel ve toplumsal değerlerden ve konunun disiplinler arası bir nitelik taşımasından kaynaklı belirli zorluklar yaşanmaktadır. Bir hukukçu var olan bir istismar durumuna, eylemi gerçekleştiren yetişkinin niyetini ele alarak yaklaşabilirken, bir sağlık uzmanı da istismarın çocukta bıraktığı sonuca odaklanabilir. Aynı zamanda kültürel farklılıklar ve toplumsal değerlerin etkisiyle hangi davranışların istismar olarak değerlendirileceği de değişmektedir. Örneğin bir toplumda cinsel organları kesmek ve dolayısıyla kanamayla sonuçlanabilecek topluma kabul edilme törenleri, başka bir toplumlarda çocuk istismarı olarak değerlendirebilir. Bu sebeple tanıma evrensel bir boyut kazandırmak zorlaşmaktadır. Pek çok toplumda çocukları disipline etmek amacıyla çocuklara fiziksel istismar uygulanmaktadır. Bir diger deyişle, çocuk ihmali ve istismarı içinde yaşanılan toplumun kültürüyle yakından ilişkilidir. Hâlbuki çocukları disipline etmek ile çocukları cezalandırmak arasında fark vardır. Çocukları disipline etmek çocukların yargılama, sınırları öğrenme, öz-kontrol, kendilik yeterliği ve pozitif sosyal davranışlar gibi alanlarda eğitmek ve onlara yardımcı olmaktır (WHO, 2006). Kültürün hangi davranışların istismar olarak değerlendirilebileceğinde etkisi olsa da, belki de asıl üzerinde durulması gereken çocuğa zarar verilip verilmediğidir.

İstismarı evrensel bir tanıma kavuşturmanın zorluğuna rağmen çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin belirli tanımlar yapılarak ölçütler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü 1985 yılında çocuk istismarını "çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyecek, bir yetişkin, toplum, ülke tarafından bilerek veya

bilmeyerek yapılacak tüm davranışlar" olarak tanımlamıştır (Polat, 2001; Yücel, 2014). Dünya Sağlık Örgütünün yaptığı bu tanımda, yetişkinin çocuğa yönelik kötü muamelelerinde amaca değil sonuca odaklanılması gerektiği belirtilmektedir. Bunun nedeni ise, istismarı gerçekleştiren yetişkinin çocuğa yönelik sergilediği davranışta niyetinden ziyade, istismarın çocuk üzerinde bırakmış olduğu etkinin önemli olduğunun kabul edilmesidir (Turhan, Sangün ve İnandı, 2006).

Çocuğun büyümesinde ve gelişmesinde olumsuz bir etkiye sebep olan çocuk istismarı fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal şeklinde sınıflandırılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre ise ihmal, çocuğa bakmakla sorumlu olan kişiler tarafından, çocuğun gelişimi için önemli olan ihtiyaçların karşılanmaması veya bu ihtiyaçların göz ardı edilmesidir. Bu ihtiyaçlar sağlık, duygusal gelişim, beslenme, barınma, eğitim ve güvenli yaşama şartlarıdır (Who, 1999). İstismar ve ihmal kavramları arasında önemli bir fark vardır. İstismar aktif, ihmal ise pasif bir olgudur (Turhan, 2006). Bir başka ifadeyle ihmal kavramı, "pasif çocuk istismarı" olarak da düşünülebilir (Polat, 2007).

Çocuk istismarı, çocukları hem bedenen hem de ruhsal açıdan zarara uğratan, fiziksel, cinsel, duyuşsal, zihinsel ve sosyal gelişim alanlarını olumsuz etkileyen, kaza sonucu olmayan eylemleri içermektedir. Önemli bir gerçek ise, çocukları her anlamda olumsuz etkileyen istismar yaşantılarının, yüksek oranda çocuğun üzerinde güç sahibi olan çocukların yakınları, çocukların güvendikleri kimseler tarafından gerçekleştirilmesidir (WHO, 2017).

1.7.4. Çocuk İstismarının Sınıflandırılması

1.7.4.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar çocuğa kasıtlı olarak zarar vermeyi içermektedir. Bir başka ifadeyle, kaza sonucu olmayan ve çocuğun fiziksel zarar görmesine sebep olacak eylemleri kapsamaktadır. Fiziksel istismar, çocuk istismarında en yaygın görülen ve kolaylıkla fark edilebilen bir istismar türüdür (İnsan Hakları Derneği, 2008). Fiziksel istismarın ilk tanımı, Kempe ve diğerleri (1962) tarafından yazılmış "Örselenmiş Çocuk Sendromu" makalesiyle yapılmıştır. Bu makale sonrasında konuya dikkatin çekildiği ve bu alandaki araştırmalarda da artış yaşandığı bildirilmektedir (Kars, 1996).

Fiziksel istismar, çocuğu sarsmak, kulağını, saçını çekmek, çocuğun ağzına biber sürmek, çocuğun vücuduna hafifçe vurmak gibi göreceli olarak hafif-orta şiddette davranışları kapsamakla birlikte, çocuğa kuvvetli bir şekilde elle veya ayakla vurmak, çocuğu yakmak, boğmak gibi yine cezalandırma amaçlı ağır fiziksel şiddet eylemlerini de içermektedir (Runyan, Corrine, İkeda ve diğerleri, 2002). Fiziksel istismar, bir yetişkinin otoritesini sağlamak, çocuğu cezalandırmak ve/veya öfkesini boşaltmak için çocuğu elle veya herhangi bir aletle (sopa, bıçak, silah, dişleriyle ısırma, sigara vb.) bedenine acı verecek şekilde çocuğa zarar verilmesidir. Bir çocuk fiziksel zarar gördüyse, çocuğu incitme ya da incitmemeye yönelik niyet artık önemli değildir. Önemli olan çocuğa uygulanan davranıştır (Kurtoğlu, 2016). İstismarın uygulanma şekline bağlı olarak fiziksel istismar, "çocuğun ölümü" ile de sonuçlanabilir (Polat, 2001).

Bazı kaynaklarda fiziksel, cinsel ve duygusal istismarın dışında *ekonomik istismar* türü üzerinde de durulmaktadır. Çocuğun gelişimini engelleyici işlerde çocukları düşük ücretli olarak çalıştırmak, onları dilendirmek, maddi kazanç sağlamak için çocukları sömürmek olarak karşımıza çıkan ekonomik istismar, yaygın olarak fiziksel istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Güner, Güner ve Şahan, 2010; İnci, 2010).

Fiziksel istismarın istismarı yapan kişiye göre (aile ya da kurumda gerçekleşen) ya da istismarın uygulanma şekline göre farklı kategorileri ve alt başlıkları bulunmaktadır. Örneğin istismarın uygulanma şekline göre aletli (herhangi bir ev eşyasıyla, kemerle, kalın iple vurma, kaynar su dökme veya başka yakıcı maddeler kullanma) ya da aletsiz saldırıları (tokat atma, dövme, sarsma, çarpma, çocuğu fırlatma, kulağını veya saçını çekmeyi, ısırmayı, çimdikleme) içermektedir (Yalçın, 2011).

Alanyazinda *Sarsılmış Bebek Sendromu* olarak bilinen bir davranış örüntüsü de istismar kapsamında değerlendirilmektedir. Küçük bebeklere yönelik yapılan ve sonucu ölümle de sonuçlanabilen "bebeği tutup sarsma" durumunu ifade etmektedir. Sarsılmış Bebek Sendromunda, bebeklerin çok güçlü olmayan boyun kasları, yetişkinlerin aşırı kızgınlıkla kollarından tutup onları sarsmaları ile birlikte (başı sabit tutamayan zayıf kasların da etkisiyle) bebeklerin beyine giden damarlarının yırtılması ve bebeğin beyin kanaması geçirmesi durumu yaşanabilmektedir. Bu durum, özellikle altı aydan küçük bebeklerin maruz kaldığı bir durumdur (Polat, 2007).

Fiziksel istismarın hem fiziksel hem davranışsal, hem de bilişsel belirli göstergeleri vardır. Yüzde, dudakta, ağızda, gövdede, sırtta, kalçada, baldır bacaklarda

açıklanamayan morluklar, yara ve darbe izleri, kemer, elektrik kablosu gibi nesnelerin izleri; ayak tabanlarında, avuç içinde, sırtta veya kaba etteki puro veya sigara yanıkları, vücudun belirli yerlerinde kesikler, kafa derisinde saç kaybı, ömür boyu süren zayıf fiziksel sağlık, sarsılmış bebek sendromu, körlük, öğrenme güçlüğü, zihinsel gerilik, felç gibi oldukça çeşitli fiziksel belirtiler gözlenebilmektedir.

Eve gitmekten korkmak, anababadan korkmak, yetişkinlerle iletişim kurmaktan kaçınmak, yakın ilişki kurmakta zorlanmak, aşırı çekingen veya saldırganca davranışlar sergilemek, kendine zarar verme davranışının olması, okula erken gitme ve okuldan geç ayrılma, evden kaçma, anababa tarafından bildirilen yaralanmalar, karşı gelme bozukluğunun görülmesi, cezalandırmayı hak ettiğine ilişkin bir tutuma sahip olmak, sosyal işlevsellik konusunda zorluk yaşamak, diğer çocukların ağlamasına duyarlı olmak ise gözlenebilen davranışsal göstergelerdendir. Gelişimsel bozukluk ve okul performansında düşüklüğün olması ise bilişsel göstergelerden sayılabilir (İnsan Hakları Derneği, 2008).

Fiziksel istismara maruz kalan çocukların fiziksel istismara uğramamış çocuklara kıyasla daha saldırgan oldukları ve kişiler arası ilişkiler kurmakta zorluk yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca bu çocukların daha depresif olmaları ve duygu durum bozuklukları yaşayabildikleri de bildirilmektedir (Wissow, 1995). Gökler (2002) konuya ilişkin genel olarak yapılan çalışmaları incelemiş ve fiziksel istismara uğramış olan çocukların bilişsel yetilerde problemler ve okul başarılarında düşüklük yaşayabildikleri bilgisine ulaşmıştır.

Fiziksel istismarın çocuk üzerindeki etkileri retrospektif çalışmalarla da incelenmiştir. Bunlardan birinde, Fergusson ve Lynskey'in (1997) 18 yaşındaki gençlerin geçmişte maruz kaldıkları fiziksel istismar durumunun etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, çocukluk dönemlerinde katı ve istismar edici yaklaşımlarla büyüyen çocukların, madde kullanımı, saldırgan davranma, ruhsal bozukluklar yaşama konularında risk altında oldukları ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de de benzer çalışmalar yürütülmüştür. Tunçel ve diğerlerinin (2007), 331 üniversite öğrencisinin kadına yönelik şiddete ilişkin bilgi ve tutumlarını ölçmeye yönelik gerçekleştirdikleri bir çalışmada, öğrencilerin çoğunluğunun konuya ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek ve olumlu tutum içerisinde oldukları, aynı zamanda da öğrencilerden %60.1'inin çocukluğunda aile içinde anababaları tarafında fiziksel istismara uğradığı, %48'inin ise anababaları arasındaki fiziksel şiddete tanık oldukları ortaya çıkmıştır. TC. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNİCEF işbirliği ile

gerçekleştirilen bir araştırmada (2010) Türkiye'de yaşayan 7-18 yaş arası çocukların %43'ünün fiziksel istismara uğradığı kaydedilmiştir (UNİCEF, 2010). Polat, bu yaygınlığa ilişkin, Türkiye'deki eğitim sisteminde dayağın gelenekselleşmiş bir yere sahip olmasının ve dayağın kabul edilen bir boyuta gelmesinin etkisi olduğunu ve "Eti senin kemiği benim" veya "ananın vurduğu yerde gül biter" gibi atasözlerinin Türk toplumunun dayağa hoşgörüyle yaklaşabildiğini gösteren unsurlar olduğunu belirtmiştir (Polat, 2007).

Fiziksel istismara daha çok bebeklik dönemi ve okul öncesi dönem çocukları maruz kalmaktadır. Özellikle fiziksel istismara uğrayan çocukların üçte ikisini üç yaşın altındaki çocukların oluşturduğu bilinmektedir. Bilir ve diğerlerinin Türkiye'de 1981-1982, 1985 ve 1989 yıllarında 16 ilde gerçekleştirdikleri çalışmada, örneklem olarak 4-12 yaşları arasındaki 50.473 çocuğun anneleriyle görüşme yapılmıştır. Kızların %62.4'ünün, erkeklerin ise %62.9'unun fiziksel cezaya maruz kaldığı ortaya çıkmıştır (Bilir ve diğerleri, 1991). Bir başka çalışmada ise, annelerin çocuklarına uyguladıkları fiziksel istismar davranışlarının sıklığı incelenmiştir. Çalışmaya 143 aile katılmıştır. Çocuklar ve anababalarıyla yüz yüz görüşülerek yapılan çalışmada, çocukların %87.4'ünün fiziksel istismara uğradığı görülmüştür (Güler ve diğerleri, 2002). Diğer bir araştırma ise Hıdıroğlu ve diğerleri tarafından (2006) gerçekleştirilmiştir. Araştırmada İstanbul'da sağlık ocağına gelen 146 kadınla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, kadınların ev içinde uğradıkları şiddet ile çocuklarına yönelik uyguladıkları şiddetin sıklığı incelenmiştir. Sonuçta, çalışmaya katılan kadınların %40.4'ünün kocalarından dayak yedikleri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda yine kadınların %76.7'sı çocuklarına yönelik fiziksel şiddet uyguladıklarını ifade etmiştir. Çalışmada, kadının eşinden şiddet görüyor olması ile ev içindeki çocuk sayısının, çocuğa yönelik fiziksel şiddet gösterilmesi üzerinde etkili bir risk faktörü olabileceği bulunmuştur.

Türkiye'de de fiziksel istismarın etkisini ortaya koyan araştırmalar yürütülmüştür. Ayan'ın (2007) yaptığı çalışmada aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri ölçülmüştür. Çalışmanın örneklemini 70 ilköğretim okulunun altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarında okuyan 655 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, aile yapısı ve aile içi ilişkilerinin niteliği ile aile içinde çocuğa yönelik şiddetin varlığını ve bu şiddeti ortaya çıkarabilecek risk faktörlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere anket formu ve saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda aile içerisinde anababaları

tarafından şiddete maruz kalan ve özellikle anneleri tarafından olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşan çocukların saldırganlık eğilimlerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, annesinden hiçbir olumlu davranış görmeyen ve şiddete uğrayan öğrencilerin, annesinden kısmen de olsa olumlu davranış görebilen ama aynı zamanda şiddete de uğrayan öğrencilerden daha çok saldırganlık eğiliminde oldukları görülmüştür (Ayan, 2007). Bir diğer araştırmada ise, ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinde aile içi şiddetin saldırganlığa ve okul başarısına etkisi incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 2012-2013 öğretim yılında İstanbul Esenler'deki üç ortaokulda okuyan toplam 299 öğrenci oluşturmaktadır. Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu ve okul başarılarının da düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Öztürk, Ilgar, Öztürk, 2014).

Gündüz ve Gökçakan'ın (2004) çalışması da fiziksel istismarın etkisi üzerine yürütülmüş bir çalışmadır. Araştırmada, üniversite öğrencilerinin (n=399) fiziksel istismar yaşantıları ile problem çözme becerilerine yönelik algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, hem ailede hem okulda fiziksel istismar yaşantısı olan gençlerin, kendi problem çözme becerilerini herhangi bir şekilde fiziksel istismara uğramamış gençlere kıyasla daha düşük algıladıkları ortaya çıkmıştır.

İnsan Hakları Derneği'nin (2008) yayımlamış olduğu eğitim kılavuzunda fiziksel istismarın çocuklar üzerinde hem kısa hem de uzun dönemde ne gibi psikolojik sonuçlara yol açabildiği ele alınmaktadır. Fiziksel istismara uğramış olan çocuklarda, kısa ve uzun dönemde depresyon, kaygı, güven kaybı, düşük özdeğerlilik, sosyal yalıtılmışlık ilişki kurmada zorluk, yeme problemleri ve intihar girişimlerinin görülebildiği belirtilmektedir. Hoffman-Plotkin ve Twentyman (1984) tarafından yapılan bir araştırmada, fiziksel istismara uğrayan okul öncesi dönemi çocuklarında, herhangi bir ihmal ve istismara uğramayan diğer akranlarına göre daha fazla saldırgan davranışlar sergiledikleri ve daha fazla disiplin cezası aldıkları ortaya çıkmıştır. Zoroğlu ve diğerlerinin (2001) yaptığı bir çalışmada ise, 839 ergenin geçmişe ait ihmal ve istismar yaşantısı ile kendine zarar verme ve intihar girişimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ergenlerin değerlendirme araçlarına verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde, çocukluk döneminde ihmal ve istismara maruz kalmış olan ergenlerde, geçmişinde ihmal ve istismara maruz kaldığını belirtmeyenlere göre, kendine zarar verme ve intihar girişimlerinde bulunma davranışları daha yüksek oranda görülmüştür.

1.7.4.2 Duygusal İstismar

Duygusal istismar, anababa veya çocuğun çevresinde olan diğer yetişkinlerin çocuğun hareketlerini kısıtlamasını, çocuğu aşağılamasını, çocukla alay etmesini, çocuğa bağırmasını, çocuğu tehdit etmesini, çocuğun gözünü korkutmasını, çocuğa yönelik ayrımcılık yapmasını, çocuğun yeteneğinin üstünde istek ve beklentilere girmesini, çocuğu reddetmesini ve çocuğa yönelik fiziksel şiddet içermeyen diğer düşmanca yaklaşımları sergilemesini ifade etmektedir (Runyan, Corrine, İkeda ve diğerleri, 2002).

Duygusal istismar gündelik hayat içerisinde en sık karşılaşılan istismar türlerinden birisidir. Aynı zamanda duygusal istismar, çocuğun bedeninde açıkça görünen bir iz bırakmadığı için de fark edilmesi zor olan bir istismar türüdür. Bu istismarda, çocuğun psikolojik açıdan zarar görme durumu ifade edilmektedir (Hall, 2003; Polat, 2007). Duygusal istismar, çocukta bozuk davranışların ortaya çıkmasına, çocuğun kendini değersiz ve sevilmeyen biri olarak görmesine sebep olan tekrarlı davranış modelidir (Polat, 2001; Yenibaş ve Şirin, 2007).

Fiziksel ve cinsel istismara uğrayan bir çocuk aynı zamanda duygusal istismara da maruz kalmaktadır. Örnek olarak, duygusal istismara uğramış olan bir çocuğun her zaman için fiziksel olarak zarar görmesi gerekmez ancak, fiziksel ve cinsel istismara uğramış olan bir çocuk her zaman duygusal olarak da istismara uğramış sayılmaktadır (Bilir ve diğerleri, 1991; Polat, 2001, 2007). Duygusal istismarın tek başına görüldüğü vakalar da vardır. Örnek olarak, anababa çocuğa karşı herhangi bir fiziksel veya cinsel şiddete başvurmamakla birlikte, çocuk için gereken bakımı, denetimi, eğitimi de karşılıyor olabilir. Ancak, anababa çocuğa yönelik sürekli aşağılayıcı ve onur kırıcı yorumlarda bulunuyorsa çocuğu duygusal anlamda istismar ediyor demektir (Horton ve Cruise, 2001).

Duygusal istismar içeren davranışlar, çocukların psikolojik gelişimini engelleyecek ve aynı zamanda kimliklerini zedeleyebilecek etkiye sahiptirler (Topbaş, 2004). Isparta'da yapılan bir çalışmada ortaöğrenimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışlar, ergenlerin aile yapısı ve aile sorunları açısından incelenmiştir. Çalışmada 581 öğrenciyle yapılan araştırma sonuçlarında, aile içerisinde var olan iletişim ve doyum eksikliği algısı arttıkça ergenlerde alkol ve madde kullanımı, antisosyal davranışlar, beslenme bozuklukları ile intihar girişimlerinin arttığı kaydedilmiştir. Özellikle, ergenler arasında en fazla sorun yaşayanların aile içinde otoriter-baskıcı bir

tutuma ve aile içi ilişkilerde duyarsızlığa maruz kalanlar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ergenler arasında görülebilen intihar eğilimiyle, ergenin ailesi tarafından sosyal etkinliklerinin kısıtlanıyor olması arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur (Arslan, 2012). İstismarın çocukların bilişsel işlevlerini de olumsuz biçimde etkilediğini gösteren araştırmalar vardır. Dağlı'nın (2008) yaptığı bir araştırmada, aile içi çocuk istismarı ile bilişssel işlevler arasındaki ilişki incelenmiştir. İlkokula giden 64 öğrencinin yer aldığı araştırmada öğrencilere ölçme araçları uygulanmıştır. Sonucunda, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal ile çocuğun planlama ve dikkat işlevleri arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Duygusal istismarın özellikle çocukların "dikkatleri" üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan bir başka çalışmada ise, çocuğu reddetmek ve çocuğa düşmanlık sergilemek gibi duygusal istismar olarak değerlendirilecek yaklaşımların, çocuğun kendine yönelik algısına etki ettiği ve depresyon veya diğer içe yönelim bozukluklarının ortaya çıkmasında risk oluşturabileceği görülmüştür (McGee, Wolfe ve Wilson, 1997). Polat (2001), yetişkinler tarafından sık eleştirilere maruz kalan, kendisine ağır sorumluluklar verilen, alay edilen, aşırı baskı altında kalan, kardeşler arasında ayrıma uğrayan çocuklarda, aileden uzaklaşma, gergin olma, bağımlı kişilik geliştirme, değersiz hissetme, saldırganca ve uygun olmayan davranışlar sergileme gibi sonuçların görülebileceğini belirtmektedir. Yenibaş ve Şirin (2007) ise, sürekli eleştirilen, suçlanan çocukların özgüven eksikliği ve suçluluk duyguları yaşayabileceklerini iddia etmektedir.

Yenibaş ve Şirin (2007), duygusal istismarın herhangi bir fiziksel belirti göstermeyebileceğini ancak çocuğun gelişiminde görülen konuşma bozuklukları, bebeklik döneminde büyüyememe gibi problemlerin duygusal istismarın sonuçlarından sayılabileceğini belirtmektedir. Ayrıca, duygusal istismarın çocuklarda parmak emme, ısırma, sallanma, altına kaçırma, yeme ve uyku bozuklukları, saldırganlık, aşırı pasif olma, aşırı kaygı, olumsuz benlik kavramı, depresyon, bilişsel ve duygusal gelişimde duraklama ve intihar girişimleri gibi sonuçlar da doğurabileceğini iddia etmektedir.

Türkiyede yapılan çocuk istismarına ilişkin araştırma sonuçlarına göre, çocukların anababaları tarafından en çok duygusal istismara maruz kaldıkları, bunu da fiziksel istismar ve ihmalin izlediği görülmektedir. Ayrıca, fiziksel ve duygusal istismarı babalara nazaran daha çok annelerin uyguladığı görülmüştür (UNİCEF, 2010). Türkiye'de yapılan çalışmaları derleyen bir araştırmada ise, çocuklara yönelik duygusal istismarın benlik kavramıyla, düşük benlik saygısıyla, umutsuzluk ve kaygıyla, akademik başarı

durumuyla, davranışsal ve duygusal problemler ve kişilik özellikleriyle ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır (Aksel ve Irmak, 2005).

1.7.4.3. Cinsel İstismar

Cinsel istismar, yaşı küçük olan ve psikososyal gelişimini henüz tamamlamamış olan bir çocuğun, bir yetişkinin cinsel doyumu için kullanılmasıdır (Polat, 2001). İstismar türlerinden çocuk cinsel istismarı tartışmasız, bir çocuk için ve çocuğun yakınları için en ağır yaşam olaylarından biridir. Çocukluk döneminde cinsel istismar gibi bir travmaya maruz kalmış olan çocukların, duygusal dünyası derinden sarsılabilmekte, yaşamları köklü olarak değişebilmekte ve cinsel istismarın etkileri yaşamları boyunca sürebilmektedir (Bulut, 2007). Bu sebeple özellikle cinsel istismarın önlenmesi oldukça önemlidir.

Amerikan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezinin (National Center on Child Abuse and Neglect; NCCAN) (1981) tanımına göre cinsel istismar, "yetişkinin cinsel stimülasyonu için çocuğun kullanıldığı, yetişkin ve çocuk arasında temas ya da etkileşimdir". Tanım, istismarcı ile kurban arasında en az beş yaş fark olmasını veya istismarcının kurban üzerinde belirgin bir gücü ve kontrolü olmasını da içermektedir.

Çocuğa yönelik cinsel istismar birbirinden oldukça farklı biçimde gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte cinsel istismar genellikle temas içeren ve içermeyen istismar olarak ele alınmaktadır:

1.Temas içermeyen cinsel istismar: Çocukla cinsel içerikli konuşmalar yapmak, çocuğu pornografik yayınlara konu etmek, çocuğun cinsel içerikli fotoğraflarının çekilmesi, teşhircilik, röntgencilik, çocuğun önünde mastürbasyon yapılması çocuğa yönelik temas içermeyen cinsel istismar kapsamında ele alınmaktadır.

2. Temas İçeren Cinsel İstismar: Çocuğun bedenine cinsel amaçlı dokunulması, öpülmesi, çocuğun istismarcıya mastürbasyon yapması veya çocuğun istismarcıya cinsel açıdan dokunması konusunda zorlanması, oral, anal ve vajinal penetrasyon, çocuk fuhuşu çocuğa yönelik temas içeren cinsel istismar kapsamında ele alınmaktadır (Zengin, 2014).

Kars (1996) çocuk cinsel istismarının, çocuk haklarının ağır bir ihlali olduğunu ve dünyanın bütün ülkelerinde görüldüğünü, her sosyal, ekonomik ve yaş gruplarında, her yerde (okul, ev, hastane, cami, sokak) ortaya çıkabildiğini iddia etmektedir. Ayrıca,

çocukları istismar edenlerin çoğunluğunun çocuğun tanıdığı ve güvendiği erkek kişiler olduğunu söyleyerek, çocukla yetişkin arasında yaşanan cinsel istismar sürecini araştıranların, genellikle çocuğu istismar eden kişilerin çocuk üzerinde güç sahibi, çocuğu hediye ve rüşvetle kandıran veya çocuğa şiddet göstererek, tehdit ederek korkutan kişiler olduğunu belirtmiştir.

Her birey temel güven duygusunu öncelikli olarak aile içerisinde öğrenir. İnsanın güvendiği insanlarca zarara uğraması, hangi yaşta olursa olsun son derece sarsıcı olmaktadır. Çocuk istismarı çeşitleri içerisinde en sarsıcı olanın ve çocukta en derin izler bırakanın ensest vakaları olduğu bildirilmektedir (Özgül, 2015). Ensest, aile içerisinde yaşanan, aralarında biyolojik akrabalık bulunan kişilerin arasındaki ilişkidir. Bu ilişki, tarih boyunca hep yasaklı bir tabu olarak kabul edilmiştir. Bu terim, toplumumuzda evlenmeleri hukukça, ahlakça ve dince yasaklanmış olan yakın akrabalar arasında yaşanan cinsel ilişkiyi ifade etmektedir (Polat, 2001, 2007).

Cinsel istismara uğrayan çocuklar farklı gelişim dönemlerinde önemli ruhsal sorunlar yaşamaktadırlar. Cinsel istismara uğrayan çocuklar, yaşadıkları deneyimden ötürü utanç duymakta, kendilerini suçlu, değersiz, kötü ve güçsüz hissetmektedirler. Bu duyguları yaşamalarının en temel sebeplerinden biri ise, yaşadıkları bu deneyimden sonra çevre tarafından damgalanmalarıdır (Finkelhor, 1987). Yapılan birçok çalışmaya göre, cinsel istismara uğramanın uzun dönemde depresyon, düşük benlik saygısı ve kaygı bozukluklarıyla ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır (Mccauley ve diğerleri, 1997). Ayrıca cinsel istismara uğrayan çocuklar, istismarcılar tarafından uygun olmayan davranışlar konusunda ödüllendirilmektedir. Bu sebeple, bazı çocuklar kendi ihtiyaçlarını elde etmek için insanları cinsel davranışlarıyla manipüle etmeyi öğrenmeleri mümkündür (Finkelhor, 1987). Cinsel istismara uğrayan çocuklarda cinsel organlarda enfeksiyon veya lezyonların ortaya çıktığı, kanamaların olduğu, çocuklara cinsel yoldan çeşitli hastalıkların bulaşabildiği bilinmektedir. Ancak cinsel istismar vakalarında, çocuklarda her zaman fiziksel belirti görülmeyebilir. Çocukların sergilediği davranışlar da kanıt niteliğinde olabilir. Çocuklarda altını ıslatma, parmak emme, anneye daha çok yapışma, saldırgan davranışlar, uyku problemleri (karanlıktan korkma, kâbuslar görme, uykuya dalmada zorluk çekme), gelişimine uygun olmayan cinsel davranışlar sergileme, öğrenme güçlüğü, okuldan kaçma, intihar düşünceleri gibi göreceli olarak kısa sürede ortaya çıkan sorunlar akla cinsel istismarı getirebilmektedir (Yiğit, 2005).

Gold'un (1986) yaptığı bir çalışmada, geçmiş yaşamında cinsel istismara uğramış olan kadınların, yaşanan kötü olaylardan ötürü başkalarını suçlamaktan ziyade, içsel faktörlere odaklanıp kendilerini suçlama eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, yaşanan güzel olayları ise dışsal faktörlere bağladıkları ortaya görülmüştür. Fergusson, Horword ve Lynsky (1996) cinsel istismara uğramış ve uğramamış olan ergenler ile yaptıkları araştırmada, cinsel istismara uğramış olan ergenlerde depresyon, kaygı bozuklukları, madde kullanımı ve intihar davranışlarının, cinsel istismara uğramamış ergenlere kıyasla anlamlı şekilde yüksek çıktığını belirtmişlerdir.

Türkiye'de yapılan bir araştırmada, 6-17 yaşları arasında cinsel istismara uğrayan çocuklar ve onların anababaları ile çalışılmıştır. Cinsel istismara uğramış olan çocukların %75'inin en az bir psikiyatrik tanılarının olduğu ve TSSB'nin (Travma Sonrası Stes Bozukluğu), depresyonun, kaygı bozukluğunun bu çocuklarda en sık görülen ruhsal problemler olduğu ortaya çıkmıştır. TSSB'nun cinsel istismara uğramış çocuklar ve babalarında %64 oranında; çocukların annelerinde ise bu oranın daha yüksek olduğu görülmüştür (%75). Buna karşılık cinsel istismara uğramayan çocuklar ve babalarında TSSB oranının %2, çocukların annelerinde ise %8 olduğu görülmüştür (Şimşek, 2011). Çocukluk dönemlerinde cinsel istismara uğrayan bireylerde en çok görülen ruhsal problemlerden biri kaygı bozukluğudur. Cinsel istismar sonrası bireyin kaygı bozukluğu yaşama olasılığı 2.3, duygulanım bozukluğu yaşama olasılığı ise 1.7 kat artmaktadır (Gal, Levav ve Gross, 2011).

Koçtürk'ün (2016) yaptığı bir araştırmada cinsel istismara birden çok kez maruz kalan, sadece bir kez maruz kalan ve kalmayan ergenlerin sosyal destek, riskli davranış, akılcı olmayan inanç ile psikolojik belirti düzeyleri ile ailesel ve bireysel olası risk faktörleri incelenmiştir. Araştırmada 15-18 yaş arası toplam 210 kız çocuk yer almıştır. Araştırmaya katılan kız çocuklarının %33.3'ü bir kez cinsel istismara maruz kalmışken, yine %33.3'ü birden fazla sayıda cinsel istismara maruz kalmıştır. Geriye kalan %33.3'ü ise herhangi bir cinsel istismara maruz kalmamıştır. Ayrıca kız çocuklarını cinsel istismar eden kişilerin de erkek ve 13-80 yaş aralığında oldukları belirlenmiştir.

1.7.4.4. İhmal

Çocuk ihmali, çocukların ya da ergenlerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve gelişimleri için gerekli olan temel gereksinimlerinin (beslenme, korunma, sevgi, gözetim,

eğitim ve rehberlik etme) kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından yeterli bir şekilde karşılanmamasıdır (İnsan Hakları Derneği, 2008). Pasif çocuk istismarı olarak da isimlendirilen ihmal, anababa veya çocuğa bakan diğer kişilerin, çocuğun iyi bir şekilde yetişmesi için gereken temel bakım, koruma, beslenme, giyim, tıbbi bakım ile eğitim gereksinimlerini ihmal etmesidir. İhmal genel anlamda fiziksel ve duygusal olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmaktadır (Polat, 2007). Ancak bazı kaynaklar cinsel ihmal kavramından da bahsetmektedir. Cinsel ihmal, çocuğa karşı çocuğun yaşına ve cinsiyetine uygun davranılmaması, cinsiyetine uygun giydirilmemesi, çocuğun varlığını gözetmeden cinsel davranışlar sergilenmesi ve cinsel gelişim ile ilgili çocuğun bilmesi gereken bilgilerin çocuğa aktarılmaması gibi unsurları içermektedir (Yalçın, 2011).

Fiziksel ihmal, çocukların giyinme, beslenme, korunma, bir evde barınma, sağlıklı olma gibi ihtiyaçlarının çocuğa temel bakım veren kişilerce karşılanmaması olarak ifade edilir. Duygusal ihmal ise, anababaların çocuklarına sevgiyle dokunmaması, sevgi sözcükleri sarf etmemesini, böylece çocukların duygusal yoksunluk içerisinde yaşamak zorunda kalmasını ifade etmektedir. Ayrıca, anababaların çocuklarının sergiledikleri davranışlara yönelik onlara rehberlik etmemeleri de duygusal ihmal kapsamında ele alınmaktadır (Hoşoğlu, 2009).

İhmalin tanısı fiziksel veya cinsel istismara göre çok daha zor olmaktadır. Çocuk ihmalinde, bedende gözle görülür yaraların olmaması veya ihmalin etkisinin ancak belli bir süre sonra kendini gösterebiliyor olması fark edilmesini zorlaştıran nedenlerdendir. İstismar ve ihmali birbirinden ayıran en önemli nokta ise istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olarak değerlendiriliyor olmasıdır. İhmal kavramı cinsel, duygusal veya fiziksel boyutta ele alınabilir ancak bunları birbirinden ayırabilmek kolay olmamaktadır (Polat, 2001; Hildyard ve Wolfe, 2002).

Çocuk ihmali, en az diğer istismar çeşitleri kadar çocuğu zedeleyebilecek bir durum olarak değerlendirilebilir (Trickett ve McBride-Chang, 1995; Hart, Binggeli ve Brassard, 1998). İhmalin çocuğun gelişim alanlarını nasıl etkilediğini öğrenmeye yönelik yapılan araştırmalar gözden geçirildiğinde, ihmalin çocukların bilişsel ve akademik gelişiminde bozukluklara, sosyal içe çekilmeye, sınırlı arkadaşlık ilişkilerine, içe yönelim bozukluklarına yol açtığı görülmüştür (Egeland ve Sroufe, 1981; Erickson, Egeland ve Pianta, 1989). Bir araştırmada (Pollack, Cicchetti, Hornung ve Reed, 2000), fiziksel ve duygusal ihmale uğrayan çocukların duygularını ayarlamada ve başkalarıyla sağlıklı

ilişkiler kurmada problemler yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca erken yaşlardan itibaren fiziksel istismar ve ihmale uğrayan çocukların düşük bilişsel gelişime ve akademik performansa sahip oldukları görülmüştür (Trıckett ve McBride-Chang, 1995).

İhmale uğramış olan çocuklarda görülebilecek en temel sonuçlardan biri de, özellikle okul öncesi çocuklarda görülen konuşma geriliğidir (Allen ve Oliver, 1982). İhmal, uzun dönemde fonksiyonel geriliğe, ruhsal hastalıklara, gençlerde suç işlemeye ve yetişkinlikte de suç işlemeye devam etmeye yol açabilmektedir (Garbarino ve Gilliam, 1980; akt. Polat, 2007). Evans ve Burton'un (2013) yaptığı bir çalışma fiziksel ihmalin etkilerine yöneliktir. Bu çalışmada 181 suçlu erkeğe çocukluk travmalarını ortaya çıkarabilmek amacıyla ölçek uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, özellikle çocukluğunda fiziksel ihmale uğramak ile suç işleme davranışı arasında yüksek bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

1.7.5. Çocuk İhmal ve İstismarında Risk Faktörleri

1.7.5.1. Aileye Bağlı Risk Faktörleri

Çocuklarını ihmal ve istismar edeceği düşünülen tek bir aile tipi bulunmamaktadır. Her sosyokültürel gruptan, ırktan, etnik yapıdan, ekonomik sınıftan ailelerde ihmal ve istismar görülebilir (Mulryan, Cathers ve Fagin, 2000). Ancak çocukların ihmal ve istismar edilme riskini arttıran bazı faktörler vardır.

Horton ve Cruise (2001) çocuk istismarının bütün SED'lerde görülebileceğini ancak özellikle düşük SED'de olan ailelerin çocuklarının istismara maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca, bu ailelerde aile içi etkileşimin kaygı verici olduğu, işsizliğin yaşandığı, ölüm, hastalık, şiddet gibi olayların var olduğunu iddia etmektedir. Aral (1991) ise, aile içerisinde çok çocuğun olmasının ya da geniş bir aileye sahip olmanın da çocuk ihmal ve istismarı riskini arttırabileceğini ifade etmektedir. Aile genişledikçe ve ailede çocuk sayısı arttıkça aile içi disiplinin çok daha katı ve otoriter olma eğilimi göstereceğini ve çocuk sayısının fazlalığının, anababanın her bir çocukla ilgilenme ve sevgi gösterme olasılığını azaltacağı, ev içinde anababanın sahip olması gereken sorumlulukların da çocuklara yüklenmesine sebep olacağını iddia etmektedir. Böylece kardeşlerine kıyasla daha büyük yaşta olan çocukların okul

hayatlarından çok, ev işleri ve kardeşleriyle ilgilenmek durumunda kalacağını, bu durumun da çocukların okul başarılarını düşürebileceğini belirtmektedir.

Mulryan, Cathers ve Fagin (2000), kendine saygısı olmayan, olgun davranmayan ve dürtü kontrolü zayıf anababaların çocuklarını ihmal ve istismar etme riskinin daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, yoksulluk, sosyal destekten yoksun olmak gibi yaşam olaylarının da aile için önemli risk faktörleri olduğunu iddia etmişlerdir. Aral (1991) ise alt SED'de yer alan ailelerin, çocuklarını daha çok fiziksel olarak cezalandırdıklarını ve onları sıklıkla azarladıklarını, onlara bağırdıklarını, onlarla alay ettiklerini, onları küçümsediklerini ve onları haklarından yoksun bıraktıklarını iddia etmiştir. Bunun yanında, SED durumu orta veya üst düzeyde olan ailelerin de, çocuklarını suçlama, hayal kırıklığı gösterme gibi daha çok psikolojik disiplin yöntemlerini kullanma eğiliminde olduklarını da belirtmiştir. Ayrıca, yapılan bir çalışmada, yoksulluk yaşayan ve zayıf bilişsel gelişime sahip okulöncesi dönem çocuklarının davranım bozuklukları sergileme oranlarının yüksek olduğu ve bu davranış bozukluklarının da özellikle maruz kaldıkları duygusal ihmal ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Dubowitz, Papas, Black ve Starr, 2002). Düşük gelire sahip ailelerde ihmal ve istismara uğrayan çocuklara bakıldığında, bu çocukların ihmal ve istismara uğramamış çocuklara kıyasla çok daha yetersiz anababalık becerilerine maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır (Koenig, Cicchetti ve Rogosch, 2000; Shahar, 2002). Ayrıca çocuklarını ihmal eden anababaların daha az empatik yaklaşımlara sahip bireyler olduğu da bulunan bulgulardandır (Shahar, 2002). Slack ve diğerlerinin (2004) yaptıkları bir başka çalışmada, anne yoksunluğunun, düzenli bir işe sahip olmamanın, zayıf aile ilişkileri ve zayıf aile sıcaklığının, aile içi fiziksel disiplin yöntemleri kullanmanın ve çocuğun sıklıkla televizyon izlemesine göz yummanın çocuk ihmalinin yordayıcıları olduğu ortaya çıkmıştır.

Hall'a göre (2003) çocukluk döneminde ihmal ve istismara uğramış olmak bireyin kişilik bozukluğu geliştirmesinde bir risk faktörüdür. Kişinin öfkesini kontrol etmekte zorlanması, kurduğu ilişkilerde çatışmalar yaşaması, çocukluk döneminde kendi anababalarıyla çözemediği çatışmaların bir ürünüdür.

Yenibaş ve Şirin (2007) anababaların çocuklarını ihmal ve istismar etme olasılıklarını arttıran diğer risk faktörlerinden bahsetmiştir. Genç yaşta evlenip anababa olmak, evlilikte sorunlar yaşamak, aile içi şiddetin yaşanması, anababanın kendi çocukluğunda ihmal ve istismara uğramış olması, anababanın alkol veya madde bağımlısı olması, anababanın depresyonda olması, anababanın fiziksel veya zihinsel herhangi bir

engelinin olması, anababanın çocuktan beklentilerinin gerçek dışı olması, anababanın üvey olması, anababanın çocuk yetiştirmeye ve problemleri çözmeye ilişkin bilgi ve beceri sahibi olmaması, anababanın psikopatik karaktere sahip olması gibi özelliklerin ihmal ve istismarı arttıran risk faktörleri olduğunu iddia etmişlerdir.

1.7.5.2. Çocuğun Özelliklerine Bağlı Risk Faktörleri

Kars (1996) ve Polat (2001) her yaş ve özellikteki çocukların ihmal ve istismara uğrayabildiğini ancak çocukların ihmal ve istismara uğrama risklerini arttıran belli ortak özellikler olduğunu belirtmişlerdir. Çocuğun beklenmedik ve istenmedik bir zamanda dünyaya gelmiş olması, bebeğin prematüre doğmuş olması ve özel bakıma ihtiyaç duyması gibi faktörlerin yanında, cinsiyetinin beklenenden farklı olması, çocuğun kronik bir hastalığının olması, çok çocuklu bir ailede dünyaya gelmesi, çok sayıda kardeşinin olması, çocukta davranış sorunlarının görülmesi, çocukta öğrenme güçlüğünün ve dürtü kontrolü zayıflığının bulunması, çocuğun doğum sırası gibi etkenlerin risk faktörü olduğunu iddia etmişlerdir. Benzer biçimde Aral (1991) da çocukların doğum sırasının önemli risk faktörlerinden biri olduğunu iddia etmiştir. Anababaların genellikle ilk doğan çocuklarından beklentilerinin çok yüksek olduğunu, çocuklarından aşırı başarı ve sorumluluk bekleyebildiklerini belirtmektedir. Bu çocukların, anababalarının yüksek beklentilerini karşılayamazlarsa ihmale ve istismara uğrayabileceğini dile getirmektedir. Ayrıca bu çocukların, diğer kardeşlerine nazaran anababaları tarafından fiziksel cezaya daha çok uğramış olduklarını da iddia etmiştir.

Çocuklar için bir diğer risk faktörü ise çocuğun içinde bulunduğu yaş dönemidir. Özellikle bakıma ve rehberliğe en çok ihtiyaç duyan küçük çocuklar, ihmal ve istismara uğrama açısından belirgin bir şekilde risk altındadırlar (Mash ve Wolfe, 2008). Yapılan araştırmalara göre üç yaşın altındaki çocukların fiziksel istismara uğrama olasılığının fazla olduğu, yaş ilerledikçe fiziksel istismara uğrama riskinin azaldığı görülmektedir (Mayer ve Burns, 2000).

Türkiye'de UNİCEF'in (2010) gerçekleştirdiği bir araştırmanın sonucuna göre, yetişkinler çocukların hatalı davranışlarını, yaramazlık yapmaya devam etmelerini, söz dinlememelerini, ders çalışmamalarını ve ısrarcı olmalarını istismarın gerçekleşme nedenleri olarak göstermişlerdir. Bu araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuç ise, hem yetişkinlerin hem de çocukların istismarı ortaya çıkaran önemli bir diğer etkenin, aile

içinde ekonomik problemlerin yaşanıyor olması olduğunu belirtmeleridir. Ayrıca, ekonomik güçlük yaşayan ailelerin içinde sinirli ve saldırgan davranışlar sergileyen anababaların olmasının da önemli bir risk faktörü olduğu da dile getirilenler arasındadır.

Türkiye'de gerçekleştirilen 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması (2014)'nda, çalışmanın örneklemini 0-8 yaş arası çocukların bakımından birinci derecede sorumlu olan yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırmada, toplam 3.043 kadın ve 1.058 erkek ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket sonuçlarına göre, anababaların eğitim ve gelir seviyesinin düşük olmasının, aile içinde çocuk sayısının fazlalılığının çocuğa yönelik ihmali arttırmada etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada, anababanın eğitim seviyesi yükseldikçe çocuğa yönelik ihmal ve aynı zamanda duygusal/fiziksel şiddetin azaldığı görülmüştür. Ayrıca, ailenin ekonomik durumu düzeldikçe çocuğun ihmale uğrama düzeyinde, çocuğa yönelik uygulanan duygusal/fiziksel şiddet düzeylerinde ve çocuğun şiddete tanık olma düzeyinde azalma olduğu görülmüştür. Bu fark özellikle 'en temel gereksinimlerini karşılayamayan' aileler için önemli bir bulgudur (Bernard VanLeer Vakfı, 2014).

1.7.6. Çocuk İhmal ve İstismarının Görülme Sıklığı

1.7.6.1. Dünyadaki ve Türkiye'deki Durum

Çocuk ihmal ve istismarından ötürü ölen çocukların görülme sıklığı ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile oldukça ilişkilidir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, ihmal ve istismar sebebiyle ölen çocukların oranlarına bakıldığında, bu oran her beş yaşın altındaki kız çocuklarında yüz binde 1.8 iken, her erkek çocuk için bu oran 2.2 olmaktadır. Az gelişmiş ülkelere bakıldığında ise, her kız çocuğu için yüz binde 12.7, erkeklerde ise bu oran 17.9 olarak görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün 2000 yılındaki raporunda 15 yaş altı çocukların 57000'inin çocuk ihmali ve istismarına bağlı olarak yaşamlarını yitirdikleri belirtilmiştir. Bu ölümlere bakıldığında, 0-4 yaş arası çocukların ölümü, 5-14 yaş grubu çocuklara kıyasla iki kat daha fazla olmaktadır (Runyan, Corrine, İkeda ve diğerleri, 2002). Amerika'da 2007 yılı içerisinde toplam 1760 çocuk ölümünün nedeninin çocuk ihmal ve istismarı olduğu görülmektedir. Çocuk ölümleri incelendiğinde, çocukların %34.1 oranında hayatını ihmalden kaybettiği, çocukların ölümlerinde fiziksel istismarın da bir diğer önemli sebep olduğu ortaya çıkmaktadır (U.S. Department of Health and

Human Services, 2007). Dünya sağlık örgütü'nün 2016 verilerine göre ise, 18-24 yaş arasında olan kişilerin 18 yaş öncesinde uğradıkları istismar sıklığı bildirimlerine göre, çocukların %36'sı duygusal istismar, %23'ü fiziksel istismar, %16'sı fiziksel ihmal ve kızların %18'i ile erkeklerin %8'inin cinsel istismara uğradığı ortaya çıkmıştır (WHO, 2017). Dünya'da son dört yılda çocuklara yönelik taciz ve şiddet eylemlerinin yüzde 90 arttığı ortaya çıkmıştır (İMDAT, 2016).

Çocuk ihmali ve istismarının yaygınlığına ilişkin çalışmalara göre, 1986-1993 yılları arasında çocukların ihmal ve istismara uğrama durumunun ikiye katlanarak 2.8 milyona ulaştığı ortaya çıkmaktadır. Yaşanan ihmal ve istismar vakalarının %80'inden ise ailenin sorumlu olduğu görülmektedir. Aynı çalışmada bu süre içerisinde ağır yaralanan çocuk sayısı dörde katlanarak 570.000'e ulaşmıştır (Murry, Baker ve Lewin, 2000). "Polat (2007) çocuklar için aile içinin en güvenilir yer olması beklenirken, çocuklar için en fazla risk taşıyan yer haline geldiğini iddia etmektedir".

Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bölümünün (The Department of Health and Human Services) 1997 yılındaki raporuna göre, Amerika'da yaklaşık bir milyon çocuğun ihmal ve istismara uğradığı ortaya çıkmıştır. Bu çocukların %56'sı ihmale, %25'i fiziksel istismara, %13'ü ise cinsel istismara uğramaktadır. Bazı çocuklar ise birden fazla kötü muameleye aynı anda maruz kalmaktadır. Ayrıca, çocukların çoğunlukla kendi aileleri tarafından istismara uğradıkları bulunmuştur (Mulryan, Cathers ve Fagin, 2000).

Polonya'da 2001 yılında yetişkinlerin çocukluk dönemlerinde uğradıkları şiddete yönelik bir çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın sonucuna göre, araştırmaya katılan yetişkinlerin %80'inin çocukluklarında dayağa maruz kaldığı ortaya çıkmıştır (UNİCEF, 2005).

2012 yılında Amerika'da yayınlanan rapora göre, 2010 yılında yaklaşık olarak 754.000 çocuk kötü muameleye maruz kalmıştır. Bunun %78,3'ü ihmal, %17,6'sı fiziksel istismar, %9,2'si cinsel istismar, %8,1'i duygusal istismar vakasından oluşmaktadır (U.S. Department of Health & Human Services, 2010). Wu, Berenson ve Wieman'ın 2003 yılında yaptıkları çalışmada, 18 yaş altı 791 ergenle yapılan görüşmeler sonucunda, 167 ergenin (%21) yaşamları boyunca en az bir kez cinsel saldırıya maruz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Christoffersen ve DePanfilis 1998-2001 yılları arasında gerçekleştirdikleri çalışmasında, 1338 çocuğa uygulanan ölçme aracı sonrasında, çocukların %12'sinin

fiziksel istismara, %38'inin fiziksel ihmale, üçte birinin ise psikolojik istismarın çeşitli türlerine maruz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Dünyada son dört yılda çocuklara yönelik taciz veya şiddet uygulamalarının yüzde 90 arttığı ortaya çıkmıştır (İMDAT, 2016). Dünya Sağlık Örgütü'nün 2013 verilerine dayanılarak, 2011-2020 yılları arasında 140 milyondan fazla kız çocuğun evlendirileceği ve bunların da 50 milyonunun 15 yaşın altında olacağı varsayılmaktadır (İMDAT, 2016).

Plant ve Miller'ın (2005) 1052 kadın ve 975 erkek ile gerçekleştirdiği çalışmada, yapılan görüşmeler sonucunda 16 yaşından önce cinsel istismara uğrama oranı kızlarda %12.5 iken; erkeklerde bu oran %11.7'dir. Aynı katılımcıların 16 yaş sonrasında yaşadıkları cinsel istismar oranlarına bakıldığında kadınların oranı aynı kalırken, erkeklerin oranı bir anda %3.2'e düşmüştür.

Dubowitz (2002) ise kız çocuklarında cinsel istismarın erkek çocuklarına göre üç kat daha fazla görüldüğünü dile getirmektedir. Briere ve Elliot (2003)'un 1442 kişiyle yürüttüğü çalışmada da, katılımcıların doldurduğu anket sonuçlarına göre, katılan erkeklerin %14.2'si, kadınların ise %32.3'ü çocukluk çağında cinsel istismara uğramış olduklarını dile getirmişlerdir.

Türkiye'de de çocuk ihmal ve istismarının sıklığını ortaya koymaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ancak Türkiye'deki kayıt sistemlerinin yetersizliği nedeniyle çocuk ihmal ve istismarının görülme sıklığına ilişkin ulaşılan bilgiler çok sınırlıdır (Irmak, 2008). Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü tarafından 1981-1982, 1985-1989 yıllarında Türkiye'nin 16 ilini kapsayan 4-12 yaş arasındaki çocuklar üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, kız çocuklarının %62.4'ünün ve erkeklerin %62.9'unun fiziksel cezaya maruz kaldıkları görülmektedir. Yaş grubu içerisinde en düşük oranda (%48.7) fiziksel cezaya maruz kalan çocukların ise 12 yaşında olduğu görülmektedir. En yüksek oranda (%67.3) fiziksel cezaya maruz kalanların ise yedi yaş grubu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bu araştırmada çocuklara fiziksel ceza verilmeye başlanan yaşların 2-4 yaş aralığı (%48) olduğu kaydedilmiştir. Çocuklara dayak cezası verilirken en çok çocukların kalçalarına, ellerine, bacaklarına vurulduğu da ortaya çıkmaktadır (Bilir ve diğerleri, 1991).

Ülkemizde çocuklara yönelik cinsel istismarın sıklığına ilişkin de tatmin edici ve yeterli veriler bulunmamaktadır. Cinsel istismar toplumda sık yaşanmasına karşın, genellikle insanlar arasında gizli tutulmaktadır. Türkiye'de yapılan aile içi şiddet

araştırmasında (UNİCEF, 2010), 7-18 yaş arasındaki gençlerin uğradığı veya şahit olduğu istismar türleri incelenmiştir. UNİCEF destekli olan çalışmanın sonuçlarına göre, 2216 çocuğun yüzde 56'nın fiziksel, yüzde 49' nun duygusal ve yüzde 10' nun cinsel istismara şahit olduğu, çocuklar arasında maruz kalınan istismar tiplerinin ise %25 oranında ihmal, %51 oranında duygusal istismar, %43 oranında fiziksel istismar, %3 oranında ise cinsel istismar olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Topdemir, duyulmaması için genellikle cinsel istismarın ailelerce gizleniyor olmasından ötürü, %3 olarak sunulan cinsel istismar oranın gerçek dışı olabileceğini iddia etmiştir (Topdemir, 2016). Türkiye'de 2013 yılında yapılan bir başka çalışmada (WHO, 2013) üniversite öğrencilerinin maruz kaldıkları istismar yaşantılarının sıklığı incelenmiştir. Çalışmaya 2257 öğrenci katılmıştır. Çocukluk döneminde fiziksel istismara uğrayanların oranı %21, duygusal istismar 9.8, cinsel istismara uğrayanların oranı ise 7.9 olarak kaydedilmiştir. Cinsel istismarı uygulayan kişilerin ise üçte ikisinin zamanında çocuğun tanıdığı kişiler olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmayı gerçekleştirenler, cinsel istismar oranının çok da gerçekliği yansıtmadığını düşündüklerini dile getirmişlerdir. Çalışma da, sorulara cevap veren üniversite öğrencilerinin özellikle cinsel istismar ile ilgili soruları yanıtlamaktan çekindiği ve yanıtlarken zorlandıkları görülmüştür. Bu gözlemin bir kanıtı ise, ölçekte yer alan sorulardan cinsel istismar dışındaki diğer istismar türlerinin cevaplanma oranı %96.4 ile %99.9 arasındayken, cinsel istismar deneyimi ile ilgili soruların cevaplanma oranının %85 olmasıdır.

Bozbeyoğlu ve diğerleri (2009) cinsel istismar vakalarının çoğunlukla gizli kaldığını, bunun sebebinin ise çocuğun istismarcı tarafından tehdit edilmesine veya çocuğa hediyeler alarak çocuğu susmaya teşvik etmesinden kaynaklanabileceğini dile getirmektedirler.

Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı tarafından Türkiye'de Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları (1995) adlı bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre, ailelerin %34'ünde fiziksel şiddet; %54'ünde ise sözel şiddet görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Türkiye genelinde yapılan bu araştırmada ortaya çıkan bir diğer önemli bulgu ise, kendi çocukluklarında sık sık ailelerinden dayak yiyen kadınların %72sinin, kendi çocuklarına da dayak atıyor olmasıdır (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995).

Zoroğlu ve diğerlerinin (2001) 839 ergenle gerçekleştirdiği bir çalışmada, ergenlerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları ihmal ve istismar yaşantıları

incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, 547 ergenin herhangi bir travmatik deneyime sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Geriye kalan 172 ergenin bir tür travmaya, 73 ergenin iki tür travmaya, 47 ergenin ise üç veya daha fazla travmaya maruz kaldığı görülmüştür. Bu ergenlerin %10.7'sinin cinsel istismara (ensest dâhil), %13.5'inin fiziksel istismara, %15.8'inin duygusal istismara, %16.5'inin ise ihmale uğradıkları ortaya çıkmıştır.

T.C. Başbakanlık Aile Yapısı Araştırmasında (2006) anne ve babaların çocuklarına ceza vermek amacıyla hangi yolları seçtikleri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, 3-17 yaş aralığında çocukları olan babaların %72.4'ünün çocuklarını azarladıkları, %27.6'sının çocuklarının oyun oynamalarına izin vermedikleri ve %21.4'ünün çocuklarını dövdüğü, %16.9'unun bir süre için konuşmamayı tercih ettiği, %17'sinin çocuğun arkadaşlarıyla görüşmesini engellediği ve %6.8'inin ise çocuklarını odaya kapattıkları ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada yine aynı yaş grubunda çocuğu olan annelerden elde edilen sonuçlara bakıldığında, babalarda olduğu gibi annelerin yüksek çoğunluğunun (%80,5) çocuklarını azarladığı ortaya çıkmıştır. Annelerin %35.6'sının çocuklarını dövdüğü, %32.5'inin çocuklarının oyun oynamasına izin vermediği, %25.6'sının bir süre konuşmamayı tercih ettiği, %23.2'sinin çocuklarını arkadaşlarıyla görüştürmediği ve %10.3'ünün ise çocuklarını odaya kapattığı ortaya çıkmıştır. Sonuçlara bakıldığında, anababaların kullanmayı tercih ettikleri ceza yöntemleri oranlarının çoğunlukla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Sadece, çocuğu dövmek ve çocuğu arkadaşlarıyla görüştürmemek cezalarını annelerin babalara nazaran biraz daha yüksek bir oranda kullandıkları ortaya çıkmıştır. Cinsiyete göre bakıldığında annelerle babaların çocuklarına verdikleri cezaların gerekçelerinde farklılıklar görülmektedir. Babalar, çocukları yalan söylediği ve eğitimlerini ihmal ettiği için dövme cezası verirken, bu oran kadınlarda daha düşüktür. Anneler için öne çıkan gerekçelerden birinin de çocuğun kardeşlerine veya arkadaşlarına karşı şiddet uygulaması olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan bir başka çalışmada ise, annelerin çocuklarını maruz bıraktıkları şiddet araştırılmıştır. Sonucunda ise, annenin çocuğuna yönelik en fazla duygusal şiddet (%27.1), ikinci olarak ise fiziksel şiddet (%13.2) uyguladığı görülmüştür. Aynı çalışmada babalar ile çocuklar arasındaki şiddete baktığımızda, babaların çocuklarını maruz bıraktığı şiddet türleri arasında da en fazla duygusal şiddetin (%15.4), daha sonra fiziksel şiddetin (%4.9) yaşandığı görülmektedir (Karataş ve diğerleri, 2005).

Bir diğer araştırma ise Alikaşifoğlu ve diğerleri (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ergen kız grubu öğrencilerinde cinsel istismarın sıklığı

incelenmiştir. Sonuçta ise, 1871 kız öğrenciden 250'sinin (%13.4) cinsel istismara uğradığı ortaya çıkmıştır. Cinsel istismara uğrayan ergenlerden %11.3'ü özel yerlerine dokunulduğu, %4.9'unun cinsel olarak ilişkiye zorlandığını, %3'ünün ise her iki tür cinsel istismara da maruz kaldığını ifade etmiştir. Enseste maruz kalan kız ergenlerin oranı ise %1.8'dir. Kız ergenlere cinsel istismarı uygulayan kişilerin %93'ünün erkek olduğu bildirilmiştir.

Akduman (2010), annelerin çocuklarına yönelik uyguladıkları disiplin yöntemlerini incelemek ve bu yöntemleri çocuk istismarı açısından değerlendirmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, annelerin büyük çoğunluğunun yaşanan durum hakkında çocuklarıyla konuşmanın en uygun disiplin yöntemi olduğunu düşünmelerine ve kabul etmelerine rağmen, çocuklarını disipline etmek için en çok çocuklarına bağırmak, çocuklarına kızmak, çocuklarını azarlamak ve onları tehdit etmek gibi duygusal istismar kapsamında değerlendirilebilecek yöntemlere başvurdukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı annelerin çocuklarını disiplin etmek için çocuğa küfür etme, çocuğu aşağılama, çocuğa yapamayacağı kadar iş verme ve çocuğu fiziksel ceza yöntemlerine (vurma, kulağını çekme, itme, sarsma, çimdikleme, bir aletle vurma) maruz bırakma gibi yöntemleri de kullandıkları belirtilmektedir.

Türkiye'deki yaygınlık çalışmalarına bakıldığında ise, UNİCEF ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 2008 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmada, Türkiye'de yaşayan yedi-on sekiz yaşları arasında olan çocukların aile içinde %51 oranında duygusal istismara uğradığı, %45 oranında fiziksel istismara uğradığı ve %25 oranında ise ihmale uğradığı ortaya çıkmıştır (UNİCEF, 2010). Türkiye'de Adalet Bakanlığı 2014 verilerine göre, her ay Adli Tıp Kurumuna gönderilen çocuk cinsel istismar vakasının 650 olduğu ortaya çıkmıştır (İMDAT, 2016). UNİCEF tarafından Türkiye'de Mayıs – Ağustos 2018 tarihleri arasında 16 ilde gerçekleştirilen çalışmada 1886 çocukla görüşülmüştür. Sonuçlara göre 7-18 yaş grubu çocuklarda, duygusal istismarın %51, fiziksel istismarın %43, cinsel istismarın %3 oranında görüldüğü saptanmıştır. Ayrıca özellikle 7-14 yaş dilimindeki kız çocuklarının, duygusal istismara en çok arkadaş, öğretmen, baba ve anneleri tarafından maruz kaldıkları; aynı yaştaki erkek çocukların ise duygusal istismara en çok öğretmenleri, arkadaşları ve babaları tarafından maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Fiziksel istismar açısından bakıldığında ise, bu yaş aralığındaki kız çocuklarının fiziksel istismarı en çok anne, baba, öğretmen, arkadaş ve büyük kardeşten gördüğü; erkek çocukların ise fiziksel istismara en çok

arkadaş, öğretmen, baba, büyük kardeş ve tanımadıkları kişiler tarafından maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır (UNİCEF, 2010).

Bir diğer araştırmada, Türkiye'de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddetin sıklığı incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini 0-8 yaş arası çocukların bakımından birinci derecede sorumlu olan 3.043 kadın ve 1.058 erkek oluşturmaktadır. Anababalara uygulanan anket sonucunda, anababaların %74'ü çocuklarına kızdıklarında duygusal istismar yöntemlerine (çocuğun sevdiği bir şeyin yasaklanması, temel ihtiyaçların kesilmesi, bir odaya kilitlemek, bağırmak, tehdit etmek, vb.), %23'ü ise fiziksel istismar yöntemlerine (tokat atmak, itmek, sarsmak, saç/kulak çekmek vb.) başvurdukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca 0-8 yaş arasında olan çocukların %8'i 12 yaşından küçük bir başka çocuğun gözetiminde, %6'sı ise tek başına bir hafta içinde evde en az bir saat geçiriyor olduğu görülmüştür (Bernard VanLeer Vakfı, 2014).

1.7.7. Çocuk ihmal ve İstismarını Açıklamaya Yönelik Kuramlar

Çocuklara yönelik ihmal ve istismarın nedenlerini ortaya koyabilmek amacıyla farklı kuramlar geliştirilmiştir. Aşağıdaki bölümde bu kuramlardan başlıcaları özetlenmiştir.

1.7.7.1 Psikiyatrik Yaklaşımlar

Bu modele göre çocuk ihmal ve istismarının nedeni anababanın psikopatolojisidir. Bu modeli ele alan araştırmalar çocuk ihmal ve istismarını gerçekleştiren kişilerin klinik tanı almaları gerektiğini, bu durumun bir hastalık olduğunu belirtmiştir (Giovannoni, 1991).

İstismarın nedenlerini ortaya koymak amacıyla anababaların özelliklerinin incelenmesine vurgu yapan bu model, istismarcı anababaların diğer anababalardan farklı bir dizi kişilik özelliklerine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle psikiyatrik yaklaşımda, anababanın bireysel psikopatolojisi ile istismar arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Çocuklarını istismar eden anababaların düşük benlik saygısına, yetersizlik duygularına, narsistik eğilimlere ve empati kuramamaya, öfkelerini kontrol edememe ve depresif özellikler sergilemeye eğilimli oldukları iddia edilmektedir. Ayrıca bu eğilimdeki anababaların kendi çocukluklarında istismar hikâyeleri bulunması gibi özelliklere sahip olduğu vurgulanmaktadır (Giovannoni, 1989; Walker, Bonner ve

Kaufman, 1988, akt. Bekçi 2006). Ancak, Kaufman ve Zigler (1989), istismara uğramış kişilerin istismar faili olma oranının oldukça yüksek olduğunu kabul etmekle birlikte, tüm istismar mağdurlarının da fail olmadığını belirtmişlerdir.

Polat (2001) çocuğuna kötü davranan anababanın hem kendilerine hem de başka insanlara karşı güvenlerinin olmadığı ve başkalarına karşı saygı ve sevgilerinin ise düşük olduğunu iddia etmektedir.

Özetle, sonraki bölümde sunulacak olan sosyolojik modellerden farklı olarak psikolojik modeller, tüm anabaların çocuk yetiştirmeye ilişkin toplumda benzer kaynaklara sahip olduğunu, o sebeple de bu konuda yaşanan farklılıkların bireysel veya aile farklılıklarından kaynaklanabileceğini iddia etmektedir (Hutchison,1990).

1.7.7.2. Sosyolojik Yaklaşımlar

Sosyolojik yaklaşımlar, 1960'lı yıllarda ön planda olan psikiyatrik yaklaşımların zamanla etkisini yitirmeye başlamasıyla birlikte, 1970'lerde baskın hale gelmiştir. Sosyolojik yaklaşımlar çocuk istismarı ve ihmalini, sosyal tutum, sosyal yapı ve kaynak dağılımı bağlamında ele almaktadır. Bu yaklaşımlarda, çocuk istismarı ve ihmalinin nedeni olarak yoksulluk, sosyoekonomik statü, sosyal statü, yalıtılmışlık ve toplumda şiddetin kabulü gibi çeşitli sosyal faktörlerin önemine vurgu yapılmaktadır (Hutchison,1990).

Sosyolojik modeller, bireylerin toplumla ilişkisindeki strese vurgu yaparak sosyal desteğin önemini vurgulamaktadırlar. Anababanın toplumsal ilişkilerden yalıtılırsa stresinin artacağından ve istismara başvurabileceğinden bahsedilmektedir. Bu modelde, iş veya gelir kaybı ile ekonomik faktörlerin yanında işinden memnun olmamak gibi özelliklerin de stres kaynağı olabileceği ve istismarı ortaya çıkarabileceği vurgulanmaktadır. Bu modeller, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenebilmesi için yalıtılmayı ve stresi azaltabilecek destek sistemlerinin kullanımını önermektedirler (Zigler ve Hall, 1991).

Bu yaklaşım çerçevesinde Gil (1970; akt. Kars, 1996), çocuk yetiştirmede şiddetin kullanımının kültürel açıdan onaylanmasının ve çevreden görülen baskılar yüzünden kişilerin öfkelerini kontrol etme yeteneklerinin zayıflamasının çocuk ihmal ve istismarını ortaya çıkan nedenler olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, anababa ile aile birimlerinin

biyolojik, psikolojik ve sosyal fonksiyonlarının kişilerin çocuklarına kötü davranmalarına sebep olabileceğini vurgulamaktadır.

1.7.7.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramının günümüzdeki en önemli temsilcilerinden olan Albert Bandura, (1986) çocukların başkalarının davranışlarını gözlemleyerek, onları taklit ederek ve onları model alarak öğrenme sürecini yaşadıklarını belirtmektedir. Özellikle, insanlar kendilerine yakın olan kişileri gözlemleyerek çok şey öğrenmektedirler (Ormrod, 2013). Sosyal Öğrenme Kuramında, çocuklarına ihmal ve istismar davranışında bulunan anababaların, bu olumsuz davranışları kendi anababalarından görüp örnek aldığını ve çocuklarına yönelik gerçekçi olmayan beklentiler içerisine girdiklerini söylemektedir. Buna kuşaklar hipotezi (generation hypothesis) denmektedir (Kars, 1996).

Browne ve Herbert, (1997) eşler arasındaki şiddete tanık olan çocukların davranışsal ve psikiyatrik bozukluklar sergilediğini ve bu çocukların, evde ve okulda saldırgan davranışlar sergilediklerini ve bu davranış şekillerini de yetişkinliğe taşıdıklarını belirtmişlerdir.

Bu kuram, aile içinde çocuğun aşırı fiziksel ceza görmesi, ileride çocuğun her türlü insan ilişkilerinde saldırgan davranış modellerini sergilemesine neden olabileceğini dile getirmektedir (Mouzakitis ve Verghese, 1985; akt. Gökler, 2006).

1.7.7.4. Ekolojik Model

Bronfenbrenner'in (1979) insan gelişimi ile ilgili ekolojik modelinin genişletilmiş hali olarak karşımıza çıkan Bellsky'nin modeli, bireysel, ailesel, toplumsal ve kültürel olmak üzere dört faktör olarak ele alınmaktadır (Yılmaz ve Can, 2015).

Belsky, çocuk istismarının nedenlerini ortaya koymaya çalışan farklı yaklaşımların önerdiği çeşitli görüşleri bütünleştirmiş ve istismarın ekolojik modelini geliştirmiştir. Belsky bu modelde, birey ve ailenin içine yerleşmiş olan bireysel, aile, toplum ve kültürde işleyen bir çok belirleyiciler olduğunu ve her bir belirleyicilerin bir diğerinin içine ekolojik olarak gömülü şekilde durduğunu ifade etmektedir (Belsky, 1980). Ekolojik kuram, bireylerin kendi gelişimlerinden ziyade gelişimin ortaya çıktığı bağlamı ele almaktadır. Bu kuramda ele alınan mikrosistem (yakın ev ve çevresi),

eksosistem (ailenin içinde yer aldığı sosyal sistem ve iş sistemi) ve makrosistemin (mikro ve makro sistemi etkileyen kültürel inançlar ve değerler), anababanın kendi bireysel gelişimi ile birlikte ele alınmasıyla çocuk ihmal ve istismarının kapsamlı bir şekilde tanımlanabileceğini belirtmektedir (Belsky, 1980). Bu modelde, çocuk istismarının birbiriyle etkileşen risk faktörleri içinde gözlemlendiği düzeylerden bahsedilmektedir. Bu düzeyler, toplumsal ve kurumsal düzey, bireysel ve ailesel düzey, çocukla ilgili faktörlerin ele alındığı düzey olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Özetle, çocuk ihmal ve istismarını açıklamaya yönelik kuramlara bakıldığında, psikiyatrik kuramın "anababanın", sosyolojik kuramın da "çevrenin" istismarı tek yönlü bir nedensellik ile incelediği ortaya çıkmaktadır. Ekolojik modele göre ise, çocuklara yönelik istismarın belirli risk faktörlerinin etkileşimleri ile ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Öztürk, 2007).

1.7.8. Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) kararlarına göre, çocukları ihmal ve istismardan korumak ya da çocukların maruz kalmış olduğu ihmal ve istismarın sonucunda, çocukta ortaya çıkan zararları en aza indirecek ve iyileştirecek uygulamaların devletler tarafından ele alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Toplumlar içerisinde bu konuya farkındalığı arttıracak eğitimler ve kampanyaların düzenlenmesi de bu uygulamaların önemli parçalarından sayılmaktadır (UNİCEF, 2010). Çocuk ihmal ve istismarı konusunun bir halk sağlığı sorunu olduğu düşünülecek olursa, bu konunun sistematik, bilimsel, kalıcı ve çok disiplinli bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. (Rimsza, Schacner, Bowen ve Marshall, 2002).

Çocuk ihmal ve istismarını önlemek için sorunun tüm boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple, halkı eğiten programların hazırlanmasının gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Geleneksel olarak bu konuda hazırlanan eğitim programları birincil, ikincil ve üçüncül koruma eğitimleri olarak sınıflandırılmaktadır (Turhan, 2006; Dağlı, 2010).

Birincil Koruma: Bu koruma, çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkmasını önlemek için genel nüfusu hedef almaktadır. Burada risk gruplarının saptanması, halkı bilinçlendirmek, doğum öncesi ve sonrası izlem, anababalara çocuk bakımı konusunda eğitimlerin verilmesi, aile planlaması, ev ziyaretleri, kreş ve anaokulu gibi kurumların

yaygınlaştırılması gibi konular ele alınmaktadır. Bu yaklaşımların, çocuk ihmal ve istismarı konusunda halka farkındalık kazandırma ve yaşanan istismarın açığa çıkartılmasında artışa sebep olduğu bilinmektedir (Turhan, 2006; Dağlı, 2010).

Özellikle cinsel istismara yönelik birincil önleme çalışmalarının iki açıdan önemli olduğu vurgulanmaktadır. İlk olarak, insancıl yaklaşımın özü gereği bu konuda bir şeyler yapmak için çocuğun istismara maruz kalmasının beklenmemesi gerekmektedir. İkincisi ise, önleme çalışmalarının tedavi çalışmalarından daha ekonomik olmasıdır (Ziyalar, 1998).

İkincil Koruma: Bu korumada, çocuk ihmal ve istismarı konusunda riskli olduğu saptanan aileler hedef alınmaktadır. Genellikle gelir düzeyi düşük, tek ebeveynli ve sosyal destekten yoksun aileler bu koruma içerisinde ön plana çıkmaktadır. Bu tür önleme programlarında, riskli olduğu bilinen ailelere çocuk gelişimi, çocuk eğitimi, çocukla iletişim, kadının aile içerisinde güçlendirilmesi, çocuk ve kadın hakları gibi konularda farkındalık kazandırmaya ve danışmanlık sağlamaya odaklanılmaktadır (Dağlı, 2010).

Üçüncül Koruma: Bu koruma yaklaşımında, yaşanan istismar sonrasında istismarın tekrar yaşanmasını önlemek ve çocuğun yaşadığı ruhsal zararı en aza indirmek amaçlanmaktadır. Bu önleme yaklaşımında, çocuğu tedavi etmek ve çocuk ihmal ve istismarının saptanması ve adli veya sosyal bildirimlerin gerekli yerlere yapılması konusu ele alınmaktadır. Ayrıca, sadece istismara uğrayanların tedavisi değil, istismar edenlerin tedavisi ve rehabilite edilmeleri de amaçlanmaktadır.

En iyi önleme programlarının, tüm önleme basamaklarını içine alan programlar olduğu düşünülmektedir. Çocuk ihmal ve istismarını önleme için eğitici ve tedavi edici programların tutarlı bir şekilde uygulanması önemlidir. Çocuk istismarının çok yaygın olduğu bilinmesine rağmen, bunu önlemek için yapılanların oldukça yetersiz olduğu bilinmektedir. Çocuk ihmal ve istismarını önlemek ve çocukların şiddetten korunması, gelecekte yetişkinlerin daha az şiddet uygulamasına ve toplumların şiddetten arınmasına yardımcı olacaktır (Dağlı, 2010).

Çocuk ihmal ve istismarını önlemek için hekimler, ebeler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar işbirliği yaparak ortak çalışmalar yürütmelidir. Ev ziyaretleri yapılarak ailelerin risk faktörleri açısından değerlendirilmesi sağlanarak, ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda onlara destek sağlanmalıdır. Örnek olarak, cinsel istismar konusunda risk taşıyan aileler belirlenmeli, aile yapısı ve dinamikleri ele alınmalı,

böylece istismar daha yaşanmadan önleyici ve koruyucu hizmetler devreye sokulmalıdır. Anababalara çocuk yetiştirmeye ilişkin eğitimler sunulmalıdır. Bu eğitimlerden de özellikle genç anababaların yararlanması sağlanmalıdır (Turhan, 2006; Öztürk, 2009).

İstismar konusunda riskli olduğu tespit edilen ailelere yapılan ev ziyaretlerinde, özellikle ailelerin güçlü yanlarını keşfetmek ve vurgulamak gerekmektedir. Buradaki amaç, ailelerin suçluluk duygularını azaltarak, onları olumlu bir değişim için cesaretlendirmektir (Öztürk, 2009). Olds ve diğerlerinin (1988) yaptıkları bir çalışma da, çocuk ihmal ve istismarını önlemek için gerçekleştirilen ev ziyaretlerinin etkisi incelenmiştir. Çalışmada, çocukları iki yaşına gelinceye kadar hemşireler tarafından ev ziyaretleri yapılan ailelerin bebeklerinin, acil servise kaza veya zehirlenme vakaları ile ilgili getirilme oranlarının daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, yapılan ev ziyaretleri planlamalarının katılımcılarının annelik becerilerine ve çocukla kurdukları etkileşime katkı sağladığını göstermiştir.

Önleme çalışmalarının uygulanmaya başlanması 1970'lere dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da, cinsel istismarın düşünüldüğünden fazla sıklıkla görüldüğünün farkına varılmasıyla 70'li yılların ortasından itibaren önleme çalışmalarına ihtiyaç doğmaya başlamıştır. Feminist bakış açısına sahip Amerikalı sosyal çalışmacı Florence Rush ve araştırmacı ve psikiyatrist Judith Herman, 80'li yıllarda bu uygulamaların daha da artması konusunda önemli rol üstlenmişlerdir (Bolen, 2003) Rush ve Herman, Amerika toplum yapısında, erkeklerin çocuklar ve kadınlar üzerinde güç kullandıklarını ifade etmektedir. Bu da istismarın önlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle de 80'li yılların sonlarına bakıldığında, bu konuya ilişkin görgül çalışmaların hızlı bir şekilde artmış olduğu görülmektedir. Toplumsal farkındalığın oluşması, özellikle cinsel istismarın önlenmesine yönelik programların ortaya çıkışında önemli bir yere sahiptir (Bolen, 2003).

Gelişmiş ülkelerde çocuklara küçük yaşlardan itibaren cinsel istismardan kendilerini nasıl koruyabileceklerine yönelik kişisel güvenlik kuralları'na ilişkin bilgiler çeşitli eğitimler aracılığıyla aktarılmaktadır. Çocuklara aktarılmak istenen güvenlik kurallarının okul temelli programlar içerisinde ele alınması ve uygulanması, bireylerin cinsel istismara karşı uyanık ve bilinçli olmalarını sağlamaktadır (Çeçen, 2007). Okul temelli cinsel istismardan korunma programlarının birbirinden farklı şekillerde düzenlenip uygulanmasına karşın, hepsinde ortak olan bazı temalar vardır. Programlarda, uygun olmayan yetişkin davranışı, yetişkin tarafından bir şey vaat edildiğinde ve hediye

verilmek istendiğinde buna karşı çıkma, ortamdan uzaklaşabilme, yaşadığı olayı güvendiği bir yetişkine hiçbir şey gizlemeden anlatabilme gibi konular işlenmektedir.

Avrupa Konseyi (Council of Europe) 2013'te "The Underwear Rule" (İç Çamaşırı Kuralı) adında bir proje geliştirerek bir kampanya başlatmıştır. Bu projede, öncelikle bireyler ve eğitimcileri bilgilendirecek bir çalışma planı hazırlanmıştır. Daha sonra ise, çocukların özellikle oyun içerikleriyle eğitilebilecekleri bir çalışma planı oluşturulmuştur. Projede, anababaların kendi çocuklarına, öğretmenlerin de kendi öğrencilerine bu kuralları öğretmeleri istenmiştir. Çocuklara yönelik cinsel istismarın daha gerçekleşmeden önlenmesini sağlamak temel amaçtır. Çocuk cinsel istismarını önlemek için hazırlanan ve uygulanan bu projede beş temel bilgi vardır. Bunlar: Çocuğun bedeni çocuğa aittir, İyi bedensel temas- kötü bedensel temas, İyi ve kötü sırlar, Önleme ve korumanın yetişkinlerin sorumluluğu olması ve Haber verme, açıklama ve böylece yardım sağlama.

Bu projede, çocukların kendi bedenleri hakkında söz sahibi oldukları ve her zaman, rahatsız oldukları her şeye karşı "hayır" demeye hakları olduğu öğretilmeye çalışılmaktadır (Özer, 2014). Yapılan bir araştırmada, 4-5 yaş ve 6-10 yaş arası çocuklarla gerçekleştirilen bir cinsel istismarı önleme programının etkililiği incelenmiştir (Conte, Rosen, Saperstein ve Shermack, 1985). Araştırma sonucunda, cinsel istismarı önleme programına katılmış olan çocukların, katılmamış olan çocuklara kıyasla, kendilerini cinsel istismardan nasıl koruyabileceklerine ilişkin bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür. Her iki yaş grubu çocuklarının da önleme programından yararlanmış oldukları ortaya çıkmıştır. Ancak alınan eğitimden özellikle 6-10 yaş grubu çocukların daha çok faydalanmış olduğu bulunmuştur.

Turkiye'de Çeçen'in (2013) yaptığı bir çalışmada ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik geliştirilen bir cinsel istismarı önleme eğitim programının etkililiği sınanmıştır. Çocuklara dört gün süre ile cinsel istismarı önleme psikoeğitim programı sunulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, eğitim alan gruptaki çocukların almayan gruptaki çocuklara göre cinsel istismarı önleme ile ilgili bilgi düzeylerinde belirgin bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuklar üzerindeki bu etkinin sekiz hafta sonrasında da sürdüğü görülmüştür.

İstismarı önleme konusunda ailelerin çok önemli bir yeri vardır. Bu konuda yapılan aile temelli çalışmalar, anababaların ihmal, istismar ve önlenmesi konusunda

bilgilenmelerini hedeflemektedir. Çalışmalarda, anababaların istismara ilişkin önleme becerilerini kazanmaları, istismarı fark etmelerini kolaylaştıracak ipuçlarını öğrenmeleri, fark ettikleri istismar vakalarını ise gereken yerlere bildirmeleri gerektiğini öğrenmeleri sağlanmaktadır (Şahin ve Kalburan, 2009). Gunderson (2004) okulöncesi döneminde çocuğu olan ailelere yönelik hazırlanan bir aile eğitim programının etkisini araştırmıştır. Programa 21 anababa katılmıştır. Aile eğitimi yedi hafta sürmüştür. Alınan eğitimin sonrasında anne ve babaların kendilerini anababalık becerileri konusunda daha yeterli hissettikleri ve çocuklarının olumlu davranışlar geliştirmelerine katkı sağladıkları ortaya çıkmıştır.

Yalın, Kerimoğlu ve Erman'ın (1995) yaptığı bir çalışmada, anababaların okulöncesi dönem çocuklarına yönelik cinsel istismarı önleme programlarına ilişkin görüşlerini almak ve bu konuya ilişkin davranışları incelenmiştir. Çalışmada, örneklemdeki anababaların üçte birinin çocuklarıyla cinsel istismarı tartışabildikleri ortaya çıkmaktadır. Çocuklarıyla bu konuda konuşan anababaların %78.2'sinin "bazı kişiler sana hediyeler alarak seni kandırmaya çalışabilir", "cinsel organlarına dokunabilir" gibi ifadelerle çocuklarını uyarmakta olduğu görülmüştür. Anababaların %20.3'ü ise "seni bazı kişiler arabalarına almak isteyebilirler" diyerek uyarmayı tercih ederken, anababaların sadece %1.3'ünün çocuklarına cinsel organlarının anatomik isimlerini doğru olarak öğrettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca anababaların %75'inin çocuklarına "hayır deme, yüksek sesle bağırma ve anababaya söyleme" davranışlarını da öğrettikleri görülmektedir. Ancak hiçbir anababanın çocuklarını aile içi cinsel istismar konusunda uyarmadığı ortaya çıkmıştır. Bir diğer önemli bulgu ise, cinsel istismar konusunda çocuklarıyla konuşmayan anababaların "çocuğumun yaşı bu konuları konuşmak için küçük" veya "bu konuya ilişkin bilgim yeterli olmadığı için nasıl konuşacağımı bilemiyorum, bu konu çocuğumu korkutabilir" şeklinde yanıtlar verdiklerinin ortaya çıkmasıdır. Bu sonuçtan da anlaşılacağı üzere, anababaların çocuklarını cinsel istismardan korumaya ilişkin bilgi düzeylerini arttırmaya yönelik etkililiği sınanmış eğitim programlarına ihtiyaç vardır.

Akgiray (2007) istismarı önlemek için çocuklara ve anababalara yapılan bilgilendirmenin çocuk ve anababa üzerindeki etkisini incelemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışmada 8-10 yaş arası çocuklar ve çocukların anababaları yer almıştır. Çocuklara yönelik, çocuk istismarını önlemeyle ilgili bir bilgilendirme yapılırken; anababalara istismar ve istismarı önlemeyle ilgili broşür dağıtılarak yazılı bir

bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna bakıldığında, verilen bilgilendirme süreci sonrası hem çocukların hem de anababaların istismar ve istismarı önleme ile ilgili bilgi düzeylerinde artış olduğu görülmüştür.

Adalı'nın (2007) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar konusunda çocuklara 20 dakikalık kısa bir eğitim verilmiş, bu eğitim esnasında da anababalarına bu konuda bilgilendirici broşür dağıtılmıştır. Yapılan ön ve son-test değerlendirmelerinde, hem çocukların hem de anababalarının istismarın tanımı, çeşitleri, nedenleri ve birey üzerindeki etkilerine ilişkin bilgi düzeylerinde anlamlı değişiklikler olduğu ortaya çıkmıştır. Burada çıkan sonuca bakıldığında, çocukların istismarın belirtileri ve istismarı paylaşma gerekliliği konusunda bilgi düzeylerini arttırmış oldukları görülmüştür. Anababaların da istismar sonrası görülecek belirtiler ve aile içerisindeki uyum hakkında bilgi düzeylerinin artmış olduğu görülmüştür. Çıkan sonuç değerlendirildiğinde, sadece ihmal ve istismar hakkında bilgilendirici bir broşürün dahi dağıtılması, anababaların bilgi düzeylerinin artması üzerinde etkili olmuştur.

Bir başka araştırmayı Beyazıt (2017) yapmıştır. Bu araştırmada sadece çocuk ihmali kavramı üzerinde durularak, çocuk ihmalinin önlenmesine yönelik olarak annelere bilgilendirici eğitim programı uygulanmıştır. Araştırmaya 10 yaşında olan 32 çocuk ve anneleri katılmıştır. Deney ve kontrol grubuplarına ayrı ayrı 12 anne ve çocuğu dâhil edilmiştir. Eğitim sonrasında yapılan analizler, eğitime katılmış olan annelerin ihmal davranışlarında azalma olduğunu göstermiştir.Yapılan bu üç araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesinde verilen eğitimlerin veya hazırlanan bilgilendirici yazılı materyallerin anababalar üzerinde etkili olabildiği görülmektedir. Ancak, bu eğitimlerin sayısının yetersizliği de önemli bir başka sorun olmaktadır.

İhmal ve istismar konusunda yapılan girişimlerden biri de, İzmir'in Karabağlar ilçesinde ilçe kaymakamlığı aracılığıyla gerçekleştirilen "Mutlu çocuklar yarınımızdır" adlı proje olmuştur. Bu isim altında Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi danışmanlığında hazırlanan çocuk ihmal ve istismarını önleme projesi geliştirilmiştir. Projenin amacı, ilkokullarda görev yapan idareciler, öğretmenler ve öğrenci velilerine ulaşılarak çocuk ihmal ve istismarının önlenmesidir (karabaglar.gov.tr, 2015). Proje kapsamında ilçede 11 ilkokulda görev yapan 389 öğretmen, 1732 veli ve ilçede bulunan tüm ilk ve ortaokullarda görev yapan 56 idareci ile ilçede görev yapan 54 din görevlisi çocuk istismarının tanımı, istismar çeşitleri, risk faktörleri, çocuk istismarı bulguları,

çocuk istismarının yaşanması durumunda yapılması gerekenler hakkında, bilgilendirilmiştir (karabaglar.meb.gov.tr, 2015). Katılımcılar eğitim alan ve almayan olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Eğitim tek oturumdan oluşmuştur. Eğitim sonucuna göre, eğitim alan ve almayan veli ile öğretmen grubunun çocuk istismarı konusuna ilişkin bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal ile ilgili bilgi düzeyleri incelendiğinde, eğitim alan grubunun sorulara doğru cevap verme oranı eğitim almayanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Çocukları ihmal ve istismardan korumada doktorların ve sağlık alanında çalışan diğer personelin konu hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeyi çok önemlidir. Bu konuda adli tıp uzmanlarına, psikologlara, sosyal hizmet uzmanlarına ve çocuk gelişim uzmanlarına büyük sorumluluklar düşmektedir. Çocuklarla sürekli olarak karşı karşıya gelen doktor, hemşire, öğretmen gibi meslek sahiplerinin bu konuya karşı uyanık olmaları gerekmektedir. Ayrıca istismardan şüphelendikleri noktada durumu ihbar etme yükümlülükleri de bulunmaktadır (Tıraşçı ve Gören, 2007).

Ailelere verilecek eğitimlerde, çocukların mağdur olmaması için gerekenlerin yapılmasının yanında, mağdur oldukları zaman neler yapılabileceği, çocukla nasıl iletişim kurulabileceği ve kurduğu iletişimi nasıl sürdürülebileceğine ilişkin bilgilerin de yer alması önemlidir. Ailelerin, cinsel istismara uğramış olan çocuğa karşı uygun sosyal ve duygusal desteğin nasıl sağlanabileceğine ilişkin eğitim almaları önemlidir. Roberts (1991; akt. Öztürk, 2009) istismara uğramış olan çocukların, yaşadıklarını anlattıkları kişilerin kendilerine inanmalarına ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Ayrıca, çocuğu dinleyen kişinin şaşırma, tiksinme, acıma gibi duygularını çocuğa yansıtmaması gerektiği de vurgulanmaktadır. Çocuğun ruh sağlığı açısından özellikle annesi tarafından desteklenmesinin oldukça onemli olduğu da belirtilmektedir.

Ülkemizde istismar mağduru çocukların, soruşturma sürecinde ifadelerinin yalnızca bir defaya mahsus, uygun bir ortamda ve uzmanlarca alınmasını sağlayan merkezler vardır. Çocuğu tekrar tekrar travmatize etmeden, sürecin sağlıklı ve daha kısa sürede çözüme kavuşturulmasını sağlamaya çalışan bu merkezler giderek yaygınlaşmaya başlamaktadır. Bu merkezlere "Çocuk İzlem Merkezleri" (ÇİM) denmektedir. Bu merkezlerde, çocuğun ifadesi alınırken çocuğun ruhsal ve davranışsal durumunu değerlendirebilen, çocukla uygun görüşme teknikleri bilgisine sahip olan psikolog, sosyal hizmet uzmanı, psikolojik danışman bulundurulmaktadır. Yapılan adli görüşme ile

soruşturma başlatılırken, aynı zamanda çocuğun gereksinim duyduğu tıbbi ve sosyal hizmetler de çocuğun kendini rahat hissedeceği bir ortamda kendisine sunulmaktadır (Bilgin, 2015; Topdemir, 2016).

Özetlenecek olursa, Türkiye'de istismarı önlemek için yeterli ve ihtiyaç duyulan bir düzeyde olmasa da bazı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2009-2010 tarihlerinden itibaren, okulların rehber öğretmenleri aracılığıyla ilköğretim birinci sınıfta okuyan öğrencilerin anababalarına yönelik olarak çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili seminerler verilmesini kararlaştırmıştır (Kır, 2013). Bu girişimler önemli olmakla birlikte, Türkiye'de tam anlamıyla disiplinler arası bir yaklaşımın benimsenmemiş olması, çocuklara ve anababalara yönelik verilmesi gereken eğitimleri verecek nitelikte ve yeterli sayıda uzmanın olmaması gibi nedenlerle, Türkiye'de önleme programlarının gereken düzeyde olmadığı görülmektedir (Kır, 2013). Ayrıca, ülkemizde cinsel istismarla ilgili çeşitli çalışmaların var olduğu bilinmekle beraber, özellikle "anababalarla" bu konuda yürütülen çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olması da önemli bir eksikliktir (Özer, 2014).

Anababaların haklarını ve sorumluluklarını bilen çocuklar yetiştirebilmeleri için eğitim programlarına ihtiyaçları olduğu açıktır. Genel olarak tüm toplumu, ozellikle de anababaları bilgilendirecek, kendilerine güvenlerini sağlayacak ve ihmal ile istismarı önleme konusunda beceri kazanmalarına yardımcı olacak programların artması gerekmektedir. Programların aktif olarak uygulanması ve yaygınlaşması çocuklar ve aileleri icin önemli katkılar sağlayacaktır. İstismarın önlenmesine yönelik çalışmalar içerisinde de öncelikli olarak ele alınması gereken birincil düzey önleme çalışmalarıdır. Birincil düzey çalışmalar içerisinde, anababalara yönelik eğitim programları da yer almaktadır (Bolen, 2003). Türkiye'de çocuk ihmal ve istismarının yaygınlığına veya toplumda ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalığın boyutunu araştırmaya yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Ancak çocuk ihmal ve istismarını önlemeye yönelik geliştirilen program sayısı oldukça sınırlıdır. Özellikle de önleme ayağının en önemli parçalarından biri olan anababalara yönelik olarak hazırlanacak önleme programlarına ihtiyaç vardır. Ailelerin eğitim programlarına katılımları sonucu bilgi ve davranışlarında meydana gelecek olumlu değişimler toplum bilincini ve duyarlılığını geliştirmede de önemli olacaktır (Şahin ve Kalburan, 2009).

Bu sayılan nedenlerle, anababaların çocuk ihmal ve istismarını önlemeye ilişkin bir programa katılması ve programın anababaların bilgi ve farkındalık düzeyleri üzerindeki etkililiğinin araştırılması önemli sayılmaktadır.

BÖLÜM II

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, çocuk ihmal ve istismarını önleme ile ilgili hazırlanan aile eğitim programı, veri toplama araçları ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

2.1 Araştırma Modeli

Bu çalışma, çocuk ihmal ve istismarını önlemek amacıyla geliştirilen bir anababa eğitim programının etkililiğini sınayan deneysel desende bir araştırmadır.

Hazırlanan eğitim programında anababalara ihmal ve istismarın tanımları, göstergeleri, risk faktörleri, çocuk üzerindeki etkileri, istismara uğradığını dile getiren çocukla nasıl iletişim kurulması gerektiğine ilişkin bilgiler verilmesinin yanında, ihmal ve istismarı önleme, özellikle de cinsel istismarı önleme konusunda anababalara bilgi vermeyi içermektedir. Araştırmada, anababalara uygulanacak olan eğitim programının anababaların bilgi düzeylerinde bir artışa sebep olup olmadığına bakılmaktadır.

Ön-test-son-test deney ve kontrol gruplu seçkisiz desen, eğitim ve psikolojide çok sık kullanılan deneysel desenlerden biridir (Büyüköztürk, 2014). Bu çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anababalar seçkisiz yolla deney ve kontrol gruplarına atanmıştır. Deney grubu olarak belirlenen anababalara, bu çalışma için hazırlanan eğitim programı uygulanırken, kontrol grubundaki anababalara ise herhangi bir eğitim uygulanmamıştır. Eğitimin öncesinde ve eğitimin bitiminden sonra hem deney hem de kontrol grubundaki ailelere belirlenen ölçme araçları uygulanmıştır. Programın etkili olması durumunda, kontrol grubundaki ailelere de aynı eğitim programının uygulanacağı belirtilmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni: Araştırmanın bağımlı değişkeni, araştırmaya katılan anababaların çocuk ihmal ve istismarını önlemeye ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyleridir.

Araştırmanın bağımsız değişkeni: Araştırmanın bağımsız değişkeni, deney grubuna uygulanmış olan ve anababaların çocuk ihmal ve istismarını önlemeye ilişkin bilgi düzeylerini arttırmak amacıyla hazırlanmış bir anababa eğitim programıdır.

Araştırma Deseni

Çizelge 1

Araştırmanın Deseni (2x2'lik Karışık Desen)

Grup	Atama	Ölçüm	İşlem	Ölçüm
Deney Grubu	Y	Öntest	Çocuk ihmal ve istismarını önleme programı	Sontest
Kontrol Grubu	Y	Öntest	-	Sontest

Y: Yansız atama

Araştırmada deney ve kontrol grupları ön-test olarak "Anababa Bilgi Anketi", "Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği"ni (Uslu ve diğerleri 2010) doldurmuşlar, dokuz sorudan oluşan açık uçlu soruları yanıtlamışlardır. Açık uçlu sorular içerisinde yer alan ve hazırlanan eğitim programıyla ilgili görüşlerinin sorulduğu son iki soru ise sadece deney grubuna yöneltilmiştir. Nitel soruları katılımcıların kendileri okumuş ve yanıtlamışlardır. Daha sonra, sadece deney grubuna, çocuk ihmal ve istismarını önleme programı uygulanmıştır. Bu esnada kontrol grubuna herhangi bir işlem uygulanmamıştır. Deney grubunun üç oturumdan oluşan eğitim süreci tamamlandıktan sonra ise, yine hem deney hem de kontrol grubuna son-test olarak aynı ölçme araçları uygulanmıştır.

Bu araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem (mixed method) hem nicel hem de nitel verilerin birbirinin içerisine yerleştirilerek veya sırayla birini diğerinin üzerine inşa etmeyle ortaya çıkan bir yöntemdir (Creswell ve Clark, 2015). Bu araştırmada, özellikle nitel verilerin nicel verileri ne kadar desteklediğini incelemek amacıyla karma yöntem tercih edilmiştir.

2.2. Katılımcılar

Çalışma, Ankara İlinde üç ayrı okulda çalışan rehber öğretmenler aracılığıyla ulaşılan ve Çankaya Belediyesi bünyesinde yer alan Bademlidere Çankaya Evinde çeşitli kurslara katılan anababalarla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar arasındaki 20 anneye Bademlidere Çankaya Evi aracılığıyla, kalan 35 anneye ise rehber öğretmenler

aracılığıyla ulaşılmıştır. Anneler alt veya orta SED'ye sahiptir. Anneler seçkisiz bir şekilde seçilmiş ve yine seçkisiz bir şekilde deney ve kontrol gruplarına atanmışladır.

Araştırmaya çocukları birinci, ikinci, üçüncü ya da dördüncü sınıflarda eğitim gören anababalar davet edilmiştir. Çalışmaya hem annelerin hem de babaların katılabileceği bilgisi verilmesine karşın yalnızca anneler katılmıştır. Çalışma için planlanan anababa sayısı 60 olarak belirlenmiş ancak toplam 55 anneden veriler (deney grubundan 30, kontrol grubundan ise 25 kişinin verileri) elde edilebilmiştir. Bunun sebebi, ön-testleri tam olarak dolduran kontrol grubundaki bazı annelerin, eğitim sonrasında son-testleri doldurmaya gelmemeleri veya bu konu için kendilerine ulaşılmak istendiğinde talebi isteksiz karşılamış olmalarıdır.

Deney grubu 30, kontrol grubunda ise 25 katılımcı bulunmaktadır. Deney grubunda bulunan katılımcıların yaş aralığı 27-56 yaş arasındadır. Kontrol grubunda bulunan katılımcıların yaş aralığı ise 27-47 yaş arasındadır. Hem deney hem de kontrol grubundaki katılımcıların çoğu evlidir (sırasıyla %84 ile %90). Deney grubunda bulunan 30 anneden 27'si (%90), kontrol grubunda bulunan 25 anneden ise 19'u (%76) çalışmadığını belirtmiştir. Hem deney hem de kontrol grubunda bulunan katılımcıların çoğunun bir veya iki çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Örneğin, deney grubunda yer alan 30 anneden 13'ünün iki çocuğu; 10'unun ise bir çocuğu bulunmaktadır. Kontrol grubunda bulunan 25 anneden ise, 15'inin iki çocuğu, yedisinin ise bir çocuğu bulunmaktadır. Deney ve kontrol gruplarına katılan annelerin aylık gelirlerine bakıldığında, çoğunluğun asgari ücretin biraz üzerinde gelire sahip oldukları görülmektedir. Örneğin, deney grubundaki annelerin %46.7'sinin (n=14) geliri 2000-3000 tl, %26.7'sinin (n=8) geliri 1000-2000 tl, %16.7'sinin (n=5) geliri 3000-4000 ve %10'unun (n=3) geliri 4000-5000 tl arasındadır. Kontrol grubundaki annelerin %40'ının (n=10) geliri 1000-2000 tl, %20'sinin (n=5) geliri 2000-3000 tl, %16'sının (n=4) geliri 3000-4000, %12'sinin (n=3) geliri 4000-5000, %8'inin (n=2) 0-1000 ve %4'ünün (n=1) geliri 5000-7000 tl arasındadır. Deney grubunda yer alan annelerin %33.3'nün eşit oranla ilkokul (n=10) ve lise mezunu (n=10) olduğu ortaya çıkmıştır. Geriye kalan annelerin %30'unun (n=9) üniversite mezunu, %3.3'ünün (n=1) ise ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda ise, %40'ının (n=10) lise; %28'nin ise eşit oranla ilkokul (n=7) ve üniversite mezunu (n=7), %4'ünün ise (n=1) ortaokul mezunu olduğu ortaya çıkmıştır.

2.3. Program

Çocuk ihmal ve istismarını önlemeye yönelik bir anababa eğitim programı geliştirilmeye karar verildiğinde, ilk olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemeye yönelik yapılmış çalışmalar incelenerek alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Etkisi kanıtlanmış olan önleme programlarının içerikleri ve yine bu programlarda yararlanılan senaryo ve canlandırma gibi tekniklerden hangi durumlarda yararlanıldığı incelenmiştir. İncelenen *programlardan bazıları aşağıda verilmiştir.*

- Parent-Focused Sexual Abuse Prevention Program: A Look at Familial Risk Factors (Kawana Reed-Perricone, 2002): Çocuk istismarını önleme programı olan ASAP, okulöncesi çocukları olan anababalara veya çocukla ilgilenen diğer yetişkinlere yönelik hazırlanmıştır. Program 10 oturumdan oluşmaktadır. Programda okulöncesi çocuklarının cinsel gelişimleri ve davranışları ile cinsel istismarı önleme üzerinde durulmaktadır. Program anababa veya çocukla ilgilenen diğer yetişkinlere çocukların bu konuda yaşadıkları problemleri kendilerine kolaylıkla anlatabilmesini sağlayacak sağlıklı iletişim ortamını nasıl oluşturabilecekleri yönünde bilgi ve destek verilmektedir. Programda, grup tartışmaları, rol oynama, ve deneyimleri günlüklere aktarma gibi etkinliklerden yararlanılmıştır.
- Evaluation Of A Sexual Abuse Prevention Program: the effect of parental involvement (LAM Lape-Brinkman, 2000): Okulöncesi dönem çocuklarına yönelik cinsel istismarı önleme programı olarak geliştirilmiştir. Dört oturumdan oluşmaktadır. Yıllık olarak uzman öğretmenler tarafından çocuklara uygulanmaktadır. Oturumlar 30 dakika sürmektedir. Program, çocuklara genital organlarının isimlerini, güvenli ve güvenli olmayan dokunuşların neler olduğunu, özel bölgeleri ile ilgili dokunma kurallarını, herhangi bir istismar durumunda yaşadıklarını anlatabilecekleri insanların belirlenmesi gibi konular ele alınmaktadır. Programda, çizim tekniklerinden ve kuklalardan yardım alınmaktadır.
- Evaluation of a teacher training program for the identification, intervention, and prevention of child sexual abuse (Jacobsen, Denise Renee, 1993): Çocuk cinsel istismarını önlemek için geliştirilmiş bir öğretmen programıdır. Program üç saat sürmektedir. Programa okul öncesi ile ilkokul altıncı sınıf arasındaki çocuklara öğretmenlik yapan kişiler dahil edilmektedir. Program okul psikologları tarafından sunulmaktadır. Programda, öğretmenlerin çocuk cinsel istismarı belirtilerini tanımaları ve istismarın önlenmesi için gerekli olan becerileri kazanmalarını

sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca programda istismara maruz kalmış olan çocukların nasıl dinleneceği, onlara nasıl karşılık verilmesi/verilmemesi gerektiği üzerinde durulmuş ve bu konularda öğretmenlere bilgilendirici broşürler dağıtılmıştır. Programda kağıt kalem etkinlikleri, grup çalışmaları, grup tartışmaları, senaryo ve video etkinliklerinden yararlanılmıştır.

- *T*he Safe Child Programme Parent Seminer (Kraizer, 1994)*:* Program, okulöncesi dönem ile ilkokul üçüncü sınıf arasında yer alan çocuklara yönelik hazırlanmıştır. Program çocukların tanıdıkları kişiler tarafından maruz bırakıldıları duygusal, fiziksel ve cinsel istismarı önlemek için bilinmesi ve uygulanması gerekenler üzerine kuruludur. Programda güvenli davranış ve yabancılarla iletişim konuları ele alınmaktadır. Program çocukların kendilerine güven duymalarını ve güvenli olmayan davranışlar konusunda karşısındaki kişi/kişilere direnç gösterebilmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Bu programın aile semineri de yapılmaktadır. Aile seminerinde ise çocuklara anlatılan tüm konuların video görüntüleri kullanılmakta, böylece konunun önemi ile içeriği anababalara da aktarılmaktadır.
- Parenting Education Curriculum For Parent Educators At Public Schools (MG Barcenas, 2005): Program hem anababalara hem de eğitimcilere yönelik olarak hazırlanmıştır. Çocukların fiziksel ve duygusal yönden sağlıklı gelişebilmeleri için gerekli olan anababa tutum ve davranışları aktarılmakta ve aktarılan bilgilerin aynı zamanda çocuk ihmal ve istismarını da önleyebileceği varsayılmaktadır. Program beş oturumdan oluşmakta ve toplam sekiz saat sürmektedir. Sağlıklı/sağlıksız aile olmada etkili olabilecek içsel ve dışsal kaynaklar üzerinde durularak ailenin stres kaynakları konusunda farkındalık kazanmaları sağlanmaktadır. Ayrıca çocuk gelişiminde disiplin, ceza yöntemleri, çocuğun eğitimine aile katılımının etkisi gibi konularda ele alınmaktadır. Programda senaryo, grup etkinlikleri ve tartışmaları, aile oyunları etkinliklerinden yararlanılmış, katılımcılara konu ile ilgili okuma önerileri de sunulmuştur.

Bu araştırma için geliştirilen ve anababalara yönelik hazırlanmış olan ihmal ve istismarı önleme eğitim programının temel hedefi, anababaların çocuk ihmal ve istismarı ve önlemeye ilişkin bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Programda yer alan konulara ilişkin verilen örnekler ve gerçekleştirilen etkinlikler ile katılımcıların konulara kolaylıkla hâkim olabilmeleri ve eğitime aktif bir şekilde katılım sağlayabilmeleri amacıyla senaryo, canlandırma, tartışma, soru-cevap tekniklerinden yararlanılmıştır. Eğitim esnasında

katılımcıların öğrendiklerini pekiştirebilmeleri ve eğitimin hemen sonrasında öğrendiklerini hayata geçirebilmeleri için, işlenen konulara yönelik katılımcılara ev ödevlerinin verilmesi de sağlanmıştır.

Çocuk ihmal ve istismarını önlemek için geliştirilen anababa eğitim programı üç oturumdan oluşmuştur. Programın kazanımları, içeriği ve eğitim esnasında kullanılan teknikler Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2

Anababa Eğitim Programı İçerik

Oturum ve kullanılan teknikler	**Kazanımlar**	**İçerik**
1. Oturum: Giriş Oyun, Soru-cevap, Tartışma, Senaryo etkinlikleri	Programın amacına ve içeriğine ilişkin bilgi sahibi olmak Çocuk ihmal ve istismarının tarihi ile çocuk haklarına ilişkin bilgi sahibi olmak İhmal kavramına ilişkin bilgi edinmek	Ana babalarla tanışma Programın amacını ve içeriğini açıklama Çocuk kavramına, çocuk haklarına ve çocuk ihmal ve istismarının tarihçesi İhmal ve çocuk üzerindeki etkileri İhmalin nasıl önleneceğine ilişkin bilgiler
2.Oturum Soru-cevap, Tartışma, senaryo tekniğinden yararlanma	Duygusal ve fiziksel istismar ile ilgili bilgiye sahip olunması Duygusal ve fiziksel istismarı önlemeye ilişkin bilgi edinilmesi	Geçen haftanın özeti Fiziksel ve duygusal istismarın tanımını, belirtilerini ve çocukta bıraktığı etkileri konuşma Fiziksel ve duygusal istismarı önleme üzerinde durma İhmal ve istismarı ortaya çıkaran etmenlere değinme
3.Oturum Anlatım, tartışma, canlandırma tekniğinden yararlanma Değerlendirme	Cinsel istismar hakkında bilgiye sahip olmak Çocukların cinsel istismardan nasıl korunabileceklerine ilişkin bilgi ve beceri sahibi olmak Cinsel istismar mağduru bir çocuğa yönelik gösterilmesi gereken yaklaşım ve izlenmesi gereken süreç hakkında bilgi sahibi olma	Cinsel istismarın tanımına ve görülme şekillerine değinme Cinsel istismar ile ilgili risk faktörleri hakkında bilgi verme Cinsel istismara maruz kalan çocuğa yaklaşım ve çocuğa bu konuda nasıl destek sağlanabileceğine ilişkin bilgi verme Cinsel istismar vakasından şüphelenme veya emin olma durumunda hangi adımların izlenebileceğine ilişkin bilgi verme Programa ilişkin soruların yanıtlanması Eğitimcinin katılımcılara teşekkür ederek, kendi iletişim bilgilerini vermesi ve eğitimi sonlandırması

2.4. Veri Toplama Araçları

Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi (ABA): Araştırmada ihmal ve istismarı önlemeye ilişkin anababalara yönelik bir Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi geliştirilmiştir. Anket, alan yazın taraması yapılarak ve ilgili alan uzmanlarının görüşlerini alarak geliştirilmiştir. Anket 63 sorudan oluşmaktadır. Ankette ihmalin çeşitlerine (duygusal, fiziksel, cinsel), istismarın çeşitlerine (duygusal, fiziksel, cinsel) ve önlenmesine, risk faktörlerine, ihmal ve istismarın çocukta bırakacağı etkilere ilişkin maddeler yer almaktadır. Ankette yer alan ilk 31 soru "0 (hiç katılmıyorum)"-"3 (Tamamen Katılıyorum)" biçiminde 3'lü derecelendirmeyle değerlendirilecek şekilde hazırlanmıştır. Geriye kalan 32 soru ise "0 (Doğru), "1 (Yanlış), "2 (Bilmiyorum)" şeklinde cevaplandırılmaktadır. Anketin doldurulması yaklaşık 25-30 dakika kadar sürmektedir. Anketin hazırlanış aşamasında, Uysal'ın (1998) geliştirmiş olduğu "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılamada Hemşire ve Ebelerin Bilgi Düzeylerinin Saptanmasına Yönelik Ölçek"ten, Adalı'nın (2007) hazırlamış olduğu "Ebeveyn İstismar Ölçek Formu" ve Zeybek'in (2013) hazırlamış olduğu ve İzmir'de Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğrenci Kongresinde sunulan "Geleceğin Okul Psikolojik Danışmanlarının Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Farkındalık Düzeylerini Değerlendirme" anketinden yararlanılmıştır.

Uysal'ın ölçeğinde yer alan "Çocuğun gövde, sırt, kalça ve uyruklarında sıyrık, ekimoz ve parmak bası izleri fiziksel istismarın belirtileridir", "İstismar ve ihmale uğramaları çocukların okul başarılarını etkilemez", "Çocuklar fiziksel temasa uğramadan da cinsel olarak istismar edilmiş olabilir, "Çocuğun kötü hijyene sahip olması ihmal edildiğini gösterir", İstismar ve ihmale uğrayan çocukların genellikle özsaygıları yüksektir", "Genital bölgede ağrı, şişme ya da kaşıntı şikâyetleri cinsel istismarı düşündürmelidir" maddeleri örnek alınmış ve ifadelerde değişiklikler yapılarak ankete eklenmiştir. Bu değişiklikler aşağıda sunulmuştur.

"Çocuğun bedeninin çeşitli yerlerinde morluk ya da parmak izlerinin olması durumunda fiziksel istismardan şüphe duyulmalıdır."

"Çocuğun ihmal ve istismara uğraması çocuğun okul başarısını olumsuz yönde etkiler"

"Çocuğun cinsel istismarı için dokunma gibi bedensel bir temasın olması gerekir. "

"İhmale veya istismara uğramak çocuğun kendine olan güvenini azaltır."

Adalı'nın Ölçeğinde yer alan "Çocukların psikolojik durumları için büyüklerin istismar ile ilgili konuları çocuklarıyla konuşmamaları uygun mudur?, "Sizce, çocuklarda istismara verilen tepkilerde farklılıklar var mıdır?", "Sizce, çocuğun herhangi bir istismara uğramış olması durumunda güvendiğiniz kişilere çocuğun bu yaşantısı hakkında bilgi verilmeli mi?", "İstismar gibi olaylarda çocuklarını olup bitenleri anlayamayacakları ve dolayısıyla fazla etkilenmeyecekleri konusuna katılıyor musunuz?" maddeleri örnek alınmış ve ifadelerde değişiklikler yapılarak ankete eklenmiştir. Bu değişiklikler aşağıda sunulmuştur.

"İstismara uğrayan çocuklar farklı psikolojik belirtiler gösterebilir."

"Anababaların istismarı önlemek için çocuklarıyla yapacakları konuşmalar, çocukların kafasını karıştırabileceğinden bu konular çocuklarla konuşulmamalıdır."

"İstismar şüphesinde doktor, psikolog gibi bir uzmana başvurmaya gerek yoktur."

Zeybek'in anketinde yer alan "Ailenin gelir düzeyi çocuk ihmal ve istismarında önemli bir etkendir", "Yaramaz çocukları dövmek fiziksel istismar değildir", "Çocuklar en çok parklarda, genel tuvaletlerde ve ıssız alanlarda cinsel istismara maruz kalır", "anababanın çocuğu evde yalnız başına bırakması ihmaldir", "Ülkemizde çocuklar aile içinde cinsel istismara uğramazlar", "Yükseköğrenim görmüş kişiler cinsel istismarda bulunmaz", "Bir çocuğun erken yaşta evlenme isteği onun yasal hakkıdır", "Dindar kişiler çocuklara cinsel istismarda bulunmaz", "Okulöncesi ve ilköğretim öğrencileri hayal güçlerinin zenginliği nedeniyle istismar olaylarını uydururlar" maddeleri örnek alınmış ve ifadelerde değişiklikler yapılarak ankete eklenmiştir. Bu değişiklikler aşağıda sunulmuştur.

"Türkiye'de yasal olarak 16 ve 17 yaşlarındaki ergenler, kendi istekleriyle ve anababalarının rızasıyla evlenebilirler."

"Anababanın gelir düzeyi çocuk ihmal ve istismar riskini etkilemez."

"Üniversite mezunu kişiler çocuğa cinsel istismarda bulunmaz."

"Eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin çocuklara cinsel istismarda bulunma olasılığı daha yüksektir."

"Çocuklar cinsel istismara en çok ıssız yerlerde (sokaklarda, parklarda) maruz kalırlar."

"Cinsel istismara maruz kaldığını belirten bir çocuk anlattıklarını kafasında kuruyor olabilir."

"Çocuğun yaptığı hatadan ders çıkarması için bazen çocuğa dayak atmak gerekebilir.

"Cinsel istismarcılar imam ya da papaz gibi din görevlileri olabilir."

"Ülkemizde aile üyeleri tarafından cinsel istismara uğrayan çocuk sayısı azdır."

"Anababalar, bakacak kimse olmadığında çocuğu kısa süreliğine evde bırakabilirler."

Araştırma için hazırlanan ve başka bir kaynaktan örnek alınarak yazılmayan özgün maddelere örnekler ise aşağıda yer almaktadır.

Çocuğumda görülen davranış değişikliklerini hemen fark ederim.

"Anababanın çocuklarına kızdığında "halasına çekmiş" gibi aşağılayıcı ifadeleri duygusal istismardır."

"İhmal ve istismarı önlemek için okullarda çocuklara eğitim verilmelidir.".

"Anababaların çocuklarına beddua etmesi çocuklara duygusal açıdan pek zarar vermez."

"Öğretmenler öğrencilerini kucaklarında oturtabilir."

"Öğretmenler öğrencilerini sıkça öpebilir."

"Çocuk bir istismardan söz ettiğinde, bir daha olmaması için "buna neden izin verdin" diye sorulmalıdır."

"Çocuk istismarı ve ihmalini önleme eğitimleri sorunun büyümesine neden olur."

"Çocuk istismarını önlemek imkânsızdır."

"İstismar durumunda çocuğu korumanın birinci yolu, bu durumun ayıp olduğunu vurgulamaktır."

" Çocuğu kahvaltı ettirmeden okula göndermek çocuk ihmali belirtisidir.

"Çocuklar cinsel açıdan yanlış davranışlarda bulunmaz."

"Çocuğumu rahatsız etmeden bedenini kontrol ederim (banyo yaptığında, giyinirken vb.)"

"Cinsel istismar ile ilgili yasal bir bildirimde bulunmak için, istismarın kesin olarak yaşandığından emin olmak gerekir."

"Çocuklarla çalışacak uzmanlara (öğretmen gibi) üniversite eğitimleri sürecinde çocuk ihmali ve istismarı dersleri verilmektedir."

Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği (DİFÖ): Uslu, Kapçı, Yıldırım ve Oney (2010) tarafından, anababaların çocuğa yönelik duygusal istismarın ne kadar farkında olduklarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek, "1 (Kesinlikle Uygun Değil)" – "4 (Kesinlikle Uygun)" biçiminde 4'lü derecelendirmeyle değerlendirilmektedir. Ölçek 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte puanlamaya alınmayan destekleyici pozitif anababa davranışlarına ilişkin beş madde bulunmaktadır. *Ölçekten alınacak olan puanın yüksekliği, duygusal istismarın farkında olmamaya işaret etmektedir*. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ölçeğin yapı geçerliğini desteklemektedir. Ölçek dört faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler varyansin %42'sini açıklamaktadır. Elde edilen faktörler "Uygun olmayan beklentiler", "Duyarsızlık", "Korkutma" ve "Reddetme/Yalnız bırakma" olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin güvenirlik bulguları değerlendirildiğinde, 43 kişiyle 3-4 hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenirlik katsayısı .73 ve Cronbach alfa ile değerlendirilen iç tutarlılık katsayısı .70 olarak bulunmuştur. Ayrıca Duygusal istismar farkındalık ölçeğinin "Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri" arasındaki korelasyonu .40 ve "Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği" ile korelasyonu .44 düzeyinde çıkmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonunun ise .27 ile .61 arasında değiştiği bulunmuştur. Bu araştırma için Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı tekrar hesaplanmıştır.

Psikolojik bir test için hesaplanan güvenirlik katsayısının .70 ve üzerinde olması test puanlarının güvenirliği için genel anlamda yeterli görülmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014). Burada elde edilen Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla DİFÖ-Yüksek beklenti alt boyutu için .64, DİFÖ-Duyarsızlık alt boyutu için .58, DİFÖ-Terörize etme alt boyutu için .71, DİFÖ-Reddetme alt boyutu için .46 ve DİFÖ-Toplam puan için .81 olarak hesaplanmıştır. Özellikle ölçeğin toplam puanının iç tutarlılık katsayısının yüksek olduğu görülmektedir.

Nitel Sorular: Araştırmada katılımcılara çocuk ihmal ve istismarıyla ilgili açık uçlu sorular sorulmuştur. Tüm sorular hem deney hem de kontrol grubu tarafından eğitim öncesi ve sonrasında cevaplandırılmıştır. Sadece değerlendirme kısmını içeren son iki soruyu eğitim sonrası deney grubu cevaplandırmıştır. Bu sorular şu şekildedir:

- Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar çocuk ihmaline girer? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.
- Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar çocuk istismarı olabilir? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.
- Çocuğunuza çok kızdığınızda aklınızdan ne geçer?

- Çocuğunuza çok kızdığınızda ne yaparsınız?
- Sizce, bir çocuğu cinsel istismardan korumak için ne yapılmalıdır?
- Çocuğa yönelik cinsel istismardan şüphe durumunda ne yapılmalıdır?
- Genel olarak "Çocuk ihmal ve istismarını önlemek" için neler yapılabilir?
- Bu eğitimden yararlandığınızı düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
- Sizce, bu eğitimde eksik ya da anlaşılmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma için gereken istatistiksel analizlere geçmeden önce, DİFÖ için parametrik testlerin varsayımlarından birisi olan "örneklemlere ait puanların normal dağılım sergilemesi" gerekliliği test edilmiştir (Kalaycı, 2017). Bu araştırma kapsamında normallik analizi için başvurulan yöntem, çarpıklık katsayısının standart hatasına bölünmesiyle elde edilecek z-istatistiğinin kriter olarak belirlenen sınırlar içinde olup olmadığının incelenmesidir. Bunun için de z-istatistiğinde hesaplanan p degerinin α=.05 için 1.96, α=.01 için 2.58'den küçük çıkması dağılımın normalden aşırı sapma göstermediği şeklinde yorumlanmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014).

Çizelge 3

Deney ve Kontrol Gruplarının Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği'nden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Çarpıklık ve Basıklık Katsayısına İlişkin z-Değerleri

	DENEY		**KONTROL**	
	Çarpıklık	**Zçarpıklık**	**Çarpıklık**	**Zçarpıklık**
Ön-test Yüksek beklenti	-0.480	-1.12	-0.856	-1.84
Son-test Yüksek beklenti	0.301	0.70	-0.620	-1.33
Ön-test Duyarsızlık	0.317	0.74	0.704	1.51
Son-test Duyarsızlık	2.704	6.33	0.782	1.68
Ön-test Terörize etme	-0.238	0.56	1.357	2.92
Son-test Terörize etme	1.395	3.27	0.166	0.36
Ön-test Reddetme	0.652	1.53	0.109	0.23
Son-test Reddetme	1.072	2.51	0.878	1.89
Ön-test Toplam	-0.464	1.08	-0.338	0.73
Son-test Toplam	0.850	1.99	-0.136	0.29

Normallik testinden çıkan sonuçlarda, deney grubunda son-test duyarsızlık, son-test terrorize etme, son-test reddetme ve son-test toplam puan çarpıklık değerlerinin, yine bu değerlerin standart hatalarına bölünmesiyle elde edilen sonuçlara bakıldığında α=.05 için 1.96'dan büyük olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda ise, ön-test terrorize etme puanına ait çarpıklık değerlerinin, yine bu değerlerin standart hatalarına bölünmesiyle elde edilen sonuçlarına bakıldığında α=.05 için 1.96'dan büyük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bahsedilen bu alt boyutlarda ve toplam puan değerlerinde uç değer analizi yapılması uygun görülmüştür.

Yapılan uç değer analizi sonucunda, sadece son-test toplam puanına ait çarpıklık değerleri normal dağılım sergilemiştir. Uç değerler çıkarıldığında, deney grubunun son-test toplam puanının z çarpıklık değeri 1.81'e; kontrol grubunun z çarpıklık değeri ise -0.35'e düşmüştür.

Yapılan normallik testlerinden sonra veri analizine geçilmiştir. Öncelikle, deney ve kontrol grubu katılımcılarının DİFÖ'ye ilişkin ön-test ve son-test toplam puan ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır.

Deney ve kontrol gruplarının ölçeğin alt boyutlarından olan yüksek beklenti ve ölçeğin toplam puanından elde ettikleri ön-test puan değerleri arasındaki farkın anlamlılığına bakmak için ilişkisiz örneklemler için t-testine başvurulmuştur. Ayrıca, ölçeğin alt boyutlarından olan duyarsızlık, reddetme ve terörize etmeden elde ettikleri ön-test toplam puanları arasındaki farkın anlamlılığına bakmak için Mann Whitney U-testi kullanılmıştır.

Deney ve kontrol grubunun yüksek beklenti alt boyutu ve ölçek toplam puanından elde ettikleri son-test puan değerleri arasındaki farkın anlamlılığına bakmak için ilişkisiz örneklemler için t-testine başvurulmuştur. Ayrıca, duyarsızlık, terörize etme ve reddetme son-test toplam puanları arasında fark olup olmadığını test etmek için ise yine Mann Whitney U-testi kullanılmıştır.

Deney grubunun ölçeğe ilişkin yüksek beklenti alt boyutu ve ölçek toplam puan değerleri arasında farklılık olup olmadığını görebilmek için bağımlı gruplar için t-testine başvurulmuştur. Ayrıca, duyarsızlık, terörize etme ve reddetme alt boyutlarına ilişkin ön-test ve son-test toplam puanları arasında farklılık olup olmadığını görebilmek için ise İlişkili Ölçümler İçin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır.

Deney ve kontrol grubunun yüksek beklenti alt boyutuna ve ölçeğin toplam puanına ilişkin ön-test puan ortalamaları kontrol edildiğinde, son-test puan ortalamaları arasında bir farklılığın olup olmayacağı ANCOVA ile test edilmiştir. Ancova analizine geçmeden önce, analiz için karşılanması gereken varsayımlar test edilmiştir. Gruplar içi regresyon eğimlerinin eşit olması, bağımlı değişken ve ortak değişken arasında doğrusal bir ilişkinin olması ve bir faktöre göre oluşan grupların her biri için bağımlı değişkene ait puanların evrendeki dağılımlarının normal ve varyanslarının eşit olması gerekmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014). Analize bu varsayımlar karşılandıktan sonra geçilmiştir.

Anababalara uygulanan ABA'nın sonuçlarının değerlendirilmesinde ise frekans ve yüzde hesaplamaları kullanılmıştır. Nitel veriler için ise, nitel araştırma istatistiklerinden yararlanılmıştır. Öncelikle, hem deney hem de kontrol grubunda bulunan katılımcıların her bir açık uçlu soruya verdiği ön-son yanıtlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Daha sonra ise veriler analiz edilerek temalar oluşturulmuştur. Bu temalar ise ön-test ve son-test ölçümlerine göre karşılaştırılmıştır. Oluşturulan temalar nitel analiz kısmında ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

2.6. İşlem

Araştırmanın başlangıcında çalışmada kullanılacak değerlendirme araçları için veri toplanması ve anababalara yönelik hazırlanan önleme programının uygulanması için Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli izin alınmıştır. Etik kurul izninin ardından Çankaya Belediyesi'ne başvurulmuş ve araştırma için gereken uygulama çalışmaları için ayrıca araştırma izni alınmıştır. Etik kurul incelemesi sonrasında da, yapılacak olan araştırmanın ve araştırma esnasında kullanılacak olan ölçme araçlarının, anababalara uygulanması açısından uygun olduğu yönünde onay alınmıştır.

Belediye tarafından Çankaya Evlerinin araştırmayı yürütmek için uygun yerler olabileceği düşünülmüştür. Böylece belediye bünyesinde yer alan "Bademlidere Çankaya Evinde" eğitimler verilmeye başlanmıştır. Bademlidere Çankaya Evinin yetkilisi aracılığıyla eğitimin duyurusu yapılmış, duyuruya olumlu geribildirim veren kişilerin uygun olduğu gün ve saate göre Bademlidere Çankaya evinde ilk görüşme günü belirlenmiştir. Gönüllü olarak gelen katılımcıların hepsinin anne olduğu dikkat çekmiştir. Bunun sebebi, görüşme günü ve saatinin babaların çalışma saatlerine denk geliyor olması

ve annelerin eğitim konularına eşlerine nazaran daha hevesli oldukları ifade etmeleridir. İlk görüşme gününde öncelikle eğitimci kendisini tanıtmış, daha sonra ise annelere araştırmanın amacı, programın içeriği ve süreç hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgilerden sonra gönüllü olduğunu ifade eden annelere, araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair bir onam formu dağıtılarak kendilerinden onam formunu imzalamaları istenmiştir. Daha sonra, toplu olarak annelere araştırma için doldurmaları gereken ölçme araçları verilmiştir. Eğitimci, annelere ölçme araçlarını nasıl dolduracakları konusunda bilgi vermiştir. Ölçme araçlarında katılımcılar önce nicel sorulara daha sonra ise açık uçlu nitel sorulara cevap vermişlerdir. Katılımcılar arasında okuma yazma bilmeyen bir anneye, değerlendirme araçlarındaki soruları bizzat eğitimcinin kendisi okumuş, annenin vermiş olduğu yanıtlara göre ise cevap kâğıdına yanıtları yine arastırmacı kendisi işaretlemiştir. Ayrıca, soruları anlamakta zorlanan annelere de eğitimci tek tek yardımcı olmuştur. Ölçme araçlarını doldurma işlemleri ortalama bir-bir buçuk saat sürmüştür. Ölçme araçlarını doldurma işlemi bittikten sonra, annelerin isimleri kâğıda yazılmış ve kura yöntemiyle anneler deney ve kontrol gruplarına atanmışlardır. Eğitim alacak grup olan deney grubu, Bademlidere Çankaya evindeki dersliklerde yaklaşık üç hafta süren (haftada bir oturum-yaklaşık iki-iki buçuk saat süren) bir eğitim süreci geçirmiştir. Her eğitim gününde bir önceki eğitimin kısa tekrarı yapılmış, daha sonra ise yeni konu ve etkinlikler ile eğitim süreci devam ettirilmiştir. Bu sürecin sonunda, eğitim alan anneler ilk görüşmede doldurmuş oldukları ölçme araçlarını tekrar doldurmuşlardır. Bu aşamaya eğitim almamış olan kontrol grubu da dâhil edilmiş ve onlardan da tekrar aynı ölçme araçlarını doldurmaları istenmiştir. İstenen zamanda gelmeyen veya eksik dolduran kontrol grubundaki bazı annelere (n=7) eğitimci tekrar ulaşmış ve böylece annelerin ölçme araçlarını tekrar ve tam anlamıyla doldurmaları sağlanmıştır. Veri toplama süreci sonunda ise araştırmanın sonucu için gerekli olan analiz sürecine geçilmiştir.

BÖLÜM III

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma hipotezini test etmek üzere yapılan istatistiksel analizler ve bu analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcıların çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi düzeylerinin test edilmesinde, "ABA", "DİFÖ" ve dokuz açık uçlu soruya verilen yanıtlar değerlendirilmiştir. Tüm ölçme araçları eğitim öncesi ve sonrasında hem deney hem de kontrol gruplarına uygulanmıştır.

"*Çocuğa yönelik ihmal ve istismarı önlemek için geliştirilen anababa eğitim programı katılımcıların konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini anlamlı derecede arttırmaktadır*" olarak ifade edilen araştırma hipotezini test etmek için gerçekleştirilen analizler ve bulgular izleyen bölümde sunulmuştur.

3.1. Anababa Bilgi Anketi Bulguları

ABA'dan elde edilen sonuçlar, deney grubuna katılan annelerde eğitim sonrasında önemli ölçüde bilgi artışı olduğunu göstermiştir. Aşağıda ABA maddeleri ve elde edilen sonuçlar yüzdeliklerle birlikte verilmiştir. ABA'da yer alan 63 maddenin her biri için grupların verdikleri ön ve son yanıt oranları ABA frekans ve yüzde hesaplamaları çizelgesinde ayrıntısıyla yer almaktadır (bkz. Çizelge 4). Bu sebeple, bu bölümde katılımcıların cevap seçenekleri arasından sadece en çok tercih etmelerini beklediğimiz "tamamen katılıyorum/tamamen katılmıyorum" maddelerinin yüzdelikleri üzerinden yorumlama yapılması yeterli görülmüştür.

Madde: "*Anababalar, bakacak kimse olmadığında çocuğu kısa süreliğine evde tek bırakabilirler"*.

Eğitimde 12 yaşın altındaki çocukların hiçbir zaman tek başlarına denetimsiz bir şekilde bir yerde bırakılmamaları gerektiği vurgulanmıştır. Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", deney grubu tarafından ön-testte, %36.7; sontestte %80 oranında

cevaplanmıştır. Kontrol grubunda ise öntestte doğru cevaplayanların oranı ile son-testte doğru cevaplayanların oranı aynı çıkmıştır (%44). Eğitimde bu davranışın fiziksel ihmal olduğu vurgulanmıştır. Deney grubunda ise eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir.

Madde: "*Çocuğa yaşının üzerinde görev ve sorumluluklar vermek duygusal istismardır"*.

Doğru cevap olan "tamamen katılıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %36.7; son-testte %90 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde çocuğun yaşının üzerinde görev ve sorumluluklar verme davranışının, çocuğu duygusal olarak istismar etmek olduğu vurgulanmıştır. Eğitim sonrasında bu ifadeye doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Doğru cevap olan "tamamen katılıyorum" kontrol grubu katılımcıları tarafından ön-testte %60; son-testte %40 oranında cevaplandırılmıştır. Bir başka değişle, kontrol grubunun son-testte bu maddeye ilişkin doğru cevap verme oranının azaldığı görülmektedir.

Madde: *"Anababanın çocuklarına kızdığında "halasına çekmiş" gibi aşağılayıcı ifadeleri duygusal istismardır"*.

Doğru cevap olan "tamamen katılıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %46.7; son-testte % 73.3 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde çocuğu aşağılayan, etiketleyen ifadeler kullanmanın duygusal istismar olduğu vurgulanmıştır. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-testte %32 iken, son-testte %36 olmuştur.

Madde: *"Çocuk bir istismardan söz ettiğinde, bir daha olmaması için "buna neden izin verdin" diye sorulmalıdır."*

Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %26.7; sontestte %93.3 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, istismara uğrayan çocuğun sakin bir şekilde dinlenmesi, dinlerken ise çocuğa güven verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda da çocuğu suçlayıcı ifadelerden kaçınmak gerektiği ve 'neden' ile başlayan soruların sorulmamasının önemi de vurgulanmıştır. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-testte %28, son-testte ise %40 olmuştur. Bu küçük artışın ön-test ve son-test arasında geçen sürede iletişim araçlarından, çevrelerinden edindikleri bilgilerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Madde:*"Çocuklar ilgi çekmek için cinsel istismara maruz kaldığını söyleyebilirler"*.

Doğru cevap olan “hiç katılmıyorum”, katılımcılar tarafından ön-testte %43.3; son-testte %86.7 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, istismara uğradığını söyleyen bir çocuğa inanmak gerektiği, çocukların ilgi çekmek için bu konuda çok yüksek olasılıkla yalan söylemeyeceği üzerinde durulmuştur. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-testte %56 iken, son-testte bu oranın %52 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *“Çocuğun cinsel bölge isimlerini penis/vajina olarak öğrenmesi uygun değildir”*.

Doğru cevap olan “hiç katılmıyorum”, katılımcılar tarafından ön-testte %30; son-testte %93.3 oranında cevaplanmıştır. Eğitim esnasında, çocuğa verilen cinsel eğitimde genital bölgeler için “kuku pipi” gibi takma isimler kullanmak yerine, “penis, vajina” ifadelerinin kullanılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Eğitim sonrasında maddeye doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-testte %36, son-testte %32 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *“18 yaşından önce anababa olmak, doğacak çocuğun ihmal ve istismar riskini arttırır.”*

Doğru cevap olan “tamamen katılıyorum”, katılımcılar tarafından ön-testte %23.3; son-testte %63.3 oranında cevaplanmıştır. Genç yaşta anababa olmanın, düşük eğitim seviyesine sahip olmak, tecrübesizlik, ev içi şiddete açık hale gelmek gibi durumlarla bağlantılı olduğu vurgulanmıştır. Söz edilen bu durumlarında, çocukların ihmal ve istismara uğrama olasılığını arttırabileceği bilgisi verilmiştir. Eğitimde verilen bu bilgiler sonrasında, katılımcıların doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %12, son-testte %20 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *“İstismar durumunda çocuğu korumanın birinci yolu, bu durumun ayıp olduğunu vurgulamaktır.”*

Doğru cevap olan “hiç katılmıyorum”, katılımcılar tarafından ön-testte %50, son-testte %90 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, çocuğu yargılayacak cümlelerden kaçınmak gerektiği, yetişkinlerin yaptığı hataların sorumlusunun asla çocuklar olamayacağı üzerinde durulmuştur. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %52, son-testte ise %44 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *"İstismar olduğunda, çocuğun üzüntüsünü azaltmak için bunun üzülecek bir şey olmadığını belirtmek, insanların yaşadıkları daha kötü olaylardan örnek vermek uygundur"*.

Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %40, son-testte %86.7 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, çocuğun istismar ile ilgili ifadesi karşısında, çocuğun yaşadığı üzüntüyü küçültmek değil, duygularını anlamaya çalışarak her zaman çocuğun yanında olunacağının hissettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-testte %68, son-testte %60 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Madde: *"Çocuğun yaptığı hatadan ders çıkarması için bazen çocuğa dayak atmak gerekebilir."*

Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %33.3, son-testte %90 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, çocuğa hiçbir gerekçeyle fiziksel güç kullanmanın kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır. Fiziksel gücün çocuğun üzerinde bıraktığı olumsuz etkilere değinilmiştir. Ayrıca, çocuğu eğitmede dayağın düşünüldüğünün aksine işe yaramadığı üzerinde de önemle durulmuştur. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-test ve son-testte aynı çıkmıştır (%68). Kontrol grubunda bulunan annelerin çoğunluğu eğitim almamış olmalarına rağmen çocuğa ders çıkarması için dayak atmayı uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Buda önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Madde: *"Cinsel istismara maruz kaldığını belirten bir çocuk anlattıklarını kafasında kuruyor olabilir."*

Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %33.3, son-testte 76.7 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, çocukların istismar ile ilgili yaşadıklarını kafalarında kuramayacakları üzerinde önemle durulmaktadır. Çocuğun istismarı ayrıntılı olarak anlatması, çok yüksek oranda çocuğun buna şahit olmasına ya da çocuğun bu durumu birebir yaşamasına bağlı oluşan bir durumdur. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %36, son-testte ise %48 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *"Çocuk bir istismardan söz ettiğinde, olayın saklanması için bunları konuşmanın ayıp bir şey olduğu çocuğa söylenmelidir"*.

Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %50; son-testte %96.7 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, istismarı ifade edebilen bir çocuğun

cesaretini kırmamak ve kendisini suçlu hissetmesine neden olmamak için, konuştuklarının ayıp olduğunun asla vurgulanmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranı ön-testte %72 iken, son-testte bu oran düşerek %52'ye gerilemiştir.

Madde: *"Çocuğun cinsel bölgesinde ağrı, kanama, şişme veya kaşıntı olması cinsel istismar belirtisi olabilir"*.

Doğru cevap olan "tamamen katılıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %53.3; son-testte %100 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, cinsel istismarın fiziksel belirtilerinden de ayrıntısıyla bahsedilmiştir. Eğitim sonrasında doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %56, son-testte ise %64 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *"Anababanın eğitim düzeyi çocuk ihmal ve istismar riskini etkilemez"*.

Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum" katılımcılar tarafından ön-testte %43.4; son-testte %83.3 oranında cevaplanmıştır. Eğitimde, çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkmasında etkili olan risk faktörlerine değinilmiştir. Düşük gelir düzeyi, düşük eğitim düzeyi, işsizlik, çocuk sayısının fazla olması, anababada psikolojik rahatsızlık bulunması, anababanın geçmişinde ihmal ve istismar öyküsünün bulunması gibi etkenlerden bahsedilmiştir. Eğitim sonrasında da doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %56, sontestte %60 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *"Çocuklar cinsel istismara en çok ıssız yerlerde (sokaklarda, parklarda) maruz kalırlar"*.

Eğitimde, çocukların cinsel istismara en çok uğradıkları yer olarak, aile içi ve ev ile okul arasındaki yol üzeri vurgulanmıştır. Doğru cevap olan "hiç katılmıyorum", katılımcılar tarafından ön-testte %40; son-testte ise %90 oranında cevaplanmıştır. Eğitim sonrasında da doğru cevap verme oranı oldukça yükselmiş görünmektedir. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %48, son-testte %52 olduğu ortaya çıkmıştır.

Madde: *"Çocuklar çoğunlukla tanımadıkları kişiler tarafından cinsel istismara uğrarlar"*.

Eğitimde, çocukların yüksek oranda tanıdıkları tarafından istismara uğradıkları üzerinde durulmuştur. Hatta yapılan araştırmalar çocukların çoğunluklukla aile içinde

istismara uğradığını göstermektedir. Bu sebeple doğru cevap olan “hiç katılmıyorum”, katılımcılar tarafından ön-testte %73.3; son-testte %96.7 oranında cevaplanmıştır. Kontrol grubunda ise doğru cevap verme oranının ön-testte %80, son-testte %84 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bilginin eğitim almayan annelerce de yüksek oranda ve tutarlı şekilde doğru yanıtlanması önemli bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Ankette yer alan tüm sorulara ait bulgular ise Çizelge 4’de sunulmuştur.

Çizelge 4

ABA Deney ve Kontrol Grubu Frekans ve Yüzde Hesaplamaları

Anababa Bilgi Anketi		**Öntest**			**Sontest**	
		Deney	**Kontrol**		**Deney**	**Kontrol**
Deney n=30 Kontrol n=25		**f %**	**f %**		**f %**	**f %**
1: Çocuk yanlış davrandığında, doğru davranışı öğrenmesi için anababası kaba etlerine vurabilir.	Hiç katılmıyorum	**16 53.3**	18 72	Hiç katılmıyorum	**28 93.3**	15 60
	Katılmıyorum	6 20	3 12	Katılmıyorum	2 6.7	8 32
	Katılıyorum	6 20	3 12	Katılıyorum	-	2 8
	Tamamen katılıyorum	1 3.3	1 4	Tamamen katılıyorum	-	-
2: Çocuk çok istediğinde arabanın ön koltuğunda anababanın kucağında oturmak koşuluyla yolculuk yapabilir.	Hiç katılmıyorum	**21 70**	20 80	Hiç katılmıyorum	**29 96.7**	19 76
	Katılmıyorum	**7** 23.3	3 12	Katılmıyorum	1 3.3	3 12
	Katılıyorum	1 3.3	2 8	Katılıyorum	-	1 4
	Tamamen katılıyorum	1 3.3	-	Tamamen katılıyorum	-	2 8
3: Çocuğumda görülen davranış değişikliklerini hemen fark ederim.	Hiç katılmıyorum	-	1 4	Hiç katılmıyorum	1 3.3	-
	Katılmıyorum	-	-	Katılmıyorum	-	-
	Katılıyorum	12 40	6 24	Katılıyorum	6 20	9 36
	Tamamen katılıyorum	**18 60**	18 72	Tamamen katılıyorum	**23 67.7**	16 64

4: Anababalar, bakacak kimse olmadığında çocuğu kısa süreliğine evde bırakabilirler.	Hiç katılmıyorum	**12** **40**	11 44	Hiç katılmıyorum	**24** **80**	11 44
	Katılmıyorum	10 33.3	5 20	Katılmıyorum	4 13.3	7 28
	Katılıyorum	6 20	9 36	Katılıyorum	-	7 28
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	-	Tamamen katılıyorum	2 6.7	-
5: Anababanın çocuklarına kızdığında "halasına çekmiş" gibi aşağılayıcı ifadeleri duygusal istismardır.	Hiç katılmıyorum	3 10	4 16	Hiç katılmıyorum	8 26.7	4 16
	Katılmıyorum	4 13.3	2 8	Katılmıyorum	-	5 20
	Katılıyorum	9 30	11 44	Katılıyorum	-	7 28
	Tamamen katılıyorum	**14** **46.7**	8 32	Tamamen katılıyorum	**22** **73.3**	9 36
6: İhmal ve istismarı önlemek için okullarda çocuklara eğitim verilmelidir.	Hiç katılmıyorum	-	-	Hiç katılmıyorum	1 3.3	-
	Katılmıyorum	-	2 8	Katılmıyorum	-	-
	Katılıyorum	3 10	-	Katılıyorum	5 16.7	3 12
	Tamamen katılıyorum	**27** **90**	23 92	Tamamen katılıyorum	**24** **80**	22 88
7: Anababaların çocuklarına beddua etmesi çocuklara duygusal açıdan pek zarar vermez.	Hiç katılmıyorum	**25** **83.3**	22 88	Hiç katılmıyorum	**23** **76.7**	17 68
	Katılmıyorum	2 6.7	2 8	Katılmıyorum	1 3.3	4 16
	Katılıyorum	1 3.3	1 4	Katılıyorum	1 3.3	2 8
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	-	Tamamen katılıyorum	5 16.7	2 8
8: Çocuğa yaşının üzerinde görev ve sorumluluklar vermek duygusal istismardır.	Hiç katılmıyorum	4 13.3	-	Hiç katılmıyorum	1 3.3	-
	Katılmıyorum	6 20	5 20	Katılmıyorum	-	5 20
	Katılıyorum	10 33.3	5 20	Katılıyorum	2 6.7	10 40
	Tamamen katılıyorum	**10** **33.3**	15 60	Tamamen katılıyorum	**27** **90**	10 40
9: Çocuk bir aile üyesi tarafından cinsel istismara uğradıysa bu durum adli birimlere anlatılmamalıdır.	Hiç katılmıyorum	**17** **56.7**	18 72	Hiç katılmıyorum	**22** **73.3**	13 52
	Katılmıyorum	3 10	5 20	Katılmıyorum	-	4 16
	Katılıyorum	3 10	1 4	Katılıyorum	1 3.3	3 12
	Tamamen katılıyorum	7 23.3	1 4	Tamamen katılıyorum	7 23.3	5 20

10: Ülkemizde aile üyeleri tarafından cinsel istismara uğrayan çocuk sayısı azdır.	Hiç katılmıyorum	**13** **43.4**	13 52	Hiç katılmıyorum	**23** **76.7**	15 60
	Katılmıyorum	7 23.3	11 44	Katılmıyorum	5 16.7	7 28
	Katılıyorum	7 23.3	1 4	Katılıyorum	1 3.3	2 8
	Tamamen katılıyorum	3 10	-	Tamamen katılıyorum	1 3.3	1 4
11: Öğretmenler öğrencilerini kucaklarında oturtabilir.	Hiç katılmıyorum	**21** **70**	15 60	Hiç katılmıyorum	**29** **96.7**	21 84
	Katılmıyorum	7 23.3	9 36	Katılmıyorum	1 3.3	4 16
	Katılıyorum	2 6.7	1 4	Katılıyorum	-	-
	Tamamen katılıyorum	-	-	Tamamen katılıyorum	-	-
12: Çocukları ihmal ve istismardan korumak için anababalar çocuklarına eğitim vermelidir.	Hiç katılmıyorum	-	-	Hiç katılmıyorum	-	-
	Katılmıyorum	1 3.3	2 8	Katılmıyorum	1 3.3	-
	Katılıyorum	2 6.7	3 12	Katılıyorum	1 3.3	5 20
	Tamamen katılıyorum	**27** **90**	20 80	Tamamen katılıyorum	**28** **93.3**	20 80
13: Çocuk bir aile üyesi tarafından cinsel istismara uğradıysa bu sorun aile içinde çözülmelidir.	Hiç katılmıyorum	**14** **46.7**	20 80	Hiç katılmıyorum	**23** **76.7**	14 56
	Katılmıyorum	8 26.7	4 16	Katılmıyorum	5 16.7	7 28
	Katılıyorum	2 6.7	-	Katılıyorum	-	1 4
	Tamamen katılıyorum	6 20	1 4	Tamamen katılıyorum	2 6.7	3 12
14: Öğretmenler öğrencilerini sıkça öpebilir.	Hiç katılmıyorum	**16** **53.3**	**13** **52**	Hiç katılmıyorum	**27** **90**	15 60
	Katılmıyorum	10 33.3	9 36	Katılmıyorum	3 10	10 40
	Katılıyorum	4 13.3	2 8	Katılıyorum	-	-
	Tamamen katılıyorum	-	1 4	Tamamen katılıyorum	-	-
15: Cinsel istismarcılar imam ya da papaz gibi din görevlileri olabilir.	Hiç katılmıyorum	**15** **50**	12 48	Hiç katılmıyorum	**13** **43.3**	4 16
	Katılmıyorum	6 20	5 20	Katılmıyorum	2 6.7	3 12
	Katılıyorum	3 10	7 28	Katılıyorum	4 13.3	8 32
	Tamamen katılıyorum	6 20	1 4	Tamamen katılıyorum	**11** **36.7**	10 40

16: Çocuk bir istismardan söz ettiğinde, bir daha olmaması için "buna neden izin verdin" diye sorulmalıdır.	Hiç katılmıyorum	**8** **26.7**	7 28	Hiç katılmıyorum	**28** **93.3**	10 40
	Katılmıyorum	6 20	6 24	Katılmıyorum	1 3.3	5 20
	Katılıyorum	7 23.3	7 28	Katılıyorum	-	6 24
	Tamamen katılıyorum	9 30	5 20	Tamamen katılıyorum	1 3.3	4 16
17: Çocuklar ilgi çekmek için cinsel istismara maruz kaldığını söyleyebilirler.	Hiç katılmıyorum	**13** **43.3**	14 56	Hiç katılmıyorum	**26** **86.7**	13 52
	Katılmıyorum	10 33.3	8 32	Katılmıyorum	2 6.7	8 32
	Katılıyorum	3 10	3 12	Katılıyorum	-	2 8
	Tamamen katılıyorum	4 13.3	-	Tamamen katılıyorum	2 6.7	2 8
18: Çocukları ihmal ve istismardan korumak için anababalara eğitim verilmelidir.	Hiç katılmıyorum	-	-	Hiç katılmıyorum	-	-
	Katılmıyorum	-	-	Katılmıyorum	-	-
	Katılıyorum	2 6.7	4 16	Katılıyorum	2 6.7	5 20
	Tamamen katılıyorum	**28** **93.3**	21 84	Tamamen katılıyorum	**28** **93.3**	20 80
19: Çocuk istismarı ve ihmalini önleme eğitimleri sorunun büyümesine neden olur.	Hiç katılmıyorum	**21** **70**	**19** **76**	Hiç katılmıyorum	**25** **83.3**	15 60
	Katılmıyorum	3 10	4 16	Katılmıyorum	2 6.7	6 24
	Katılıyorum	4 13.3	-	Katılıyorum	2 6.7	1 4
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	2 8	Tamamen katılıyorum	1 3.3	3 12
20: Çocuk istismarını önlemek imkânsızdır.	Hiç katılmıyorum	**13** **43.3**	11 44	Hiç katılmıyorum	**22** **73.3**	9 36
	Katılmıyorum	13 43.4	10 40	Katılmıyorum	6 20	12 48
	Katılıyorum	2 6.7	3 12	Katılıyorum	-	3 12
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	1 4	Tamamen katılıyorum	2 6.7	1 4
21: Cinsel istismara uğradığında, çocuğun üzüntüsünü azaltmak için, çocuğa 'önemli değil, kafana takma' denebilir.	Hiç katılmıyorum	**20** **66.7**	17 68	Hiç katılmıyorum	**25** **83.3**	15 60
	Katılmıyorum	8 26.7	3 12	Katılmıyorum	3 10	9 36
	Katılıyorum	1 3.3	4 16	Katılıyorum	1 3.3	-
	Tamamen katılıyorum	1 3.3	1 4	Tamamen katılıyorum	1 3.3	1 4

22: Çocuk istismarı ve ihmali, önleme eğitimleri ile azaltılabilir.	Hiç katılmıyorum	1 3.3	1 4	Hiç katılmıyorum	3 10	-
	Katılmıyorum	2 6.7	1 4	Katılmıyorum	-	-
	Katılıyorum	12 40	8 32	Katılıyorum	5 16.7	17 68
	Tamamen katılıyorum	**15** **50**	15 60	Tamamen katılıyorum	**22** **73.3**	8 32
23: Çocuğun cinsel bölge isimlerini penis/vajina olarak öğrenmesi uygun değildir.	Hiç katılmıyorum	**10** **33.3**	9 36	Hiç katılmıyorum	**28** **93.3**	8 32
	Katılmıyorum	12 40	8 32	Katılmıyorum	2 6.7	8 32
	Katılıyorum	4 13.3	6 24	Katılıyorum	-	7 28
	Tamamen katılıyorum	4 13.3	2 8	Tamamen katılıyorum	-	2 8
24: Anababaların istismarı önlemek için çocuklarıyla yapacakları konuşmalar, çocukların kafasını karıştırabileceğinden bu konular çocuklarla konuşulmamalıdır.	Hiç katılmıyorum	**15** **50**	11 44	Hiç katılmıyorum	**23** **76.7**	10 40
	Katılmıyorum	9 30	12 48	Katılmıyorum	1 3.3	9 36
	Katılıyorum	4 13.3	1 4	Katılıyorum	4 13.3	4 16
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	1 4	Tamamen katılıyorum	2 6.7	2 8
25: 18 yaşından önce anababa olmak, doğacak çocuğun ihmal ve istismar riskini arttırır.	Hiç katılmıyorum	2 6.7	2 8	Hiç katılmıyorum	2 6.7	4 16
	Katılmıyorum	11 36.7	5 20	Katılmıyorum	2 6.7	5 20
	Katılıyorum	10 33.3	15 60	Katılıyorum	7 23.3	11 44
	Tamamen katılıyorum	**7** **23.3**	3 12	Tamamen katılıyorum	**19** **63.3**	5 20
26: İstismar durumunda çocuğu korumanın birinci yolu, bu durumun ayıp olduğunu vurgulamaktır.	Hiç katılmıyorum	**16** **53.3**	13 52	Hiç katılmıyorum	**27** **90**	11 44
	Katılmıyorum	8 26.7	7 28	Katılmıyorum	3 10	8 32
	Katılıyorum	4 13.3	4 16	Katılıyorum	-	4 16
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	1 4	Tamamen katılıyorum	-	2 8
27: İstismar olduğunda, çocuğun üzüntüsünü azaltmak için bunun üzülecek bir şey olmadığını belirtmek, insanların yaşadıkları daha kötü olaylardan örnek vermek uygundur.	Hiç katılmıyorum	**12** **40**	15 60	Hiç katılmıyorum	**26** **86.7**	11 44
	Katılmıyorum	10 33.3	7 28	Katılmıyorum	3 10	9 36
	Katılıyorum	4 13.3	2 8	Katılıyorum	1 3.3	4 16
	Tamamen katılıyorum	4 13.3	1 4	Tamamen katılıyorum	-	1 4

28: Çocuğun özel bölgelerini (vajina/penis, göğüs, kalça) ve bu bölgelere kimselerin dokunmaması gerektiğini anaokul yaşlarında çocuğa öğretmek gerekir.	Hiç katılmıyorum	-	-	Hiç katılmıyorum	1 3.3	-
	Katılmıyorum	-	1 4	Katılmıyorum	-	1 4
	Katılıyorum	3 10	3 12	Katılıyorum	-	3 12
	Tamamen katılıyorum	**27** **90**	21 84	Tamamen katılıyorum	**29** **96.7**	21 84
29: Çocuğun yaptığı hatadan ders çıkarması için bazen çocuğa dayak atmak gerekebilir.	Hiç katılmıyorum	**17** **56.7**	17 68	Hiç katılmıyorum	**27** **90**	17 68
	Katılmıyorum	9 30	7 28	Katılmıyorum	2 6.7	7 28
	Katılıyorum	3	1 4	Katılıyorum	-	1 4
	Tamamen katılıyorum	1 3.3	-	Tamamen katılıyorum	1 3.3	-
30: Cinsel istismara maruz kaldığını belirten bir çocuk anlattıklarını kafasında kuruyor olabilir.	Hiç katılmıyorum	**10** **33.3**	9 36	Hiç katılmıyorum	**23** **76.7**	17 48
	Katılmıyorum	15 50	8 32	Katılmıyorum	5 16.7	7 28
	Katılıyorum	5 16.7	8 32	Katılıyorum	-	4 16
	Tamamen katılıyorum	-	-	Tamamen katılıyorum	2 6.7	2 8
31: Çocuklar cinsel açıdan yanlış davranışlarda bulunmaz.	Hiç katılmıyorum	**5** **16.7**	3 12	Hiç katılmıyorum	**10** **33.3**	2 8
	Katılmıyorum	20 66.7	12 48	Katılmıyorum	3 10	15 60
	Katılıyorum	3 10	7 28	Katılıyorum	3 10	7 28
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	3 12	Tamamen katılıyorum	**14** **46.7**	1 4
32: Çocuk bir istismardan söz ettiğinde, olayın saklanması için bunları konuşmanın ayıp bir şey olduğu çocuğa söylenmelidir.	Hiç katılmıyorum	**16** **53.3**	18 72	Hiç katılmıyorum	**29** **96.7**	13 52
	Katılmıyorum	7 23.3	3 12	Katılmıyorum	1 3.3	6 24
	Katılıyorum	5 16.7	3 12	Katılıyorum	-	2 8
	Tamamen katılıyorum	2 6.7	1 4	Tamamen katılıyorum	-	4 16
33: Çocuğun cinsel bölgesinde ağrı, kanama, şişme veya kaşıntı olması cinsel istismar belirtisi olabilir.	Doğru	**17** **56.7**	14 56	Doğru	**30** **100**	16 64
	Yanlış	3 10	6 24	Yanlış	-	2 8
	Bilmiyorum	10 33.3	5 20	Bilmiyorum	-	7 28

34: Çocuğu mevsim şartlarına uygun giydirmemek çocuk ihmalidir.	Doğru	**22** **73.3**	19 76	Doğru	**29** **96.7**	20 80
	Yanlış	7 23.3	3 12	Yanlış	1 3.3	4 16
	Bilmiyorum	1 3.3	3 12	Bilmiyorum	-	1 4
35: Çocuğun cinsel istismarı için dokunma gibi bedensel bir temasın olması gerekir.	Doğru	7 23.3	13 52	Doğru	8 26.7	12 48
	Yanlış	**22** **73.3**	11 44	Yanlış	**21** **70**	12 48
	Bilmiyorum	1 3.3	1 4	Bilmiyorum	1 3.3	1 4
36: Çocuğun bakımsız ve pasaklı görünmesi çocuk ihmali belirtisidir.	Doğru	**26** **86.7**	21 84	Doğru	**29** **96.7**	22 88
	Yanlış	3 10	1 4	Yanlış	1 3.3	2 8
	Bilmiyorum	1 3.3	3 12	Bilmiyorum	-	1 4
37: Çocuğun kalçasına vurmak fiziksel istismar değildir.	Doğru	5 16.7	2 8	Doğru	3 10	6 24
	Yanlış	**20** **66.7**	20 80	Yanlış	**27** **90**	17 68
	Bilmiyorum	5 16.7	3 12	Bilmiyorum	-	2 8
38: Çocuğu kahvaltı ettirmeden okula göndermek çocuk ihmali belirtisidir.	Doğru	**22** **73.3**	21 84	Doğru	**27** **90**	22 88
	Yanlış	6 20	4 16	Yanlış	3 10	3 12
	Bilmiyorum	2 6.7	-	Bilmiyorum	-	-
39: Çocuklara yönelik cinsel istismar davranışını sadece erkekler gösterir.	Doğru	2 6.7	-	Doğru	-	-
	Yanlış	**27** **90**	**24** **96**	Yanlış	**29** **96.7**	23 92
	Bilmiyorum	1 ?	1 4	Bilmiyorum	1 3.3	2 8
40: Çocuğumu rahatsız etmeden bedenini kontrol ederim (banyo yaptığında, giyinirken vb.)	Doğru	**29** **96.7**	23 92	Doğru	**29** **96.7**	22 88
	Yanlış	1 3.3	-	Yanlış	1 3.3	2 8
	Bilmiyorum	-	2 8	Bilmiyorum	-	1 4
41: Çocuklar çoğunlukla tanımadıkları kişiler tarafından cinsel istismara maruz kalırlar.	Doğru	6 20	5 20	Doğru	-	4 16
	Yanlış	**22** **73.3**	20 80	Yanlış	**29** **96.7**	21 84
	Bilmiyorum	2 6.7	-	Bilmiyorum	1 3.3	-

42: İstismara uğrayan çocuklar farklı psikolojik belirtiler gösterebilir.	Doğru	**27** **90**	23 92	Doğru	**27** **90**	23 92
	Yanlış	-	-	Yanlış	1 3.3	-
	Bilmiyorum	3 10	2 8	Bilmiyorum	2 6.7	2 8
43: Anababanın eğitim düzeyi çocuk ihmal ve istismar riskini etkilemez.	Doğru	**17** **56.7**	9 36	Doğru	4 13.3	8 32
	Yanlış	**12** **40**	14 56	Yanlış	**25** **83.3**	15 60
	Bilmiyorum	1 3.3	2 8	Bilmiyorum	1 3.3	2 8
44: Hasta olan çocuğu doktora götürmemek çocuk ihmali belirtisidir.	Doğru	**26** **86.7**	22 88	Doğru	**29** **96.7**	22 88
	Yanlış	3 10	3 12	Yanlış	-	2 8
	Bilmiyorum	1 3.3	-	Bilmiyorum	1 3.3	1 4
45: Çocuklar cinsel istismara en çok ıssız yerlerde (sokaklarda, parklarda) maruz kalırlar.	Doğru	**16** **53.3**	12 48	Doğru	3 10	12 48
	Yanlış	**12** **40**	12 48	Yanlış	**27** **90**	**13** **52**
	Bilmiyorum	2 6.7	1 4	Bilmiyorum	-	-
46: Türkiye'de yasal olarak 16,17 yaşlarındaki ergenler, kendi istekleriyle ve anababalarının rızasıyla evlenebilirler.	Doğru	5 16.7	11 44	Doğru	10 33.3	9 36
	Yanlış	**23** **76.7**	13 52	Yanlış	**19** **63.3**	14 56
	Bilmiyorum	2 6.7	1 4	Bilmiyorum	1 3.3	2 8
47: Kadınlar çocuklara cinsel istismarda bulunmaz.	Doğru	4 13.3	3 12	Doğru	-	2 8
	Yanlış	**24** **80**	20 80	Yanlış	**30** **100**	23 92
	Bilmiyorum	2 6.7	2 8	Bilmiyorum	-	-
48: Anababanın çocuğunun aşılarını yaptırmayı ertelemesi ihmal belirtisi olabilir.	Doğru	**27** **90**	**24** **96**	Doğru	**29** **96.7**	21 83
	Yanlış	3 10	-	Yanlış	-	3 12
	Bilmiyorum	-	1 4	Bilmiyorum	1 3.3	1 4
49: Anababanın gelir düzeyi çocuk ihmal ve istismar riskini etkilemez.	Doğru	**14** **46.7**	14 56	Doğru	4 13.3	12 48
	Yanlış	**12** **40**	7 28	Yanlış	**26** **86.7**	12 48
	Bilmiyorum	4 13.3	4 16	Bilmiyorum	-	1 4

50: İhmale veya istismara uğramak çocuğun kendine olan güvenini azaltır.	Doğru	**26** **86.7**	23 92	Doğru	**29** **96.7**	25 100
	Yanlış	3 10	1 4	Yanlış	-	-
	Bilmiyorum	1 3.3	1 4	Bilmiyorum	1	-
51: Ülkemizde çocuk istismarı ve ihmalini önlemek için okullarda eğitim verilmektedir.	Doğru	**19** **63.3**	17 68	Doğru	13 43.3	11 44
	Yanlış	**6** **20**	5 20	Yanlış	**15** **50**	7 28
	Bilmiyorum	5 16.7	3 12	Bilmiyorum	2 6.7	7 28
52: Cinsel istismar ile ilgili yasal bir bildirimde bulunmak için, istismarın kesin olarak yaşandığından emin olmak gerekir.	Doğru	**20** **66.7**	16 64	Doğru	6 20	15 60
	Yanlış	**4** **13.3**	5 20	Yanlış	**24** **80**	5 20
	Bilmiyorum	6 20	4 16	Bilmiyorum	-	5 20
53: Ailede işsizliğin olması, çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkma olasılığını arttırır.	Doğru	**9** **30**	12 48	Doğru	**26** **86.7**	12 48
	Yanlış	**15** **50**	10 40	Yanlış	3 10	8 32
	Bilmiyorum	6 20	3 12	Bilmiyorum	1 3.3	5 20
54: Üniversite mezunu kişiler çocuğa cinsel istismarda bulunmaz.	Doğru	-	2 8	Doğru	1 3.3	1 4
	Yanlış	**27** **90**	23 92	Yanlış	**29** **96.7**	23 92
	Bilmiyorum	3 10	-	Bilmiyorum	-	1 4
55: Çocuklarla çalışan tüm uzmanlara çocuk istismarı ve ihmali eğitimi verilmektedir.	Doğru	11 36.7	10 40	Doğru	13 43.3	11 44
	Yanlış	**4** **13.3**	3 12	Yanlış	**15** **50**	6 24
	Bilmiyorum	15 50	12 48	Bilmiyorum	2 6.7	8 32
56: İhmal ve istismara uğramak çocuğun kendine olan saygısını düşürür.	Doğru	**25** **83.3**	**18** **72**	Doğru	**28** **93.3**	20 80
	Yanlış	3 10	1 4	Yanlış	1 3.3	2 8
	Bilmiyorum	2 6.7	6 24	Bilmiyorum	1 3.3	3 12
57: Anababanın alkol ya da uyuşturucu bağımlısı olması, çocuğun ihmal ve istismar riskini artırır.	Doğru	**25** **83.3**	20 80	Doğru	**29** **96.7**	23 92
	Yanlış	2 6.7	2 8	Yanlış	1 3.3	-
	Bilmiyorum	3 10	3 12	Bilmiyorum	-	2 8

58: Çocuğun ihmal ve istismara uğraması çocuğun okul başarısını olumsuz yönde etkiler.	Doğru	**28** **93.3**	24 96	Doğru	**28** **93.3**	25 100
	Yanlış	-	-	Yanlış	-	-
	Bilmiyorum	2 6.7	1 4	Bilmiyorum	2 6.7	-
59: Çocuğun bedeninin çeşitli yerlerinde morluk ya da parmak izlerinin olması durumunda fiziksel istismardan şüphe duyulmalıdır.	Doğru	**26** **86.7**	21 84	Doğru	**29** **96.7**	**25** **100**
	Yanlış	2 6.7	3 12	Yanlış	-	-
	Bilmiyorum	2 6.7	1 4	Bilmiyorum	1 3.3	-
60: Çocuklarda ani gelişen üzüntü ya da saldırganlık çocuk ihmal ve istismarı belirtisi olabilir.	Doğru	**23** **76.7**	17 68	Doğru	**29** **96.7**	17 68
	Yanlış	3 10	1 4	Yanlış	-	3 12
	Bilmiyorum	4 13.3	7 28	Bilmiyorum	1 3.3	5 20
61: Çocuklarla çalışacak uzmanlara (öğretmen gibi) üniversite eğitimleri sürecinde çocuk ihmali ve istismarı dersleri verilmektedir.	Doğru	**15** **50**	9 36	Doğru	**14** **46.7**	14 56
	Yanlış	**1** **3.3**	3 12	Yanlış	**13** **43.4**	1 4
	Bilmiyorum	14 46.7	13 52	Bilmiyorum	3 10	10 40
62: İstismar şüphesinde doktor, psikolog gibi bir uzmana başvurmaya gerek yoktur.	Doğru	2 6.7	1 4	Doğru	2 6.7	-
	Yanlış	**27** **90**	24 96	Yanlış	**28** **93.3**	25 100
	Bilmiyorum	1 3.3	-	Bilmiyorum	-	-
63: Eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin çocuklara cinsel istismarda bulunma olasılığı daha yüksektir.	Doğru	2 6.7	2 8	Doğru	5 16.7	1 4
	Yanlış	**20** **66.7**	15 60	Yanlış	**24** **80**	18 72
	Bilmiyorum	8 26.7	8 32	Bilmiyorum	1 3.3	6 24

Çocuk ihmal ve istismarını önleme ile ilgili katılımcıların anababa bilgi anketine verdiği ön ve son-test yanıtları incelendiğinde, deney grubunun anketteki sorulara eğitim öncesine kıyasla eğitim sonrasında çok daha yüksek oranda doğru yanıtlar vermiş oldukları görülmüştür. Eğitime katılmış olan annelerin, ihmal ve istismara ilişkin bilgi düzeylerinin başlangıçta çok da yeterli olmadığı görülmüştür. Aldıkları üç haftalık eğitimde İhmal ve istismar nedir?; Hangi davranışlar ihmal ve istismara girer?; İhmal ve istismarın çeşitleri nelerdir?; Çocuk üzerinde etkileri nelerdir? ve İhmal ve istismarı

önlemek için neler yapabiliriz? gibi konu başlıkları ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Aldıkları bu eğitim sonrasında annelerin son-testte yüksek oranda doğru yanıtları işaretleyebilmiş oldukları görülmüştür. Eğitim almış olan ve son-testleri yanıtlayan annelerin çoğunluğu eğitimciye "ilk doldurduğumuz zamana göre çok daha kolay doldurabiliyoruz. Aslında sorular kolaymış" ifadelerini iletmişlerdir. Çıkan sonuçlar da annelerin bu ifadelerini doğrular nitelikte olmuştur. Özetle, verilen eğitimin deney grubu üzerinde önemli ölçüde bilgi artışına sebep olduğu görülmektedir.

Kontrol grubuna bakıldığında ise, katılımcıların ön-test ve son-testte verilen yanıtların çoğunluğunun hemen hemen aynı kaldığı görülmektedir. Ancak bazı maddelere verilen yanıtlarda değişiklikler olduğu görülmüştür. Bu değişikliğin katılımcıların ön-teste verdikleri yanıtlardan farklı olarak, son-testte büyük ölçüde yanlış cevaba doğru bir eğilim göstermelerinden ve son-testte doğru cevap verme oranlarını azda olsa arttırmış olmalarından kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.

Özetle, ABA sonuçları frekans ve yüzde hesaplamaları ile değerlendirildiğinde, deney grubunun doğru yanıt verme oranları son-testte belirgin bir şekilde artış göstermiş, (ön-test $\overline{X}$=44.90, SS=6.16, son-test $\overline{X}$=55.57, SS=6.29) kontrol grubunda ise ön ve son-test yanıtları arasında belirgin bir farklılık bulunmamıştır (ön-test $\overline{X}$=46.72, SS=5.52, son-test $\overline{X}$=48.36, SS=5.09).

3.2. Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği Bulguları

Deney grubundaki katılımcıların DİFÖ'dan ön-testte elde ettikleri toplam puan ortalamaları 35.40 (SS=6.50) son-test toplam puan ortalamaları ise 28.43 (SS=6.06)'tür. Kontrol grubundaki katılımcıların ise DİFÖ ön-test toplam puan ortalamaları 37.92 (SS=7.74) ve son-test toplam puan ortalamaları 38.08 (8.09) çıkmıştır. Alt boyutlara ve toplam puana ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Çizelge 5'de sunulmuştur.

Çizelge 5

Deney ve Kontrol grubunun DİFO Alt boyutlarından ve Toplamından Aldıkları Ön-test ve Son-test Puan Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

Deney=30 Kontrol=25	**Ön-test $\overline{X}$ (SS)**		**Son-test $\overline{X}$ (SS)**	
	Deney	**Kontrol**	**Deney**	**Kontrol**
Yüksek Beklenti	16.70 (3.30)	17.48 (3.73)	12.73 (3.22)	17 (3.18)
Duyarsızlık	7.23 (1.97)	7.24 (1.78)	5.87 (1.76)	7.60 (2.25)
Terörize Etme	6.70 (1.78)	8.20 (2.44)	5.93 (1.43)	8.24 (2.55)
Reddetme	1.78 (4.77)	5 (1.35)	3.90 (1.21)	5.24 (1.45)
Toplam	**35.40** (6.50)	**37.92** (7.74)	**28.43** (6.06)	**38.08** (8.09)

Deney ve kontrol gruplarının DİFÖ-*Yüksek Beklenti* ön-test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için ilişkisiz örneklemler için t-testi yapılmıştır. Analiz sonucunda ise, deney ve kontrol grubunun ön-test yüksek beklenti puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı, $t(53)=-0.82$, $p=0.42$, görülmüştür.

Benzer biçimde deney ve kontrol gruplarının DİFÖ ön-test toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için yine ilişkisiz örneklemler için t-testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda ise, deney ve kontrol grubunun ön-test toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı, $t(52)= -0.22$, $p=.82$, görülmüştür.

Deney ve kontrol grubunun DİFÖ-Duyarsızlık, DİFÖ-Terörize Etme, ve DİFÖ-Reddetme alt boyutlarından elde ettikleri ön-test puanları arasındaki farkın anlamlılığına bakmak için ise Mann Whitney U-testi kullanılmıştır. Üç alt boyutun ön-test puan değerlerine bakıldığında deney ve kontrol gruplarının puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmaktadır ($p>.05$). Bulgular Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 6

Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO-Duyarsızlık, DİFÖ-Terörize Etme ve DİFÖ-Reddetme Öntest Puanlarına İlişkin Mann Whitney U-Testi Sonuçları

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	P
Duyarsızlık	Deney	30	27,72	831,50	366,500	-.146	.88
	Kontrol	25	28,34	708,50			
	Toplam	55					
Terörize etme	Deney	30	30,15	904,50	310,500	-1,103	.27
	Kontrol	25	25,42	635,50			
	Toplam	55					
Reddetme	Deney	30	26.72	801.50	336.500	-0.673	.50
	Kontrol	25	29.54	738.50			
	Toplam	55					

Yukarıdaki analizlerde görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarının DİFÖ ön test-Toplam puan ve alt boyutlarından elde ettikleri puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Daha sonra her iki grubun DİFÖ son-test puanları ilgili istatistiklerle karşılaştırılmıştır. İlk olarak deney ve kontrol gruplarının ölçeğin alt boyutlarından DİFÖ-*Yüksek Beklenti* son-test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı, ilişkisiz örneklemler için t-testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, deney ve kontrol gruplarının DİFÖ-*Yüksek Beklenti* son-test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu, $t(53)= -4.91$, $p=.00$, görülmüştür.

Deney ve kontrol gruplarının DİFÖ-Son-test toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı yine ilişkisiz örneklemler için t-testiyle sınanmıştır. Analiz sonucunda, deney ve kontrol gruplarının son-test toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu, $t(52)= -3.79$, $p=.00$, görülmüştür.

Deney ve kontrol gruplarının DİFÖ-*Terörize Etme*, DİFÖ-*Duyarsızlık* ve DİFÖ-*Reddetme* alt boyutları son-test puanları arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı Mann Whitney U-Testi ile test edilmiştir. Analiz sonucuna göre, üç alt boyutun üçünde de sontest puanlarında gruplar arası manidar bir farklılığın olduğu görülmektedir ($U=167.500$, $p<.05$, $U=184.500$, $p<.05$, $U=169.000$, $p<.05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında, deney grubunun kontrol grubuna göre bu üç alt boyuta ilişkin bilgi

düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu da, eğitim programının katılımcıların bilgi düzeylerini arttırmada etkili olduğunu göstermektedir. Bulgular Çizelge 7'de sunulmuştur.

Çizelge 7

Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO Terörize etme, Duyarsızlık, Reddetme Son-test Puanlarına Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

DİFÖ	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	z	P
Terörize etme	Deney	30	21,08	632,50	167.500	-3.659	**0.00**
	Kontrol	25	36,30	907,50			
	Toplam	55					
Duyarsızlık	Deney	30	21,65	649,50	184.500	-3.439	**0.00**
	Kontrol	25	35,62	890,50			
	Toplam	55					
Reddetme	Deney	30	21.13	634.00	169.000	-3.589	**0.00**
	Kontrol	25	36.24	906.00			
	Toplam	55					

Deney grubunun DİFÖ-*Yüksek Beklenti* alt boyutu ön-test puan ortalaması $\overline{X}$=16.70 (SS=3.30), son-test puan ortalaması ise $\overline{X}$=12.73 (SS=3.23) olarak bulunmuştur. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin bağımlı gruplar için t-testine başvurulmuştur. Yapılan analiz sonucunda deney grubunun yüksek beklenti ön ve son-test puan ortalamaları arasında manidar bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle, eğitime katılan deney grubunun yüksek beklenti alt boyutuna ilişkin bilgi düzeylerini anlamlı bir şekilde arttırmış oldukları, $t(29)= 7.00$, $p=.00$, görülmüştür.

Deney grubunun DİFO ön-test toplam puan ortalaması $\overline{X}$=37.30 (SS=7.06), sontest toplam puan ortalaması ise $\overline{X}$=29.13'dür (SS=6.71). Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin bağımlı gruplar t-testine başvurulmuştur. Yapılan analiz sonucunda deney grubunun ön ve son-test toplam puan ortalamaları arasında manidar bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Bir diğer deyişle, eğitime katılan deney grubunun ihmal ve istismara ilişkin bilgi düzeylerini anlamlı bir şekilde arttırmış oldukları, $t(29)= 6.65$, $p=.00$, görülmüştür.

Deney grubunun DİFÖ-*Duyarsızlık* alt boyutu ön-test puan ortalaması $\overline{X}$=7.23, (SS=1.98), son-test puan ortalaması ise $\overline{X}$=5.87, (SS=1.80), DİFÖ-*Terörize Etme* alt

boyutu ön-test puan ortalaması $\overline{X}$=6.70, (SS=1.78), son-test puan ortalaması ise $\overline{X}$= 5.93, (SS=1.44), DİFÖ-*Reddetme* alt boyutu ön-test puan ortalaması $\overline{X}$=4.77, (SS=1.46), son-test puan ortalaması ise $\overline{X}$=3.90, (SS=1.23) olarak bulunmuştur. Ortaya çıkan bu puan farklarının anlamlı olup olmadığını istatistiksel olarak analiz etmek için ise Wilcoxon İşaretli Sıralar testinden yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, üç alt boyutun ön-test ve son-test sıra fark ortalamalarının arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir diğer değişle, eğitim almış olan deney grubunun üç alt boyuta ilişkin duygusal istismarı fark etme düzeylerinde eğitim sonrasında belirgin bir artış olduğu ortaya çıkmaktadır [z=-2,867, p<.05, z=-4.079, p<.05, z=-2.613, p<.05]. Bulgular ise Çizelge 8'de sunulmuştur.

Çizelge 8

Deney Grubunun DİFO Elde Ettiği Ön-test ve Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Puan	**N**	**Sıra ortalaması**	**Sıra Toplamı**	**Z**	**P**
Sontest Duyarsızlık Öntest Duyarsızlık	Negatif sıra=19	11.29	214.50	-2.867*	**0.00**
	Pozitif sıra= 3	12.83	38.50		
*Negatif sıralar temelinde	Eşit=1				
	Toplam=30				
Sontest Terörize etme Öntest Terörize etme	Negatif sıra=21	17.03	255.50		
	Pozitif sıra=1	9.59	105.50	-2.029*	**0.00**
	Eşit=8				
*Negatif sıralar temelinde	Toplam=30				
Sontest Reddetme Öntest Reddetme	Negatif sıra=18	10.53	189.50	-2.613*	**0.00**
	Pozitif sıra= 3	13.83	41.50		
	Eşit=9				
	Toplam=30				

*Negatif sıralar temelinde

Son olarak DİFÖ-*Yüksek Beklenti* alt boyutu ve DİFÖ-Toplam puan son-test değerleri ön-test değişkeni kontrol edilerek incelenmiştir. Bu amaçla, deney ve kontrol gruplarının ön-test puanları kontrol değişkeni olarak ele alınarak Kovaryans Analizi-

ANCOVA yapılmıştır. Gruplar arası karşılaştırma öncesinde ANCOVA testi varsayımları sınanmıştır.

Bu varsayımlar: Normallik, doğrusal ilişki, regresyon eğilimlerinin eşitliği ve gruplar arası varyansın homojenliğinin karşılanmasıdır. Bu varsayımların hepsi karşılanmıştır. Normallik testinde özellikle çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Normallik varsayımını karşıladığı görülmüştür. Çarpıklık katsayının standart hatasına bölünmesi ile elde edilecek z-istatistiğinin α=.05 için 1.96'dan küçük çıkması puanların normalliğe uygunluğunu gösterecek bir test olarak geçmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri 2014). ANCOVA analizi için gerekli olan Regresyon eğilimlerinin eşitliği varsayımının sağlandığı görülmektedir. Regresyon eğilimlerinin eşitliği için tabloda bağımsız değişken ile birlikte değişen değişkenin etkileşimini gösteren sıranın okunması ve bu satırda yer alan p değerinin anlamsız (p>.05) olması gerekmektedir. Bu anlamda "Grup*Öntest Yüksek beklenti" etkileşimine ilişkin F değerinin .00 ve p=.95 olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçta ANCOVA analizi için gerekli olan regresyon eğilimlerinin eşitliği varsayımının karşılandığı şeklinde değerlendirilebilir. Regresyon eğilimlerinin eşitliği ile ilgili bulgular Çizelge 9'da sunulmuştur.

Çizelge 9

Yüksek Beklenti Alt Ölçeğine İlişkin Regresyon Eğilimini Gösteren Bulgular

Varyans Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**
Grup	8,702	1	8,702	1,220	,275
Öntest Yüksek beklenti	178,952	1	178,952	25,086	,000
Grup* Öntest Yüksek beklenti	**,033**	**1**	**,033**	**,005**	**,946**
Hata	363,812	51	7,134		
Toplam	12683,000	55			
Düzeltilmiş Toplam	783,345	54			

Bir diğer varsayım olan deney ve kontrol gruplarının bağımlı değişkene ilişkin "varyansları homojen olmalı" varsayımının karşılanması amacıyla Levene testi kullanılmıştır. Levene testi sonuçlarına göre, ANCOVA'nın bu kriterinin son-test ölçümlerinde karşılandığı görülmüştür [($F_{(1,53)}$= 0.161, p>.05)]. Ayrıca son varsayım olan doğrusal ilişki varsayımına bakıldığında ise, yüksek beklenti alt boyutuna ait ön ve son-

test puan değerleri arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki olduğu (r=0.54, p<.05) ortaya çıkmıştır.

Deney ve kontrol gruplarının DİFÖ-*Yüksek Beklenti* alt boyutu ön-test puanları kontrol edildiğinde, son-test toplam puan ortalamaları arasında gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve bu farkın deney grubunun lehine olduğu görülmüştür [$F_{(1-52)}$=27.65, p<.05 η2=0.35]. Ölçekten elde edilen ortalama puanda azalma, duygusal istismarı fark etme düzeyindeki yüksekliğe işaret etmektedir. Gruplar arasında ölçümler boyunca yüksek beklenti alt boyutu son-test değerlerine ilişkin gözlenen değişimin, ön- test değerleri kontrol edildiginde %35 oranında "deneysel işlemden" kaynaklandığı söylenebilir (η2=.35). Bulgular Çizelge 10'da sunulmuştur.

Çizelge 10

Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO Yüksek Beklenti Ön-test Puanlarına Göre Düzeltilmiş Son-test Puanlarına İlişkin Ancova Sonuçları

Varyans Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	**η2**
Öntest Yüksek beklenti	178,955	1	178,955	25,576	,000	,330
Grup	**193,499**	**1**	**193,499**	**27,655**	**,000**	**,347**
Hata	363,845	52	6,997			
Toplam	12683,000	55				
Düzeltilmiş Toplam	783,345	54				

DİFO-Toplam puan değerlerine ilişkin ANCOVA analizi varsayımlarından normallik testi için özellikle çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış ve varsayımın karşılandığı görülmüştür. Çarpıklık katsayının standart hatasına bölünmesi ile elde edilecek z-istatistiğinin α=.05 için 1.96'dan küçük çıkması puanların normalliğe uygunluğunu gösterecek bir test olarak geçmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014).

Bir diğer varsayım olan regresyon eğilimlerinin eşitliğidir. ANCOVA analizi için gerekli olan Regresyon eğilimlerinin eşitliği varsayımının sağlandığı görülmektedir. Regresyon eğilimlerinin eşitliği için tabloda bağımsız değişken ile birlikte değişen değişkenin etkileşimini gösteren sıranın okunması ve bu satırda yer alan p değerinin anlamsız (p>.05) olması gerekmektedir. Bu anlamda "Grup*Öntest Toplam" etkileşimine

ilişkin F değerinin .97 ve p= .33 olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç da Ancova analizi için gerekli olan regresyon eğilimlerinin eşitliği varsayımının karşılandığı şeklinde değerlendirilebilir. Sonuçlar Çizelge 11'de sunulmuştur.

Çizelge 11

DİFO Toplam Puanına İlişkin Regresyon Eğilimini Gösteren Bulgular

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Grup	,232	1	,232	,007	,933
Öntest Toplam	1040,955	1	1040,955	31,711	,000
Grup* Öntest Toplam	**31,885**	**1**	**31,885**	**,971**	**,329**
Hata	1641,290	50	32,826		
Toplam	60367,000	54			
Düzeltilmiş Toplam	3459,426	53			

Bir diğer varsayım olan deney ve kontrol gruplarının bağımlı değişkene ilişkin "varyansların homojenliği" varsayımının karşılanması amacıyla Levene testi kullanılmıştır. Levene testi sonuçlarına göre, ANCOVA'nın bu kriterinin son-test ölçümlerinde karşılandığı görülmüştür [$F_{(1,52)}$= .00, p>.05]. Ayrıca son varsayım olan doğrusal ilişki varsayımına bakıldığında ise, ölçeğin toplam puanına ait ön ve son-test puan değerleri arasında pozitif doğrusal anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=.56, p<.05).

Deney ve kontrol gruplarının ön-test DİFÖ toplam puan ortalamaları kontrol edildiğinde, son-test toplam puan ortalamaları arasında gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını sınamak amacıyla ANCOVA yapılmıştır. Sonuçlar, gruplar arasında anlamlı derecede farklılık olduğu ve bu farkın deney grubunun lehine olduğunu göstermiştir [$F_{(1-51)}$=21.19, p<0.05 η2=.30]. Ölçekten elde edilen puanın düşüklüğü, duygusal istismarı fark etme düzeyindeki yüksekliğe işaret etmektedir. Gruplar arasında ölçümler boyunca son-test toplam puan değerlerine ilişkin gözlenen değişimin, ön-test değerlerinden bağımsız olarak %29 oranında "deneysel işlemden" kaynaklandığı görülmektedir (η2=.29). Bulgular Çizelge 12'de sunulmuştur.

Çizelge 12

Deney ve Kontrol Gruplarının DİFO, Ön-test Toplam Puanlarına Göre Düzeltilmiş Son-test Puanlarına İlişkin ANCOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	η2
Öntoplampuan	**1037,916**	**1**	**1037,916**	**31,637**	**,000**	**,383**
Grup	**695,176**	**1**	**695,176**	**21,190**	**,000**	**,294**
Hata	1673,175	51	32,807			
Toplam	60367,000	54				
Düzeltilmiş Toplam	3459,426	53				

3.3. Nitel Bulgular ve Yorumları

Bu bölümde katılımcıların deneysel işlem öncesi ve sonrasında açık uçlu sorulara vermiş oldukları yanıtlar incelenmiştir. Araştırmadaki temel amaç, özellikle deney grubunun deneysel işlem (eğitim) öncesi ve sonrasında açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlarda belirgin bir farklılaşma olup olmadığını ortaya koymaktır. Ayrıca, deneysel işlem öncesi ve sonrası deney grubundaki verilen yanıtlarla kontrol grubunda verilen yanıtlar arasında farklılıklar olup olmadığı da incelenmiştir. Deney ve kontrol grubunda bulunan bazı annelerin bazı sorulara yanıt vermedikleri görülmüştür. Eğitimci de sonrasında bahsedilen annelere ulaşamamıştır. Bu sebeple nitel analizde hem deney hem de kontrol grubu katılımcı sayılarında değişiklikler görülebilmektedir.

Bu amaçla, deney ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların eğitim öncesinde açık uçlu sorulara verdikleri ön yanıtlar ile eğitim sonrasında verdikleri son yanıtlar analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarında yanıtların dört tema altında toplandığı görülmüştür. Bu temalar "hiç bilmeyenler", "belirli düzeyde bilenler", "zengin bilgiye sahip olanlar" ve "kavram karmaşası yaşayanlar" olarak belirlenmiştir. Bu temaların nasıl oluşturulduğuna ilişkin bir örnek aşağıda yer almaktadır:

1. Soru Tema Oluşturma Örnegi: *"Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İHMALİNE girer? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız."*

"Hiç bilmeyenler" temasına ait örnekler:

Ön-*12: Bilmiyorum.*

Ön-10: Bilmiyorum.

Ön-3: Aklıma bir şey gelmiyor.

"Belirli düzeyde bilenler" temasına ait örnekler:

Ön-*14: İlgisizlik.*

Ön-15: Çocuğa karşı ilgisiz ve sorumsuzca davranmak.

Ön-6: Çocukla ilgilenmemek.

"Zengin bilgiye sahip olanlar" temasına ait örnekler:

Son-1*: Çocuğa karşı fiziksel ve duygusal ihmaller olabilir. Çocuğu kışın hava şartlarına göre giydirmemek, çocuğun sağlık kontrollerini yaptırmamak, aşılarını yaptırmamak ihmaldir. Ayrıca çocuğun eğitimini önemsememek ve bu konuda onu desteklememek de ihmaldir.*

Ön-4: Çocuğu aç bırakmak, bakımını üstlenmemek. Çocuğu temiz tutmamak. Okul ihtiyacını karşılamamak, hasta olduğunda ilgilenmemek, konuşmak istediğinde kendisini dinlememek ve onu önemsememek.

Son-9: Çocuğu mevsim şartlarına göre giydirmemek, giyinme, barınma, sağlık ihtiyacını karşılamamak. Sağlık ihtiyacı dediğimiz aşılarını yaptırmamak, tedavisini yaptırmamaktır. Çocuğun eğitim ihtiyacının karşılanmaması, çocuğa sevgi ve ilginin gösterilmemesi, çocuğun güvenliği için gerekli durumları sağlamamak, mesela araçta çocuğun ön koltukta oturmasına veya çocuğun kesici aletlerle oynamasına izin verilmesi. Ayrıca çocuğa cinsel eğitimin verilmemesi, onun cinsel materyalleri görmesine veya anababasının cinsel ilişkisine şahit olmasının engellenmemesi de ihmaldir.

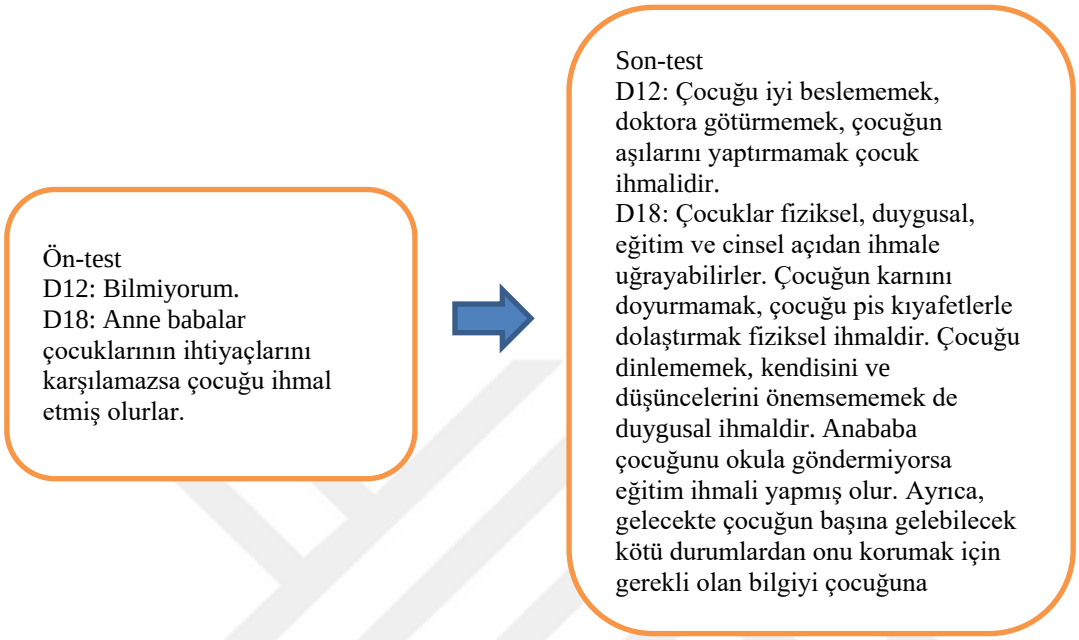
"Kavram karmaşası yaşayanlar" temasına ait örnekler:

Ön-15: Çocuğu başkalarıyla kıyaslamak ihmaldir.

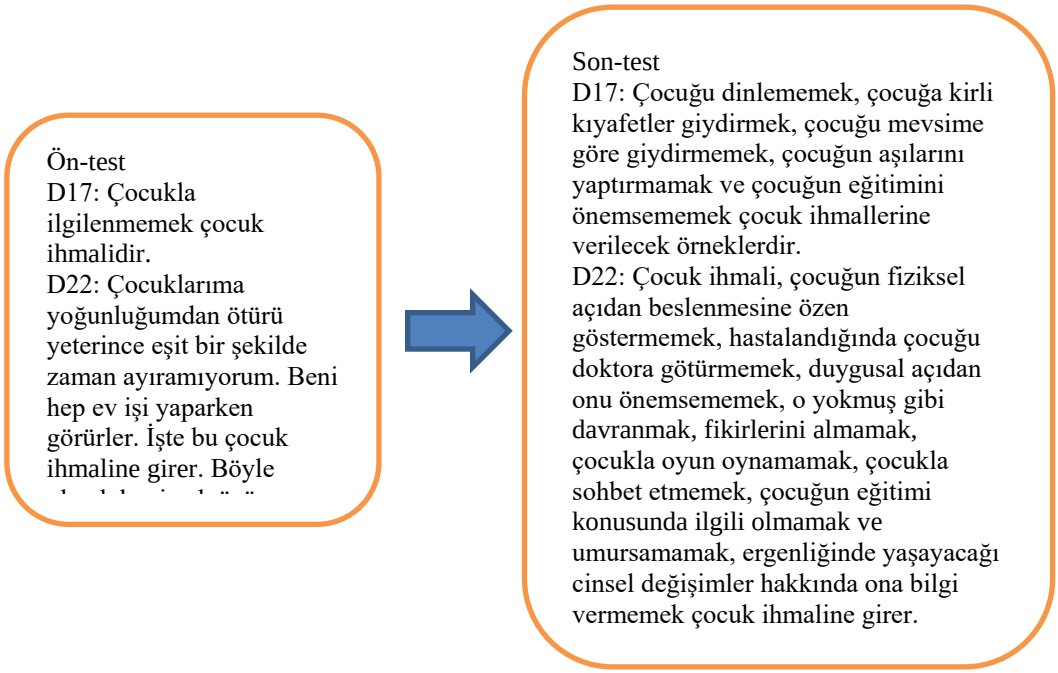
Ön-17: Çocuğu sürekli arkadaşlarıyla kıyaslamak ve çocuğa şiddet uygulamak.

Deney grubunda bulunan annelerin birinci soruya eğitim öncesi ve sonrası verdikleri yanıtlar incelendiğinde, ön-test ölçümünde her üç tema altında, 30 kişiden "hiç bilmeyenler" (n=6), "belirli düzeyde bilenler" (n=20), "zengin bilgiye sahip olanlar" (n=3), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=2) olarak hesaplanmıştır. Son-test ölçümünde ise "hiç bilmeyenler" temasının ortadan kalktığı, yanıtların sadece diğer üç tema altında toplandığı görülmektedir. Her üç tema altında, 30 kişiden bakılan yanıtlara göre, "belirli düzeyde bilenler" (n=18), "zengin bilgiye sahip olanlar" (n=11), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=1) olarak toplanmıştır. "Hiç bilmeyenler" temasının ortadan kalkmış olması, eğitim alan tüm annelerin bilgi düzeyini arttırmış olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, öntestte belirli düzeyde bilgisi olduğunu gösteren annelerin bazılarının, almış oldukları eğitim sonrasında bilgi düzeylerinin daha da artarak zenginleştiği görülmüştür. “Zengin bilgiye sahip olanların" sayısındaki bu artış verilen eğitimin yararına işaret etmektedir (bkz. Şekil 1 ve Şekil 2).

Şekil 1. Deney grubu katılımcılarının çocuk ihmali konusundaki bilgi durumu

Şekil 2: Deney grubu katılımcılarının çocuk ihmali konusundaki bilgi durumu

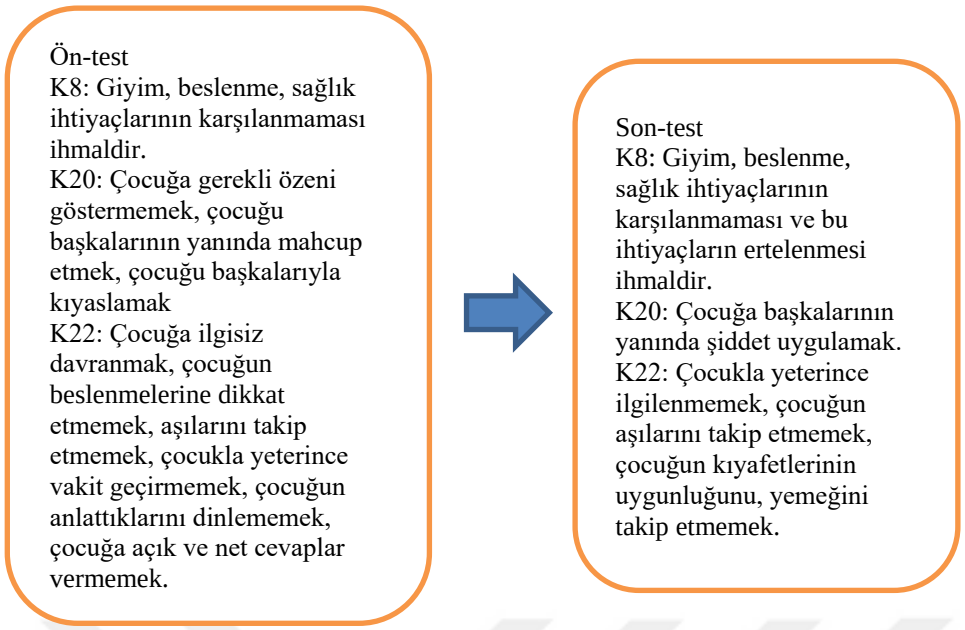
Birinci soruya kontrol grubunda olan annelerin nasıl yanıtlar verdikleri bu dört temaya göre incelendiğinde, ön-test sonuçlarında, 24 kişiden "hiç bilmeyenler" (n=3), "belirli düzeyde bilen" (n=18), "zengin bilgiye sahip olanlar" (n=1), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=4) olarak toplanmıştır. Burada üç annenin iki ayrı temaya dâhil olacak şekilde yanıtlar verdiği görülmüştür. Bu üç annenin verdiği yanıtlar incelendiğinde, annelerin yanıtlarının hem "belirli düzeyde bilen" hem de "kavram karmaşası yaşayanlar" temasına dâhil edilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Buna örnek olarak aşağıdaki ifadeler verilebilir:

Ön-18: Çocuğa sevgi göstermemek ve çocuğun özel bölgelerine dokunmak ihmaldir.

Ön-20: Çocuğa gerekli özeni göstermemek, çocuğu başkalarının yanında mahcup etmek ve çocuğu başkalarıyla kıyaslamak ihmaldir.

Ön-17: Çocuğu sevgisiz bırakmak, çocuğu sürekli arkadaşlarıyla karşılaştırmak ve çocuğa şiddet uygulamak.

Kontrol grubunun son-test sonuçlarına bakıldığında, 24 kişiden "hiç bilmeyenler"(n=2), "belirli düzeyde bilen" (n=18), "zengin bilgiye sahip olanlar" (n=2), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=4) olarak toplanmıştır. Burada da iki annenin vermiş olduğu yanıtların içeriği gereği iki anne sayısal olarak hem "belirli düzeyde bilen" hem de "kavram karmaşası yaşayan" gruba dâhil edilmiştir. Kontrol grubunun öntest ve son-test yanıtlarını karşılaştırdığımızda aralarında belirgin bir fark görülmemiş, neredeyse sayısal veriler hiç değişmeden sabit kalmıştır (bkz. Şekil 3).

Şekil 3. Kontrol grubu katılımcılarının çocuk ihmali konusundaki bilgi durumu

Deney grubunun ön-test ve son-test yanıtları karşılaştırıldığında, yanıtların içeriğinde de anlamlı değişiklikler olduğu görülmektedir. Eğitim öncesinde, ihmale giren davranışlar için genel olarak, "çocuğa ilgi ve sevgi göstermemek", "çocuğun bakımını ve temel ihtiyaçları olan beslenme, sağlık ihtiyaçlarını karşılamamak" gibi ifadelerin yazıldığı görülmektedir. Bu durum eğitim sonrasında daha ileri giderek, ihmali açıklarken ve ihmale giren davranışları örneklerken, örnekledikleri davranışların 'terimsel' olarak hangi ihmal çeşidine girdiğini de belirtebildikleri görülmüştür.

Eğitim sonrasında fiziksel ihmal, sağlık konusunda ihmal, cinsel, duygusal, eğitim ihmali terimlerinin, yanıtlarda yoğunlukla kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, eğitim sonrasında, katılımcıların önceki yanıtlarına ek olarak, özellikle çocuğu "mevsim şartlarına göre giydirmemenin" ihmal olduğunu belirttikleri, "çocuğun eğitimini önemsememek, derslerine destek sağlamamak, okul toplantılarına katılmamak" olan 'eğitim ihmalinden' de bahsedebildikleri görülmektedir. "Çocuğa gerekli cinsel bilgiyi vermemenin ve çocuğun cinsel ilişkiye tanık olmasının engellenmemesi" olan 'cinsel ihmalin de tam olarak bu örneklerle ifade edilebildiği görülmektedir. Bu örnekler ön-testlerde hiçbir şekilde yazılmamış örneklerdir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak, annelerin eğitim sonrasında ihmal davranışları konusunda bilgi düzeylerini arttırdıkları ve bu konuda daha ayrıntılı bilgiye sahip oldukları belirtilebilir.

Kontrol grubu annelerinin ön-test ve son-test yanıtları içerik yönünden ele alındığında, son-testte verdikleri yanıtlarda sadece birkaç yeni bilgi eklemelerinin dışında, genel olarak ön-testte verdikleri yanıtları son-testte de yineledikleri görülmüştür.

1. Soru Tema Olusturma Ornegi: *"Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İSTİSMARI olabilir? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız."*

Bu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, yanıtların yine dört tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; "hiç bilmeyenler", "belirli düzeyde bilenler", "zengin bilgiye sahip olanlar" ve "kavram karmaşası yaşayanlar" olarak belirlenmiştir.

"Hiç bilmeyenler" temasına ait örnekler:

Ön-13: bilmiyorum.

Ön-14: Boş. (sadece bu soruyu boş bırakmıştır.)

"Belirli düzeyde bilenler" temasına ait örnekler:

Ön-17: Çocuğa sürekli bağırmak ve çocuğu kısıtlayıcı yaklaşmak.

Son-12: Çocuğu küçümsemek, çocuğa yaşından büyük sorumluluklar vermek, çocuğa 'sen yapamazsın' diyerek onu aşağılamak istismardır.

"Zengin bilgiye sahip olanlar" temasına ait örnekler gösterilebilir:

Son-4: Çocuğu aşağılamak, çocuğu tehdit etmek, çocuğa bağırmak, çocuğu başka çocuklarla karşılaştırmak, çocuğa vurmak, tokat atmak, çocuğu boğmak, sarsmak, çocuğun üzerinde sigara söndürmek, çocuğa işkence etmek, çocuğa karşı cinsel açıdan uygun olmayan davranışlarda bulunmak. Çocuğun cinsel organına, göğüslerine dokunmak ya da kendi bedenine dokunmasını istemek. Pornografik film izletmek, çocuğu taciz etmek, tecavüz etmek istismardır.

Son-3: Çocuğa fiziksel şiddet uygulamak istismardır. Ayrıca, çocuğu küçümsemek, sen yapamazsın demek, çocuğu başkalarıyla kıyaslamak, çocuğa sevgisizce dışlayıcı şekilde yaklaşmak da istismardır. Cinsel istismar da vardır mesela çocuğu kucağına oturtmak uygun değildir. Çocuğun özel bölgelerine dokunmak cinsel istismardır.

"Kavram karmaşası yaşayanlar" temasına ait örnekler:

Ön-4: Çocuğu okula göndermeyerek çocuğun eğitim almasını engellemek.

Son-17: Gerektiği kadar sevgi ve ilgi vermemek.

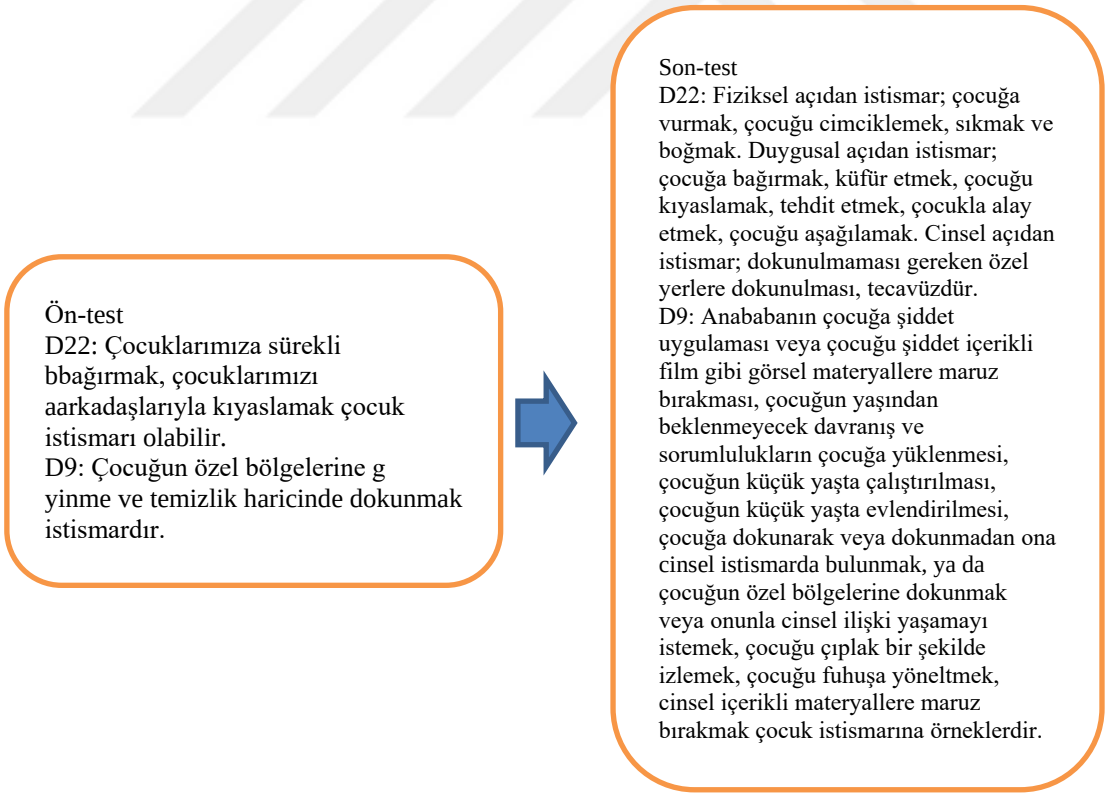
Deney grubunun ön-test ve son-test yanıtları analiz edilmiştir. Ön-testte ikinci soruya verilen yanıtların temalara göre sayısal olarak dağılımı şu şekildedir: 27 kişiden "hiç bilmeyenler" (n=12), "belirli düzeyde bilenler" (n=13), "zengin bilgiye sahip olanlar" (n=0), "kavram karmaşası yaşayanlar (n=4) olarak toplanmıştır. Burada da iki

annenin verdiği yanıtların içerikleri hem "belirli düzeyde bilenler" temasına hem de "kavram karmaşası yaşayan" grup temasına ait gözükmektedir. Ayrıca, buradan çıkan sayısal veriler, deney grubu annelerinin hiç birinin eğitim öncesinde istismar kavramına ilişkin ayrıntılı bilgiye sahip olmadığını ortaya çıkarmıştır. Deney grubunun son-test sonuçlarına bakıldığında ise; "hiç bilmeyenler" temasının ortadan kalktığı (n=0) görülmektedir. Geriye kalan üç temaya bakıldığında, 27 kişiden "belirli düzeyde bilenler" (n=18), "zengin bilgiye sahip olanlar" (n=7), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=6) olarak toplanmıştır. Dört anne, verdikleri yanıtların içeriğine bağlı olarak hem belirli düzeyde bilen hem de kavram karmaşası yaşayan gruba dâhil edilmiştir.

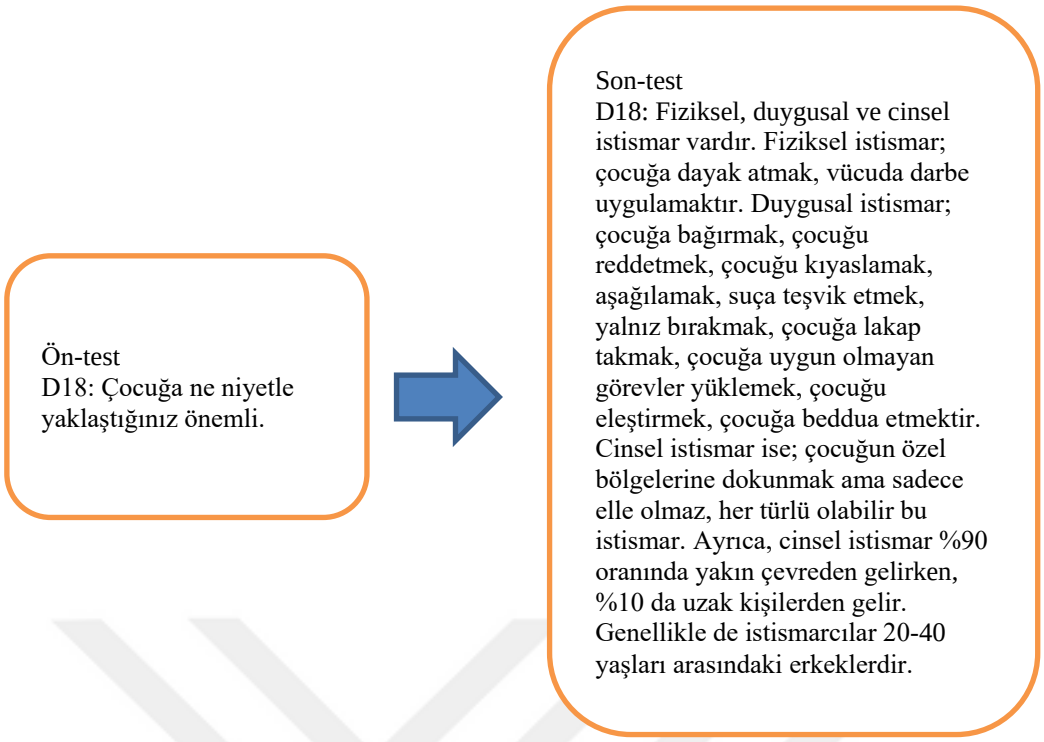
"Kavram karmaşası yaşayanlar" temasına ait örnek:

Son-2: Çocuk sarılmak istediğinde onu itmek, çocuğu mevsimine göre giydirmemek, çocuğu hastalandığında doktora götürmemek.

Not: Burada "sarılmak isteyen çocuğu itmek" ifadesi 'duygusal tepki vermeyi reddetmek' başlığına girmekte ve duygusal istismar kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak diğer ifadeler çocuk ihmalini yansıtmaktadır (bkz. Şekil 4 ve Şekil 5).

Şekil 4: Deney grubu katılımcılarının çocuk istismarı konusundaki bilgi durumu

Şekil 5. Deney grubu katılımcılarının çocuk istismarı konusundaki bilgi durumu

Kontrol grubunun ikinci soruya ön-testte verdikleri yanıtlarına bakıldığında 24 kişiden "zengin düzeyde bilgi sahibi olan" hiç kimse çıkmamıştır. Ancak geriye kalan üç temaya bakıldığında, "hiç bilmeyenler" (n=11), belirli düzeyde bilenler (n=12), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=1) olarak gözükmektedir. Kontrol grubunun son-test yanıtlarına bakıldığında ise; yine "zengin bilgiye sahip olan" temasına girecek herhangi bir yanıt görülmemiştir. Bunun yanında 24 kişiden "hiç bilmeyenler" (n=7), "belirli düzeyde bilenler" (n=14), "kavram karmaşası yaşayanlar" (n=6) olarak toplanmıştır. Üç annenin yanıtları ise yine "hem belirli düzeyde bilen", hem de "kavram karmaşası yaşayan" gruba dâhil edilmiştir.

Örnek:

Son-12: Çocuğa şiddet uygulamak ve çocuğa yapılan istismara göz yummak. (Burada çocuğa şiddet uygulamak istismar kavramına uygundur ancak çocuğa verilen zararı engellememek, göz yummak duygusal ihmale girmektedir).

Kontrol grubunun yanıtları analiz edildiğinde ikinci soruya verdikleri ön-test ve son-test yanıtlarında anlamlı derecede bir farklılık olmadığı sayısal olarak da kanıtlanmaktadır. Temalar arasında sayısal değerler incelendiğinde, ön-test ve son-test

farklılığını yaşayanların "kavram karmaşası yaşayan" grup olduğu belirtilebilir. (Sayı birden altıya çıkmıştır).

Temalar arasında "hiç bilmeyenler" temasına ait örnekler:

Ön-5: Aklıma şuan bir şey gelmiyor.

Ön-20: Bilmiyorum

Bir diğer tema olan "belirli düzeyde bilenler" temasına ait örnekler:

Ön-8: Çocuğu kıyaslama, çocuğu aşağılama ve çocuğu ağır eleştirmek istismardır.

Ön-12: Çocuğa şiddet, çocuğun ruhunu ezecek sözler çocuk istismarı olabilir.

Ön-9: Babanın kızının belirli bölgelerine vurması. (Burada baba ve kız figürünün özellikle kullanılması ilgi çekicidir).

Son tema olan "karmaşası yaşayanlar" için örnek: ise

Ön-14: Çocuğun yanında kavga edilmesi.

(Bu ifade, çocukların "duygusal ihmal" edilmesine bir örnektir ancak katılımcı, bu ifadeyi istismar kavramı için kullanmıştır).

Deney grubunun ikinci soruya ön-test ve son-testte verdikleri yanıtların içerikleri incelendiğinde ise ön-testte "belirli düzeyde bilgisi olan" katılımcıların yanıtlarında genellikle "çocuğa şiddet uygulamak", "çocuğa fiziksel şiddet uygulamak", "çocuğun özel bölgelerine dokunmak", "çocuğa sürekli bağırmak, çocuğu kısıtlamak, çocuğu tehdit etmek, çocuğu küçümsemek, çocuğu dışlamak", "çocuğun poposuna vurmak" gibi ifadelerin yazılı olduğu görülmektedir. Bu ifadelerden katılımcıların bazılarının istismara ilişkin ayrıntılı olmamakla birlikte yine de birtakım doğru bilgilere sahip oldukları görülmektedir. Kontrol grubunda ise, ikinci soruya yönelik, "hiç bilmeyenlerin" çoğunlukta olduğu ve "zengin bilgiye sahip olan kimsenin bulunmaması" da önemli bulgulardandır.

Son-teste bakıldığında ise; katılımcıların yanıtlarında "çocuğu aşağılamak, çocuğu tehdit etmek, çocuğu yalnız bırakmak, dışlamak, çocuğa hakaret etmek, çocuğun özel bölgelerine dokunmak, çocuğa vurmak" gibi ifadelerin tekrar belirtilmiş olduğu ancak bu ifadelere ek olarak daha önce ön-testte ifade edilmemiş olan şu örnek ifadelerin eklendiği görülmektedir:

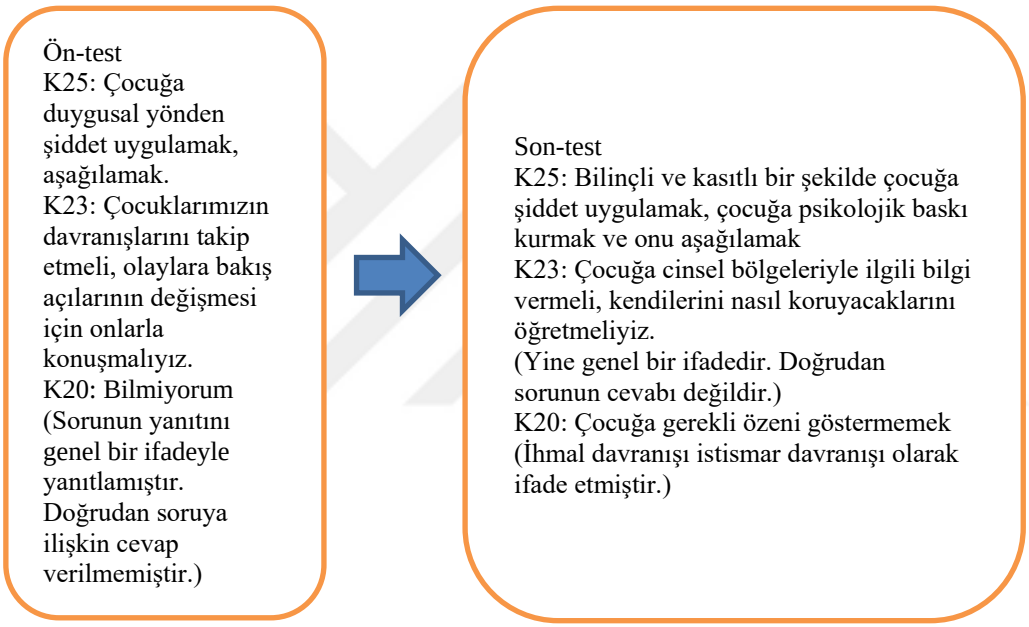
Bazı katılımcıların, çocuğun fiziksel, cinsel, duygusal yönden istismar edilebildiğini, terimleri bu şekilde ifade ederek yazdığı görülmektedir. Ayrıca hangi

davranışların hangi istismar çeşidine dâhil olduğuna ilişkin bilgiler de verebildikleri görülmektedir. Ayrıca, "çocuğa yaşının üzerinde görevler yükleme", "çocuğu aşırı koruma, çocuğu suça teşvik etme, çocuğun özel bölgelerine dokunulması veya dokunulmasa bile röntgencilik yaparak ya da pornografik materyaller göstererek çocuğu cinsel olarak istismar etmenin mümkün olduğunun belirtilmesi, çocuğa vurmak ve vurmak dışında çocuğu cimciklemek, sarsmak, boğmak, çocuğun üzerinde sigara söndürmek gibi ifadelerin varlığı", ayrıca "çocuğa bağırmak, çocuğa lakap takmak, çocuğa beddua etmek" gibi eylemlerin de katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu ifadelere bakıldığında, katılımcıların çoğunluğunun bilgi düzeyinde belirgin bir artış olduğu, katılımcıların bildiklerini daha ayrıntılı ve doğru örneklerle ifade edebildikleri görülmektedir. Ön-testte bu konuda "hiç bir şey bilmediğini" söyleyen katılımcıların da, sontestte konuya ilişkin uygun örnekler verebilmiş olmaları da araştırma için önemli bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Bir başka değişle, deney grubunun ön-test ve son-testte ikinci soruya vermiş oldukları yanıtlar arasında içerik açısından olumlu anlamda belirgin bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kontrol grubunun ikinci soruya vermiş olduğu ön-test ve son-test yanıtlarının içeriğine bakıldığında ise, ön-testte konuyu "belirli düzeyde bildiği" ortaya çıkan katılımcıların yanıtlarında genellikle "çocuğa vurmak, çocuğu korkutmak ve çocuğu aşağılamak, çocuğa beddua etmek" gibi yanıtların verildiği görülmüştür. Sadece "bir" katılımcının "çocuğun özel bölgesine dokunmak" gibi bir ifadesi vardır. Ayrıca, ikinci soruya sadece "çocuğa karşı şiddet uygulamak" gibi genel bir ifade yazan katılımcılar da mevcuttur.

Kontrol grubu son-test sonuçlarına bakıldığında ise yine "belirli düzeyde bilen" katılımcıların yanıtlarında, genel bir ifade olan "çocuğa karşı şiddet uygulamak" cümlesinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, "çocuğa dayak atmak, çocuğu aşağılamak" ifadelerinin de en çok kullanılan ifadeler arasında yer aldığı görülmektedir. Bunun dışında, sadece iki katılımcının "çocuğa küfür etmek" ve "çocuğa yaşından büyük sorumluluklar vermek" ifadelerini kullandıkları ortaya çıkmıştır. Yine sadece "bir" katılımcı "çocuğun özel bölgelerine dokunmak" ifadesini kullanmıştır. Bunun yanında önemli bir diğer bulgu da, bir annenin ikinci soruya ön-testte verdiği "hiç bilmiyorum" yanıtı sonrasında, aynı soruya sontestte "çocuk fiziksel, sözel ve cinsel olarak istismara uğrayabilir. Taciz ve tecavüz cinsel istismardır." dediği görülmüştür.

Katılımcının ön-test ve son-testteki yanıtlarındaki bu farklılık daha sonra katılımcıya bizzat eğitimci tarafından sorulmuştur. Katılımcı "*ilk doldurduğum anketten sonra bu konuyu araştırdım ve bir şeyler öğrenmeye çalıştım*" ifadesini kullanmıştır. Aynı bu örnekteki gibi, kontrol grubunda bulunan bazı katılımcıların ön-test ve son- testte vermiş oldukları bir takım yanıt farklılıklarından yola çıkılarak, ön-test sonrası konuyu araştırmaya yöneldikleri ve bu konuda bir şeyler öğrenmeye çalıştıkları tahmin edilmektedir. Bu anlamda, eğitim almayan kontrol grubunun, sadece ön-testi doldurduktan sonra bile konuya ilişkin bir araştırmaya yönelmesi ve bu konuya dikkatlerinin çekilmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (bkz. Şekil 6).

Şekil 6. Kontrol grubu katılımcılarının çocuk istismarı konusundaki bilgi durumu

3. Soru Tema Oluşturma Örnegi: *"Çocuğunuza çok kızdığınızda içinizden ne yapmak geçer?"*

Yapılan inceleme sonucunda bu soruya ilişkin yanıtlara göre "üç tema" ortaya çıkmıştır. Bu temalar; "olumlu düşünceler", "olumsuz düşünceler", "hem olumlu hem de olumsuz düşünceler" olarak belirlenmiştir. Bulgular aşağıdaki aşağıda yer alan şekillerde sunulmuştur.

"Olumlu düşünceler" temasına ait örnekler:

Ön-4: Onu üzmek istemediğim için sakinliğimi korurum. Bir anlık öfkeyle daha sonra kalbinde derin yaralar açmanın anlamı yoktur.

Son-10: Sakinlik sağlamaya çalışırım ve onu anladığımı belirtecek şekilde onu dinlerim.

"Olumsuz düşünceler" temasına örnek verilecek olursa;

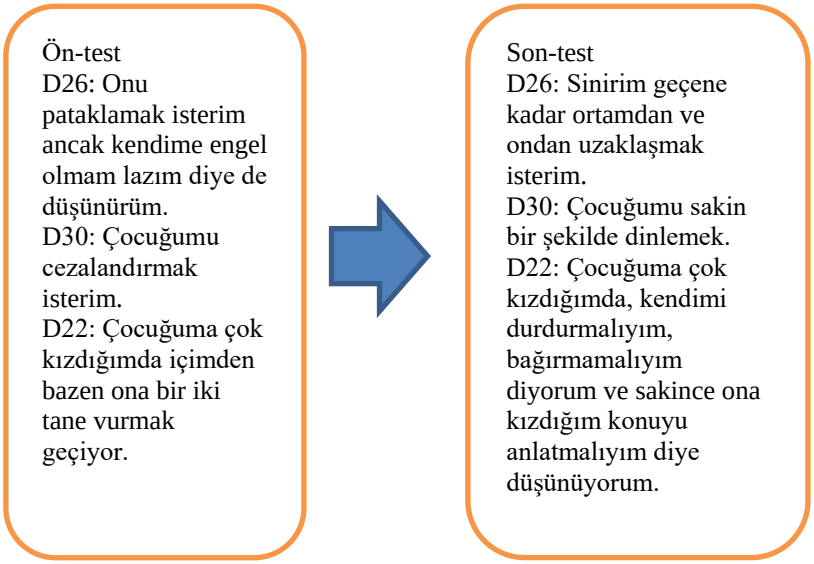
Ön-14: İçimden çocuğumu dövmek geçer.

Ön-19: Ağzını yüzünü kırmak geçer.

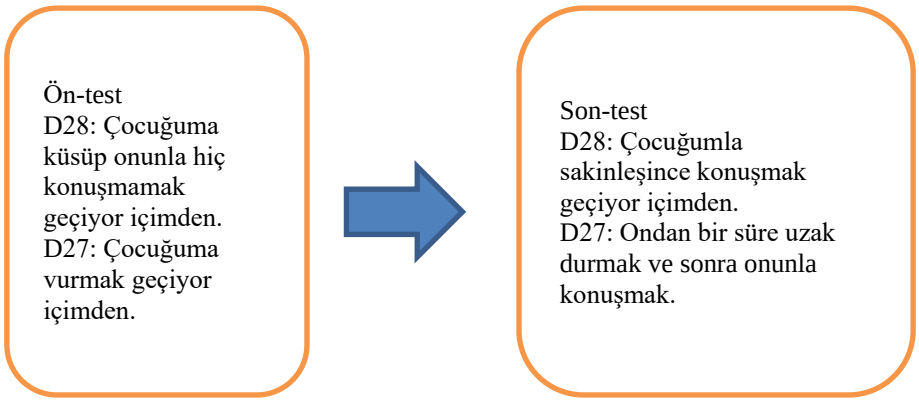
"Hem olumlu hem olumsuz düşünceler" temasına örnek verilecek olursa;

Ön-26: Çocuğumu pataklamak geçer ama kendime engel olmalıyım diye düşünürüm.

Deney grubunun ön-test yanıtlarına bakıldığında 29 kişiden "olumlu duygular" (n=11), "olumsuz duygular" (n=11), "hem olumlu hem olumsuz duygular" (n=7) olarak toplanmıştır. Öntestteki "olumlu düşünceler" ve "olumsuz düşünceler" temasındaki sayısal denklik dikkat çekmektedir. Deney grubunun son-testteki yanıtlarına bakıldığında ise, 29 kişiden "olumlu düşünceler" (n=24), "olumsuz düşünceler" (n=3), "hem olumlu hem olumsuz düşünceler" (n=2) olarak toplanmıştır. Bu sonuca bakıldığında, eğitim sonrasında katılımcıların, çocuklarına çok kızdıklarında içlerinden artık yüksek oranda "olumlu düşünceler geçtiği" ve bu anlamda ön-testte çıkan sonuca kıyasla katılımcıların düşüncelerinde oldukça "olumlu bir değişim" ortaya çıktığı görülmektedir (bkz. Şekil 7 ve Şekil 8).

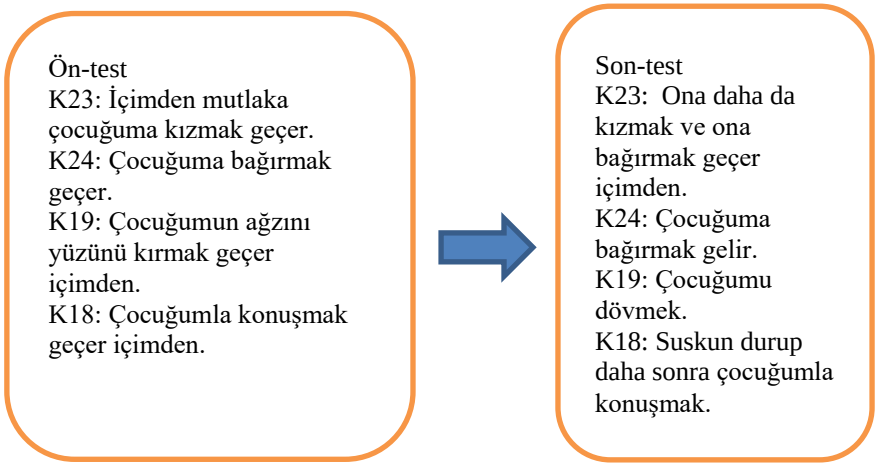

Şekil 7. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıkları zaman akıllarından geçen düşünceler

Şekil 8. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıkları zaman akıllarından geçen düşünceler

Ön-testte kontrol grubunun üçüncü soruya verdiği yanıtlar belirtilen üç temaya göre incelendiğinde; 21 kişiden "olumlu düşünceler (n=7), "olumsuz düşünceler" (n=12), "hem olumlu hem olumsu düşünceler" (n=2) olarak toplanmıştır. Son-testte ise 21 kişiden "olumlu düşünceler" (n=7), "olumsuz düşünceler" (n=11), "hem olumlu hem olumsuz düşünceler" (n=3) olarak toplanmıştır. Sayısal değerlere bakıldığında, kontrol grubunun ön-test ve son-test yanıtları arasında bir farkın ortaya çıkmadığı görülmektedir (bkz. Şekil 9).

Şekil 9. Kontrol grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıkları zaman akıllarından geçen düşünceler

4.soru Tema Oluşturma Örneği: "Çocuğunuza çok kızdığınızda ne yaparsınız?". İnceleme sonucunda, ortaya "öfkenin kontrol edilmesi" "öfkenin kontrol edilmemesi" ve "öfkenin bazen kontrol edilip bazen ise edilememesi" olmak üzere üç tema çıkmıştır.

"Öfkenin kontrol edilmesi" temasına ait örnekler:

Ön-18: Sinirim geçene kadar ortamdan uzaklaşırım.

Son-9: Kızdığımda başka bir odaya geçer ve sakinleşmeye çalışırım.

"Öfkenin kontrol edilmemesi" temasına ait örnekler:

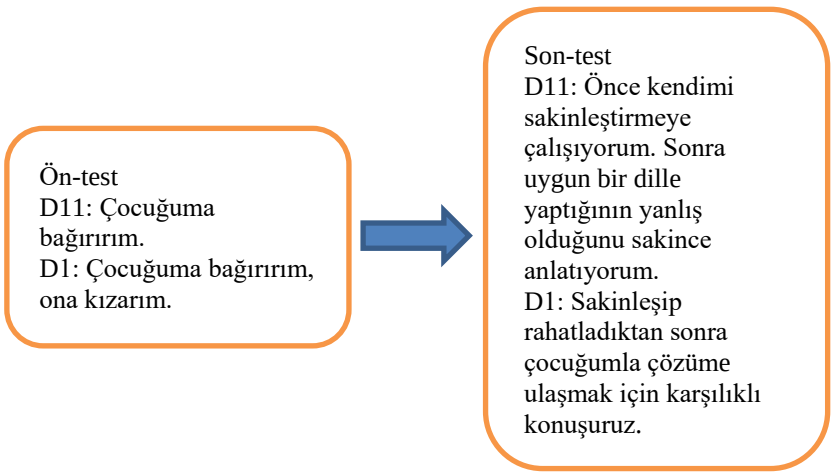
Ön-21: Bağırırım hatta bir tokat attığım da olur.

Son-14: Çocuğa bağırırım.

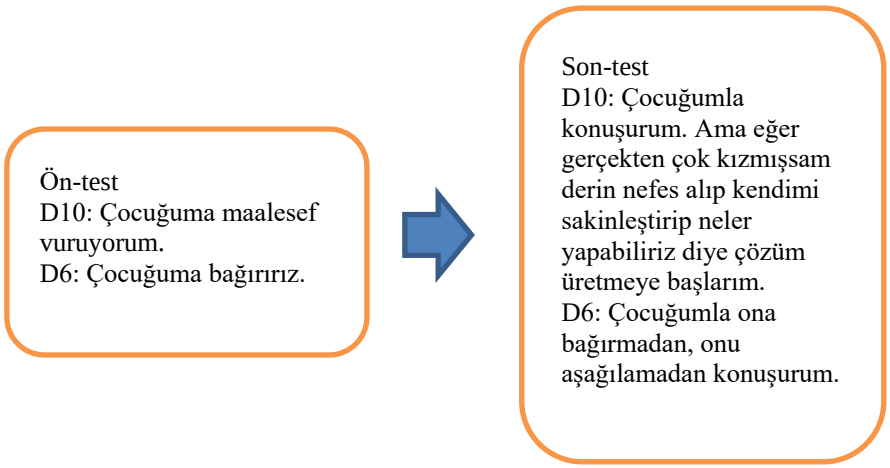
"Öfkenin bazen kontrol edilip bazen edilmemesi" temasına ait örnekler:

Son-8: Yüksek sesle tartışırım ama bu şekilde çözemezsek, ayrı odalara gider ve sakinleştikten sonra konuşurum.

Deney grubunun dördüncü soruya verdiği yanıtlar incelenmiştir. Ön-testte dördüncü soruya verilen yanıtlara göre; 28 kişiden "öfkenin kontrol edilmesi" (n=13), "öfkenin kontrol edilmemesi" (n=11), "öfkenin bazen kontrol edilip bazen edilmemesi" (n=4) olarak toplanmıştır. Son-testte bakıldığında ise; "öfkenin kontrol edilmemesi" teması ortadan kalkmaktadır ki bu oldukça iyi bir sonuçtur, geriye kalan iki temaya sayısal açıdan bakıldığında ise, 28 kişiden "öfkenin kontrol edilmesi" (n=26), "öfkenin bazen kontrol edilip bazen edilmemesi" (n=2) olarak toplanmıştır. Burada eğitim alan katılımcıların neredeyse tamamının çocuklarına karşı öfkelerini kontrol edebilmeye başladıkları bulgusu ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu katılımcıların yüksek oranda eğitimden yararlandıklarını göstermektedir (bkz. Şekil 10 ve Şekil 11).

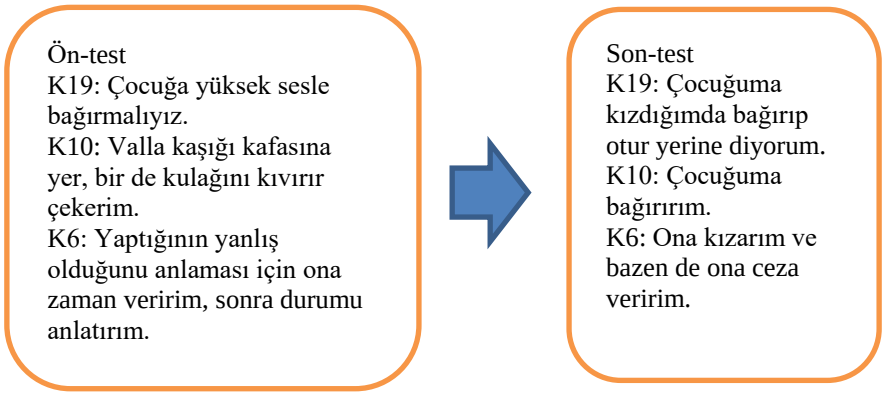

Şekil 10. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıklarında gösterdikleri davranışlar

Şekil 11. Deney grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıklarında gösterdikleri davranışlar

Kontrol grubunun ön-test ve son-testte dördüncü soruya verdikleri yanıtların temalara göre sayısal dağılımına bakıldığında, 24 kişiden "öfkenin kontrol edilmesi" (n=8), "öfkenin kontrol edilmemesi" (n=14), "öfkenin bazen kontrol edilip bazen edilmemesi" (n=2) olarak toplanmıştır. Son-test yanıtlarına bakıldığında ise, 24 kişiden "öfkenin kontrol edilmesi" (n=10), "öfkenin kontrol edilmemesi" (n=11), "öfkenin bazen kontrol edilip bazen edilmemesi" (n=3) olarak toplanmıştır. Çıkan sonuçta, kontrol grubunun ön-test ve son-test yanıtlarında belirgin bir fark olmadığı, sayısal değerlerin neredeyse aynı kaldığı görülmektedir (bkz. Şekil 12).

Şekil 12. Kontrol grubu katılımcılarının çocuklarına çok kızdıklarında gösterdikleri davranışlar

5. Soru Tema Oluşturma Örneği: *"Sizce bir çocuğu cinsel istismardan korumak için ne yapılmalıdır?"*

İnceleme sonucunda ise, bu soruya verilen yanıtlara göre "iki tema" ortaya çıkmıştır. Bunlar "hiçbir fikri olmayanlar", "çocukları bilgilendirmek" olarak belirlenmiştir.

"Hiçbir fikri olmayanlar" temasına ait örnekler:

Ön-28: Hiç bilmiyorum.

Ön-17: Fikrim yok.

"Çocukları bilgilendirmek" temasına ait örnekler:

Ön-2: Çocuğuma konuyu anlayacağı dilde anlatırım.

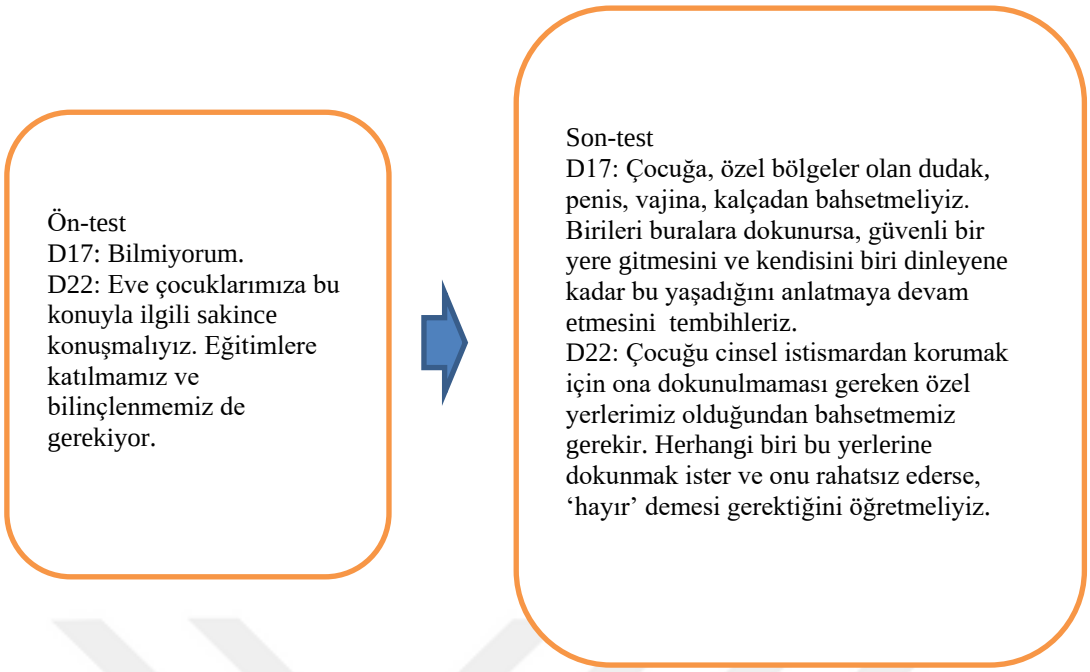
Ön-29: Onunla açık açık konuşurum ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlatırım.

Ön-23: Çocukları bilgilendirmek gerekir.

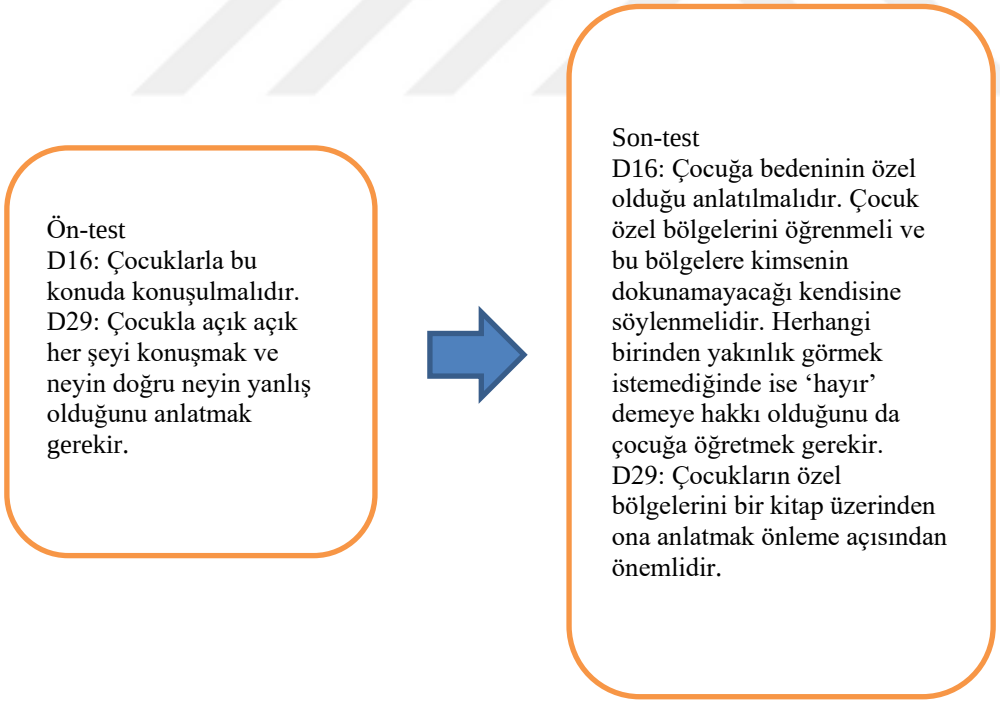
Son-31: Çocuğa özel bölgelerini anlatıp onunla konuşmak ve kimsenin özel bölgelerine dokunamayacağını söylemek gerekir.

Son-25: Öncelikle anne ve babaların bu konuda eğitim almaları gerekir ki çocuğa kendisini nasıl koruyacağını anlatabilsinler.

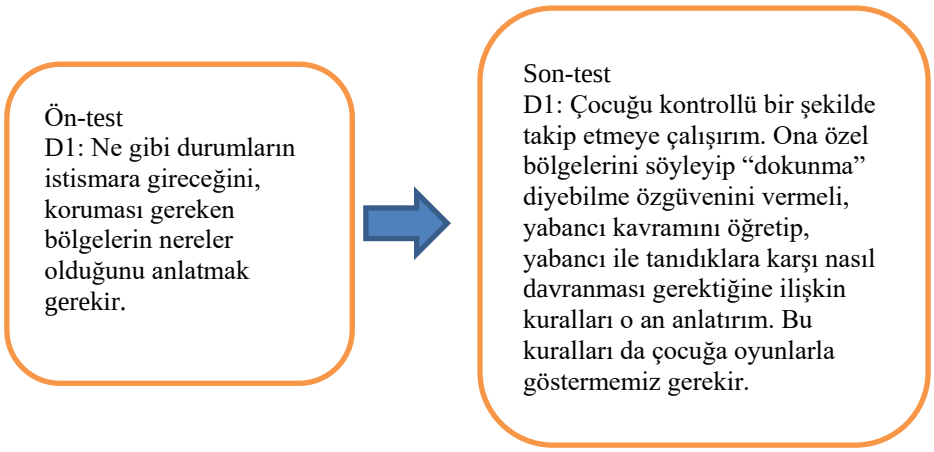
Deney grubunun beşinci soruya vermiş oldukları ön-test ve son-test yanıtları incelendiğinde, ön-testte 30 kişiden "hiç bilmeyenler" (n=5), "çocuklarla konuşup onları bilgilendirmek" (n=25) olarak toplanmaktadır. Son-testte ise, "hiç bilmeyenler" teması ortadan kalkmıştır. Geriye kalan üç temanın yanıtlara göre sayısal dağılımına bakıldığında, 30 kişinin hepsinin "çocukla konuşup onları bilgilendirmek" temasında toplandığı görülmüştür. Bu sonuca göre, her katılımcının aldığı eğitim sonrasında bu konuya ilişkin bir fikri oluşmuş durumdadır. Özellikle de, "özel bölge kavramına" ve cinsel istismarı önlemede bu kavram ve bu kavrama yönelik kuralların ne kadar önemli olduğu bilgisinin oldukça artmış olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 13, Şekil 14 ve Şekil 15).

Şekil 13. Deney grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar

Şekil 14. Deney grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar

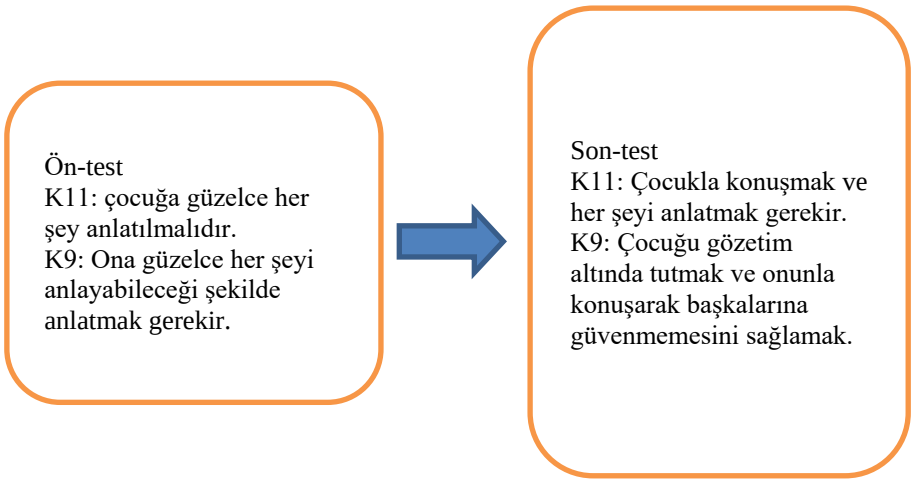

Şekil 15. Deney grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar

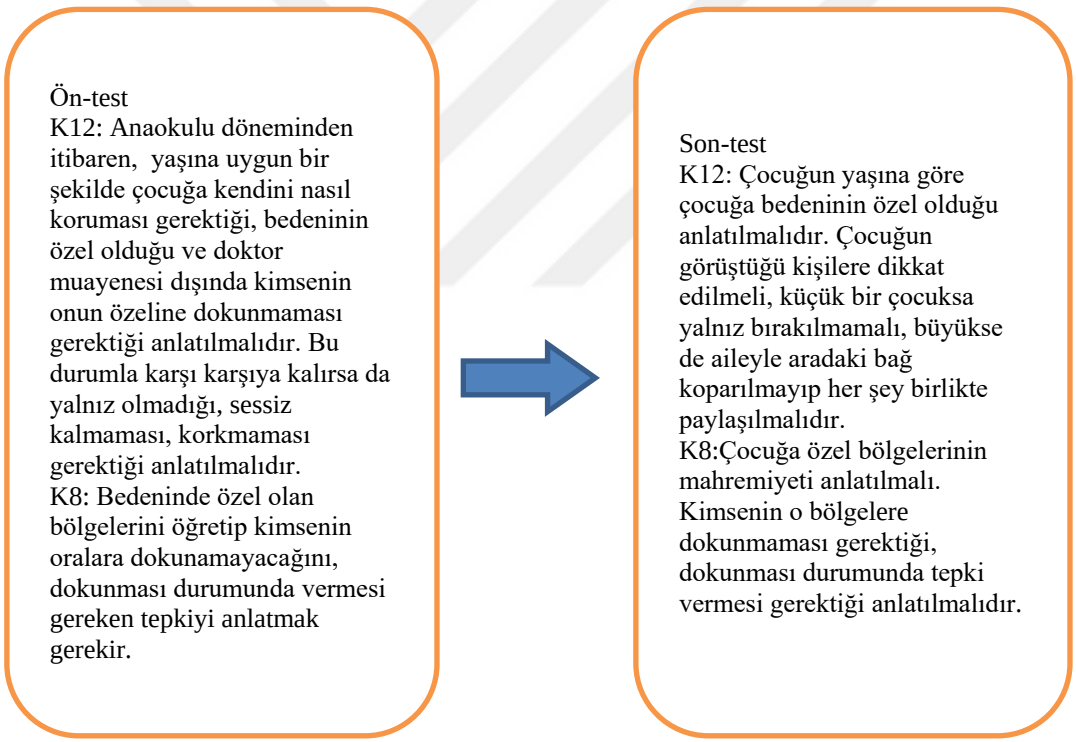
Kontrol grubunun beşinci soruya vermiş olduğu ön-test yanıtlarında, 22 kişiden "hiçbir fikri olmayanlar" temasına dâhil olabilecek herhangi bir yanıt yoktur. Bu konuya ilişkin tüm katılımcılar fikirler üretmişlerdir. Özellikle "çocuklarla konuşup onları bilgilendirmek" temasında (n=13), "çocuklara özel bölgeleriyle ilgili dokunma kuralını öğretmek" (n=8), "anababaların eğitim alması" (n=2) olarak toplandığı görülmektedir. Yalnız, kontrol grubunun ön-testinde "bir" katılımcının verdiği yanıt hiçbir kategoriye sokulamamış (n=1) ve eğitimci tarafından da üzerinde durulmaya değer bir yanıt olarak değerlendirilmiştir. Bu katılımcı, çocukları cinsel istismardan korumak için, "çocuğu uygun bir şekilde giydirmek gerekir" ifadesini kullanmıştır. Buradan, kontrol grubundaki bu katılımcının, cinsel istismarın ortaya çıkmasının çocuğun giydiği kıyafetlerle ilgili olduğunu düşündüğü bilgisi ortaya çıkmaktadır ki bu tamamen uygun olmayan bir düşüncedir. Deney grubuna verilen eğitim de de bunun gerçekle hiçbir bağlantısı olmadığı özellikle vurgulanmıştır.

Kontrol grubunun son-test yanıtları incelendiğinde ise; "hiçbir fikri olmayanlar" teması yine ortaya çıkmamıştır. 23 kişiden "çocuklarla konuşup onları bilgilendirmek" (n=15), "çocuklara özel bölgeleriyle ilgili dokunma kuralını öğretmek" (n=6), "anababaların eğitim alması" (n=2) olarak toplanmıştır. Burada da bir katılımcının yanıtında, "çocuğumla konuşur ve kimseye güvenmemesi gerektiğini söyler ve onu gözetim altında tutarım" ifadesi yer almaktadır. Bu yaklaşım da uygun değildir ve eğitim de bu konuda uygun olan yaklaşımlar ele alınmıştır.

Ön-test ve son-test yanıtlarına sayısal olarak bakıldığında belirgin bir farkın ortaya çıkmadığı görülmektedir (bkz. Şekil 16 ve Şekil 17).

Şekil 16. Kontrol grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar

Şekil 17. Kontrol grubu katılımcılarının çocukların cinsel istismardan korunması için gerekli olduğunu düşündükleri yaklaşımlar

6. Soru Tema Oluşturma Örneği: *"Çocuğa yönelik cinsel istismardan şüphe durumunda ne yapılmalıdır?"*

İnceleme sonunda altıncı soruya verilen yanıtlara göre altı tema ortaya çıkmaktadır. Bunlar: "bu konuda fikri olmayanlar", "durumu anlamak için çocukla

konuşmak veya durumu araştırmak", "çocuğun istismara uğradığı kişiden derhal uzaklaştırılması" "uzman birilerinden yardım almak, "gerekli mercilere başvurmak", "polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak", "istismardan emin olunduğunda harekete geçmek", olarak belirlenmiştir.

Bu konuda "fikri olmayanlar" "bilmiyorum" şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Örnek:

Ön-2: Bilmiyorum.

"Durumu anlamak için çocukla konuşmak ve durumu araştırmak" temasına ait örnek:

Ön-22: Böyle bir şüphem olursa çocuğumla konuşurum, sebebini araştırırım.

"Çocuğun istismara uğradığı kişiden derhal uzaklaştırılması" temasına ait örnek:

Son31: Çocuğumla konuşurum ve onu cinsel istismarda bulunan kişiden derhal uzaklaştırırım.

"Uzman birilerinden yardım almak ve gerekli mercilere başvurmak" temasına ait örnek:

Ön-25: Hemen yetkili yerlere gider bu konuda onlarla görüşürüm.

Son-23: Bu konuda pedagogdan yardım almak gerekir.

"Polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak" temasına ait örnek:

Son-20: Böyle bir durumda polise, savcılığa, Çim'e gitmek ve Alo 183'ü aramak gerekir.

"İstismardan emin olunduğunda harekete geçmek" temasına ait örnek:

Ön-16: Konu araştırılmalı, eğer yaşandığından emin olursak gereken yapılmalıdır.

Deney grubunun ön-test yanıtlarına bakıldığında, altıncı soru için "çocuğun istismara uğradığı kişiden derhal uzaklaştırılması" teması ön-teste ortaya çıkmamaktadır, Geriye kalan temalara sayısal olarak bakıldığında 29 kişiden, "hiç fikri olmayanlar" (n=3), "durumu anlamak için çocukla konuşmak veya durumu araştırmak" (n=13), "uzman birilerinden yardım almak ve gerekli mercilere başvurmak" (n=13), "polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak" (n=1), "istismarın yaşandığından emin olunduğunda

harekete geçmek" (n=6) olarak toplanmıştır. Bazı katılımcılar birden fazla temaya dâhil olacak şekilde yanıtlar vermişlerdir. Buna bir örnek aşağıda verilmiştir:

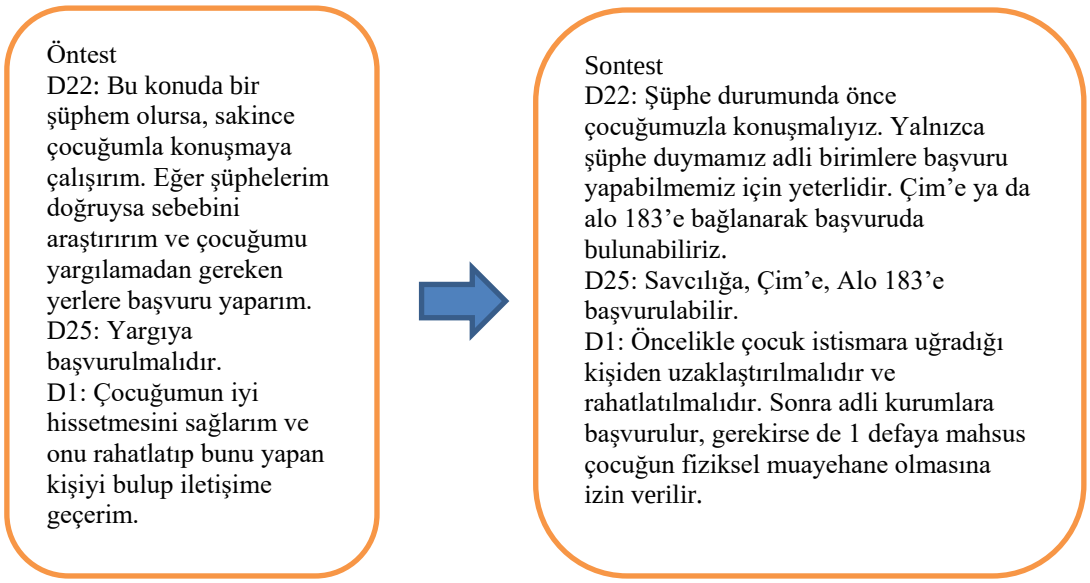
> *Ön-22: Böyle bir şüphem olursa çocuğumla konuşurum, gerçekten emin olduysam sebebini araştırırım ve çocuğumu yargılamadan gerekli mercilere başvururum.*

Deney grubunun son-test yanıtlarına bakıldığında ise; "hiçbir fikri olmayanlar" temasının ve "istismarın yaşandığından emin olunduğunda harekete geçmek" temasının ortadan kalktığı görülmektedir ki, bu önemli ve olumlu bir gelişmedir. Çünkü eğitimlerde "makul şüphe" durumunda başvuruda bulunmanın yeterli ve önemli olduğu üzerinde durulmaktadır.

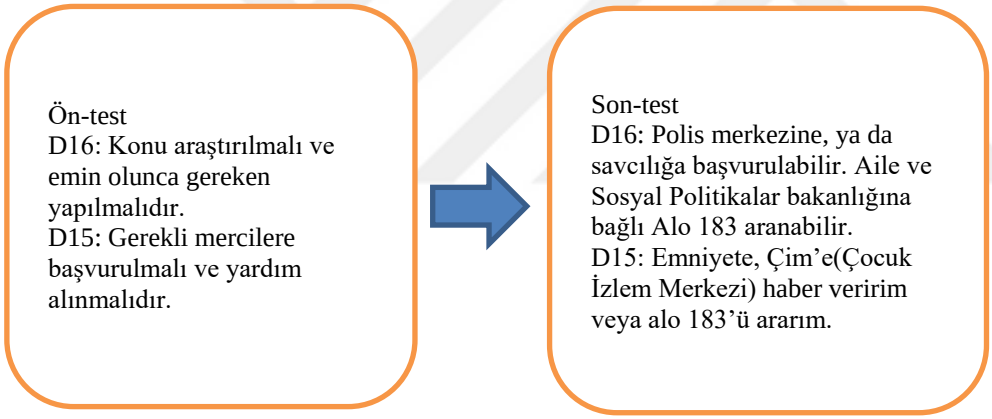
Geriye kalan temalara bakıldığında ise 29 kişiden "durumu anlamak için çocukla konuşmak ve durumu araştırmak" (n=7), "gerekli mercilere ve uzmanlara başvurmak" (n=5), "polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak" (n=21) olarak toplanmıştır. Burada da birden çok annenin yanıtlarının içeriği birden fazla temaya dâhil olmalarına neden olmuştur. Bu duruma örnek:

> *Son-22: Şüphe durumunda önce çocuğumuzla sakince konuşmalıyız. Emin olmamız gerekmez eğer şüphemiz devam ediyorsa adli birimlere başvurmalı ve Alo 183'ü, Çim'i arayabilir, başvurabiliriz.*
>
> *Son-2: Sakince çocuğumu dinler ve gereken yasal işlemleri başlatırım.*
>
> Not: Ayrıca verilen yanıtlarda, birkaç annenin özellikle çocuğun kendisini cinsel olarak istismar eden kişiden uzaklaştırılması gerektiğini özellikle belirttiği görülmektedir.

Sayısal değerlere bakıldığında, deney grubuna verilen eğitimde özellikle üzerinde durulmuş olan şüphe duyguları durumlarda başvuru yapacakları belirli yerleri rahatlıkla ifade edebilmiş olmaları olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Çünkü öntestte katılımcılar sadece "gerekli ve ilgili yerlere başvurmak gerekir" ifadesini kullanarak özel bir birim ismi verememiştir. Bu sebeple sontestte görülen bu fark oldukça değerlidir. Ayrıca ancak "emin olunduğunda harekete geçmenin" gerekmediğini de tüm katılımcıların son-testte kavramış oldukları görülmektedir (bkz. Şekil 18 ve Şekil 19).

Şekil 18. Deney grubu katılımcılarının çocuğa yönelik cinsel istismar şüphesi durumunda ne yapılabileceğine ilişkin görüşleri

Şekil 19. Deney grubu katılımcılarının çocuğa yönelik cinsel istismar şüphesi durumunda ne yapılabileceğine ilişkin görüşleri

Kontrol grubunun ön-testte altıncı soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 24 kişiden "hiçbir fikri olmayanlar" (n=1), "durumu anlamak için çocukla konuşmak ve durumu araştırmak" (n=13), "gerekli mercilere ve uzmanlara başvurmak (n=14), "polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak" (n=3) ki bu üç katılımcı da sadece "polise" başvurma seçeneğinden bahsetmiştir. Son tema olan "istismarın yaşandığından emin olunduğunda harekete geçmek" ise (n=2) olarak toplanmıştır. Yine birden fazla katılımcının yanıtlarının içeriğinden ötürü birden fazla temaya sayısal olarak dâhil edildiği görülmektedir. Örnekler:

Ön-24: Çocukla konuşulmalı ve polise başvurulmalı.

Ön-20: Önce çocuğumu gözlemlerim. Uygun bir ortamda bana açılabilmesini sağlarım. Eğer başaramazsam çocuğumu bir uzmana götürürüm.

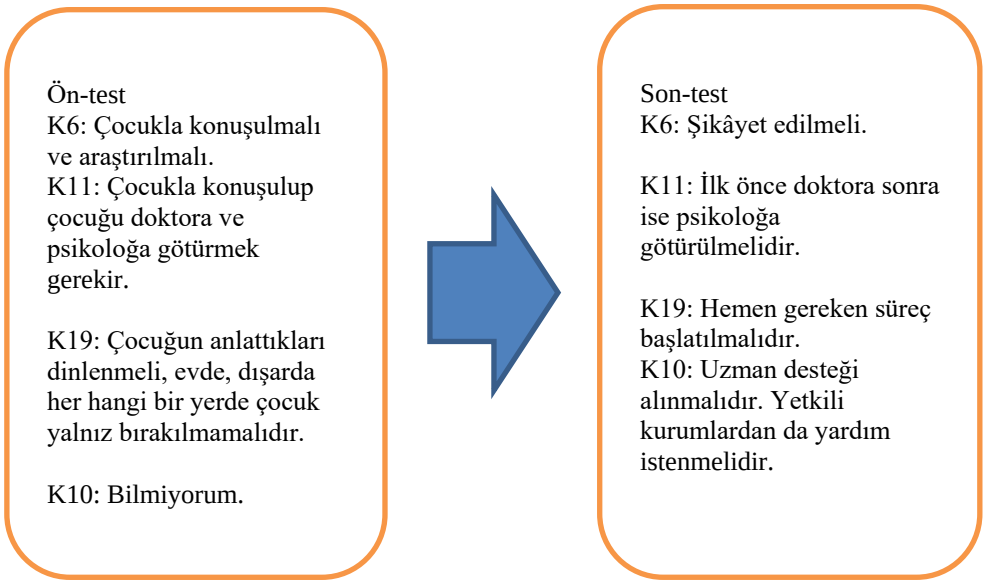
Kontrol grubunun son-testte altıncı soruya verdiği yanıtlar incelendiğinde ise, "hiçbir fikri olmayanlar" temasının ortadan kalktığı görülmektedir. Geriye kalan temalar incelendiğinde ise 24 kişiden, "durumu anlamak için çocukla konuşmak ve durumu araştırmak" (n=7), "gerekli mercilere ve uzmanlara başvurmak (n=20), "polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak" (n=1) (bu temaya giren bu bir tek yanıt içeriğinde, yine sadece "polis" ifadesi geçmektedir.), "istismarın yaşandığından emin olunduğunda harekete geçmek" ise (n=2) olarak toplanmıştır (bkz. Şekil 19).

Burada da yine birden fazla katılımcı, verdikleri yanıtlarla birden fazla temaya sayısal olarak dâhil olmuştur.

Örnekler:

Ön-1: Çocukla konuşup durum anlaşılmaya çalışılmalı ama bu işe yaramazsa çocuk için çocuk psikologlarından destek alınmalıdır.

Son-1: Eğer istismarın gerçekleştiği kesinse, gerekli yerlere müracaat etmeli ve çocuğun ruhsal açıdan tedavisi yapılmalıdır.

Şekil 20. Kontrol grubu katılımcılarının çocuğa yönelik cinsel istismar şüphesi durumunda ne yapılabileceğine ilişkin görüşleri

Kontrol grubunun ön-test ve son-test yanıt içeriklerine bakıldığında belirgin bir fark olmadığı sayısal olarak da kanıtlanmıştır. Kontrol grubunun hem ön-testte hem de sontestte, en çok "gerekli mercilere başvurmak" şeklinde genel bir ifade kullandıkları görülmektedir. Ancak gerekli mercilerin tam anlamıyla ismi verilmemiştir. Ama tam anlamıyla bir yer veya kişi ismi vermemiş olsalar da, katılımcıların istismar karşısında susulmaması gerektiğine ve en azından bir yerlere başvurulması gerektiğine ilişkin düşüncelerinin olduğunu görmek sevindirici ve umut vadedicidir.

7. Soru Tema Oluşturma Örneği: *"Genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabilir?"*

İnceleme sonucunda, beş tema ortaya çıkmıştır. Bunlar: "hiç fikri olmayanlar", "ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi", "çocukla ilgili olmak", "okullarda eğitimlerin verilmesi" (özellikle okullarda bu eğitimlerin zorunlu kılınması savunulmaktadır), "istismarcılara en ağır cezaların verilmesi" olarak belirlenmiştir.

"Ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi" temasına ait örnek:

> *Son-6: Ailelerin eğitim alması ve aldıkları eğitimleri çocuklarına aktarmaları önemli olabilir.*

"Çocukla ilgili olmak" temasına ait örnek:

> *Son-30: Çocuğuma günde en az 20 dakikamı ayırmam gerekir.*

"Okullarda eğitimlerin verilmesi" temasına ait örnek:

> *Son-14: Okullarda hem ailelere hem de çocuklara eğitimler verilmeli.*

"İstismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması" temasına ait örnek:

> *Son-8: Bu suçu işleyenlere en ağır cezaların verilmesi gerekir ki caydırıcılık sağlanabilsin.*

Deney grubunun yedinci soruya ön-testte verdiği yanıtlar incelendiğinde, 30 kişiden "istismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması, yasaların sertleştirilmesi" ile ilgili yanıt veren kimse olmamıştır. Geriye kalan temalara bakıldığında, "hiçbir fikri olmayanlar" (n=5), "ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi" (n=19), "çocukla ilgili olmak" (n=5), "okullarda eğitimlerin verilmesi" (n=3) olarak toplanmıştır. İki katılımcı verdikleri yanıtların içeriğinden ötürü sayısal olarak birden fazla temaya dâhil edilmiştir.

Örnek:

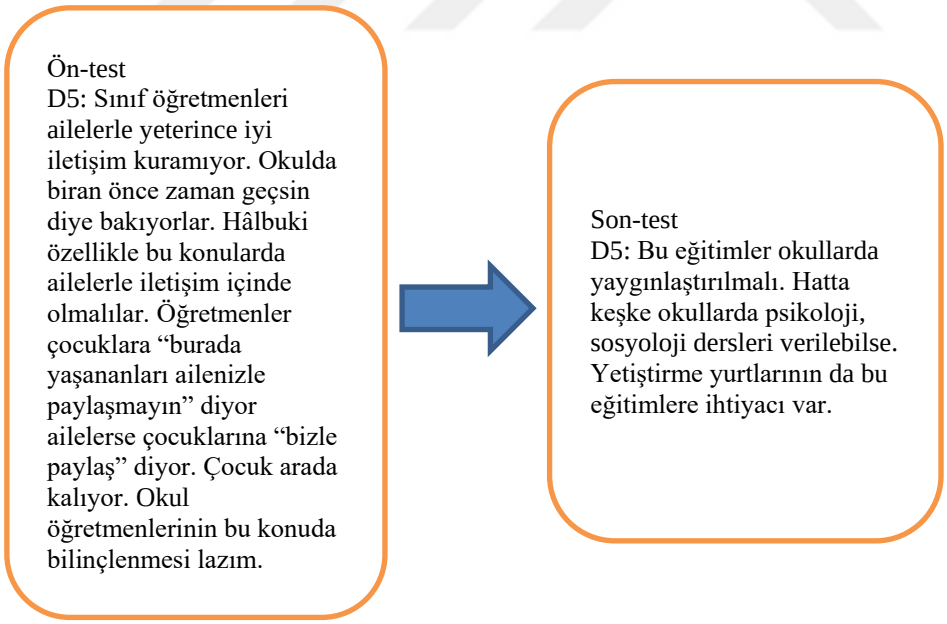
Ön-1: Çocuğumun tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırım. İstismarı önlemek içinde yabancı ya da tanıdıklar tarafından gelecek ne gibi davranışlardan rahatsız olması gerektiğini söyler, bu kişilerden uzak durması gerektiğini anlatırım.

Deney grubunun yedinci soruya son-testte verdikleri yanıtlara bakıldığında ise; yine 30 kişiden "istismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması, yasaların sertleştirilmesi" ile ilgili yanıt veren kimse olmamıştır. Ayrıca son-testte "hiçbir fikri olmayanlar" teması da ortadan kalmıştır. Bu da olumlu bir gelişmedir. Geriye kalan temalara bakıldığında ise 30 kişiden, "ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi" (n=23), "çocukla ilgili olmak" (n=5), "okullarda eğitimlerin verilmesi" (n=7) (Bkz. Şekil 20).

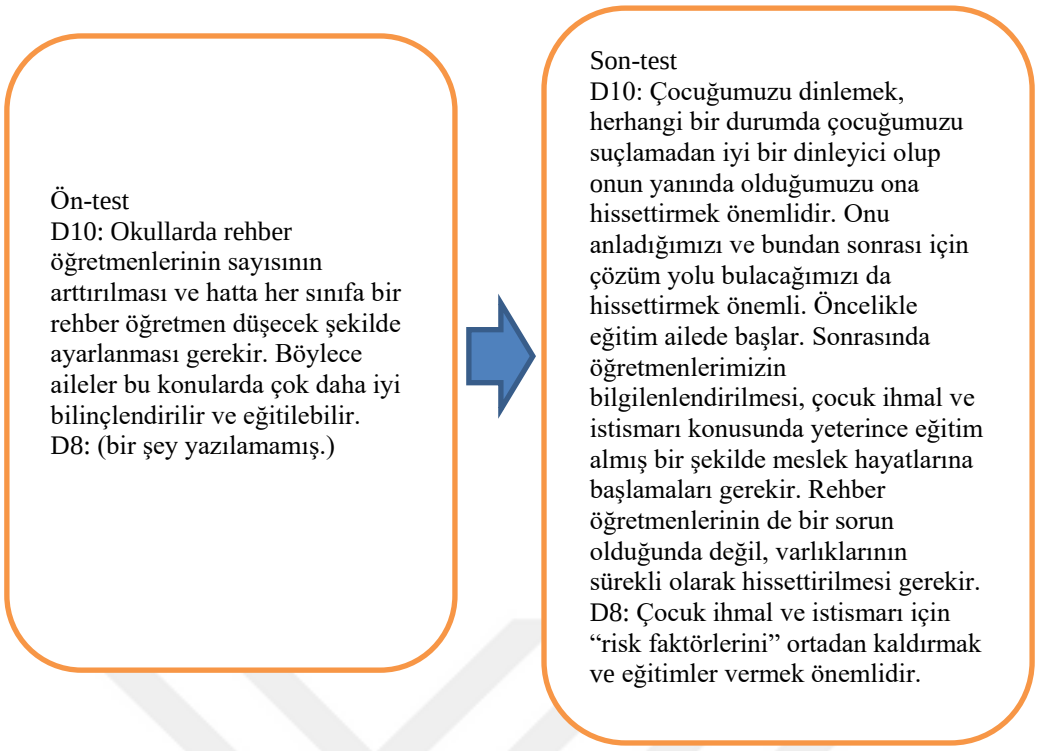
Beş katılımcı birden fazla temaya dâhil olabilecek şekilde yanıtlar vermiştir.

Son-2: Çocukla ilgili olmak aynı zamanda da bu konuda eğitimler düzenlenmesi gerekir.

Son-9: Aileler eğitimler almalı ve bilinçlendirilmelidir. Gerekli olan eğitimler ilkokul, okulöncesi ve diğer seviyelerde yani tüm eğitim kurumlarında verilmelidir.

Şekil 21. Deney grubu katılımcılarının genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri

Şekil 22. Deney grubu katılımcılarının genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri

Sonuçlara bakıldığında, deney grubunun hem ön-test hem de son-test yanıtlarında özellikle ailelerin ve çocukların bu konuda eğitim alması ve bilinçlenmesi gerektiğini düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Hatta son-testte bu oran biraz daha fazladır. Ayrıca okullarda eğitimlerin verilmesini istemeleri, öğretmenlerin, ailelerin ve çocukların eğitim kurumlarında, bu konularda zorunlu eğitim alarak bilinçlenmeleri gerektiğini ifade etmeleri de önemlidir. Yine bu talepte sontestte oran olarak artış göstermektedir. Ayrıca deney grubunda birkaç katılımcının eğitim alınmasının öneminden bahsederken, genel olarak öğretmenlerin özellikle de rehber öğretmenlerin çocuklarla daha ilgili olmaları ve bu eğitimleri önemsemeleri üzerinde durmaları, her sınıfa bir rehber öğretmen atanması gerektiği fikri önemsenmesi gereken önerilerdendir.

Kontrol grubuna bakıldığında ise, ön-testte 24 kişiden "hiçbir fikri olmayanlar" (n=2), "ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi" (n=19), "çocukla ilgili olmak" (n=5), "okullarda eğitimlerin verilmesi" (n=2), "istismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması" (n=2) olarak toplanmıştır. Altı katılımcının yanıtlarına bakılarak bir den fazla temaya dâhil edilmesi gerektiği görülmüştür.

Örnek:

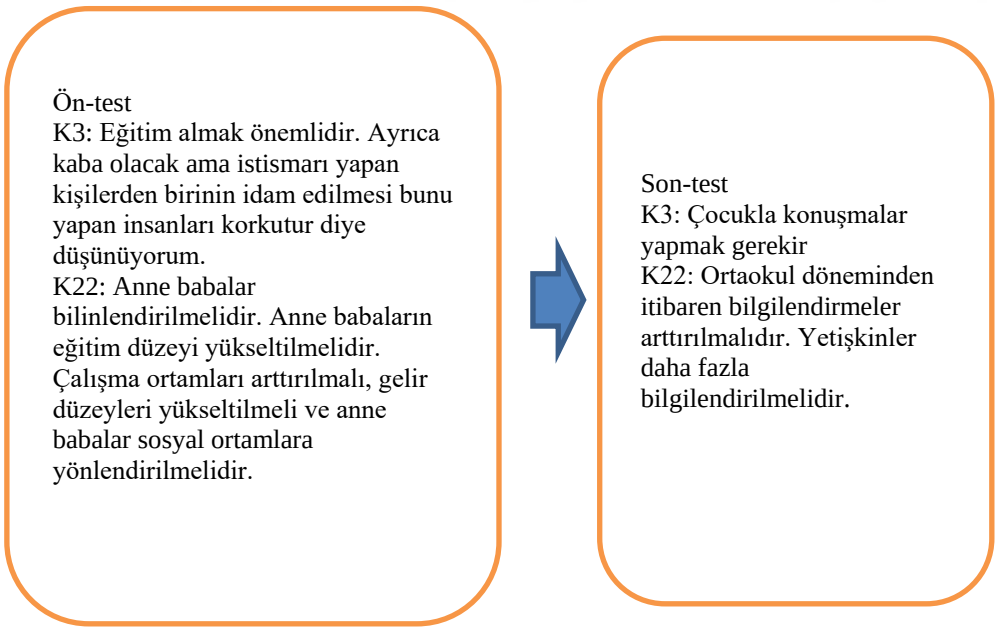
Ön-23: Çocuklarımıza kendilerinin bir birey olduğunu hissettirmeliyiz ve söylemeliyiz. Onlarla açık konuşarak kendilerini nasıl koruyacaklarını onlara öğretmeliyiz. (eğitim ve ilgi)

Kontrol grubunun son-test yanıtları incelendiğinse ise, yine 24 kişiden "hiçbir fikri olmayanlar" (n=2), "ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi" (n=15), "çocukla ilgili olmak" (n=6), "okullarda eğitimlerin verilmesi" (n=4), "istismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması" (n=2) olarak toplanmıştır. Beş kişi verdikleri yanıtlardan ötürü sayısal olarak birden fazla temaya dâhil edilmiştir.

Örnek:

Son-25: Bu konunun eğitimini alıp çocuğa doğru bir şekilde yaklaşılmalıdır. Çocuklara kendi bedenlerini nasıl koruyacaklarını öğretmeliyiz. Anne ve baba olarak onlarla doğru bir şekilde iletişim kurmalıyız. (eğitim ve ilgi)

Kontrol grubunun yanıtlarına bakıldığında, ön-test ile son-test arasında belirgin bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Kontrol grubu da ailelerin ve çocukların eğitilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Kontrol grubunun deneyden önemli bir farkı ise, istismarcılara uygulanacak cezaların daha da sert hale getirilmesini talep ettiklerini belirten kimselerin var olmasıdır (bkz. Şekil 21).

Şekil 23. Kontrol grubu katılımcılarının genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri

3.4. Deney Grubunun Almış Oldukları Eğitime İlişkin Düşünce ve Değerlendirmeleri

Deney grubu almış oldukları çocuk ihmal ve istismarını önleme programını değerlendirmeleri üzerine iki soru sorulmuştur. (8. ve 9. Soru)

Soru 8: Bu eğitimden yararlandığınızı düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?

Deney grubunda bulunan katılımcıların vermiş olduğu yanıtlara bakıldığında, eğitime katılan istisnasız tüm katılımcıların (n=30), eğitimden yararlandıklarını ve eğitimden oldukça memnun kaldıklarını belirten ifadelerde bulundukları ortaya çıkmaktadır. Bu memnuniyeti ifade eden örnekler hiç değiştirilmeden aşağıda yer almaktadır:

D4: "Çok faydalı bir eğitim oldu. Doğru bildiğimiz yanlışlarla yüzleştik. Bakış açımız değişti. Farkındalığımız arttı. Öğrendikleri çevremle paylaşarak katkıda bulunmamı sağladı.

D10: "KESİNLİKLE EVET! Tamamen hayata geçiremesem de artık daha iyi bir dinleyici oldum. Çocuk ile anne saatini hayatımıza soktuk ve birbirimizle daha kaliteli vakit geçirir olduk. Bunu da eğitimden sonra başardım.

D14: Eğitimden yararlandığımı düşünüyorum. Kızımla ve oğlumla daha rahat konuşur oldum. Mesela kızımla adet olacağından ve bunun normal bir olay olduğundan bahsettim. Özel bölgelerinin nereleri olduğunu anlattım. Oğlumla ergenlikte boşalma yaşamanın normal olduğunu, her sağlıklı insanın bunları yaşayabileceğini anlattım.

D16: Evet. Yararlandığımı düşünüyorum. İhmal ve istismar durumunda neler yapılması gerektiğini öğrendim. Çocukla nasıl iletişim kurulması gerektiği konusunda bilgilendim. İstismarın ülkemizde ne kadar fazla yaşandığını da öğrendim.

D17: Hemde çook. Uyarıldık ve uyanıyoruz. Farkına vardık. Mutlu oldum. Geçenki oturuma gelemediğim için kendi kendimi yiyorum. Çok istiyordum ama gelememiştim.

D24: Evet yararlandım. Bazen insan bunları bildiğini ve uyguladığını sanıyor. Ama tekrar konuşulunca atladığı çok şey olduğunu fark ediyor.

D18: Evet yararlandım. Çocuğa nasıl davranacağımı öğrendim. İstismar konusunda da nerelere başvuracağımı öğrendim.

D19: Evet. Kendimde çok hatalar buldum. Sakin olmayı ve bağırmamayı öğrendim.

Deney grubunda bulunan katılımcıların bazılarının yanıtları bu şekildedir. Burada ifade edilmemiş diğer katılımcıların görüşleri de oldukça olumludur. Tüm katılımcıların eğitimden çocuklarıyla nasıl iletişim kurmaları gerektiği, ihmal ve istismar konusunda

nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda bir şeyler öğrendiklerini söylemeleri, hatalarını fark ettiklerini ve bundan sonra daha bilinçli anneler olmak için çaba sarf edeceklerini belirtmeleri eğitimci tarafından oldukça değerli bulunmuştur.

Soru 9: "Bu eğitimde eksik ya da anlaşılmayan konular var mıydı? Paylaşır mısınız?"

Bu soruya da deney grubundaki istisnasız tüm katılımcılar (n=30) eksik veya anlaşılmayan konuların olmadığı yönünde ifadelerde bulunmuşlardır.

D19: Hocamız hepsini tek tek anlattı. Bende anlamaya çalıştım. Artık daha bilgili anne olacağım. Bu eğitim beni çok etkiledi. Nil Ateşoğlu hocamın anlatımından da memnun kaldım. Çok mutluyum. Hocama teşekkürler.

D22: Eğitimde öğrenmemiz gereken her şeyi öğrendiğimizi düşünüyorum.

D31: Hayır bence yoktu. Eğitimcimiz çok güzel anlattı.

D16: Oldukça açıklayıcı bir eğitimdi.

D10: Eksik ya da anlaşılmayan konu yoktu. Pekişmesi açısından tekrar etmek önemli. Açacağınız bir diğer gruba tekrar gelmek istiyorum☺

D21: Bence yoktu. Bu olanağı sağladığınız için çok ama çok teşekkürler. Dersi aldıktan sonra kıymetini daha iyi anladım.

D15: Hayır. Hocamıza bizleri bilgilendirdiği için çok teşekkür ederiz. Devamını bekliyoruz inşallah. Her birey böyle eğitimler almış olsa toplum olarak mükemmel hale geliriz. Temennimiz herkesin sizlerden bir şeyler alması. Teşekkürler.

Burada da deney grubunda bulunan bazı katılımcıların örnek ifadelerine yer verilmiştir. Geriye kalan diğer katılımcılar da burada verilen örnek ifadeler gibi olumlu görüşler bildirmişlerdir. Sadece bir katılımcı bir öneride bulunmuştur. "Çok net ve faydalı bilgiler aldım. Örnekler ve kendi yaşadığımız problemleri daha uzun anlatıp kafamızda canlandırmalar yapabilirdik. Ama teşekkür ederim. Saygılar." (katılımcı yaklaşık iki-iki buçuk saatlik bir oturum süresi içerisinde, zaten belirli aralarda konuyla ilgili paylaşmış oldukları problemlerini ve sorularını daha çok konuşabilmek ve üzerinde canlandırmalar yapabilmek isteyebileceğini belirtmiştir). Her anneye mümkün olduğu kadar eşit zaman ayrılmaya çalışıldığı ve kişisel problemlerin çoğunun ders bitiminde paylaşılmasının tercih edilmesi sebebiyle, katılımcı bu konuya daha çok vakit ayrılmasını istediği için böyle bir öneride bulunmuş olabilir. Belki de sırf bir oturum "kişisel problemler ve canlandırmalara" ayrılabilir. Geliştirilecek olan diğer programlarda bu noktaya dikkat edilebilir.

Çizelge 13

Deney ve Kontrol Gruplarının Açık Uçlu Sorulara Verdikleri Yanıtlar

Sorular	**Ön-test**		**Son-test**	
	Deney	**Kontrol**	**Deney**	**Kontrol**
1. Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İHMALİNE girer? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.	Hiç bilmeyenler: 6	Hiç bilmeyenler: 3	Hiç bilmeyenler: 0	Hiç bilmeyenler: 2
	Belirli düzeyde bilenler: 20	Belirli düzeyde bilenler: 18	Belirli düzeyde bilenler: 18	Belirli düzeyde bilenler: 18
	Zengin bilgiye sahip olanlar: 3	Zengin bilgiye sahip olanlar: 1	Zengin bilgiye sahip olanlar: 11	Zengin bilgiye sahip olanlar: 2
	Kavram karmaşası yaşayanlar: 2	Kavram karmaşası yaşayanlar: 4	Kavram karmaşası yaşayanlar: 1	Kavram karmaşası yaşayanlar: 4
2. Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İSTİSMARI olabilir? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.	Hiç bilmeyenler: 12	Hiç bilmeyenler: 11	Hiç bilmeyenler: 0	Hiç bilmeyenler: 7
	Belirli düzeyde bilenler: 13	Belirli düzeyde bilenler: 12	Belirli düzeyde bilenler: 18	Belirli düzeyde bilenler: 14
	Zengin bilgiye sahip olanlar: 0	Zengin bilgiye sahip olanlar: 0	Zengin bilgiye sahip olanlar: 7	Zengin bilgiye sahip olanlar: 0
	Kavram karmaşası yaşayanlar: 4	Kavram karmaşası yaşayanlar: 1	Kavram karmaşası yaşayanlar: 6	Kavram karmaşası yaşayanlar: 6
3. Çocuğunuza çok kızdığınızda içinizden ne yapmak geçer?	Olumlu düşünceler: 11	Olumlu düşünceler: 7	Olumlu düşünceler: 24	Olumlu düşünceler: 7
	Olumsuz düşünceler: 11	Olumsuz düşünceler: 12	Olumsuz düşünceler: 3	Olumsuz düşünceler: 11
	Hem olumsuz hem de olumsuz düşünceler: 7	Hem olumsuz hem de olumsuz düşünceler: 2	Hem olumsuz hem de olumsuz düşünceler: 2	Hem olumsuz hem de olumsuz düşünceler: 3
4. Çocuğunuza çok kızdığınızda ne yaparsınız?	Öfkenin kontrol edilmesi: 13	Öfkenin kontrol edilmesi: 8	Öfkenin kontrol edilmesi: 26	Öfkenin kontrol edilmesi: 10
	Öfkenin kontrol edilmemesi: 11	Öfkenin kontrol edilmemesi: 14	Öfkenin kontrol edilmemesi: 0	Öfkenin kontrol edilmemesi: 11
	Öfkenin bazen kontrol edilip bazen ise edilememesi: 4	Öfkenin bazen kontrol edilip bazen ise edilememesi: 2	Öfkenin bazen kontrol edilip bazen ise edilememesi: 2	Öfkenin bazen kontrol edilip bazen ise edilememesi: 3
5. Sizce, bir çocuğu cinsel istismardan korumak için ne yapılmalıdır?	Hiçbir fikri olmayanlar: 5	Hiçbir fikri olmayanlar: 0	Hiçbir fikri olmayanlar: 0	Hiçbir fikri olmayanlar: 0
	Çocukları bilgilendirmek: 25	Çocukları bilgilendirmek: 23	Çocukları bilgilendirmek: 30	Çocukları bilgilendirmek: 23

6. Çocuğa yönelik cinsel istismardan şüphe durumunda ne yapılmalıdır?	Hiçbir fikri olmayanlar: 10	Hiçbir fikri olmayanlar: 10	Hiçbir fikri olmayanlar: 4	Hiçbir fikri olmayanlar: 10
	Durumu anlamak için çocukla konuşmak veya durumu araştırmak:15	Durumu anlamak için çocukla konuşmak veya durumu araştırmak:1	Durumu anlamak için çocukla konuşmak veya durumu araştırmak:5	Durumu anlamak için çocukla konuşmak veya durumu araştırmak:7
	Polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak: 1	Polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak: 3	Polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak: 21	Polis, savcı, çim, alo 183'den yardım almak: 1
	Psikolog veya bir doktordan yardım almak: 5	Psikolog veya bir doktordan yardım almak: 6	Psikolog veya bir doktordan yardım almak: 2	Psikolog veya bir doktordan yardım almak: 10
	İstismardan emin olunduğunda harekete geçmek: 6	İstismardan emin olunduğunda harekete geçmek: 1	İstismardan emin olunduğunda harekete geçmek: 0 Ek: Çocuğun kendisini cinsel olarak istismar eden kişiden derhal uzaklaştırılması: 2	İstismardan emin olunduğunda harekete geçmek: 1
7. Genel olarak çocuk ihmal ve istismarını önlemek için neler yapılabilir?	Hiç fikri olmayanlar: 5	Hiç fikri olmayanlar: 2	Hiç fikri olmayanlar: 0	Hiç fikri olmayanlar: 2
	Ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi: 19	Ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi: 19	Ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi: 23	Ailelere ve çocuklara eğitimler verilmesi: 15
	Çocukla ilgili olmak: 5	Çocukla ilgili olmak: 5	Çocukla ilgili olmak: 5	Çocukla ilgili olmak: 6
	Okullarda eğitimlerin verilmesi: 3	Okullarda eğitimlerin verilmesi: 2 Ek: İstismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması": 2	Okullarda eğitimlerin verilmesi: 7	Okullarda eğitimlerin verilmesi: 4 Ek: "İstismarcıların en ağır şekilde cezalandırılması": 2

BÖLÜM IV

4. TARTIŞMA

Bu araştırmanın genel amacı ilkokul 1., 2., 3., ya da 4. sınıflarında okuyan çocukları olan anababaların, çocuk ihmal ve istismarını önleme konusunda bilgi düzeylerini arttırmaya yonelik olarak geliştirilen bir anababa eğitim programının etkililiğini sınamaktır. Bu amaç doğrultusunda eğitimci tarafından çocuk ihmal ve istismarını önlemeye ve anababaların bu alandaki bilgilerini arttırmaya dönük üç oturumdan oluşan bir anababa eğitim programı hazırlanmıştır. Programın etkililiği ön-test-son-test ve deney-kontrol gruplu arastırma deseniyle incelenmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen ABA ve DİFÖ (Uslu ve diğerleri 2010) ile açık uçlu sorular ön-test ve son-testte her iki gruba da uygulanmıştır.

Araştırmanın sonucuna göre, eğitime katılmış olan deney grubunun ön ve son-testleri arasında anlamlı derecede bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, deney grubunda yer alan katılımcıların ölçme araçlarına verdikleri ön-test ve son-test yanıtları analiz edildiğinde, deney grubu katılımcılarının aldıkları eğitim sonrasında ihmal ve istismarı önlemeye ilişkin bilgi düzeylerinde belirgin bir artış olduğu görülmüştür. Herhangi bir eğitim almamış olan kontrol grubunun ön-test ve son-test yanıtları incelendiğindeyse, katılımcıların çoğunluğunun yanıtlarında herhangi bir fark ortaya çıkmadığı, hatta bazı katılımcıların son-testte verdikleri yanıtların bir bölümünün, verilmesi gereken doğru cevaptan uzaklaşıp, yanlış cevaba doğru yönelmiş olduğu görülmüştür.

Anababaların çocuklarını ihmal ve istismardan koruyabilmesi için öncelikle ihmal ve istismarın ne olduğunu, belirtilerini, çocuk üzerindeki bıraktığı etkileri bilmeleri gerekir. Anababaları tarafından çocuğa bu konuda verilecek eğitim, çocuğun ihmal ve istismardan korunması için oldukça değerlidir (Adalı, 2007). Bu araştırmada da annelere verilen eğitimin annelerin bilgi düzeylerinde önemli derecede bir artışa sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Annelerin eğitime ilişkin yazılı olarak açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlara bakıldığında da, bu konuya yönelik farkındalıklarının arttığı, eğitim esnasında verilen bilgiler ve yine eğitim esnasında yapılan canlandırma etkinlikleri sayesinde

çocuklarına bu konuyu nasıl aktaracaklarına ilişkin bilgi ve becerilerinin de arttığı görülmektedir.

Eğitim almış olan deney grubunun ABA'ya verdikleri ön-test ve son-test yanıtları incelendiğinde, 63 maddenin neredeyse hepsinde son-testte anlamlı ve istenen derecede bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Sadece birkaç madde arasında anlamlı bir farkın çıkmadığı nadir durumlara bakıldığında ise, bu durumun katılımcıların çoğunluğunun eğitim öncesinde zaten doğru cevabı biliyor olmaları ve son-testte de bu yanıtları yinelemiş olmalarından kaynakladığı görülmüştür.

Ankette yer alan maddelerden özellikle, "ihmal ve istismar bilgisi" başlığı altında toplayabileceğimiz, "anababalar bakacak kimse olmadığında çocuğu kısa süreliğine evde bırakabilirler", "çocuk bir istismardan söz ettiğinde, bir daha olmaması için 'buna neden izin verdin' diye sorulmalıdır", "çocuklar ilgi çekmek için istismara maruz kaldığını söyleyebilirler", "çocuklar cinsel istismara en çok ıssız yerlerde maruz kalırlar", "çocuğun cinsel bölge isimlerini penis/vajina olarak öğrenmesi uygun değildir", "çocuğun yaşının üzerinde görev ve sorumluluklar vermek duygusal istismardır", "çocuğun yaptığı hatadan ders çıkarması için bazen çocuğa dayak atmak gerekebilir" gibi maddelerde, deney grubunun verdigi ön-test ve son-test yanıtlar arasında oldukça belirgin ve araştırma sonucu için beklenen farklar ortaya çıktığı görülmüştür.

Deney grubunda, ön-testte bahsedilen bu maddelere verilmesi gereken doğru yanıtları çok az kişi verebilmişken, son-testte neredeyse katılımcıların tamamının bu maddelere vermeleri gereken doğru yanıtları vermiş olmaları, eğitimin etkililiği için önemli bir bulgu olarak görülebilir. Eğitim almış olan annelerin, çocukların kendilerine bakacak kimse olmadığında evde yalnız bırakılmaması gerektiğine, çocuk bir istismardan söz ettiğinde ona inanmak, destek olmak ve onu ayıplamamak gerektiğine, çocukların cinsel istismarı en çok ıssız yerlerde değil tanıdıkları bildikleri aile yakınları içerisinde veya okul ile ev arasındaki yollarda maruz kaldıklarına ilişkin belirgin bir farkındalığa ulaştıkları görülmektedir. Ayrıca annelerin, çocuklara cinsel bölge isimlerinin doğru bir şekilde öğretilmesi gerektiğine, çocuğa yaşının üzerinde sorumlulukların verilmemesi gerektiğine ilişkin eğitim öncesine göre oldukça belirgin farkındalık kazandıkları da görülmektedir.

Keser'in (2010) yaptığı bir araştırmada, anababaların çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve tutumları incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında,

anababaların çocuk ihmalinin belirtileri ile ihmal ve istismar durumunda ne yapmaları gerektiği hakkında yeterince bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu sonuçtan yola çıkılarak, anababalara özgü hazırlanmış eğitici programların geliştirilmesi gerektiği önerilmiştir Bu çalışmanın gerekçesi ve bulguları sözü edilen bu öneriyi karşılar niteliktedir.

Kontrol grubundan elde edilen bulgulara bakıldığında ise hem bahsedilen bu maddelerde, hem de anketteki kalan diğer maddelerde, verilen yanıtlar arasında belirgin bir farkın olmadığı görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, bu grupta ön-test ve son-test arasında bir farkın olduğu maddeler vardır ancak bu fark, katılımcıların çoğunlukla son-testte vermeleri gereken yanıtlardan uzaklaşıp, yanlış yanıtları işaretlemelerine yönelik bir eğilimde olmuş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Ankette yer alan diğer maddelere bakılacak olursa, "18 yaşından önce anababa olmak, doğacak çocuğun ihmal ve istismar riskini arttırır", "anababanın gelir düzeyi çocuk ihmal ve istismar riskini etkilemez", "ailede işsizliğin olması, çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkma olasılığını arttırır" gibi risk faktörlerini ele alan maddelerde de, deney grubunun ön-test ve son-testlerinde verilen doğru yanıt verme oranlarında bir farkın olduğu görülmektedir. Eğitime katılmış olan deney grubu annelerinin, "işsizliğin, düşük gelir düzeyinin, genç yaşta anababa olmanın" çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkma olasılığını arttırdığına ilişkin belirgin bir farkındalığa ulaştığı görülmektedir.

Çocuk ihmal ve istismarının "genç yaşta anababa olmakla" ilişkili olduğunu doğrulayan araştırmalar mevcuttur (Brown, 1998). Ayrıca, çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkma riskini arttıran diğer etmenlerden işsizlik (Sebre ve diğerleri, 2004), düşük gelir düzeyi (Slack ve diğerleri, 2004; Bilge ve diğerleri, 2013; Altıparmak ve diğerleri, 2013), alkol kullanımı (Sebre ve diğerleri, 2004) veya anababalık becerileri konusunda yeterince bilgiye sahip olmamak (Slack ve diğerleri, 2004; Bilge ve diğerleri, 2013) da önemli risk faktörlerinden sayılmaktadır. Bu sebeple, özellikle de çocuklarının bakımından büyük ölçüde sorumlu olan annelerin çocuklarına yönelik sergiledikleri ihmal davranışlarının, anababa eğitimlerinin sayesinde azalacağı bilinmektedir (Corcoran, 2000).

Düşük eğitim seviyesi, bilgi düzeyi düşüklüğü gibi etkenler de önemli risk faktörleri arasındadır. Doruk'un (2012) yaptığı bir çalışmada, okur-yazar olan annelerin %95.5'inin, üniversite mezunu annelerin ise %43.8'inin çocuklarını fiziksel olarak

istismar ve ihmal ettiği ortaya çıkmıştır. Duygusal istismar açısından bakıldığında ise, yine sadece okur-yazar olan annelerin %98.9'u, lise ve üniversite mezunu annelerin ise %63.2'sinin çocuklarını duygusal olarak istismar ettiği görülmüştür. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere annelerin kendilerini eğitmeleri, çocuk yetiştirmeye, etkili anababa olmaya yönelik eğitimler almaları ihmal ve istismarı önlemede oldukça değerli olacaktır.

Ankette yer alan ve ihmal ve istismarı "önleme" başlığı altında değerlendirilen maddeler arasında özellikle "cinsel istismarla ilgili yasal bir bildirimde bulunmak için, istismarın kesin olarak yaşandığından emin olmak gerekir" ifadesinde, deney grubunun ön-test ve son-test yanıtları arasında oldukça anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Eğitim öncesinde, istismarın yaşandığından ancak yüzde yüz emin olunduğunda şikâyet edilebileceği düşünülürken, eğitim sonrasında "makul" şüphenin varlığının şikayet etmek için yeterli bir neden olduğunu öğrendikleri görülmüştür. Eğitimde, istismara uğramış olan çocukların hem fiziksel hem ruhsal hem de davranışsal ne gibi belirtiler sergileyebileceklerini öğrenen annelerin, bu belirtileri gördükleri anda "makul şüphe" adı altında şikâyette bulunabileceklerini bilmeleri önemlidir. Ayrıca eğer istismara uğradığına dair çocuğun kendi beyanı varsa, zaman kaybetmeden gerekli yerlere başvurulması gerektiğini de öğrendikleri görülmektedir.

Ankette yer alan "çocukları ihmal ve istismardan korumak için anababalar çocuklarına eğitim vermelidir", "çocukları ihmal ve istismardan korumak için anababalara eğitim verilmelidir", "çocuğun özel bölgelerini (vajina/penis, göğüs, kalça) ve bu bölgelere kimselerin dokunulmaması gerektiğini anaokul yaşlarında çocuğa öğretmek gerekir", "çocuğumu rahatsız etmeden bedenini kontrol ederim" maddelerine bakıldığında, hem deney hem de kontrol grubunun ön ve son-testlerinde yüksek oranda bu maddelere onay verildiği görülmektedir. Bu bulgu, her iki gruptaki katılımcıların araştırmada verilen eğitimden bağımsız olmak üzere, ihmal ve istismara yönelik yapılacak eğitimlerin ve bu eğitimler sayesinde anababaların ve çocukların bilinçlenmesinin önemini benimsemiş olduklarını göstermektedir. Ayrıca, çocukların bedenlerini onları rahatsız etmeden kontrol ederek, çocuklara yönelik olası bir istismardan gecikmeden haberdar olmak istemenin önemine de yine eğitimden bağımsız olmak üzere katılımcıların neredeyse hepsinin tamamen katılmış oldukları görülmektedir.

Bir diğer benzer bulgu ise, "çocuklara yönelik cinsel istismar davranışını sadece erkekler gösterir" maddesinde görülmüştür. Hem deney hem de kontrol grubunda ön-son-

testlerin hepsinde neredeyse tüm katılımcılar bu maddeye katılmamışlar, kadınların da istismar davranışında bulunabileceğini düşünmüşlerdir.

Ankette "çocuğun bakımsız ve pasaklı görülmesi çocuk ihmali belirtisidir" ile "çocuğu hastalandığında doktora götürmemek çocuk ihmali belirtisidir" ve "çocukları kahvaltı yaptırmandan okula göndermek çocuk ihmali belirtisidir" maddelerine bakıldığında da, hem deney hem de kontrol grubunun ön ve son-testlerinde yüksek oranlarda bu maddelere katıldıkları görülmektedir. Ancak, deney grubunda eğitim öncesinde yüksek oranda bu maddelere katılan kişi sayısı, son-testte daha da artış göstermiştir. Kontrol grubunda ise böyle bir fark görülmemiştir.

Ankette yer alan "ülkemizde aile üyeleri tarafından cinsel istismara uğrayan çocuk sayısı azdır" ve "çocuk bir aile üyesi tarafından cinsel istismara uğradıysa bu sorun aile içinde çözülmelidir" maddelerinde, eğitim öncesi ve sonrasında deney grubunun yanıtlarında belirgin bir değişiklik olmuştur. Eğitim öncesinde, grupta yer alan çok az kişi bu iki maddeye katılmadıklarını ifade etmişlerken, eğitim sonrasında bu maddelere katılmayan kişi sayısı neredeyse grubun tamamı olmuştur. Kontrol grubunda ise bu iki maddeye katılmayan kişi sayısı hem ön-testte hem de son-testte azdır ve yanıtlarında belirgin bir farklılık görülmemektedir.

Duygusal istismar davranışına örnek olan "anababanın çocuklarına kızdığında 'halasına çekmiş' gibi aşağılayıcı ifadeleri duygusal istismardır" maddesinde de, deney grubunun ön ve son-test yanıtları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Eğitim öncesinde, ancak grubun yarısı "çocuğa kızmış bir şekilde halasına çekmiş" demenin duygusal istismar olduğunu kabullenirken, eğitim sonrasında bu oran neredeyse grubun tamamına yakın hale gelmiştir.

Fiziksel istismar davranışını ifade eden "çocuğun yaptığı hatadan ders çıkarması için bazen çocuğa dayak atmak gerekebilir" ya da "çocuk yanlış yaptığında, doğru davranışı öğrenmesi için anababası kaba etlerine vurabilir" maddelerinde ise, deney grubunun ön-testinde sadece grubun yarısının bu davranışları uygun bulmadığı görülürken, eğitim sonrasında son-testte, grubun tamamının bu davranışların fiziksel istismar olduğunu ve sergilenmemesi gereken davranışlar olduğunu benimsemiş olduğu gözükmektedir. Bu da yine eğitimin etkililiğini ortaya koyan sonuçlardan bir diğeridir.Annette'nin (1991) yaptığı bir doktora çalışmasında, 22 anneye 11 oturumdan oluşan bir eğitim programı uygulanmıştır. Programda, çocuk cinsel istismarının tanımı,

cinsel istismarın ne şekillerde görüldüğü, cinsel istismarın belirtileri, iyi ve kötü dokunuşların neler olduğu, çocuklara dokunma kuralının nasıl aktarılacağı, cinsel istismara uğradığını söyleyen çocuğa nasıl yaklaşılacağı ve istismarın yaşanması durumunda hangi yasal adımları atmaları gerektiği üzerine bilgiler verilmiştir. Çalışmaya katılan annelerden, eğitim öncesinde rol oynama tekniği aracılığıyla konu hakkında neler bildikleri, konuya yaklaşımlarının nasıl olduğu konusunda bilgi edinilmiştir. Örnek olarak, canlandırma öncesinde eğitimci şu soruları sormuştur: "Diyelim size bir çocuk cinsel istismara uğradığını söyledi. Ona nasıl yaklaşırsınız? Hadi bir deneyelim". Ya da "Hadi ben senin çocuğun olayım. Kız mı olayım erkek mi? Kim tarafından ve ne şekilde cinsel istismara uğramış olayım? Sence bu durumda ben ne hissederdim?". Eğitim sonrasında ise her bir anneyle yapılan görüşmeler sonucunda, annelerin verilen eğitimden oldukça yararlanmış oldukları, konuya ilişkin bilgilerini arttırmış oldukları ve konu ile ilgili gerekli davranış becerileri konusunda da farkındalık kazandıkları görülmüştür. Özellikle annelerin eğitim öncesinde, çocuğa karşı cinsel istismarın çok da yaygın olmadığı yönünde bir kanaati varken; eğitim sonrasında bu durumun çok yaygın olduğunu öğrendikleri ve şaşırdıkları görülmüştür. Grup içi paylaşımlarında, çoğu annenin cinsel istismar sinyallerini öğrendikten sonra "Aslında ben de çocukken cinsel istismara uğramışım" dediği de görülmüştür. Annelerle eğitim sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde, annelerin cinsel istismar konusunda çok daha rahat, bilinçli ve ayrıntılı bir şekilde konuşulabildikleri fark edilmiştir. Ayrıca eğitim öncesinde, cinsel istismara uğrayan bir çocuğa nasıl yaklaşabilcekleri yönünde belirsizlik yaşayan annelerin, eğitim sonrasında bu konuda bilinçlendikleri ve yasal prosedürlerden haberdar oldukları görülmüştür. Annette'nin araştırma sonuçları, bu tez çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada da, annelerin eğitim öncesine göre eğitim sonrasında verdikleri yanıtlar incelendiğinde, konuya ilişkin bilinçlendikleri ve konu hakkındaki sorulara önceki yanıtlarına nazaran çok daha ayrıntılı ve doğru yanıtlar verebildikleri görülmüştür. Annelerin özellikle istismar durumunda nereye başvuracakları konusunda bilgilendikleri ve başvuracakları yerleri tek tek sayabildikleri görülmüştür. Bu bulgular Annette'nin çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Annette'nin çalışmasında annelerin eğitim sonrasında özel bölgeleri rahatlıkla ifade edebildikleri ve dokunma kuralını çocuklarına nasıl aktarabileceklerini öğrendiklerini ifade etmeleri önemli olmaktadır. Bu tez çalışmasında da, eğitimde annelerin çocuklarına dokunma kuralınını nasıl anlatabileceklerine yönelik canlandırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu canlandırmaların da anneleri rahatlattığı gözlemlenmiştir. Örnek olarak, normalde özel

bölge isimlerini (vajina/penis) söyleyemeyen annelerin, canlandırma esnasında bunu başarabildikleri görülmüştür. Ancak, Annette'nin çalışmasında canlandırma tekniği bir ölçme aracı olarak kullanılmışken, bu tez çalışmasında eğitim esnasında kullanılan tekniklerden biri olarak ele alınmıştır. Ayrıca Annette'nin çalışması sadece cinsel istismar ve önlenmesine yönelikken; bu tez çalışması genel olarak ihmal ve istismarın önlenmesini ele almaktadır.

Martin (1997) 63 anne üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada yer alan anneler dört oturumdan oluşan bir eğitime katılmıştır. Eğitimde annelere çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda önemli bilgiler aktarılmıştır. Martin, bu eğitimin, annelerin çocuk ihmal ve istismarı konusundaki potansiyellerini düşüreceğini, çocuk gelişimi ve disiplini konusundaki bilgilerini arttıracağını ve çocuğa yönelik davranışlarını da olumlu yönde etkileyeceğini varsaymaktadır. Araştırmada hem ölçeklerden hem de nitel sorulardan yararlanılmıştır. Bu açıdan Martin'in çalışması, bu tez çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Yapılan nicel ve nitel analiz sonuçlarına göre, eğitime katılan annelerin annelik becerileri konusundaki stres düzeylerinin azaldığı ve kendilerine bu konuda daha çok güven duymaya başladıkları görülmüştür. Özellikle nitel sorulara verdikleri yanıtlarda, eğitimden çok memnun kaldıklarını, eğitim öncesine göre çocuklarına karşı çok daha sakin ve anlayışlı davranmaya ve çocuklarına daha az bağırmaya başladıklarını ifade etmektedirler. Özellikle çocuklarına kızdıklarında artık önce sakinleşmeyi beklemeye başladıklarını söylemeleri önemli olmuştur. Ayrıca anneler, çocuklarına karşı daha az tehditkar konuşmayı başardıklarını da dile getirmişlerdir. Bu sonuçlar, bu tez çalışmasında ortaya çıkan nitel sonuçlar ile oldukça benzerlik göstermektedir. Bu tez çalışmasında da anneler alınan eğitim sonrasında çocuklarına kızdıklarında artık onlara daha sakin yaklaştıklarını ve onlara eskisi kadar bağırmadan, onlarla önce sakinleşmeye çalışarak iletişim kurmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Martin'in çalışmasında anneler eğitim sonrasında verdikleri yanıtlarda, çocuklarına daha çok zaman ayırmanın önemini anladıklarını da ifade etmişlerdir. Bu tez çalışmasında da annelerin bazıları, çocuklarıyla daha kaliteli vakit geçirmek için oyun zamanları oluşturmaya başladıklarını dile getirmiştir. Ancak Martin'in çalışmasında anneler eğitim hakkındaki görüşlerini ifade ederken, aldıkları eğitimin biraz daha uzun sürmesi gerektiğini düşündüklerini söylemişlerdir. Halbuki bu tez çalışmasında, anneler aldıkları eğitim süresi ve içeriğinin gayet yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Her iki çalışma sonucunda da annelerin çocuklarına ihmal ve istismar uygulama riskinin azaldığı ortaya çıkmıştır.

Ekşisu (2017), bir anababa eğitim programı geliştirmiştir. Çalışmasında, hazırlamış olduğu eğitim programının 3-6 yaş aralığındaki çocukların davranış problemleri, uyumlu sosyal davranışları ve anababalık tutum ve yetkinliği ile anababalık stresi üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmada, bu tez çalışmasında olduğu gibi hem nicel hem de nitel verilerden yararlanılmıştır. Bir dizi ölçme aracı kullanılarak anababalar ve öğretmenlerden veriler toplanmıştır. Ölçme araçları anababa yetkinliğini, tutum ve becerilerini ölçmek için kullanılmaktadır. Eğitim programı 10 oturumdan oluşmaktadır. Oturumlarda, çocukta olumsuz davranışları anlama, işlevsel davranış analizi, çocuğu etkin dinleme, çocukla nitelikli zaman geçirme (oyun) gibi konular ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, programa katılan anababaların yetkin anababalık düzeylerinin yükseldiği ve otoriter ya da izin verici anababalık düzeylerinde ise azalma olduğu görülmüştür. Özellikle nitel sorulara verilen yanıtlarda da bu bulguyu destekler yanıtlar bulunmuştur. Ekşisu'nun nitel soruları içerisinde yer alan "çocuğunuza kızdığınızda ne yaparsınız? Programdan faydalandığınızı düşünüyor musunuz?" sorularının bu tez çalışmasında kullanılan bazı sorularla oldukça benzer olduğu ve katılımcılarının verdiği yanıtlarında birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Ekşisu'nun çalışmasında, anababalar katıldıkları eğitim programından sonra, eğitim öncesinde çocuklarına karşı gereğinden fazla öfkelendiklerini ve kaba davrandıklarını, onlara vurduklarını ve bağırdıklarını fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Eğitim sonrasında ise, bu davranışların yanlış olduğunu anladıklarını ve bu konuda olumlu yönde değişime doğru çaba sarf ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç, bu tez çalışmasında ortaya çıkan sonuçla oldukça benzerdir. Bu tez çalışmasında da, annelerin çoğunluğu çocuklarına eğitim öncesinde çok bağırdıklarını, onlara vurduklarını, kızdıklarında sakin davranamadıklarını fark ettiklerini dile getirmişlerdir. Eğitim aldıkları süreç boyunca da, çok daha sakin iletişim kurmaya çalıştıklarını ve bu değişimin de eğitimin sayesinde olduğunu vurgulamış olmaları önemli sayılmıştır. Ayrıca, Ekşisu'nun çalışmasında ortaya çıkan bir diğer bulgu ise, anababaların çocuklarıyla nitelikli zaman geçirmenin (birlikte oyun oynamak gibi) önemini fark etmeleri ve eğitim sonrasında çocuklarının etkinliklerine daha çok katılmaya çalıştıklarını dile getirmeleri olmuştur. Bu bulguda bu tez çalışmasında ortaya çıkan bulgularla oldukça benzerlik taşımaktadır. Ekşisu'nun çalışması hem anne hem de babalara uygulanabilmiştir. Ayrıca eğitiminde ihmal ve istismar konularını doğrudan ele almaması, genel ve etkili olabilecek anababalık becerilerine yoğunlaşması ise bu tez çalışmasıyla olan farklılıklarına verilecek örneklerdir.

DİFÖ'nun puanlamasında, alınan puanın yüksekliği, "duygusal istismarın farkında olmamanın" yüksekliğine işaret etmektedir**.** Yapılan analizler sonucunda, deney grubu katılımcılarının son-testte verdikleri yanıtların ortalaması, ön-test ortalamasından ve kontrol grubundan daha düşük çıkmıştır. Bir başka değişle, deney grubunun aldıkları eğitim sonrası duygusal istismarı fark etme düzeylerinde belirgin bir artış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç ölçeğin tüm alt boyutları ve ölçek toplam puanı için de geçerlidir. Ölçeğin tüm alt boyutları için son-test ortalaması ön-test ortalamasından ve kontrol grubundan daha düşük bulunmuştur. Kontrol grubuna bakıldığında ise, katılımcıların ön-test duygusal istismar farkındalık ölçeği toplam puan değerleri, son-test toplam puan değerlerinden düşük olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Karabağlar ilçesinde gerçekleştirilen "Mutlu çocuklar yarınımızdır" projesi kapsamında (izmirbarosu.org.tr, 2015), veli ve öğretmenlere istismar konusunda farkındalık kazandırmak için bir eğitim sunulmuştur. Verilen eğitim sonrasında eğitim alan katılımcıların diğer istismar türlerinde olduğu gibi duygusal istismar konusunda da bilgi ve farkındalık düzeylerini arttırmış oldukları ortaya çıkmıştır. Ancak proje kapsamında, katılımcıların ihmal ve istismara ilişkin bilgi düzeylerini ölçecek bir ölçme aracının bulunmasına karşın, sadece duygusal istismara ilişkin farkındalık düzeylerini ölçmek için kullanılacak ayrı bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Çalışmada katılımcıların genel olarak ihmal ve istismar konusundaki bilgi düzeylerini ölçecek soru formu kullanılmıştır. Bu çalışmada ise anababaların genel olarak ihmal ve istismar ile ilgili bilgi düzeylerini ölçecek bir anketin hazırlanıp sunulmasının yanında, katılımcıların sadece duygusal istismarı fark etme durumlarının değerlendirilebileceği bir ölçme aracından da yararlanılmıştır. Bu da, katılımcıların duygusal istismarı fark etme düzeylerini çok daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilebilmesini sağlamıştır.

"Multu Çocuklar Yarınımızdır" projesinde olduğu gibi bu çalışmada da anababalara genel olarak ihmal ve istismarın tanımları, çeşitleri, risk faktörleri ve önleme konuları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Ancak bahsedilen proje için geliştirilen programda eğitim bir oturumluk olarak planlanmışken, bu tez çalışmasında eğitim üç oturumdan oluşmaktadır. Amaç, katılımcıların anlatılan tüm bilgileri sindirmelerini sağlamaktır. Bu üç oturum sürecinde ise katılımcılara çeşitli ev ödevleri verilmesi, ve eğitimler esnasında canlandırma ve senaryo tekniklerinden yararlanılmış olması bu tez çalışmanın diğer farklarını ortaya koymaktadır.

Kanak (2015) doktora tezi kapsamında okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarını arttırmak amacıyla destek eğitim programı geliştirmiştir. Çalışmaya toplam 120 öğretmen adayı katılmıştır. Eğitim alan deney grubunda 60, eğitim almayan kontrol grubunda da yine 60 kişi bulunmaktadır. Katılımcılara eğitim öncesi ve sonrası uygulanan ve araştırmacı tarafından geliştirilen "Duygusal İhmal/İstismara Yönelik Bilgi ve Farkındalık Ölçme Aracı uygulanmıştır. Eğitim dokuz hafta sürmüştür. Tahta kalem etkinlikleri ile desteklenen eğitim süreci sonrasında ölçme aracına verilen ön ve son-test yanıtlar analiz edildiğinde, duygusal istismara yönelik bilgi ve farkındalık ölçme aracı reddetme ve görmezden gelme, aşağılama, çocuğu şiddete tanık etme, yalnız bırakma ve tehdit etme, karşılaştırma ve ayrım yapma alt boyutları son-test puanları açısından eğitim alan grubun lehine olacak şekilde bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca eğitim alan deney grubuna eğitim bitiminden dört hafta sonra uygulanan izleme testinde de eğitimin etkisinin hala korunduğu görülmüştür. Kanak'ın çalışması sadece duygusal ihmal ve istismara yönelik olup, eğitim içeriğinde diğer ihmal ve istismar türlerine yönelik bir içerik barındırmamaktadır. Kanak'ın çalışması için bir ölçme aracı geliştirmiş olması da bu araştırmayla benzerlik taşımaktadır. Araştırmacı bu çalışma için bir anket hazırlamıştır. Ancak Kanak'ın çalışmasında ön-test ve son-test değerlendirmelerinin yanında kalıcılık testinin de yapılmış olması önemli ve farklı bir unsurdur. Bu tez çalışmasında kalıcılık testi yapılmamıştır.

Bir diğer araştırma ise Tuijl ve Leseman (2004) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, risk altındaki 4-6 yaş arası çocuklar için anne ve çocuk etkileşimini arttırmaya dayalı bir ev merkezli müdahale programı geliştirilmiştir. Çalışmaya Hollanda'da yaşayan 30 Türk ailesi katılmıştır. Katılımcıların 13'ü kontrol; 17'si ise deney grubundadır. Programın temelinde, anne ve çocuğun evde oyun etkinlikleri düzenleyebilmelerini sağlayacak bir plan oluşturmak amaçlanmaktadır. Program haftanın beş günü gerçekleştirilen ev ziyaretleri ile uygulanmıştır. Sonuçta ise, eğitim alan ailelerin anne-çocuk etkileşimlerini arttırdığı ve programın çocuklarının bilişsel ve dil gelişimlerinin üzerinde de etkili olduğu görülmüştür.

Bu tez çalışmasında uygulanan programın amaçlarından bir tanesi de, annelerin çocuklarını duygusal anlamda ihmal etmemeleri için, çocuklarıyla beraber yapacakları etkinliklerin önemine vurgu yapmak ve çocuk ile anababa etkileşimini güçlendirmek olmuştur. Bu sebeple, bir oturumun içerisinde özellikle duygusal ihmal ele alınarak,

annelerden çocuklarının temel ihtiyaçlarından olan sevgi ve ilgi ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilecekleri yönünde düşünmeleri, plan yapmaları ve bir diğer oturuma planı uygulamış bir şekilde gelmeleri istenmiştir. Bu talebi çoğu anne yerine getirmiş ve çocuklarıyla özellikle hayatlarına özel oyun zamanı etkinliğini dahil ettiklerini belirtmişlerdir.

Bushfield (2004) cezaevindeki babalara yönelik olarak bir anababa eğitim programı geliştirmiştir. Bu program cezaevine giren babalar arasından, ailesi içinde şiddetin ve çocuğuna yönelik olumlu baba modeli eksikliğinin yaşandığının tespit edildiği kişilere yönelik uygulanmıştır. Katılımcılar 32 kişiden oluşmaktadır. Babalar 30 günlük bir eğitime alınmıştır. Eğitimde canlandırma tekniği kullanılmıştır. Yapılan bu deneysel çalışmanın analizi için, anket ve babalarla yapılan birebir görüşme sonuçlarından yararlanılmıştır. Eğitim esnasında, özellikle çocuk gelişimi, çocuklar için baba modelinin etkisi ve çocuğa yönelik uygun disiplin yöntemleri üzerinde durulmuştur. Eğitim sonrasında babaların görüşmeler esnasında yaptıkları açıklamalar ve yanıtlar, çocuklarına yönelik bedensel ve sözel cezalandırma yöntemlerine ilişkin bilgi ve tutumlarında anlamlı bir değişiklik olduğunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim sonrasında gerçekleşen görüşmelerde ki verilen yanıtlar, babaların çocuklarına daha az fiziksel cezalandırma yöntemleri kullanmaya eğilimli olduklarını ve çocuklarından kendilerine yönelik göstermelerini bekledikleri duygusal desteği bekleme eğilimlerinde de bir azalmanın olduğunu göstermiştir.

Bu tez çalışmasında da annelere, çocuklarına yönelik uyguladıkları fiziksel cezalandırma yöntemlerinden uzaklaştırmaya yönelik önemli bilgilendirmeler yapılmıştır. Alınan eğitim sonrasında ise annelerin kendi öfkelerini kontrol etmeleri, sakinleşmeyi beklemeleri, sakinken problemi çözmeleri gerektiği yönünde farkındalık kazandıkları ortaya çıkmıştır.

Sarı (2010) bir çalışmasında, emniyet örgütünde görevli olan anababaların fiziksel istismar potansiyelini belirlemek ve hazırlanan eğitim programının kişilerde istismara ilişkin risk faktörlerini azaltmada ki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmaya 40 kişi katılmıştır. Deney ve kontrol grubunda 20'şer kişi bulunmaktadır. Eğitim alan deney grubu sekiz hafta boyunca haftada ikişer saat "çocuk istismarı nedir? çeşitleri nelerdir? fiziksel istismar ve fiziksel istismardan korunma yöntemleri nelerdir? duygusal istismar ve ihmal, cinsel istismar, ekonomik istismar, istismarcıların karakteristik özellikleri, istismara uğrayan çocuğun davranış analizi ve istismarı önlemek için etkin anababa

davranışları gibi konular ele alınmaktadır. Katılımcılara uygulanan ön ve son-test olarak "Milner Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri" uygulanmış, yapılan analiz sonucunda ise, aile eğitim programına katılan katılımcıların istismar puanlarında anlamlı bir düşüş olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada olduğu gibi Sarı'nın çalışmasında da, hazırlanan eğitim programında ihmal ve istismar tüm yönleriyle ele alınmaktadır. Yine benzer olarak, eğitim esnasında rol oynama, anlatım, soru-cevap, örnek olay ve projeksiyon aleti kullanımı gibi tekniklerden yararlanılmıştır. Farklı olarak Sarı'nın çalışmasında, eğitim esnasında kağıt kalem etkinlikleri, makas, yapıştırıcı gibi materyallerden de faydalanılmıştır. Sarı, hem anne (n=20) hem de babalara (n=20) ulaşabilmiştir. Bu çalışmasında ise babalara ulaşamamak bir sınırlılık olarak yer almaktadır. Sarı'nın geliştirdiği eğitim programının da katılımcıların konuya ilişkin bilinçlenmelerini sağlama ve katılımcıların var olan istismar potansiyellerini azaltmada etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Sarı'nın çalışmasında da kalıcılık testine yer verilmemiştir.

Peterson, Tremblay, Ewigman ve Saldana (2003) düşük gelire sahip ve 18 aydan dört yaşına kadar çocuğu olan 156 anne ile bir çalışma gerçekleşmiştir. Deney grubunda 99, kontrol grubunda ise 57 kişi bulunmaktadır. Çalışmada annelerin anababalık becerilerini geliştirmek, çocukların davranışlarına uygun müdahale yöntemlerini öğretmek amaçlanmaktadır. Eğitim 16 oturumdan oluşmaktadır. Eğitim esnasında canlandırma, sokratik diyaloglar kurma, ev ödevleri verme gibi teknikler kullanılmıştır. Ayrıca ev ziyaretleri de gerçekleştirilmiştir. Eğitimin etkisi katılımcılarla yapılan görüşmeler yoluyla incelenmiştir. Sonuca göre, eğitime katılan katılımcıların çocuğa vurma gibi fiziksel şiddet eylemlerini azaltma eğiliminde oldukları, çocuklara karşı gerçek dışı beklentilerini azalttıkları ve çocuklarına karşı makul disiplin kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Wilkerson (1994) yaptığı bir çalışmada ise, çocuk cinsel istismarını önlemek için geliştirilen anababa eğitim programının hem çocuklar hem de anababaları üzerinde etkisinin olup olmadığını incelemiştir. Eğitim programı altı saat sürmüştür. Deney grubu (eğitime katılan) toplam 35 anababadan oluşmaktadır. Kontrol grubunda ise 23 anababa bulunmaktadır. Eğitim programından önce anababaların bu konuya ilişkin bilgi kaynaklarının televizyon ve gazetedeki yazı ve haberler olduğu; çocuklarının bilgi kaynaklarının ise kendi anababaları ve televizyon programları olduğu görülmüştür. Eğitimin etkisi anababalara ve çocuklara uygulanan bilgi anketleri aracılığıyla

ölçülmüştür. Anababaların aldığı eğitim sonrasında, eğitim almayan anababalara kıyasla çocuğa yönelik cinsel istismar ve cinsel istismarın önlenmesi konusunda bilgi düzeylerini arttırmış oldukları görülmektedir. Ayrıca, eğitim alan anababaların öğrendikleri bilgileri çocuklarına aktardıkları ve böylece eğitimin dolaylı yoldan çocukların bilgi düzeylerini arttırmada da etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

İstismarın gerçekleşmesine kadar, diğer bir değişle çocuğun zarar görmesine kadar beklememek gerekir. İnsancıl yaklaşım da bunu gerektirir. İstismara uğrayan çocuğun tedavi edilmesindense, istismarın ortaya çıkmadan önlenmesi daha önemlidir. İstismar önüne geçilebilecek bir sorundur ve gerçekleştirilecek eğitimler ve müdahelelerle çocukta meydana gelebilecek ciddi duygusal ve gelişimsel bozuklukların da önüne geçilmiş olunacaktır (Byers, 1991; akt. Kanak, 2015).

Yapılan çalışma sonucunda, eğitim alan annelerin ihmal ve istismar kapsamına giren davranışlar konusunda bilgilendikleri görülmektedir. Ayrıca, özellikle istismar vakası karşısında tam olarak nerelere başvurabileceklerini öğrenmeleri (çocuk polislerine, çocuk izlem merkezlerine, savcılığa, alo 183'e) anneler için önemli bir bilgi olmuştur.

İstisnasız tüm katılımcılar aldıkları eğitimden memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Eğitim öncesinde, çocuklarına kızdıklarında onlara bağırdıklarını ve hatta bazen onlara vurduklarını dile getiren annelerin, aldıkları eğitim sonrasında çocuklarına karşı sakin kalmaya ve onlarla bağırmadan iletişim kurmaya çalıştıklarını ifade etmeleri de oldukça önemli bir gelişme olarak sayılmaktadır.

Kontrol grubunda yer alan annelerin ise ön ve son-testte açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar arasında herhangi bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak nitel bulgular kısmında da belirtildiği üzere, özellikle bir annenin ön-teste verdiği yanıtlar sonrası, soruları okumanın ve üzerine düşünmenin etkisiyle konuyu araştırmaya yöneldiğini ifade etmesi ve ihmal ve istismar ile ilgili araştırdıklarını da son-testte verdiği yanıtlarda göstermesi önemli bir sonuç olmuştur. Eğitim almasa dahi sırf ölçme araçlarındaki sorulara maruz kalan bir kişinin de, konuya ilişkin farkındalık kazanarak konu hakkında daha çok bilgi edinebilmek amacıyla araştırmaya yönelmesi çalışmanın önemli etkilerinden biri sayılmıştır.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de çocuk ihmal ve istismarını önlemeyi ele alan çalışma sayısının oldukça az olduğu dikkat çekmiştir. Özellikle de, çocuk ihmal ve istismarını önlemede önemli işlevi olan anababalara yönelik bilgilendirici eğitim programlarının hazırlanıp sunulması ve etkililiğinin sınanması ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmanın, ülkede gerekli olan ama hala sayıca oldukça yetersiz kalan çocuk ihmal ve istismarını önleme konusunda, gelecekte yapılması planlanan çalışmalara katkı saglayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, çocuğa yönelik ihmal ve istismarı önlemek için geliştirilen anababa eğitim programına katılan katılımcıların konuya ilişkin bilgi düzeylerinin anlamlı derecede arttığı görülmüştür. Bir başka değişle, hem anket hem ölçek hem de açık uçlu sorulara verilen yanıtlara bakıldığında, deney grubunun konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin kontrol grubuna göre anlamlı bir şekilde artmış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar da, araştırma için geliştirilmiş olan anababa eğitiminin etkili olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak sunulacak en önemli öneriler şunlardır:

1. Çocuk ihmal ve istismarını önlemek için geliştirilmiş olan anababa eğitim programının annelerin bilgi düzeyini arttırmada oldukça etkili olmuş olduğu düşünülecek olursa, bu eğitimin yaygınlaştırılması ve okullar, belediyeler gibi anababalara kolaylıkla ulaşılabilecek kurumlarda bu eğitimlerin verilmesinin koşulları oluşturulabilir. Yapılan çalışmada, anababaların eğitimlere katılıp katılmama durumlarında önemli olan bir etkenin de "eğitimin ücretli olup olmaması" olduğu gözlenmiştir. Bu sebeple okullarda, belediyelerde sıklıkla ücretsiz bir şekilde anababaların eğitime katılması teşvik edilmelidir.
2. Eğitimin sonunda, annelerin bu eğitimi veya benzer bir eğitimi tekrar almak istediklerini belirtmeleri ve "bu eğitime çok ihtiyacımız varmış" demeleri, hazırlanmış olan bu tür eğitimlerin vakit kaybetmeden anababalara yönelik

hazırlanılıp sunulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, anababa adaylarının çocukları daha dünyaya gelmeden bu eğitimlerden geçmeleri ve yaşamları boyunca da belirli aralıklarla eğitimler almaya devam etmeleri önemli görülmektedir. Bu çaba, önleme çalışmaları için de büyük ve önemli bir adım olacaktır.

3. Çocuk ihmal ve istismarını önleme konusunda yapılan çalışma sayılarının arttırılması gerekmektedir. Özellikle, anababalara yönelik hazırlanacak olan diger etkililiği kanıtlanmış deneysel araştırmalara ihtiyaç vardır.
4. Çocuk ihmal ve istismarını ortaya çıkaran risk faktörleri üzerinde önemle durulmalıdır. Risk faktörlerine sahip olan ailelerin belirlenmesi ve kendilerine maddi manevi destek sağlanması gerekmektedir. Bu sayede, ihmal veya istismar daha ortaya çıkmadan önlenebilmesi söz konusu olacaktır. Bu konuda sosyal hizmetlere de önemli görevler düşmektedir.
5. Okullarda hem ailelere hem de çocuklara verilecek bilgilendirici eğitimleri uygulayacak olan öğretmenlerin de, bu konunun uzman eğitmenlerinden destek almaları gerekmektedir. Bu eğitim sonrasında öğretmenlerin de hem anababalara hem de öğrencilere bu alanda eğitim vermeleri, çocuk ihmal ve istismarını önlemenin yaygınlaşması açısından önemlidir.
6. İstismara uğramış olan çocuğun yaşadığı durumu öğretmenlerine de anlatma olasılığı yüksektir. Bu nedenle okul personellerinin, öğretmenlerin bu konudaki belirtilere karşı uyanık olması ve gerekli olan yasal prosedürden haberdar olmaları gerekmektedir. Bu konuda da öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerden sıkça geçmeleri önemlidir.
7. Okullardaki rehber öğretmenlerin sayısının arttırılması önemli olacaktır. Böylece, her bir çocuk ve çocuğun ailesinin yaşam şartları, psikolojik durumları rehber öğretmenler tarafından daha rahat takip edilecek ve gerekli önlemler daha çabuk alınabilecektir.
8. Çocuğa yönelik ihmal ve istismarda en önemli risk faktörlerinden biri olan “anababaların kızgınlık anında öfkelerini kontrol edememe” durumlarına yönelik, anababalara öfke kontrolü ve problem çözmeye yönelik eğitimler düzenlenmesi, okullara belirli aralıklarla bu konuda uzmanların gelip anababalara eğitimler vermesi önemli olacaktır.

9. Anababa eğitim programlarına annelerin olduğu kadar babaların da katılabilmesi sağlanmalıdır. Bu açıdan, sadece babalara özgü eğitim günü ve saatler belirlenmesi gerekebilir. Böylece aileyi bir bütün olarak ele alıp eğitmek mümkün olabilecektir.
10. Gelecekte yapılacak olan benzer çalışmalarda da, eğitimler esnasında özellikle "senaryo ve canlandırma" tekniklerinin bolca kullanılması önemli olacaktır. Böylece, anababalar çocuklarına evde nasıl davranacaklarını ve onlarla istismar konusunda nasıl konuşacakları konusunda örnek olaylar üzerinden daha net bilgi edinecek ve canlandırmalar yaparak konu hakkında pratik sağlamış olacaklardır.
11. Bu programda yararlanılan "senaryo ve canlandırma" tekniklerinin evde ne kadar uygulandığı bilinmemektedir. İzleyen araştırmalarda hangi tekniklerin en çok işe yaradığı incelenebilir.
12. Bu araştırmada elde edilen bulguların kalıcılığına bakılmamıştır. Bundan sonraki araştırmalar izlemeye dayalı olarak geliştirilmeli ve en azından bir yıl sonraki izlemlerde, elde edilen kazanımların kalıcılığı da değerlendirilmelidir.
13. Bu araştırmanın bir diger sınırlılığı ise, elde edilen bilgilerin davranışa dönüşüp dönüşmediğinin bilinmemesidir. Bundan sonraki araştırmalar anababaların elde ettikleri bilgileri beceriye dönüştürüp dönüştüremediklerini de değerlendirebilir.
14. Turkiye'de boylamsal araştırmaların oldukça az sayıda olduğu bilinmektedir. Daha büyük örneklemlerle yapılacak boylamsal araştırmalar, bu tür eğitimlerin ihmal ve istismar davranışlarını azaltıp azaltmadığı konusunda daha ayrıntılı bilgiler sağlayacaktır.
15. Anababa eğitimleri oldukça önemli olmakla birlikte, karşılaştırmalı araştırmalar, çocuklara verilen eğitimle, ögretmenlerin ve anababa eğitimlerinin etkisini inceleyebilir ve ayrıca hangi yaş grubunda hangi eğitimin daha etkili olduğu konusunda aydınlatıcı bilgiler sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Adalı, N. (2007). *10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması* (Yayımlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Alikaşifoğlu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayrak-Kaymak, D., Uysal, Ö. ve İlter, Ö. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child Abuse and Neglect,* 30, 247-255.

Altıparmak, S., Yıldırım, G., Yardımcı, F. ve Ergin, D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 14, 354-361.

Akçay, Ş. (2008). *İstanbul Üniversitesine bağlı tıp fakültelerinde çocuk sağlığı ve hastalıkları anabilim dalları ile travma ve acil cerrahi birimlerinde görev yapan son dönem tıpta uzmanlık öğrencilerinin çocuk ihmali ve istismarı konusunda bilgi, deneyim ve davranışlarını belirleme araştırması* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Akduman, G.G. (2010). Okul öncesi dönem çocuğu olan annelerin uyguladıkları disiplin yöntemlerinden çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,* 27.

Akgiray, A. (2007). *Çocuk istismarı: 8-10 yaş çocuklarda istismarı önleme yöntemleri.* Klinik Psikoloji (Yayımlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Programı Dönem Projesi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksel, Ş. ve Yılmaz, I.T. (2005). *Review of child abuse and neglect literature.* Turkey Xth ISPCAN European Regional Conference on Child Abuse and Neglect, 11-14 September, Berlin, Germany.

Allen, R. E. and Oliver, J. M. (1982). The effects of child maltreatment on language development. *Child Abuse and Neglect,* 6, 299–305.

Annette, S.G. (1991). *Straight from the heart: a qualitative analysis of teenage parents and child sexual abuse prevention* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No 9136739)

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmali ve çocuk istismarı. *Milli Eğitim Dergisi,* 151, 36-39.

Aries, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life*. New York: Vintage.

Arslan, G. (2012). *Ortaöğrenimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiatri Dergisi,* 8, 206-214.

Barcenas, M.G. (2005). *Parenting education curriculum for parent educators at public schools* (Master thesis). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No1429280)

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Belsky, J. (1980). *Child maltreatment an ecological integration. American Psychologist,* 35(4), 330-335.

Bernard VanLeer Vakfı. (2014). *Türkiye'de 0-8 Yaş Arası Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. İstanbul: Frekans Araştırma Şirketi.

Beyazıt, U. (2017). *Çocuk ihmalinin önlenmesine yönelik anne eğitim programının etkililiği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bilgin, Ö. (2015). *Cinsel istismar mağduru çocukların psiko-sosyal durumlarının istismara ait özellikler açısından tanımlanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Bilge, Y.D., Taşar, M.A., Kılınçoğlu, B., Özmen, S. ve Tıraş, Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 14, 27-35.

Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., Atik, B., San, P. (1991). Türkiye'nin 16 İlinde 4 - 12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel Ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi,* 1(1), 57-70.

Bolen, R. M. (2003). Child sexual abuse: prevention or promotion? *Social work,* 48(2), 174-185.

Bozbeyoğlu, A.Ç., Koyuncu, E., Kardam, F. Ve Sungur, A. (2010). Ailenin karanlık yüzü: Türkiye'de ensest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 13(1), 1-37.

Briere, J. and Elliott, D.M. (2003). Prevalence and psychological sequelae of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse and Neglect,* 27(10), 1205-1222.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press.

Brown, J., Cohen, P., Johnson, J.G. and Salzinger, S. (1998). Longitudinal analysıs of risk factors for child maltreatment: findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse and Neglect,* 22(11), 1065-1078.

Browne, K. and Herbert, M. (1997). *Preventing family violence.* England: John Wiley and Sons.

Bulut, S. (2007). Çocuk cinsel istismarı hakkında bir derleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 3(28),* 139-156.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrd/article/view/1058000052/1058000054

Bushfield, S. (2004). Fathers in prison: ımpact of parenting education. *The Journal of Correctional Education,* 55(2), 104-116.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (18.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (19.baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Byers, J. (1991). Çocuk istismarını önleme, önleyici programlar ve halk eğitimi. (Ed. Konanç, E., Gürkaynak, İ ve Egemen, A), Ankara: Gözde Repro

Conte, J.R. (1985). An evaluation of a program to prevent the sexual victimization of young children. *Child Abuse and Neglect,* 9, 319-328.

Çeçen, A.R. (2007). Çocuk cinsel istismarı: sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 4, 1-17.

Çeçen, A.R. ve Hasırcı, Ö.K. (2013). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik geliştirilen cinsel istismarı önleme psikoeğitim programının etkililiğinin sınanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi,* 13(2), 719-729.

Creswell, J.W. and Clark, V.L.P. (2015). *Karma yöntem araştırmaları. Tasarımı ve yürütülmesi (2.baskı).* Ankara: Anı Yayıncılık.

Christoffersen, M.N. and Depanfilis, D. (2009). Prevention of child abuse and neglect and improvements in child development. *Child Abuse Review Volume,* 18(1), 24-40.

Corcoran, J. (2000). Family interventions with child pyhsical abuse and neglect: a critical review. *Children and Youth Services Review,* 22(7), 563-591.

Dağlı, S. (2008). *Aile İçi Çocuk İstismarı ile Bilişsel İşlevler Arasındaki İlişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dağlı, T., İnanıcı, M.A. (2010). Üniversiteler için hastane temelli çocuk koruma merkezleri el kitabı. Retrieved from https://cokmed.org/_ekurs/uploads/1_koruma_merkezi.pdf

Demause, L. (1974). *The History of Childhood.* New York. Psychohistory Press.

Doruk, S.K. (2012). *0-14 yas çocugu olan annelerin çocuklarına yönelik fiziksel ve duygusal_istismar/ihmal durumu.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Dubowitz, H., Papas, M.A., Black, M.M. and Starr, H.R. (2002). Child neglect: outcomes in high-risk urban preschoolers. *Pediatrics,* 109, 6.

Egeland, E. and Sroufe, A. (1981). Developmental sequelae of maltreatment in infancy. In R. Rizley and D. Cicchetti (Ed.). *New directions for child development: developmental perspective on child maltreatment* (s. 77–92). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Ekşisu, M. (2017). *Davranış sorunları olan 3-6 yaş çocuğa sahip anababalar için geliştirilen "anababalık destek programının"etkililiği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Erickson, M. F., Egeland, B., and Pianta, R. (1989). The effects of maltreatment on the development of young children. In D. Cicchetti and V. Carlson (Ed.), *Child maltreatment* (s. 647–684). New York: Cambridge University Press.

Erol, D. (2007). *Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları (Eskişehir il örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Evans, C.B.R and Burton, D.L. (2013). Outcomes of child maltreatment and trauma: five types of child maltreatment and subsequent delinquency: physical neglect as the most significant predictor. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 6, 231–245.

Fergusson, D.M; Lynskey, M.T. and Horwood, L.J. (1996). Childhood sexual abuse and psychiatric disorder in young adulthood: 1. prevalence of sexual abuse and factors associated with sexual abuse. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,* 34(10), 1365-1374.

Fergusson, D.M. and Lynskey, M.T. (1997). Physıcal punishment/maltreatment during childhood and adjustment in young adulthood. *Child Abuse and Neglect,* 21(7), 617-630.

Finkelhor, D. (1987). The trauma of child sexual abuse: two models. *Journal of Interpersonal Violence*, 2, 348.

Finkelhor, D. (1990). Early and long-term effects of child sexual abuse: an update. *Professional Psychology. Research and Practice*, 21(5), 325-330.

Gal, G., Levav, I. and Gross, R. (2011). Psychopathology among adults abused during childhood or adolescence results from the ısrael-based world mental health survey. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 199(4), 222-229.

Gander.,M.J. and Gardiner, H.W. (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Ed. Bekir Onur). Ankara: İmge Yayınevi.

Garbarino, J. and Gilliam, G. (1980). *Understanding abusive families.* Lexington: MA: Lexington Books.

Gil. D.G. (1970). *Violance against children: physical child abuse in the U.S*. Cambrige Harward University.

Giovannoni, J. (1989). Definitional issues in child maltreatment. D. Cicchetti and V. Carlson (Ed.). *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect.* Cambridge: Cambridge University Press.

Gold, E.R. (1986). Long-term effects of sexual victimization in childhood: an attributional approach. *Journel of Consulting and Clinical Psychological,* 54(4), 471-475.

Gökler, R. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali: erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi,* 9(1), 47-57.

Gökler, R. (2006). Eğitimde çocuk istismarı ve ihmaline genel bir bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 47-76.

Gunderson, T.L. (2004). *The use of stress management in combination with parent training: an intervention study with parents of preschool children.* (Doctoral dissertation). Retrieved from https://digitalcommons.usu.edu/etd/6204/?utm_source=digitalcommons.usu.edu%2Fetd%2F6204&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. Ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134.

Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi. *SBE Dergisi*, 13, 29-40.

Güner, Ş.İ., Güner, S. ve Şahan, M.H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; istismar. *Van Tıp Dergisi,* 17(3), 108-113.

Hall, J.M. (2003). Dissociative experiences of women child abuse survivors a selective constructivist review. *Trauma, Violence and Abuse*, 4(4), 283-308.

Hart, S.N., Binggelli, N.J. ve Brassard, M.R. (1998). Evidence for the effects of psychological maltreatment. *Journel of Emotional Abuse,* 1(1), 27-58.

Herman, H. J. (1992). *Trauma and recovery.* USA: Basic Books.

Hildyard, K.L. ve Wolfe, D.A. (2002). Child neglect: developmental issues and outcomes. *Child Abuse and Neglect,* 26(6/7), 679-695.

Hoşoğlu, R. (2009). *Engelli öğrencilerin ihmal ve istismar düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). OndokuzMayıs Üniversitesi, Samsun.

ISPCAN. (2004). Annual report. national perspectives on child fatality reviews. *The Link* 13(1): 2.

İMDAT. (2016). *Çocuk istismarına yönelik rapor.* İstanbul: Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği ve ASUMA Acıbadem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Mccauley, J., Kern, D.E., Kolodner, K., Dill, S.L., Schroeder, A.F., Dechant, H.K., Ryden, J., Derogatis, L.R., Eric. (1997). Clinical characteristics of women with a history of childhood abuse. *Jama*, 277(17), 1362-1368.

Milner, J. S. and Crouch, J. L. (1993). "Physical child abuse". *Family violence. prevention and treatment.* Robert L. Hampton, Thomas P. Gullotta, Gerald R. Adams, Earl H. Potter III, Roger P. Weissberg (Ed.). Newbury Park: Sage Publications, Inc.

Mouzakitis, C.M. and Verghese, R. (1985). *Social work treatment with abused and neglected children.* Springfield, IL: Charles C. Thomas.

Hıdıroğlu, S., Topuzoğlu, A., Ay, P. ve Karavuş, M. (2006). Kadın ve çocuklara karşı fiziksel şiddeti etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: İstanbul'da sağlık ocağı tabanlı bir çalışma. *New/Yeni Symposium Journal*, 44(4), 196-202.

Hoffman, D. and Twentyman, C.T. (1984). A multimodal assessment of behavioral and cognitive deficits in abused and neglectedpreschoolers. *Child Development*, 55(3), 794-802.

Horton, C.B. and Cruise, T. K. (2001). *Child Abuse and Neglect: The School's Response.* Newyork: Guildford.

Hutchison,E.D. (1990). Child maltreatment. Can it be defined?. *Social Services Review*, 64(1), 60-78.

Irmak, T.Y. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

İnci, Y. (2010). *Çocukların cinsel suistimali ve istismarının sosyo-kültürel ve ekonomik boyutları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

İnsan Hakları Derneği. (2008). Çocuk ihmali ve istismarını önleme öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu. Ankara: Berkay Ofset. Retrieved from https://www.ihd.org.tr/cocuk-ihmalini-ve-istismarini-onleme-ogretmenler-ve-aileler-icin-egitim-klavuzu/

Jacobsen, D.R. (1993). *Evaluation of a teacher training program for the identification, intervention, and prevention of child sexual abuse* (Doktoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 1355396)

Kağıtçıbaşı, Ç ve Ataca, B. (2017). Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye'den otuz yıllık bir portre. *Sosyoloji Dergisi*, 35, 77-101.

Kalaycı, Ş. (2017). *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri (8.baskı).* Ankara: Dinamik Akademi Yayınları

Kanak, M. (2011). *0-10 yaş çocuk cinsel istismarının sosyal medyadaki yansıması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Kanak, M. (2015). *Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarına destek ve eğitim programının etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Karataş, B., Derebent, E., Yüzer, S. Ve Özcan, A. (2005). Kırsal kesim kökenli kadınların aile içi şiddete ilişkin görüşleri. *Second International Conference on Women's Studies Hosted by Eastern Mediterranean University Center for Women's Studies*, Famagusta, Turkish Republic of Northern Cyprus, April 26-28.

Kars, Ö. (1996). *Çocuk istismarı: nedenleri ve sonuçları.* Ankara: Bizim Büro Basım Evi.

http://www.karabaglar.gov.tr/default_b0.aspx?id=206. İndirilme Tarihi:23.11.2015

http://karabaglar.meb.gov.tr/www/kaymakamligimizca-yurutulen-mutlu-cocuklar-yarinimizdir-projesi-basariyla-tamamlandi/icerik_gorme_engelli/292. İndirilme Tarihi: 21.11.2018

http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/SONU%C3%87%C3%87ocuk%20%C4%B0hmal%20ve%20%C4%B0stismar%C4%B1n%C4%B1%20%C3%96nleme%20Projesi4.pdf İndirilme Tarihi: 10.07.2018.

Kaufman, J. and Zigler, E. (1989). The intergenerational transmission of child abuse. Cicchetti and V. Carlson (Ed.) Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect. *Developmental Psychology*, 25, 516-524.

Kawana, R.P. (2002). Parent-focused sexual abuse prevention program: a look at familial risk factors (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 3069570)

Kenny, M. (2009/2010). Childhood sexual abuse prevention education with latino families. *Social Work Forum Social Work Practice with Latino Children and Families,* 42/43, 26–40.

https://tr.scribd.com/document/62329114/The-Social-Work-Forum-Volume-42-43-5-5- X-8-5-Atran-Edition

Kepme, C., Silverman, F.,Steele, B., Droegmueller,W., and Silver, H. (1962). The battered child syndrome. *Journal of the American Medical Association,* 181, 17-24.

Kempe, C.H. ve Helfer, R.E. (1972). *Helping the battered child and his family*. Philadelphia: Lippincott,

Kenny, M. C. (2009). Child sexual abuse prevention: Psychoeducational groups for preschoolers and their parents. *The Journal for Specialists in Group Work*, 34(1), 24-42.

Keser, N. (2010). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış ve almamış çocukların duygu ayarlama, anne baba tutumları, annenin dehb belirti ve bilgi düzeyinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kır, E. (2013). Çocuklara yönelik cinsel taciz ve istismara karşı önleyici eğitim çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1, 785-800.

Kır, M. (2015). *Sağlık yöneticilerinin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeyleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.

Kirkpatrick, C. (1955). *The family*. New York: Ronald Press.

Kraizer, S. (1994). *The safe child program (teacher, parent, preschool, kindergarten, first-second-third grade).* California: Coalition for Children.

Koçtürk, N. (2016). *Tekrarlanan cinsel istismara maruz kalan ergenlerin bireysel ve ailesel risk faktörleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Koening, A.L., Cicchetti, D. and Rogosch, F.A. (2000). Child compliance/noncompliance and maternal contributors to ınternalization in maltreating and nonmaltreating dyads. *Child Development*, 71(4), 1018-1032.

Kozcu, Ş. (1991). Çocuk istismarı ve ihmali. Retrieved from http://docplayer.biz.tr/6689873-Aile-yazilari-iii-birey-kisilik- ve- toplum.html

Kurtoğlu, M. (2016). *Çocuk bu ihmale gelmez.* İstanbul: Nesil Basım Yayın.

LAM Lape-Brinkman, L. M. (2000). *Evaluation of a sexual abuse prevention program: the effect of parental involvement* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9950968)

Mash, E.J. ve Wolfe, D.A. (2008). *Abnormal child psychology*. (fourth ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Martin, L. (1997). An evaluation of the effectiveness of the fair lawn mental health center parent education program for middle class mothers of toddlers compared with like mothers wıth no participation in parent education (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9731458)

Mayer, B.W. and Burns, P. (2000). Differantial diagnosis of abuse injuries in infants and young children. *The Nurse Pratitioner*, 25(10), 15-37.

Mcgee, R.A., Wolfe, D.A and Wilson, S.K. (1997). Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: Adolescents' perspectives. *Development and Psychopathology*, 9, 131-149.

Mraovich, L.R. and Wilson, J.F. (1999) Patterns of child abuse and neglect associated with chronological age of children living in a midwestern county. *Child abuse and Neglect*, 23, 899-903.

Mulyran, K., Cathers, P and Fagin, A. (2000). Combating abuse. *Nursing*, 30(7), 39-45.

Murry, S.K., Baker, A.W. and Lewin, L. (2000). Screening familes with young children for child maltreatment potential. *Pediatric Nursing*, 26(1), 47-54.

National Center on Child Abuse and Neglect (NCCAN). (1981). *Child sexual abuse: incest, assault and sexual exploitation.* Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Olds, D.L., Henderson, C.R., Tatelbaum, R and Chamberlın, R. (1988). Improving the life-course development of socially disadvantaged mothers: a randomized trial of nurse home visitation. *AJPH,* 78(11), 1436-1445.

Ormrod, J.E. (2013). Öğrenme Psikolojisi. (M. Baloğlu Çev.). Ankara: Nobel Yayınları

Özer, G. (2014). *Ebeveynlerin çocuk cinsel istismarına dair bilinçleri, endişeleri ve aldıkları önlemler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Özgentürk, İ. (2014). Child abuse and neglect. *İnternational Journal of Human Sciences*, 11(2), 265-278.

Özgül, D. (2015). Öğrencilerin cinsel istismara uğrama durumunda ilk ve ortaokullarda çalışan öğretmen ve okul yöneticilerinin tutum ve davranışları (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, S. (2007). Çocuklarda duygusal istismar (Yayımlanmamış Doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Öztürk, A.B. (2009). Çocuğun cinsel istismarı ve aileyle çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet dergisi,* 20(2), 9-18.

Öztürk, H.B; Ilgar, M.Z ve Öztürk, E.E. (2014). Aile içi şiddetin akademik başarı ve saldırganlıkla ilişkisi. *İstanbul Zaim Üniversitesi Dergisi*, 5, 111-168.

Peterson, L and Tremblay, G. (2003). Multilevel selected primary prevention of child maltreatment. *Journal of Consulting and Clinical Psychological*, 71(3), 601-612.

Phelan, P. (1995). Incest and its meaning: the perspectives of fathers and daughters. *Child Abuse and Neglect,* 19(1), 7-24.

Plant, M., Plant, M. and Miller, P. (2005). Childhood and adult sexual abuse: relationships with ‘addictive’ or ‘problem’ behaviours and health.

Journal of Addictive Diseases, 24(1), 25-38.

Plumb. J.H. (1976). The commercialization of childhood. (s. 62-66). *Horizon,*

Polat, Ö. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.

Polat, Ö. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı tanımlar 1.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Pollack, S. D., Cicchetti, D., Hornung, K., and Reed, A. (2000). Recognizing emotion in faces: developmental effects of child abuse and neglect. *Developmental Psychology,* 36, 679–688.

Radbill, S.X. (1968). The history of child abuse and infanticide. R. Helfer and C. H. Kempe (Ed.). *The Battered Child.* (s. 3-24). Chicago: University of Chicago Press.

Rimsza, M.E., Schackner, R.A.,. Bowen, K.A and Marshall, W. (2002). Can child deaths be prevented? the arizona child fatality review program experience. *Pediatrics,* 110 (1), 1-7.

Roberts, J. (1991). Cinsel istismara uğramış çocukların alternatif bakımı. Konanç, E., Gürkaynak, İ. ve Egemen, A. (Ed.) *Çocuk İstismarı ve İhmali*. Ankara: Gözde Yayın.

Runyan, D.K., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. and Ramiro, L. (2002). Krug ER, Dahl- berg L, Mercy J, Zwi A, Lozano R, (Ed.). *Child abuse and neglect by parents and other caretakers.* (s. 57-86). World Report on Violence and Health. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

Sarı, İ. (2010). *Emniyet örgütünde görevli anne-babaların fiziksel istismar potansiyellerinin belirlenmesi ve istismarla ilgili aile eğitim programının etkililiği.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Sarıbaş, A. (2013). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk istismarına yönelik farkındalıklarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Üniversitesi, Çanakkale.

Sears, R. R. (1975). Your ancients revisited: A history of child development. (Ed. E. M. Hetherington.), Review of child development research. (s. 1-73). Oxford, England: U Chicago Press.

Sebre, S.,Sprugevica, I., Novotni, A., Bonevski, D., Pakalniskiene, V., Popescu, D., Turchina, D., Friedrich, W. and Lewis, O. (2004). Cross-cultural comparisons of child-reported emotional and physical abuse: rates, risk factors and psychosocial symptoms. *Child Abuse and Neglect,* 28, 113-127.

Slack, K.S., Holl, J.L.,Mcdaniel, M., Yoo, J. and Bolger, K. (2004). Understanding the risks of child neglect: an exploration of poverty and parenting characteristics. *Child Maltreatment*, 9(4), 395-408.

Slack, K.S., Berger, L.M.,Dumont, K., Yang, M.Y., Kim, B., Dietsel, S.E. and Holl, J.L. (2011). Risk and protective factors for child neglect during early childhood: a cross-study comparison. *Child and Youth Services Review*, 33, 1354-1363.

Snavely, G.A. (1991*). Straight From The Heart: A Qualitative Analysis of Teenage Parents and Child Sexual Abuse Prevention* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9136739).

Straus, M.A. and Field, C.J. (2003) Psychological aggression by American parents: national data on prevalence, chronicity, and severity. *Journal of Marriage and Family,* 65(4), 795-808.

Szyndrowski, D. (1999). The impact of domestic violence on adolescent aggression in the schools. *Preventing School Failure,* 44(1), 9-14.

Şahin, F.T. ve Kalburan, N.C. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: dünyada neler uygulanıyor?. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(25), 1-12.

Shahar, G. (2002). Maternal personality and distress as predictors of child neglect. *Journal of Research in Personality,* 35, 537-545.

Siedel, R. (1972). *Woman and child care in China*. Newyork: Hill and Wong.

Şimşek, Ş., Fettahoğlu, E.Ç. ve Özatalay, E. (2011). Cinsel istismara uğramış çocuklarda ve ebeveynlerinde travma sonrası stres bozukluğu. *Dicle Tıp Dergisi*, 38(3), 318-324.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1995). *Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları.* Yayın no:86, Ankara.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2006). *Aile yapısı araştırması.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Topbaş, M. (2004). İnsanlığın büyük bir ayıbı: çocuk istismarı. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni,* 3(4).

Topdemir, C. (2016). *İstismar mağduru çocuğun korunmasında bir uygulama: çocuk izlem merkezi(çim) (Yayımlanmamış* Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi,* 34(1), 70-74.

Trickett, P.K. and Chang, C.M. (1995). The developmental impact of different forms of child abuse and neglect. *Develeopmental Review,* 15, 311-337.

Tuijl, C.V. and Leseman, P.P. (2004). İmproving mother–child interaction in low-income turkish–dutch families: a study of mechanisms mediating ımprovements resulting from participating in a home-based preschool intervention program. *İnfant and Child Development*, 13, 323-340.

Tuna, S. (2010). *Aile içi çocuk istismarı: annelerin bazı risk faktörleri açısından incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Tunçel, E.K., Dündar, C. ve Pekşen, Y. (2007). Ebelik ve hemşirelik öğrencilerinin aile içi şiddet konusunda bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 17(2), 105-110.

Turhan, E., Sangün, Ö. ve İnandı, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Türk Tabibleri Birliği sürekli Tıp Eğitimi Dergisi,* 15(9), 153.

U.S. Department of Health and Human Services. (2007). *Child maltreatment*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 2009.

U.S. Department of Health and Human Servies. (2010). *Child maltreatment*. Washington: DC: Author.

Uslu, R., Kapçı, E.G., Yıldırım, R. ve Oney, E. (2010). Sociodemographic characteristics of Turkish parents in relation to their recognition of emotional maltreatment. *Child Abuse and Neglect, 34,* 345-353.

UNİCEF. (2005). Dünya çocuklarının durumu-çocukluk tehdit altında. Retrieved from https://www.unicef.org/turkey/dcd05/_dcd05.html

UNİCEF. (2010). *Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi ŞiddetAraştırması Özet Raporu*, Ankara: Başbakanlık SHÇEK.

UNİCEF. (2014). *The state of the World's children in 2014 numbers: every child counts: revealing disparities, advancing children's rights.* Newyork.

Uysal, A. (1998). *Çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılamada hemşire ve ebelerin bilgi düzeylerinin saptanması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Yalçın, N. (2011). *Türkiye'de çocuk istismarı ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Projesi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Yalın, A., Kerimoğlu, E. ve Erman, H. (1995). Okul öncesi çocuklarda istismarı önleme programı: anababaların tutum, görüş ve davranışlarının taranması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 19-27.

Yenibaş, R. ve Şirin, A. (2007). *Ailede çocuğun istismarı ve umutsuzluk.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yetiş, O. (2017). *Çocuk istismarı ve ihmalinin bildirimine yönelik öğretmen tutumları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yılmaz, Irmak, T. ve Öztürk, Can, H. (2015). Yenidoğan dönemde çocuk istismarı ve ihmali. Rabia Ekti Genç ve Hava Orhan (Ed.). *Ebeler İçin Yenidoğan Sağlığı ve Hastalıkları*, Kaktüs Yayınları (Basımda).

Yılmaz, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Risk faktörleri ve çocukların psiko-sosyal gelişimi üzerindeki etkileri. *Civil Academy Journal of Social Sciences,* 7(1), 63-79.

Yiğit, R. (2005). Çocukların cinsel istismarı ve ensest. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* 8(3).

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen toplumda aile ve çocuk.* İstanbul: Özgür Yayınları.

Yücel, D. (2014). *Çocukluk çağı istismar yaşantılarının genç yetişkinlik dönemindeki bağlanma süreçleri, psikopatolojik semptomlar, ilişki yeterlilikleri ve aşk tutumları ile ilişkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Zengin, B.Y. (2014). *9-17 yaş grubunda cinsel istismar olgularının adli süreçte yaşadıkları örselenmenin değerlendirilmesi ve çözüm önerileri (*Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Zeybek, S.U. (2013, Haziran). *Okul psikolojik danışman adaylarının çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi [Öz]. X. PDR Öğrenci Kongresi'nde sunulan bildiri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.*

Zigler,E. and Hall, N.W. (1991). Physical child abuse in America: Past, present, and future. Cicchetti and V. Carlson (Ed.) *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect.* (s.38-75). Cambridge: Cambridge University Press.

Ziyalar, N. (1988). *Çocukların Cinsel İstismardan Korunması Bir Eğitim Modeli Önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi/Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Zoroğlu, S.S., Tüzün, Ü., Şar. V., Öztürk, M., Kora, M.E. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

Walker, C. E., Bonner, B. L. and Kaufman, K. L. (1988). *The Physically and Sexually Abused Child. Evalutaion and Treatment.* New York: Pergamon Press.

Wilkerson, J.M. (1994). *Traning parents to teach their children about sexual abuse prevention: parent and child outcomes.* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9520087).

Wissow, L.S. (1995). Child abuse and neglect. *Current Review*, 21(332), 1425-1431.

WHO. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention. World health Organisation Social Change and Mental Health Violence and İnjury Prevention*. Switzerland: Geneva.

WHO. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence.* Geneva, Switzerland: World Health Organization.

WHO. (2013). *Adverse childhood experiences survey among university students in Turkey study report-2013*. J Community Med Health Educ.

WHO. (2017). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence.* Retrieved from: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf

Wu, Z.H., Berenson, A.B. and Wiemann, C.M. (2003). A profile of adolescent females with a history of sexual assault in texas: familial environment, risk behaviors, and health status. *J Pediatr Adolesc Gynecol*, 16, 207-216.

Wurtele, S.K. (2009). Preventing sexual abuse of children in the 21st century: Preparing for challenges and opportunities. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18, 1–18.

EKLER

EK 1. Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme: Bir Ana Baba Eğitim Programı

1.OTURUM

***Süre*:** 2 buçuk saat

KAZANIMLAR

Programın amacına ve içeriğine ilişkin bilgi sahibi olmak

Çocuk ihmal ve istismarının tarihi ile çocuk haklarına ilişkin bilgi sahibi olmak

İhmal kavramına ilişkin kapsamlı bilgiler edinmek

İÇERİK

Ana babalarla tanışma

Programın amacını ve içeriğini açıklama

Çocuk kavramına, çocuk haklarına ve çocuk ihmal ve istismarının tarihçesine değinme

İhmal kavramına değinme

İhmalin çocuk üzerindeki etkilerinden bahsetme

İhmalin nasıl önleneceğine ilişkin bilgiler verme

İhmal konusuyla ilgili ödev verme

YÖNTEM VE TEKNİK

Anlatım, Soru-cevap, Tartışma, Senaryo etkinlikleri

Merhaba hoş geldiniz. Sizleri burada görmek çok güzel ve değerli. Programın ismini duyup gönüllü olarak katılmayı istemiş olmanız ve buraya gelmeniz, şimdiden sizlerin ne kadar duyarlı anababalar olduğunuzu gösteriyor.

Ben önce sizlere kendimi tanıtayım (Eğitimci kendini tanıtır.)

Sizlerin de bildiği gibi programımız çocuklara yönelik ihmal ve istismar konusunu içeren bir program. Bu programın hedefi, çocuk ihmali ve istismarı konusunda

anababaların bilgi ve farkındalık düzeylerini arttırmak. Program, haftada bir gerçekleşecek toplam "üç" oturumdan oluşmaktadır. Her oturumda sizlerle farklı konuları işleyeceğiz. "İhmal ve istismar nedir? Çeşitleri nelerdir? İhmal ve istismara neler sebep olabilir? İhmal ve istismar çocuk üzerinde ne gibi etkiler bırakır? İhmali ve istismarı önlemek için ve bir istismar şüphesi durumunda neler yapılabilir?" gibi temel konuları ele alacağız. Her oturum içerisinde farklı konular işlenecek ancak oturumlar aynı zamanda birbirinin devamı niteliği de taşıyacak, bu sebeple konuları daha iyi kavrayabilmek ve uygulamaya dökebilmek için her oturuma elinizden geldiğince aksatmadan katılmanızı istiyorum. Ben beklentimi dile getirdim. Peki ya sizler bu programdan neler bekliyorsunuz? Bu programdan beklentileriniz neler öğrenebilir miyim? (yanıtlar alınır.)

Eğitimciye not: Eğer program içerisinde işlenecek konular dışında bazı konularda bilgi almak isteyen anababalar olursa "İşleyecek olduğumuz programın içeriğinde bu konular yok. Ancak isterseniz sizinle daha sonra bu konuyu özel olarak konuşabiliriz." Denmelidir.

Şimdi ben biraz da sizleri tanımak istiyorum. Sırayla herkes kendi ismini, çocuklarının isimlerini söyleyip, bunu yaptıktan sonra da kendisini yansıttığını düşündüğü olumlu birer sıfat da belirtebilir mi? Ben örnek vereyim isterseniz.

"Ben Ayşe. İlker adında bir erkek çocuğum var. Yardımsever biriyimdir ya da şefkatli olduğumu düşünüyorum.

Herkesten yanıtlar alınır.

Bu tanıma etkinliğinde, her birinizden kendinizde gördüğünüz olumlu bir özelliği yansıtan sıfat belirtmenizi istedim sizler de bunu ifade ettiniz. Bazılarınız bulmakta zorlandı bazılarınızın ise hemen ifade etti. Ama sonuçta sonunda herkes kendiyle ilgili olumlu bir özellik buldu.

Bizler hayat akışı içerisinde yaptığımız olumlu işleri, gösterdiğimiz olumlu davranışları unutabiliyoruz ya da üzerinde çok durmayabiliyoruz. Bazen "Zaten yapmam gereken oydu, benim yaptığımı herkes yapar, büyütülecek bir şey değil ki" gibi düşünüp yaptıklarımızın, olumlu özelliklerimizin önemini küçültebiliyoruz. Ancak hepimizin aslında kendimizde gördüğümüz olumlu özelliklere ilişkin farkındalık geliştirmeye ve kendimizi takdir etmeye ihtiyacı var. Eğer normal hayatınızda kendinize "Bu özelliğimi

seviyorum. Anne/baba olarak böyle davranıyor olmam çok güzel. Aferin bana" demiyorsanız, bugün sizin için başlangıç olsun olur mu?"

Şimdi konumuza giriş yapalım istiyorum.

Çocuk deyince aklınıza ne geliyor? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Evet, sizlerin de dediği gibi çocuk dediğimizde aklımıza yetişkinlerin ilgisine, bakımına, sevgisine ihtiyaç duyan, yaşı 18'in altında kişiler geliyor.

Daha resmi bir tanım yapacak olursak, çocuk hakları sözleşmesine göre, "Ulusal yasalarca 18 yaşın altındaki her insan çocuktur." Çocuk sizlerin de bahsettiği gibi, başta aile olmak üzere, çevrenin desteği, sevgisi ve uygun rehberliğiyle sağlıklı bir gelişme gösterebilir. Zaten bir toplumun ilerleyebilmesi için o toplumun içinde büyüyen çocukların sağlıklı gelişmesi ve böylece de sağlıklı nesillerin oluşması önemlidir. Çocukların hem bedensel hem de ruhsal anlamda sağlıklı gelişebilmeleri için onlara destek olmak ve onları korumak da tüm toplumun sorumluluğundadır. Sağlıklı ve mutlu nesiller toplumların onlara sağladığı koşullarla oldukça bağlantılıdır.

Ancak, toplum içerisinde çocuğun önemsenmesi ve korunması gereken değerli küçük varlıklar olduğu fikri, tarihsel süreçte hemen ortaya çıkan bir düşünce anlayışı olmamıştır.

Bilinen bir gerçek var ki, o da çocuklar çok eski zamanlardan beri kötü muameleye maruz kalmıştır. Eski çağlardan beri farklı kültürlerde çocuklar çalıştırılmış, küçük yaşta evlendirilmiş, satılmış ve ölümlerine neden olacak kötü muamelelere maruz bırakılmışlardır. Çocuklar ancak babalarına yaradıkları ölçüde işe yarar bireyler olarak görülmüşler. Tabii burada "çocukluk" diye bir dönemin varlığının insanlarca benimsenmemesinin de etkisi var. İlk çağlarda, insan yaşamının süresi 25-30 yıl gibi çok kısa olduğu için, çocukluğun ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesi söz konusu değildi. Böyle olunca, çocuklar "çocuk" olarak değil, 5-6 yaşlarından itibaren "yetişkin" yaşamına dâhil edilen bireyler olarak görülmekteydi. Çocuk kavramı ancak Ortaçağ sonrasında ortaya çıkabilmiş ve bugünkü bildiğimiz çocuk kavramına ise 17.ve 18.yy da başlayan süreçle ulaşılabilmiştir.

Tarih boyunca çocuğa yönelik olumlu yaklaşımlar tam anlamıyla Aydınlanma Çağıyla birlikte ortaya çıkan bilimsel gelişmelerle kendini göstermiştir. Tıp alanındaki gelişmeler çocuk ölümlerini azaltmada önemli rol oynamış, bilimsel gelişmelerle çocuk

sağlığının önemine ilişkin bilgiler artmış ve böylece insan haklarındaki gelişmelere paralel biçimde çocuk haklarında da biraz önce bahsettiğimiz gelişmeler yaşanmıştır.

20. Yüzyıl ise çocukların toplumdaki yerinin gerçekten önemli olduğunun kabul edildiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir.

Peki, çocukların hakları ne zaman ve nasıl gündeme gelmeye başlamıştır?

Öncelikle şu bilinmelidir ki, çocuklar doğdukları andan itibaren bazı temel haklara sahiplerdir. Her çocuğun yaşama hakkı vardır, eğitim hakkı vardır, sağlıklı gelişim sergileyebilmek için anne babasının desteğine, anne babasından gelecek uygun rehberliğe ihtiyacı vardır ve aslında bu ihtiyaçların karşılanması çocuğun hakkıdır.

Çocukların haklarının gündeme gelmesi çeşitli zamanlarda gerçekleşmiştir. Cenevre çocuk Hakları Bildirisi (1924), İnsan Hakları Bildirisi (1948), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi (1954) çocukların haklarını gündeme getiren belgelerdir. Ancak, asıl olarak Uluslararası hukukta çocuk haklarını düzenleyen ana yasal metin "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmedir" ve bu sözleşme BM genel kurulunda 10 Aralık 1989 yılında kabul edilmiştir. Bu sözleşmeye bakıldığında, çocukları hem anababalarından gelecek ihmal ve istismardan hem de diğer yetişkinlerden gelecek ihmal ve istismardan bütünüyle korumak gerektiğinin üzerinde önemle durulmuş olduğu görülmektedir. Bu sözleşmeyi kabul etmiş ve imzalamış tüm devletler de çocukları ihmal ve istismardan korumakla yükümlüdürler. Türkiye'de bu sözleşmeyi 1995 yılında kabul etmiş, kendi iç hukukun da bir parçası haline getirmiştir. Yani ülkemiz de, çocukları ihmal ve istismardan koruma konusunda mücadele edeceğine ilişkin söz vermiştir diyebiliriz.

Çocuk istismarı konusunun gündeme gelmesinde ABD'de 1874 yılında bildirilen ilk çocuk istismarı vakasının oldukça etkisi vardır. Bu vakada, Mary Ellen Wilson isminde 8 yaşında tek başına bırakılan ve üvey annesinden sıklıkla dayak yemekte olan bir kız çocuğudur. Bu durumu fark eden bir kadın, duruma müdahale edebilmek için birçok yere başvurmuştur. Küçük kız için en sonunda "Hayvanları Koruma Derneğinden" yardım görebilmiştir. Küçük kızın yardım görebilmesi için "hayvan statüsüne" alınması gerekmiştir ama yine de yardım başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra ise, Hayvan Hakları Derneği Başkanı "Henry Berg", küçük kızı bireysel çabalarıyla üvey annesinden uzaklaştırıp, kız çocuğunu bakım evine yollamıştır. Üvey anne ise hapis cezasına çarptırılmıştır. Yaşanan bu olay sonrasında, Mary Ellen'ın avukatı tarafından, çocukları

korumaya dayalı ilk dernek kurulmuştur. Bu gelişme çocuk hakları ve çocukların kötü muameleden korunması konusunda önemli bir adım olmuştur.

Çocuk hakları için imzalanan bir sözleşme var ancak çocuğa yönelik kötü muamele ve zarar verici davranışlar maalesef hala devam etmektedir.

Bugün oturumumuza ihmal ve istismar kavramındaki "İhmal" konusunu ele alarak başlamak istiyorum. Bu konu başlı başına önemli konulardan biridir.

Şöyle başlayalım, çocuğa yönelik ihmal dendiğinde neler canlanıyor zihninizde? Bu kavram size ne ifade ediyor? (Anababaların yanıtları dinlenir.)

Evet, sizler de bahsettiniz. "ona ilgi göstermemek, onunla vakit geçirmemek, onu önemsememek dediniz." Hepsi doğru ama bu konuyu biraz daha ayrıntıyla ele alalım. Önce bir tanımını yapalım. Çocuğa yönelik ihmal; "Çocuğun bakım, beslenme, sağlık, barınma (bir evde yasama), giyinme, korunma, eğitim, ilgi ve sevgi ihtiyaçlarının anne baba veya çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından karşılanmaması veya yeterince karşılanamaması" olarak ifade edilebilir.

Tahtaya yazılacaklar: Çocuğun,

- Beslenme, sağlık, barınma (bir evde yasama) ihtiyaçlarının karşılanmaması (fiziksel ihmal)
- Barındığı yerin temiz olması, yeterli ve temiz giysiye sahip olma gibi İhtiyaçlarının karşılanmaması (fiziksel ihmal)
- Mevsim şartlarına göre giydirilme ihtiyaçlarının karşılanmaması (fiziksel ihmal)
- Kendisine bakacak bir yetişkin bulunmadan uzun süre yalnız bırakılması veya terk edilmesi (fiziksel ihmal)
- Kendisine zarar verebileceği durumlarda denetimsiz bir şekilde bırakılması (fiziksel ihmal)
- Çocuğun geç saatlere kadar nerede olduğunun bilinmemesi veya umursanmaması (fiziksel ihmal)
- Okul çağına gelmiş olan çocuğun okula gönderilmemesi, okula devamlılığının sağlanmaması ya da okula gitmediği bilinmesine rağmen bu durumun umursanmaması (eğitim ihmali)
- 18 yaşın altında olmasına rağmen çalışmaya zorlanıyor olması (eğitim ihmali)
- Okul hayatında başarı sağlayabilmesi için gerekli olan ihtiyaçların ve desteğin sağlanmaması (eğitim ihmali)

- Çocuğa yeterli ilginin, sevginin ve şefkatin gösterilmemesi (duygusal ihmal)
- Çocuğa karşı gösterilen zarar verici davranışlara karşı göz yumulması (duygusal ihmal)
- Çocuğun aile içi şiddete şahit olmasına izin verilmesi (duygusal ihmal)
- Çocuğun saldırganlık, suç işleme gibi davranışlarının teşvik edilmesi (duygusal ihmal)
- Alkol ve uyuşturucu kullanmasına izin verilmesi (duygusal ihmal)
- Çocuğun ihtiyaç duyduğu psikolojik desteği almasına engel olunması veya geciktirilmesi (duygusal ihmal)
- Çocuğu yaşına ve cinsiyetine göre giydirmemek (cinsel ihmal)
- Ev içerisinde çocuğun cinsel ilişkiye tanık olmasının engellenmemesi (cinsel ihmal)
- Çocuğun yaşına uygun verilmesi gereken cinsel eğitimi vermemek (cinsel ihmal)

Etkinlik

Küçük bir etkinlik yapalım. Ben size belli senaryolar okuyacağım. Bu senaryolarda bu konuya yönelik bakalım neler dikkatinizi çekecek.

Senaryo 1: Derya 8 yaşında bir kız çocuğudur. Okula genellikle kirli kıyafetler ve ayakkabılarla gelmektedir. Bir kaç gündür öksürmekten dersi dinleyemeyen Derya'nın ateşi de yüksektir. Öğretmen, Derya'nın herhangi bir ilaç kullanmadığını ya da aile doktoruna götürülmediğini öğrenir.

Bu senaryoda Derya'nın durumuyla ilgili herhangi bir ihmal olduğunu düşünüyor musunuz? (İki ya da üç anababanın cevabi dinlenir.)

Evet, sizin de dediğiniz gibi anne babası onun giyimine, temizliğine yeterince önem vermiyor gözükmektir. Ayrıca çocuğun tıbbi muayeneye de ihtiyacı var. Anne babanın çocuğunun sağlığını önemseyip doktora götürmesi, en azından böyle bir çaba içerisine girmesi beklenirken bu gerçekleşmemiş değil mi? Bu örnekteki durum çocuk ihmalini işaret ediyor diyebiliriz. Buradaki ihmaller çocuğun bakım ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmadığını göstermektedir.

Hadi devam edelim,

Senaryo 2: Selin anne ve babasından ilgi ve şefkat beklemekte ama bunu anababasından görememektedir. Selin'in anababası Selinle yeterince vakit

geçirmemektedir. Selinle konuşmak, onu dinlemek, onu rahatlatmak, ona sevgi göstermek, ona sarılmak, onu takdir etmek gibi eylemleri göstermemektedirler.

Bu örnek size neyi çağrıştırdı?

Evet, bu örnekte duygusal ihmali görüyoruz. Çocukların sevilmeye ihtiyaçları var. Onlarla sohbet etmenize, oyun oynamanıza, birlikte eğlenceli etkinlikler planlamanıza, yaptıkları olumlu işlerin sizler tarafından takdir görmesine ihtiyaçları var. Bunları onlardan esirgemeyin lütfen.

Türkiye'de yapılan bir çalışmadan bahsetmek istiyorum. Yapılan çalışmaya dâhil olan annelerin %80'i "çocuklarına sevdiklerini belli etmiyorlarmış." Bunun bir nedeni anababaların "çocuklarının şımarmasından" korkmaları olabilir. Aslında çocuklar yeterli ilgi, sevgi, destek görürlerse şımarma diye tabir edilen davranışları göstermeyebilirler. Çünkü asıl istedikleri sevgi ve ilgi görmektir.

Senaryo 3: "Hatice 12 yaşında 7.sınıfa giden başarılı bir öğrencidir. Ana babasının hiç bir veli toplantısına katılmadığını ve Hatice'nin neredeyse devamsızlıktan kalacağını fark eden müdür yardımcısı anababasıyla görüştüğünde, "Kız çocuğu yarın bir gün evlenip gidecek, her gün okula gitmesine gerek yok" cevabını alır. Okula gitmediği günlerde Hatice'nin kardeşlerine bakıp, ev işlerine yardımcı olduğu öğrenilir."

Bu örnekte ne dikkatinizi çekti peki? Bir ihmal var mı sizce? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Çocuğun eğitimini önemsemiyor doğru. Çocukların eğitim almaya ihtiyaçları vardır ve bu onların temel hakkıdır. Anne baba olarak da bu konuda çocuğu desteklemek ve uygun rehberliği sağlamak önemlidir. Uygun rehberlik nasıl sağlanabilir?

Çocuğunuzun okuldaki hem ruhsal hem de akademik durumunu bilmenizle. Okuldaki öğretmenleriyle iletişim halinde olmak, çocuğunuzla okulu hakkında konuşmak, zorlandığı dersleri bilmek ona göre gerekli ek yardımı sağlamak ve çocuğun okuldaki başarılarını takdir etmekle mümkün olur. Ancak bu örnekte çocuğun eğitiminin önemsenmediği görülmektedir. Özellikle örnekteki anababa, kız çocuklarının çok da eğitim almasına gerek olmadığını düşünüyor gözüküyor. Burada Hatice'ye yönelik bir "eğitim ihmali" söz konusudur.

Pek çok toplumda cinsiyet ayrımcılığı görülebiliyor. Kız çocukları ve erkek çocukları da bu ayrımcılıktan etkileniyorlar. Mesela kız çocuklarının okula

gönderilmediği, kız çocuklarından okula değil daha çok ev işlerine odaklanmalarının beklendiği, kariyer yapacak olan çocuğun erkek çocuk olması gerektiği ile ilgili inanışları olan toplumlar ve bu toplumlar içerisinde yaşayan aileler var. *Bütün çocuklar aynı temel haklara sahiptir*. Lütfen erkek çocukları gibi kız çocuklarının da eğitim almaya hakkı olduğunu unutmayın. Eğitim hakkı hem kız hem erkek çocukları kapsar.

Senaryo 4: Okan 4 yaşında bir erkek çocuğudur. Okan'ın anababası kız çocuklarını çok sevmekte ve her zaman da kız çocukları olmasını istemişlerdir. Bu sebeple, Okan'ın doğumuyla hayal kırıklığı yaşamışlardır. Anababa, zaman zaman Okan'ın saçlarını uzatıp ona toka takmakta ve ona elbise giydirmektedirler.

Burada bir ihmal var mı sizce? Eğer var olduğunu düşünüyorsanız ne ihmali olabilir?

Evet, bu senaryoda cinsel ihmal söz konusudur. Erkek çocuğuna kız çocuk gibi davranmak ve erkek çocuğunu kız çocukları gibi giydirmek uygun değildir. Aynı durum, kız çocuklarına erkek çocuk muamelesi yapıp, erkek çocuk gibi giydirmekle de kendini gösterebilir. Bu davranışlar, çocuklarınızın kendi cinsel kimliklerini sağlıklı şekilde oluşturabilmelerini, cinsel gelişimlerini sağlıklı bir şekilde yaşabilmelerini olumsuz etkiler. Bu sebeple çocuklarınızı kendi yaş dönemlerine ve cinsiyetlerine uygun bir şekilde giydirmek en uygunudur.

Sizce temel bakım, ilgi, sevgi, eğitim gibi ihtiyaçları karşılanmayan çocuklar ne gibi davranışlar sergilerler? (Yanıtlar tahtaya yazılır.)

Tahtaya yazılacaklar;

- Bebeklik döneminde donuk, çevreye karşı ilgisiz görünme
- Üzüntü / Mutsuzluk
- Sürekli yorgun olma, derste uyuma
- Güvensizlik
- Çevreye karşı ilgisizlik
- Davranış problemleri;
- "Başkalarının eşyalarını izinsiz alma, okul kurallarını ihlal etme, Bir görevi tek başına yapamama, İlaç, alkol, madde bağımlılığı, saldırganlık, hırsızlık, çeteleşme, evden ve okuldan kaçma, okula devamsızlık yapma
- Gelişme geriliği
  (Özellikle okul öncesi dönemde konuşma gecikmesi görülür)

- Psikosomatik belirtiler (Karın ağrısı, baş ağrısı gibi)
- Kaygı ve korku yaşama (yetişkinlerden ve yabancılardan korkma)
- Aileye bağlılığın, paylaşmanın ve toplumsallaşmanın zayıf olması
- Ölüme kadar varabilen sağlık problemleri
- Aşırı durumlarda kendine zarar verme, intihar girişimi

Peki, geldik bu konuyla ilişkin konuşacağımız son başlığa. Çocuk ihmalini önlemek için neler yapılabilir?

Öncelikle, çocukların ihmale uğrama *riskini arttıran aile faktörleri* bilinmelidir. Yoksulluk, düşük eğitim seviyesi, genç yaşta anababa olmak, çocuk gelişimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamak, çok çocuğa sahip olmak, anababada psikolojik rahatsızlıkların, bağımlılıkların bulunması gibi faktörlerin ihmali ortaya çıkarmada etkili olduğu bir gerçektir. Bu sebeple bu risk koşullarına sahip olan aileler belirlenmelidir. Çünkü asıl amaç, ihmal ortaya çıkmadan mümkün olduğunca erken bir şekilde ihmalin ortaya çıkma durumunu önleyebilmektir.

Ayrıca anababalara eğitimlerin verilmesi de çok önemlidir. Hatta genç yaşta anababa olacak kişilere doğum öncesinden eğitimlerin verilmeye başlanması, bebek ve ailenin izlenmesi, sağlık taramalarının yapılması, ev koşullarının gözlenmesi ya da istenmeyen gebeliklerin önüne geçilmek için gençlere cinsel eğitimlerin, aile planlama konularında gereken bilgilerin aktarılması çocuk ihmal ve istismarını başından önlemek için önemli olacaktır.

Bir diğer önemli nokta ise,

Çocuklar, anababalarının sevgi sözcüklerini duymaya, onlara sarılmaya, onlarla vakit geçirmeye ihtiyaç duyarlar. Çocukla parka gitmek, onunla kitap okumak, onunla oyun oynamak, onunla bir film izlemek, onunla sohbet etmek, onun gelişim ihtiyaçlarını takip etmek çocuk için çok değerli olacaktır. İşten yorgun bir şekilde eve gelmiş olabilirsiniz ya da ev işleri sizi halsiz bırakmış olabilir. Ancak gün içerisinde çocuğunuzla konuşmayı, onun isteklerini ve ihtiyaçlarını anlamaya çalışmayı, çocukla birlikte en azından bir 15-20 dakika oyun oynamayı hayatınızın bir parçası haline getirmeniz çok değerli. Çocuklar bu çabanızı görürse zaten çok mutlu olacaklardır. “Ben seviliyorum, önemseniyorum” diyecektir.

Şimdi sizlerle bir etkinlik yaparak bugünkü oturumumuzu bitirmek istiyorum.

Etkinlik

Lütfen herkes çocuğuyla ilişkisini bir düşünsün. Çocuğunuzu bazı konularda ihmal ettiğinizi mi fark ettiniz yoksa ona gerekli ilgiliyi, sevgiyi, desteği zaten verdiğinizi mi hissediyorsunuz? Eğer ikincisiyse, lütfen çocuğunuza gösterdiğiniz olumlu davranışları hatırlayın ve bizimle onları da paylaşın. Özellikle gönüllü birkaç anababadan yanıtları alacağım (yanıtlar dinlenir.)

Teşekkürler paylaşımlarınız için. Bugünden itibaren hangi konularda çocuğunuza yeterli ilgiyi, desteği göstermediğinizi düşünüyorsanız o konulara odaklanmaya çalışın. Okul hayatında problem mi yaşıyor, belirli korkuları mı var, sizle vakit geçirmeye, sizden daha çok sevgi görmeye mi ihtiyacı var, belirli gelişim gerilikleri mi sergiliyor? Bu açılardan çocuğunuzu bir gözlemleyin. İhtiyacı olduğu alanda da ona destek olmaya çalışın

Ödev etkinliği

Çocuğunuzu ihmal ettiğinizi düşündüğünüz alanı düşünün. Vereceğim kâğıda "çocuğuma karşı uzun süredir ihmal ettiğim durum?" başlığına ihmal ettiğinizi düşündüğünüz durumu ifade edin. Örnek olarak;

- Çocuğumla uzun süredir sohbet etmedim.
- Çocuğumla uzun süredir film izlemedim.
- Çocuğumun öğretmeniyle uzun süredir görüşmedim.
- Çocuğuma uzun süredir sarılmadım.

Bu ve bu gibi ifadelerin karşısına, tam tersi yapacağınız olumlu davranışı yazmanızı ve bu hafta bunu uygulamanızı bekliyorum.

- Çocuğumla sohbet edeceğim.
- Çocuğumla filme gideceğim.
- Çocuğuma sarılacağım.
- Çocuğumun öğretmeniyle görüşeceğim.
- Çocuğumun yaptığı herhangi bir olumlu davranışından ötürü onu takdir edeceğim
- Çocuğumla birlikte sinemaya/tiyatroya gideceğim.
- Çocuğun ödevlerine bakacağım/ilgileneceğim.

- Çocukla birlikte kitap okuyacağım.
- Çocuğa eğlenceli hikâyeler veya fıkralar anlatacağım gibi.

Haftaya işleyeceğimiz oturuma bu ödev etkinliğinin nasıl geçtiğini sorarak başlayacağım.

Oturumumuzun sonuna geldik. Bugün neler konuştuk?

(Eğitimci tarafından kısaca özetlenir).

Bugünkü ilk oturumu nasıl buldunuz? En çok aklınızda kalan noktalar neler oldu?

Aktif katılımınız ve ilginiz için teşekkür ediyorum. Haftaya istismar başlığına giriş yaparak, istismar çeşitlerini ayrıntıyla ele alacağız. Görüşmek üzere.

2.OTURUM

***Süre*:** 2 buçuk saat

KAZANIMLAR

Duygusal, fiziksel istismar ile ilgili geniş bilgiye sahip olunması

Duygusal ve fiziksel istismarı önlemeye ilişkin bilgi edinilmesi

İÇERİK

Geçen haftanın özeti

Fiziksel, duygusal istismarın tanımını, göstergelerini ve çocukta bıraktığı etkileri konuşma

Fiziksel ve duygusal istismarı önleme üzerinde durma

İhmal ve İstismarı ortaya çıkaran etmenlere değinme

Duygusal istismar konusuna ilişkin ödev verme

YÖNTEM VE TEKNİK

Anlatım, soru-cevap, tartışma, senaryo tekniğinden yararlanma

Tekrar merhaba. Bugünkü oturuma, görüşmeyeli nasıl bir hafta geçirdiğiniz?

(Yanıtlar dinlenir.)

Şimdi geçen hafta nelerden bahsettik biraz hatırlayalım.

Eğitimciye Not: Geçen haftanın kısa bir özeti geçilir.

Gelelim bugünkü oturumumuza. Bugün sizlerle istismar kavramına giriş yapacağız. Bu konuda öncelikle, Dünya Sağlık Örgütünün yapmış olduğu tanımı sizlerle paylaşacağım.

"Çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyecek, bir yetişkin, toplum, ülke tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılacak tüm davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edilmektedir." Çocuk istismarı, fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere üçe ayrılır. Öncelikle fiziksel istismarla başlayalım.

Fiziksel istismar nedir sizce? Neler geliyor aklınıza? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

(Yanıtlar dinlenir)

Ben burada "çocuğun kaza dışı yaralanması" ifadesini kullanacağım. Fiziksel istismarı tanımlarken, "kaza dışı yaralanma" ifadesi önemli yer tutar.

Kaza dışı yaralanmalar*; genellikle öfkesini kontrol edemeyen ve çocuğu cezalandırmak amacıyla anababa veya herhangi bir yetişkinin, "kasıtlı olarak" çocuğa zarar verici fiziksel eylemleri kullanmasından ileri gelmektedir*. Nedir bu eylemler? Çocuğa vurmak, çocuğu tokatlamak, çocuğu sarsmak, çocuğu cimcikleşmek, bıçaklamak, boğmak, yakmak gibi eylemlerdir. Bu eylemlerin çocuğa hem bedenen hem ruhsal olarak zarar verdiği çok açıktır. Hatta bu eylemler çocuk ölümleriyle de sonuçlanabilir.

Gelin biraz daha ayrıntıyla ele alalım. Tam bir tanım yapayım size. *Fiziksel istismar, çocuğun kaza dışı sebeplerle yaralanması, çocuğa karşı fiziksel güç kullanılması ve çocuğun fiziksel ve aynı zamanda duygusal olarak zarar görmesidir.* Burada kaza dışı sebeplerle diyorum; çünkü şakalaşırken çocuğun düşmesi, ya da diyelim anne ya da baba çocukla güreş oyunu oynuyor, çocuğa zarar vermek istemiyorlar, amaçları çocuklarının sevdikleri bir oyunu çocuklarıyla oynamaktır. Ancak, o esnada çocuk beklenmedik bir şekilde yaralanır. Bu şekilde örneklerde karşımıza çıkabilir değil mi?

İstismar çeşitleri arasında en kolay fark edilebilen "fiziksel istismardır." *Bundaki en büyük nedenlerden birisi, çocukta görülen, çocuğun yaşına uygun olmayan ve kendi kendine olma olasılığı çok düşük olan yaralar, eziklerdir.*

Çalışmalar, kazara olan yaraların genellikle çocuğun dirseklerinin üzerinde, dizlerinde ve alnında oluştuğunu; istismar sonucu ortaya çıkan yaraların ise tipik olarak vücudun arka yüzeyinde göründüğünü ortaya çıkarmıştır. *Baldır ve bacaklarda, sırtta, kalçada morlukların olması, aynı zamanda yüzde dudakta ağızda da morlukların olması* önemli göstergelerdendir. Kemer gibi acı vermek amacıyla kullanılan nesnelerin izlerinin olması, ayak tabanında, avuç içinde ve sırtında sigara yanıklarının görülmesi hep fiziksel istismar göstergeleridir.

Yani, bedende görülen yaraların bedenin neresinde olduğu sizlere ve uzmanlara mesaj verecektir. Diğer bir unsur ise; çocuğun tedaviye gecikmeli şekilde gelmesidir. Bu gecikmenin nedeninin de aile tarafından tam olarak açıklanamamasıdır. Bir diğeri, anne babanın ya da çocuktan sorumlu başka bir yetişkinin meydana gelen zarardan çocuğu ya

da başka birilerini sorumlu tutarak, bu zararın nasıl gerçekleşmiş olabileceğine ilişkin "çelişkili" yanıtlar vermeleridir. Tabii en önemlilerinden biri de çocuğun yaralanmayla ilgili sorumlu tuttuğu kişiler ve olayı anlatım şeklidir. Ayrıca anne ya da baba aşırı kaygılıysa veya tam tersi gayet rahat iseler de bu durum şüphe uyandırabilir.

Fiziksel istismarın ortaya çıkmasında özellikle etkili olan kültürel özellikler ve çocuk yetiştirmeye ilişkin inançlardır diyebiliriz.

"Kızını dövmeyen dizini döver. Dayak cennetten çıkmadır" gibi ifadeler size tanıdık geldi mi, sizce ülkemizde yaygın kullanılıyor mu? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Bir çok kültürde dayak atmak çocuğu disipline etmek ve çocuğun hatasını anlaması için gereken bir yöntem olarak görülüyor. Bizim ülkemizde de bu uygulama yaygın. Ülkemizde yapılan bir çalışmada en yaygın kullanılan ikinci istismar türü fiziksel istismar olarak karşımıza çıkıyor. Oran ise %24.

Sizce çocuğu disipline etmek için çocuğa vurmak, dayak atmak yani çocuğa fiziksel ceza vermek etkili olur mu? Düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum (Birkaç anababadan yanıtlar alınır.)

Fiziksel cezaların yararlı olabileceğini düşünen olduğu gibi düşünmeyenlerde oldu.

Yapılan araştırmalarda, fiziksel gücün düşünüldüğü gibi disipline etmede, çocuğu eğitmede yararlı olmadığı ortaya çıkmıştır.

Fiziksel ceza yani çocuğa dayak atmak, onu sarsmak gibi eylemlerin çocuğun eğitiminde neden etkili olmadığını bir konuşalım isterseniz.

Öncelikle, dayak yiyen çocuğa yaptığı olumsuz davranışın neden uygun olmadığına ve hatasının ne olduğuna ilişkin düşünme fırsatı verilmemiş olur. Çocuk olumsuz bir şey yapmıştır ve dayağını yemiştir. Aslında yaptığının karşılığını kısa yoldan ödemiştir. Ayrıca, çocuk o davranışı niye yapmaması gerektiğini, hatasının ne olduğunu, yerine hangi olumlu davranışı yapması gerektiğini öğrenememiştir. Dolayısıyla bu işten eğitim anlamında bir kazançla çıkmamıştır. Çocukta dayak atan kişiye karşı da kin nefret duygularının gelişmesi de önemli bir diğer sonuçtur. .

Fiziksel güce maruz kalan bir çocukta tam olarak ne gibi etkiler ortaya çıkabilir?

(Konuşulur ve söylenenler tahtaya yazılır)

Fiziksel istismara maruz kalan çocuk;

- Kaygılı ve korku dolu bir çocuk haline dönüşme
- Depresyon; suçluluk, cezalandırmayı hak ettiğini düşünme.
- Kendisine fiziksel şiddet uygulayan kişiyle yakınlıktan, iletişimden kaçınmaya çalışma
- Saldırgan olma, çevresine karşı saldırgan hareketlerle şiddet uygulamaya başlama. Ailesinden veya yakınlarından problemleri çözme yolu olarak şiddeti gören çocuğun, sonrasında kendi çevresine de bunu uygulaması
- Çocuğun kendine olan saygısının düşmesi. Kendini "sevilmeyen" biri olarak görme
- Aşırı derecede çekingen olma
- Okula erken gitme, okuldan geç ayrılmayı isteme
- Evden kaçma
- Akademik başarı düşüklüğü, okuldan kaçmalar veya istenmedik gruplara, çetelere girme
- Farklı insanlarla iletişime girmekten, arkadaş olmaktan çekinme
- Genel olarak bir güvensizlik duygusu ile içine kapanma
- Gelişimsel bozukluklar
- Uyku bozuklukları, konuşma problemleri, ve davranış bozukluklarının görülmesi
- Alkol ve madde bağımlılığına yönelme
- Aşırı durumlarda kendine zarar verme davranışı, intihar girişimleri

Bu sonuçlar tabii ki çocuğun istismara uğrama sıklığına bağlı olarak kendisini daha yoğun bir şekilde gösterecektir, bu ayrıntı da önemli.

Bazı anababalar da öfkelerini kontrol edemediklerinden, uygun problem çözme, çocukla etkili iletişim kurma gibi konularda bilgi eksikliği yaşadıklarından dolayı başvurdukları dayak yöntemi sonrasında genellikle pişmanlık duyarlar. Keşke öyle demeseydim, keşke öyle yapmasaydım derler. Bu sefer, bu pişmanlık ve suçluluk psikolojisinden ötürü çocuğa aşırı hoşgörülü davranmaya başlayabilirler. Bu da çocuğun aklını iyice karıştırır. Bu dengesizlik karşısında çocukta ruhsal yönden olumsuz etkilenir.

Peki, fiziksel istismarı önlemek için neler yapılabilir? (2-3 anababadan yanıtlar alınır.)

Öfke kontrolü önemli bir konudur. İnsanlar sırf öfkelerini kontrol edemedikleri için hayatlarında zor duruma düşebilirler. Zaman zaman öfkelenebiliriz ama önemli olan öfkeyi kontrol edebilmek ve öfkeyi, öfkelenilen kişiye veya durumlara karşı uygun bir şekilde yansıtabilmektir.

Öfkeyi kontrol etmeden çocuğu incitmek veya çocuğu cezalandırmak sağlıklı değildir. Bu konuda problem yaşadığınızı hissediyorsanız yardımı almanızı öneriririm. Bu konuda verilen seminerlerden, eğitimlerden, kitaplardan ve psikolojik destek hizmetlerinden faydalanabilirsiniz. Öfkeyle kalkan zararla oturur sözümüzü unutmayalım.

Siz öfkenizi kontrol edebilir ve saldırganca davranmadan problemlerinizi halletmeye çalışırsanız, çocuğunuza da bu konuda model olabilirsiniz. Böylece o da size karşı, okulda ki arkadaşlarına karşı saldırganca davranmadan kendini ifade etmeyi öğrenebilecektir.

Okulda arkadaşlarını sürekli kızdıran, onlara zarar vermeye çalışan bir çocuğun destek alması gerektiği bir gerçektir. Ancak aynı zamanda, bu çocuğun anababasının problemlere nasıl yaklaştığı konusunu da incelemek gerekir. Çocuk ne görürse onu uygular! Sizlerin çocuklarınıza verdiğiniz mesajlar çok önemli. Arkadaşına vurduğunu söyleyen bir çocuğunuza "iyi yapmışsın" derseniz, ya da siz de aile içerisinde veya çevreye karşı saldırganca davranırsanız çocuk her problemini şiddete başvurarak çözmeyi öğrenebilir ve bunu doğal bulabilir. Çocuğunuz size arkadaşına vurduğunu anlatıyorsa "arkadaşına kızmışsın seni anlıyorum, ama ne olursa olsun kimseye vurmamalı, kimseyi incitmemelisin, tabii ki kimsede sana bu şekilde yaklaşamaz. Bu davranışından ötürü arkadaşından ödür dilemelisin." şeklinde ifadelerde bulunmalısınız. "Okulda kendini kötü hissettiğinde ve yardıma ihtiyacın olduğunda öğretmeninle durumu paylaşabilirsin." demek de gerekir.

Peki dövülen sizin çocuğunuz ise çocuğunuzdan bu gibi durumlarda ne yapmasını istemek gerekir?

Tabii ki çocuğunuzun da şiddet kullanarak karşılık vermesini teşvik etmemelisiniz. Ancak arkadaşından olumsuz bir davranış gören çocuğunuzun "hayır bunu yapmanı istemiyorum." Diyebilmesini, bu konuda kendine güvenmesini sağlamalısınız. Ayrıca bu gibi şiddet durumlarında veya çocuğunuzun kendini rahatsız hissettiği her durumda yine öğretmeninden yardım almasının önemli olduğunu da vurgulamalısınız.

Şimdi, istismar çeşitlerinden duygusal istismara geçelim istiyorum. Duygusal istismar nedir sizce? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Duygusal istismar: "Çocuğun *duygusal gelişimini zedeleyici fiziksel olmayan sözel tehditleri, ifadeleri içeren, çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyici davranışların tümüdür.*

Duygusal istismar da çocuğun kişilik oluşumuna, benlik saygısına yani çocuğun kendine bakışına, kendini sevmesine de zarar vermektedir.

Duygusal istismar, çocuğu aşağılamak, çocuğu eleştirmek, çocuğa lakap takmak ve çocukla alay etmek, çocuğu küçük görmek, çocuğu tehdit etmek ve korkutmak, çocuğa bağırmak, çocuğu yıldırmak, çocuğu kardeşi veya diğer akranlarıyla karşılaştırmak ve ayrım yapmak, çocuğu aşırı korumak, çocuğa uygun olmayan ağır sorumluluklar yüklemek, çocuğu suça yöneltmek, çocuğa düşmanca tavırla yaklaşmak eylemlerini içerir. *Ancak buradaki önemli bir noktayı vurgulamak gerekir. Bu davranışların duygusal istismar kategorisinde değerlendirilmesi için, bahsedilen davranışların çocuğa yönelik sistemli bir şekilde uygulanıyor olması gerekir. Yani, çocuğa karşı tekrarlanan ve süreklilik oluşturan bir şekilde gösterilmesi gerekir.*

Ülkemize baktığımızda da, araştırmalarca duygusal istismarın toplumumuzda en çok görülen istismar türü olduğu ve disiplin yöntemi olarak da yaygın olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Fiziksel istismar veya cinsel istismar vakalarına bakıldığında, aslında çocuğun aynı zamanda duygusal olarak da istismar edilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır; çünkü hangi istismar türü olursa olsun, çocuk gördüğü kötü mualemelelerden duygusal olarak da yara alır.

Peki, çocuğa durmadan bağıran, çocuğu sıklıkla eleştiren, aşağılayan, ayrım yapan, korkutan, çocuğa yaşından büyük sorumluluklar yükleyen anababalar, çocuklarında ne gibi etkilerin ortaya çıkmasına sebep oluyor olabilir? (2-3 anababadan yanıtlar alınır.)

Sunumda gösterilecekler;

Çocuklarda görülebilecek etkiler:

- Kaygıların, korkuların görülmesi
- Özsaygının düşmesi

- Umutsuz olma ve kendini değersiz hissetme
- Uyum sorunları yaşama (yaşından büyük ya da küçük davranma)
- Saldırgan davranışlar gösterme ve suç işlemeye yönelme
- Pasif olma
- Öğrenme güçlüğü ve dikkat dağınıklığı yaşama
- Yeme ve uyku bozukluğu
- Akademik başarıda düşüklük
- Madde bağımlılığı
- Konuşmada, oyun oynamada ve insanlarla iletişim kurmada tutukluğun ve bozukluğun yaşanması
- Kendine zarar verici şekilde davranma, intihar düşüncelerinin ortaya çıkması

"Peki ne yapılmalı?" konusuna geçiş yapalım.

"Duygusal istismarı önleme" konusunu bir etkinlikle birlikte ele almak istiyorum. Bu etkinlikte, hem hangi eylemlerin duygusal istismara giriyor olduğunu daha net anlayacak, aynı zamanda da "önleme" konusunu da sizlerle hep birlikte işlemiş olacağız.

Etkinlik

Ben size belirli başlıklar okuyacağım. Bu başlıklar duygusal istismarı ifade eden başlıklar. Sonra bu başlıkların içerisine koyabileceğimiz belirli senaryolar okuyacağım. Bakalım hangi senaryoların, hangi başlığa dâhil olabileceğini tahmin edebilecek misiniz?

Ben senaryoları okudukça, o senaryonun hangi duygusal istismar başlığına gireceğini düşünüyorsanız ifade edin lütfen. Bu etkinlik sizin için bir sınav değil, bu etkinliği bir oyun gibi düşünebilirsiniz. Ben zaten her başlığı sonrasında sizlerle ayrıntılı ele alacağım. (Sunum üzerinde senaryolar verilir ve tartışılır.)

Önce elimizdeki başlık isimlerini söylüyorum. Sizlerde not edin isterseniz.

Reddetme

Aşağılama

Yalnız bırakma

Beddua etme

Yıldırma (Çocuğu korkutma, tehdit etme de diyebiliriz)

Suça Yöneltme

Çocuğun gelişimine uygun olmayan davranışların beklenmesi

Kendi Çıkarına kullanma

Duygusal tepki vermeyi reddetme

Aşırı Koruma

Ayrım ve karşılaştırma Yapma

Hazır mısınız? Haydi başlayalım. (Sunum üzerinden devam edilir)

1 numaralı senaryomuz: Mehmet'in annesi Mehmet'e her kızdığında "Eğer dediğimi yapmazsan bu evden çeker giderim, annesiz kalırsın ona göre" demektedir. *(Doğru cevap= Yıldırma/ tehdit etme)*

2 numaralı senaryomuz: Ayşe'nin annesi görümcesine küsüyor. Ayşe'den de halasının çocuklarıyla görüşmesini istemiyor. Ayşe ise kuzenlerini çok seviyor ve onları görmek istiyor ancak annesi bu konuda taviz vermiyor ve görüşmelerine izin vermiyor.

(Doğru cevap= Yalnız bırakma)

3.numaralı senaryomuz: Berk'in annesi, babasıyla tartıştıklarında Berk'ten taraf tutmasını istemekte, özellikle de kendisini babasına karşı savunması için Berk üzerinde baskı kurmaktadır.

(Doğru cevap= Kendi çıkarına kullanma)

4- İdil'in annesi ve babası İdil'in tek başına bir şeyler yapmasına, kendi başına bir şeyleri deneyerek öğrenmesine fırsat vermemektedirler. Kendi başına çözebilecek olduğu bir problemi dahi, İdil için çözmeye çalışmaktadırlar.

(Doğru cevap= Aşırı koruma)

5-Tunç'un babası, içinde şiddet içeren filmler izlemeyi sevmektedir. Oğlu Tunç'unda kendisiyle beraber, yaşına uygun olmayan bu şiddet sahnelerini izlemesine göz yummaktadır. Babası, Tunç herhangi birine karşı saldırgan davranış gösterdiğinde ise, "Tabii vuracaksın oğlum, bir de altta mı kalacaktın aferin" demektedir.

(Doğru cevap: Suça yöneltme)

6-Melisa'nın annesi Melisa'nın kendi kararlarını ifade etmesine ve uygulamasına fırsat vermemektedir. Melisa'nın yaptığı olumlu işleri fark etmemekte, Melisa'nın da evin

bir bireyi olduğunu ve ailenin bir bireyi olarak önemsendiğini Melisa'ya hissettirmemektedir.

(Doğru cevap= Reddetme)

7- Ayşe babasına sarılmayı, onu öpmeyi çok sevmektedir; ancak babası bu durumdan çok da hoşlanmıyor gözükmektedir. Çoğu zaman "Off kızım sıkma beni dur" demektedir. Ayşe babasından bir şey istediğini ifade etmek istediğinde ise baba "kızım dinleyemem şimdi bir dur, dünya kadar işim var" demektedir.

(Doğru cevap= Duygusal tepki vermeyi reddetme)

8- Hakan'ın babası Hakan'ı çoğu durumda ağabeyi ile kıyaslamaktadır. "Dayının oğlu her zaman yüksek notlar alıyor, onu örnek al" demektedir. Ayrıca sık sık kendi arkadaşlarının çocuklarında gördüğü olumlu özellikleri vurgulayarak, "Herkesin çocuğu başarabiliyor, sen neden yapamıyorsun" diyerek çocuğuna tepkiler de bulunmaktadır.

(Doğru cevap= Ayrım ve karşılaştırma yapma)

9-İlkokul çağındaki Elif ve kardeşi Mert'in ailesi oldukça zor koşullarda yaşamaktadırlar. Elif ve Mert'ten okula gitmemelerini ve eve para getirmelerini istemekte olan ailesi, aynı zamanda kendileri dışarıda çalışırken, evde kardeşler olarak birbirlerine bakmalarını ve ev işleriyle ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamaktadırlar.

(*Doğru cevap= Çocuğun gelişimine uygun olmayan davranışların beklenmesi)*

10-Tekin'in babası Tekin'e sık sık "Beceriksiz çocuk, tembel çocuk, yaramaz çocuk, aptal çocuk" gibi sıfatlarla seslenmektedir. Çoğunlukla Tekin'e bağırmaktadır ve Tekin'i yapamadığı şeylerden ötürü sürekli eleştirmektedir.

(Doğru cevap= Aşağılama)

11- Hakan'ın annesi, hakana kızdığında sıklıkla ona "Allah seni kahretsin, seni doğruacağıma taş doğursaydım daha iyi, inşallah sen de kendi çocuklarından bunları görürsün de beni anlarsın" demektedir.

(Doğru cevap= Beddua etme)

Bu başlıkları şimdi ayrıntıyla ele alacağım o zaman sizin için de bir şeyler daha da netleşecek.

Şimdi 1.senaryomuzun doğru cevabı olan "Tehdit etmek, korkutmak", bir bakıma yıldırmaya çalışma eyleminden bahsedelim.

Aileler zaman zaman ya da sıkça , “Eğer bunu yapmazsan şöyle olur, yapmazsan giderim, terk ederim, seninle küserim bir daha konuşmam” gibi ifadeler kullanabiliyorlar. Bunlar çocuğunuzla iletişiminizi olumsuz etkileyen ifadelerdir. “Ben böyle yaparsam gerçekten annem terk eder gider, bir daha benimle konuşmaz” diye düşünebiliyor ve dediklerinize inanıyor. Onda suçluluk duygularını da ön plana çıkartmış oluyorsunuz. Annesinin onu kolayca bırakabileceğine inanarak, bu kaygıyla büyüyebiliyor. Oysa onların size güvenmeye, sizden destek görmeye ihtiyaçları var.

İkincisine geçelim mi?

2.senaryomuzun dâhil olduğu duygusal istismar başlığı “Yalnız bırakmaydı.” Bunu şu şekilde de ifade edebiliriz. *Çocuğu toplumdan, sosyal ilişkilerinden izole etmek, uzaklaştırmak.*

Çocuklarınız sosyal varlıklardır. İnsanlarla ilişki içinde olmaya, etkinlikler yapmaya, farklı insanlar tanımaya, hobi gruplarına katılmaya, arkadaşlarını, sevdiği insanları eve çağırmaya, onlarla vakit geçirmeye ihtiyaçları var. Anababa olarak çocuklarınızın ihtiyaç ve isteklerini görmezden gelmemeli tam tersi desteklemesiniz.

3. senaryomuzun cevabı ise “Çocuğu kendi çıkarına kullanma” idi. Ne düşünüyorsunuz?

Anne baba tartışır. Anne çocuğa der ki “Akşam baban eve geldiğinde onunla konuşmuyoruz tamam mı?”. Bu ifade size tanıdık geldi mi? Bu ve Senaryodaki benzeri ifadeler, kendi istek ve çıkarlarınız için çocuklarınızı kullandığınız anlamına geliyor. Hiçbir çocuk anababa arasında seçim yapmak zorunda bırakılmamalıdır.

4.senaryomuzun cevabı ise “Aşırı korumaydı.”

Mesela çocuğunuzun yapabileceği bir şeyi hemen siz üstlenirseniz çocuğunuza nasıl bir mesaj vermiş olursunuz? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

“Sen kendi başına yemek yiyemezsin, ben yedireyim, sen ödevini tek başına yapamazsın ben yapayım, giyinemezsin ben giydireyim, arkadaşınla problem mi yaşadın gidip arkadaşının annesiyle konuşup halledeyim, sen koşma ben gelirim yanına.” Bu ifadelerle, çocuğa anababası olmadan tek başına bir şey yapamayacağı mesajı verilir. Çocuk bu mesajı alır ve kendine güven konusunda, bağımsız kararlar alabilme ve seçim yapabilme konusunda, bir problemle karşılaştığında kendi başına çözebilme konusunda problemler yaşar.

5.senaryomuzun cevabı ise; “Suça yöneltmeydi.”

Şiddet içeren filmler izletmek ya da izlemesine izin vermek, en küçük probleminde fiziksel veya sözel şiddete başvurmasına göz yummak, ev içinde anne baba olarak da şiddete dayanan problem çözme tarzlarını kullanmak çocuğa kötü örnek olmaktır ve bir bakıma çocuğu suç davranışa teşvik etmektir.

“Baba, Mert bana aptal dedi ben de ona vurdum” diyen çocuğa babası “Aferin iyi yapmışsın, erkek adam altta kalmaz” derse, çocuğun saldırgan davranışlarını artıracaktır. *Baba çocuğun arkadaşının “aptal” demesini onaylamadığını çocuğa hissettirirken, çocuğunun şiddete başvurmasını da onaylamadığını belirtmelidir*.

6.senaryomuzun cevabı ise “ Reddetme” idi.

Çocukların da hisleri, düşünceleri, kendilerine ait mizaçları, sevdikleri ve sevmedikleri şeyler vardır. Çocukların da ev içerisinde, özellikle kendisiyle alakalı bir konuda fikir söyleyebilme hakları vardır. Anne baba olarak çocuğun da fikrinin önemsenmesi, çocuğun dinlenmesi ve ortak bir yol için çaba sarf edilmesi çocuğa kendini değerli hissettirir. “Ben bu evin parçasıyım. Önemseniyorum. Seviliyorum” diye düşünecektir. *Çocuğun da evin bir parçası olduğunu kabule etmek, onu fark ettiğinizi, ona değer verdiğinizi hissettirmek onu reddetmemek, onu benimsemektir. Olması gereken de budur.*

7.ise “Duygusal tepki vermeyi reddetmeydi”.

Burada Ayşe’nin babasından görmek istediği sevgi ve ilgi ihtiyacının baba tarafından reddedildiğini görüyoruz. Bu durum duygusal tepki vermeyi reddetme başlığına girmektedir ve bu durum sürekli gerçekleşirse duygusal istismar olarak kabul edilmektedir.

8.senaryomuzun cevabı ise; “Ayrım yapmak, karşılaştırma yapmaktı.”

Anababaların çocuklarını kıyaslarken amaçları çocuğa olumlu örnekler sunmak böylece çocuğun olumlu anlamda etkilenerek istenen davranışı daha çok yapmasını sağlamak olabilir; ama, kıyaslamak ve ayrım yapmak en önemli iletişim hatalarındandır.

Kendinizden düşünün. Arkadaşlarınız her yaptığınız işi başka bir arkadaşınızınki üzerinden değerlendiriyor ve “Onun ki daha güzel, o daha iyi yapmıştı diyor. Ne

hissederdiniz?
(İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Çocuklar da sizler gibi kıyaslanmaktan hoşlanmazlar. Hatta çocuklar karşılaştırıldıkları çocuğa, kardeşe karşı olumsuz duygular beslemeye de başlayabilirler.

Çocuğa "Düne göre bugün bu konuda daha başarılı oldun, aferin sana" demek her zaman daha iyidir.

9.Senaryomuzun cevabı ise; "Zamanından önce yetişkin rolü verme."

Zamanından önce yetişkin rolü verme aynı zamanda kendi çıkarına kullanmayı da içerebiliyor. Yani eve para gelsin, baba daha az çalışsın düşüncesiyle çocuklar çalıştırılıyorsa, burada hem çocuklara yetişkin rolü verilmesi hem de babanın kendi çıkarı için çocukları kullanması söz konusu oluyor. Çocuğun kardeşine bakmasını, ev işlerini yapmasını, eve para getirmesini istemek çocuğu yetişkin olarak görmek ve çocuğa yetişkin sorumluluğunu yüklemeyi ifade eder. Bu da çocuk için sağlıklı bir beklenti değildir. Çocuklarınız söz konusu olduğunda, öncelikle *çocuğun çıkarını ön planda tutmak gerekir.*

10.senaryomuzun cevabı ise "Aşağılamaydı."

"Tembel, beceriksiz, salak, sakar, ezik çocuk" gibi ifadeler küçük düşürücü ifadelerdir. Bu ifadelere maruz kalan çocuk kendini değersiz hisseder. Hatta bu eleştirilere ve sıfatlara sıkça maruz kalması, bir zaman sonra gerçekten öyle biri olduğuna inanmasına sebep olur. Evet, ben aptalım, evet beceriksizim diyerek kendini sevmemeye, saygı duymamaya, kendine güvenmemeye, yapabilecek olduğu işler için adım bile atmamaya başlar.

*Çocuklarınızı eleştirecekseniz de yaptığı işe, gösterdiği davranışa yönelik eleştirin lütfen. Bu davranışı yapman uygun değildi, ya da bu sınavda istediğin notu alamadın deyin, sen başarısızsın, yaramazsın demeyi*n. .

11. Senaryomuzun cevabı "Beddua etmekti"

"Bana yaptıklarını inşallah sen de başkalarından görürsün!"

Bu ve benzeri ifadelerin sonucunda kendini suçlamaya ve kendini değersiz ve sevilmeyen biri olarak görmeye başlayabilir. Çocuğun kişilik oluşumunu, kendini sevmesini ve kendine değer vermesini de olumsuz etkileyecektir.

Şimdi, genel olarak ihmal ve istismarı ortaya çıkaran faktörlere değinmek istiyorum.

Çocuklara yönelik ihmal ve istismarı ortaya çıkaran nedenler nelerdir? Sizce hangi nedenler çocuk ihmal ve istismarını ortaya çıkarmada etkili olabilir? (Yanıtlar dinlenir.)

(Sunumda görülecek maddeler)

- Düşük sosyoekonomik durum
- İşsizlik
- Düşük eğitim seviyesi
- Aile içinde geçimsizliğin ve şiddetin yaşanıyor olması
- Aile içerisinde günlük stres düzeyinin yüksek olması
- Anababanın öfke kontrolünün zayıf olması
- Anababanın geçmişinde ihmal ve istismar deneyiminin bulunması
- Genç yaşta anababa olmak
- Anababa ve çocuk arasındaki duygusal bağın kopuk olması
- Ölüm, boşanma veya ayrı bir yerde çalışma nedeniyle parçalanmış bir aile olmak
- Üvey anne veya babaya sahip olmak
- Ailede çok çocuğun olması
- Ailenin sosyal destekten yoksun olması
- Ailenin sağlık, bakım ve sosyal hizmet olanaklarına yeterince ulaşamaması
- Ailenin katı disiplin uyguluyor olması
- Anababada dürtü kontrolü zayıflığının olması
- Çocuğun istenmeyen bir gebelik sonucu dünyaya gelmiş olması
- Çocuğun “üvey” olması
- Çocuğun prematüre doğmuş olması
- Çocuğun cinsiyeti
- Çocuğun doğuştan engelli olması veya doğuştan kronik bir hastalığının olması
- Çocuğun anneye bağımlı olması
- Çocuğun sürekli ağlaması ve huysuz olması
- Çocuğun hiperaktivitesinin ve saldırganlığının olması
- Anababanın zor bir çocuğa sahip olduklarını düşünmeleri
- Anababada fiziksel ve ruhsal hastalığın bulunması
- Anababada alkol ve madde bağımlılığının olması

- Çocuk yetiştirmeye ilişkin kültürel inançlar
- Çocuğa verilen değerin düşük olduğu toplumlarda yaşıyor olmak
- Anababanın çocuğuna ilişkin gerçekçi olmayan beklentilerinin olması
- Anababanın kendini değersiz ve sevilmeyen birisi olarak görmesi
- Anababada kişilik bozukluklarının görülmesi

Çocuk ihmal ve istismarı her sosyoekonomik koşulda, her ırkta, her sosyokültürel grupta, her etnik sınıfta, her eğitim seviyesindeki kişi ve ailelerde ortaya çıkabilir. Ancak yukarıda saymış olduğumuz faktörler, çocuk ihmal ve istismarının ortaya çıkma riskini arttırmaktadır. Örnek olarak, hem ekonomik koşullar açısından sıkıntı yaşayan aileler, hem de maddi anlamda iyi durumda olan aileler çocuklarını ihmal ve istismar edebilir. Ancak düşük sosyo-ekomomik koşulda olan ailelerin çocuklarını ihmal ve istismar etme olasılığı daha yüksektir. Ayrıca, tabii ki yukarıda saydığımız bu özelliklere sahip olan ailelerde kesin bir şekilde çocuk ihmali ve istismarı görülecek diye bir şey yoktur. Ama bu risk faktörlerini bilmek, "önleme" açısından önemli olacaktır.

Bugünkü oturumumuz bitmiş bulunuyor.

(Bugünkü oturumda neler konuşuldu özet geçilir ve anababalardan geribildirimler alınır)

Ödev Etkinliği

Anababalara duygusal istismar davranışı olarak nitelendirilen başlıkların listesi verilir.

Bu listeden çocuğunuza karşı uyguladığınızı düşündüğünüz davranış veya davranışları seçip karşısına bu hafta tam tersi olarak çocuklarına olumlu olarak nasıl davranacaksınız onu düşünüp yazmanızı istiyorum. Yazdığınız bu olumlu davranışı da bu hafta uygulamanızı rica ediyorum.

Listedekiler;

Sürekli bir şekilde,

Tehdit etmek ve korkutmak

Bağırmak

Aşağılama

Beddua etme

Eleştirmek

Ayrım ve Karşılaştırma Yapmak

Lakap Takmak

Çocuğu aşırı korumak

Çocuğa kendi gelişim dönemine uygun olmayan görevler yüklemek

Çocuğu suça teşvik etmek

Çocuğu yalnız bırakmak

Çocuğun sevgi ve ilgi talebini reddetmek

Hepinize katılımınız için teşekkür ediyorum. Görüşmek üzere.

3.OTURUM

Süre: 2 buçuk saat

KAZANIMLAR

Cinsel istismar hakkında geniş bilgiye sahip olmak

Çocukların cinsel istismardan nasıl korunabileceklerine ilişkin bilgi ve beceri sahibi olmak

Cinsel istismar mağduru bir çocuğa yönelik gösterilmesi gereken yaklaşım ve izlenmesi gereken süreç hakkında bilinçlenmek

İÇERİK

Cinsel istismarın tanımına ve görülme şekillerine değinme

Cinsel istismar ile ilgili risk faktörleri hakkında bilgi verme

Cinsel istismara maruz kalan çocuğun nasıl dinleneceğine ve çocuğa bu konuda nasıl destek sağlanabileceğine ilişkin bilgi verme

Cinsel istismar vakasından şüphelenme veya emin olma durumunda hangi adımların izlenebileceğine ilişkin bilgi verme

Bitiriş konuşması yapılması

Eğitimcinin katılımcılara teşekkür ederek, kendi iletişim bilgilerini vermesi ve eğitimi sonlandırması

YÖNTEM VE TEKNİK

Anlatım, tartışma, canlandırma tekniğinden yararlanma

Öncelikle hepiniz tekrar hoş geldiniz. Nasılsınız? Görüşmeyeli bir haftanız nasıl geçti? (Genel bir konuşma başlatılır.)

Geçen hafta hangi konuları işledik, neler konuştuk kısaca bunlardan bahsederek giriş yapalım. Sizlerin geçen haftaya ilişkin aklınızda neler kalmış merak ediyorum.

(Yanıtlar alınır.)

(Geçen haftanın kısa özeti ve ödev paylaşımları ele alınır)

Hepinize teşekkür ediyorum. Ödevi yapamayan anababalarımızdan da bu günden sonra bu bahsettiğimiz etkinliği önemsemelerini ve yapmalarını rica ediyorum. Uygulamak ve başarmak sizin elinizde.

Gelelim, genellikle gizli tutulan, çocuklardaki kısa ve uzun vadedeki etkilerinin çok önemli sayıldığı ve saptanması diğer istismar türlerine göre daha zor olan "cinsel istismar" konusuna.

"Çocuk cinsel istismarı, bir yetişkinin kendi cinsel doyumu için çocuğu kötüye kullanmasıdır." Bir başka değişle, *kendi cinsel istek ve hazzı için çocuğu araç olarak kullanmasıdır* diyebiliriz. Bu istismar, çocuğun bedenine dokunarak da olabilir dokunmayarak da. Yani, çocuğun özel bölgeleri dediğimiz; göğsüne, kalçasına, genital bölgesine, dudaklarına dokunmak, okşamak, öpmek gibi eylemleri içerebilir. Ayrıca, bu eylemleri yetişkin, çocuktan kendisine yapmasını da isteyebilir. Dokunmanın olduğu en ileri aşama olan çocukla cinsel ilişkide bulunma yani tecavüz durumlarıyla da karşılaşabiliriz.

Dokunma olmaksızın cinsel istismar ise, çocuğa pornografik materyaller izletmek, teşhircilik yapmak, röntgencilik yapmak, çocukla açık saçık konuşarak çocuğu tahrik etmeye çalışmak, açık-saçık fıkralar anlatmak, çocuğu müstehcen yayınlara konu etmek, çocuğa açık-saçık fotoğraflar göstermek, çocuğu fuhuşa itmek gibi eylemlerle gerçekleşir.

Bu konuda birkaç ayrıntı daha eklemek gerekiyor.

Çocuklar her zaman bir yetişkin tarafından cinsel istismara uğramayabilir. Çocuklar bir başka çocuk/genç tarafından da cinsel istismara uğrayabilir. Ancak burada önemli bir ayrımdan bahsetmek gerekiyor.

Çocuklar oyun oynamayı severler değil mi? Zaman zaman da cinsel içerikli oyunlar da oynayabilirler. Birbirine yakın yaşlardaki çocukların merak duygularına, kendilerini keşfetmeye dayanan oyunları, birbirlerine temasları çocuk cinsel istismarı olarak kabul edilmez. Ancak durdurulması gereken de bir şeydir. Çocukların yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun olmayan cinsel eylemleri deneyimlemeleri tercih edilen bir durum değildir. Oyun içeriğinin nereye varacağı ve yaşananların çocuğun aklını ne derece karıştıracağı ve bu durumun çocuğun cinsellik algısını nasıl etkileyeceği tam olarak bilinemez. Bu sebeple aileler bu konuda uyanık olmalılardır. Böyle bir durumla karşılaşırlarsa, "hadi üstünüzü giyin, bakalım başka hangi oyunları oynayabilirsiniz"

diyerek dikkatleri dağıtmalıdır. Tabii daha sonra ise, eğitimin ilerleyen sürecinde anlatacağım “dokunma kuralları” da çocuğa aktarılmalıdır.

Asıl var olan cinsel istismar vurgusu, bir çocuğun diğer çocuk üzerinde en az 4-5 yaş büyük olmasına, güç olarak daha üstün ve yaşta küçük olan çocuk üzerinde kontrolü olmasına dayandırılır. Gelin şimdide cinsel istismar yaşantısı, çocukların davranışlarında, duygularında ve zihinsel kapasitelerinde (bilişsel sonuçlar) tam olarak ne gibi sonuçlara yol açabiliyor ayrıntıyla ele alalım.

- Çocuklarda açıklaması olmayan dudak, ağız, genital, anal çevrede şişmenin, ağrının, kızarmanın, kabızlığın, idrar yolu iltihabının ve cinsel yoldan bulaşan hastalıkların görülmesi
- Baş ve karın ağrısının görülmesi
- Kusma ve iştah kaybının yaşanması
- Yürüme ve oturmada zorluk
- Yırtılmış, kanlı iç çamaşırları
- Gebe kalma
- Yaşına uygun olmayan cinsel içerikli oyunlar oynama
- Yaşına uygun olmayan detaylı cinsel bilgiye sahip olma
- Aşırı mastürbasyon yapma
- Yetişkinlere cinselliklerini kullanarak yanaşmaya çalışma
- Başkalarının cinsel organına dokunma girişimi
- Kendinden küçüklere cinsel istismarda bulunma
- Çocuk tarafından cinsel istismarın sözlü olarak anlatılması
- Fiziksel temastan veya yakınlıktan kaçınma
- Okula uyum sağlamada zorluk yaşama ve okul performansında düşüklük
- Öğrenme güçlüğü, ilgi ve dikkat eksikliği
- Derslere ve ödevlere konsantre olamamak
- Evden ve okuldan kaçma
- Kâbuslar görme, gece korkuları
- Akranlarla ilişkilerde zorluk yaşama, onlarla ilişki kurmaktan çekinme
- Belli kişilerden veya yerlerden aşırı korkma
- Tanıdık bir yetişkinden kaçınma davranışı sergileme
- Aşırı ağlama

- Aşırı saldırgan davranışlar sergilemek ve suça yönelme
- Tam anlamıyla itaat göstermek
- Aşırı sinirli olma, karşı gelme bozukluğu sergileme
- İyiymiş gibi gözükmeye çalışma
- Çaresizlik duygusunu yaşama
- Kendini güçsüz hissetme
- Düşük özdeğer
- Madde bağımlılığı eğilimi
- Suçluluk hissetme
- Kirlenmişlik hissetme
- Korku hissetme
- Kandırılmış ve aldatılmış hissetme
- İçe kapanma
- Güven duygusunu kaybetme
- İnsanlarla ilişkilerinde daha kaygılı ve çekingen olma
- İnsanlarla yakın ilişki kurmaktan çekinmek ya da istismar görmediği yakınlarına aşırı bağımlı hale gelme
- Aşırı sinirli olma
- Depresyon, mutsuzluk
- Kendine zarar verme, intihar girişimi
- Üzerini giyinip çıkarırken sorun çıkarma
- Hata yapmamaya çalışmak, mükemmelliği aramaya başlama
- Okula erken gelme ve eve gönülsüz gitme
- Oynadığı oyunlarda ve çizdiği resimlerde cinsel istismarı andıran ipuçlarının olması

Bu sonuçların tabii ki hepsi çocukta görülecek diye bir şey yok. Ama bunlardan biri veya birkaçı bir arada görünüyorsa ve çocuğun bu özellikleri göstermesi sıklaştıysa dikkat etmeli ve cinsel istismar şüphesini aklımıza getirmeliyiz.

Cinsel istismarın ailenin içinde de olabileceğinden bahsetmek gerekir. *Bu konuda bir kavram vardır. Fikri olan var mı?*

Ensest evet. Ensest, aile içinden çocuğa yönelik uygulanan cinsel istismarı işaret eder. Bir diğer ifadeyle, yakın akrabalar arasında yasayla veya gelenekle yasaklanmış

olan cinsel ilişki diye de ifade edebiliriz. *En ciddi ve kalıcı etkiler uzun süren ensest kurbanı çocuklarda görülür.* Ensestte, babanın, annenin, ağabeyin, dayının, amcanın çocuğu cinsel olarak istismar etmesi söz konusu olabilir. Yakınları tarafından tekrarlanan bir şekilde cinsel istismara uğrayan çocuğun yaşadığı olumsuz etkiler çok daha yoğun olacaktır.

Toplumumuzda aile içinde yaşanan bu durumların gizli tutulmaya çalışıldığını, aile düzeni bozulmasın, adımız çıkmasın denerek örtbas edildiğini görebiliyoruz. *Unutmayın zor olsa da, her şeyden önce sizin için çocuğunuzun psikolojisi, çocuğunuzun durumu önde olmalı.*

Peki, hem aile içi hem de aile dışında yaşanan çocuğa yönelik cinsel istismarın ortaya çıkmasında etkili olan risk etmenlerine değinelim mi?

- Alkolik ve madde bağımlısı bir baba olması
- 6-8 yaşlarında bir kız çocuğu olmak, annenin gece çalışmasından ötürü çocuğa öz veya üvey babanın bakıyor olması
- Annenin hasta olması veya evi terk etmiş olması
- Anne babanın her ikisinin veya birinin geçmişinde ensest ilişkisinin yaşanmış olması
- Aile içinde psikolojik rahatsızlığa sahip bireylerin olması
- Otoriter, alışılmışın dışında şüpheci ya da bağnaz bir baba
- Anne rolünü üstlenmiş kız çocuğu
- Annebabanın sorunlu veya bitmiş olan cinsel yaşantısı
- Yetişkinlerin çocukla aynı oda ve yatağı kullanmaları
- Çocuğun diğer insanlarla iletişim ve yakın ilişki kurmasına izin verilmemesi
- Cinsel anlamda kısıtlayıcı koşullarda yetişmiş bir yetişkin olmak
- Kişilik bozukluğuna sahip olmak
- 20-40 yaşlarında erkek olmak

Peki, cinsel istismara daha çok hangi çocuklar maruz kalabiliyor ve cinsel istismarcıların bazı ortak özellikleri nelerdir? Bunlara odaklanalım.

Her yaş grubundan, her sosyoekonomik düzey aileye sahip olan çocuklar cinsiyet fark etmeksizin cinsel istismara uğramaktadır. Ancak çocuklara has bazı özellikler cinsel istismar açısından risk oluşturabiliyor. Saldırganlar sayacağımız özellikteki bu çocukları daha çok tercih etmektedirler.

Yapılan araştırmalara göre,

- Evlilik dışı doğan çocuk olmak,
- 6-11 yaşları arasında olmak
- Kız çocuğu olmak
- Savaşın olduğu bir ülkede yaşamak
- İşsizlik ve ekonomik sorunlar yaşayan bir ailede olmak
- Duygusal olarak koruyucu olmayan bir ailede yaşamak
- Eğitimsiz bir ailede yaşamak
- Geçmişinde istismar görmüş bir anne-babaya sahip olmak
- Pasif olmak

Size cinsel istismardan bahsederken es geçmek istemediğim önemli bir başka başlıktan daha bahsetmek istiyorum. "çocuk yaşta evlendirilme"

Erken yaşta çocukların evlendirilmesinden, yani 18 yaş altında çocukların evliliğin içine sokulmasından bahsediyorum. Bu durum da çocuk istismarıdır, özellikle de çocuk cinsel istismarına girmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalara göre, 18 yaş altında evlenen kızların oranı evlenen erkeklerin oranının genelde 20 veya 23 katı daha fazladır.

Hazır olmadığı cinsel deneyime, aile sorumluluğuna, anne olmaya, eş olmaya zorlanmaları onları hem bedenen hem de ruhen olumsuz etkiler.

Etkinlik

Toplumda cinsel istismarla alakalı belirli bilgiler kulaktan kulağa yayılıyor. Bu bilgilerin bazıları doğru bazıları ise değil. Ben bunları sizinle paylaşacağım ancak merak ediyorum acaba sizler sözü geçen bu ifadeleri doğru olarak mı yanlış olarak mı değerlendireceksiniz. (Sunum üzerinden gidilir.)

1- Çocuklar çoğunlukla yabancılar tarafından istismara uğramaktadır.
2- Çocuklar cinsel istismarı hayal güçlerini kullanarak uydururlar
3- İstismarcılar mağdur çocuk tarafından tanınan, çoğunluğu 20-40 yaşları arasında olan evli ve çocuklu erkeklerdir.
4- Cinsel istismara maruz kalan çocuklar evden kaçan, ihmal edilmiş çocuklar veya şirin, cazip kız çocuklarıdır.

5- Çocuklar cinsel istismara daha çok ıssız yerlerde, boş inşaatlarda, parklarda, karanlık yerlerde maruz kalırlar.

6- Yaşanan bir olay bile çok önemlidir, yaşanan "bir" cinsel istismar bile çocukta derin yaralar açar.

7- Cinsel istismar tutucu veya muhafazakâr ortamlarda gerçekleşmez.

Not: Eğitimci sunum üzerinde bu ifadeleri sorarak, anababalardan fikirlerini alır. Daha sonra ise doğru olan bilgileri açıklar.

1.ifadede çocukların çoğunlukla tanımadığı, bilmediği olan yabancılar tarafından istismara uğradığı belirtilmiş. Bu ifade yanlıştır.

Çocuğa yönelik istismar çoğunlukla çocuğun yakınları tarafından uygulanmaktadır. Cinsel istismara baktığımızda, saldırgan olarak %90 oranlarında çocuğun babası, dayısı, amcası, dedesi, öğretmenleri, yani çocuğun yakınları olan erkek yetişkinler karşımıza çıkmaktadır.

2.İfade'de çocukların ifadelerinin doğru olmayacağı, hayal güçleriyle bir şeyleri uydurabilecekleri söyleniyor. Bu da yanlış bir ifadedir. Çocuklar bu konularda çok nadir yalan söylerler.

3-İfade'de ise çoğunlukla istismarcılar çocuk tarafından tanınan, 20-40 yaşlarında evli çocuk sahibi erkeklerdir yazıyordu. Bu ifade doğrudur. Yapılan çalışmalar sonucu bunu desteklemektedir.

4.İfade'de ise ihmal edilmiş, evden kaçan ya da şirin ve cazip gözüken kız çocuklarının istismara uğrayabileceği ile alakalıdır ve bu yanlıştır. İstismar edilen çocuklar, her sosyokültürel gruptan gelen, hem kız hem erkek çocuklar olabilir. Araştırmalarda kız çocuklarının erkek çocuklarına göre cinsel istismar için iki ya da üç kat daha fazla risk altında olduğu çıkmıştır; ancak bu sadece kızların istismar edildiğini veya edileceğini göstermez.

5.İfade'de çocukların daha çok ıssız yerlerde, karanlık yerlerde, boş inşaat alanlarında, parklarda cinsel istismara uğradıkları ifade edilmektedir. Bu ifade de doğru değildir. Çünkü çocuklar daha çok ev içinde, okulda, okul ve ev arasındaki yolda cinsel istismara uğramaktadırlar. Yani bu olaylar çoğunlukla çocuğun "yakın çevresinde" gerçekleşmektedir.

6.İfade de doğrudur. İstismarın bir kez bile gerçekleşmiş olması çok önemli bir olaydır. İstismar çocuğa bir kez de yapılsa, tekrarlayan şekilde de gerçekleşse çocukta ruhsal ve fiziksel yaralar bırakmaktadır. Tabii ki, tekrarlayan ve yoğunluğu artan istismarın çocukta bırakacağı olumsuz etkileri daha da artacaktır.

7.İfade de ise cinsel istismarın muhafazakâr kesimlerde gerçekleşmeyeceği yer almakta. Bu ifade de yanlıştır. *Çocuklara yönelik cinsel istismar tüm ortamlarda, tüm sosyal gruplarda, tüm sosyoekonomik düzey ailelerde ve kişilerde ortaya çıkabilir.*

Çocukları cinsel istismardan korumak için, ya da böyle bir istismar vakasıyla karşılaşıldığında çocukların daha da fazla ruhsal ve bedensel zarara uğramaması için bilinmesi ve yapılması gerekenleri sizlerle tek tek paylaşacağım.

Öncelikle, çocuklarınızın cinsel istismardan kendilerini koruyabilmelerini için onlara öğretmeniz gereken belirli önemli bilgiler var. Bunlarla başlayalım.

Bir kuralımız var, bu kuralın ismi "Dokunma kuralı". Bu kural şöyle ifade edilebilir. "Hiçbir kimse çocuğun özel bölgelerine dokunamaz ve kendisine dokunulmasını da isteyemez."

Biz kimsenin dokunamayacağı bölgelere "özel bölgeler" diyoruz. Nedir bu özel bölgeler; penis, vajina, göğüs, kalça ve dudaklar. Çocuklara kuralı anlatırken, çocukların kuralı daha kolay akılda tutabilmeleri veya sizlerin de çocuklara kuralı daha rahat ifade edebilmeniz için özel bölge yerine "iç çamaşırının" örttüğü bölgeler ifadesi de uygun olacaktır.

Senin bedenin sana ait!

Bu "sana ait" mesajının amacı; "Sana ait olan herhangi bir şeyi nasıl ki kimse izinsiz alamaz, kullanamaz, sana ait olan bedeninde de kimse senin özel bölgelerine dokunamaz." Bu bilgiyi çocukların benimsemesini istiyoruz.

Çocuklarınızın kendi bedenlerini koruyabilmeleri için kendi bedenlerini doğru bir şekilde tanımaları gerekir. Kendi bedenlerine ait organların isimlerini doğru isimlerle bilmeleri önemlidir. Bazı aileler genital organların isimlerine penis ya da vajina demek yerine, aile içinde rahatça söylenebilecek bir lakap takıyor. Çocuklara diğer bütün organlarının isimlerini rahatlıkla ifade ederken, sadece genital organlara lakap takılması sizce çocuğu nasıl etkiler?

(İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Çocuklar, üzerinde konuşulurken rahatsız olunduğunu düşündüğü bir bölgeye karşı olumsuz bir tutum geliştirmeye başlayabilirler. Bu cinsel gelişimleri açısından istemediğimiz bir şeydir. *Ayrıca, çocuğun cinsel organının ismini bilmesi cinsel istismar açısından çocuğun ne tür bir davranışla karşılaştığını daha iyi anlaması ve sizlere veya uzmanlara daha doğru aktarmasını, dolayısıyla da duruma daha hızlı ve daha etkin müdahale edilebilmesini sağlar.*

Şöyle düşünün, elinize "el" derken, saçınıza "saç" derken, gözünüze "göz" derken çekiniyor musunuz? Zorlansanız da, en azından çocuklarınıza doğru bilgiler aktarmalısınız.

Erkeklerin genital organlarına penis, kadınlarınkine de vajina denir. Lütfen aynen bu şekilde ifade edin. Örnek olarak vajinaya, penise; çiçek, böcek, kutu gibi takma isimler vermeyin.

Etkinlik

Çocuğunuza dokunma kuralını nasıl aktaracağınızla ilgili bir etkinlik yapacağız. Bir örnek metin okuyacağım. Sonra canlandırmalarla çocuğunuzla yapmanız gereken bu konuşmayı pekiştireceğiz.

"Seni çok seviyoruz. Sen bizim için çok değerlisin. Senin bedenin de çok değerli. Bedenimizde bazı özel bölgelerimiz vardır. Gel bak resim üzerinden bu bölgelerimize bakalım. (Kız çocuksa kız çocuk bedeninin resmi, erkek çocuksa da erkek çocuk bedeninin resmi üzerinden anlatılması gerekir.)

Bak burasına penis/vajina, buraya kalça, buraya göğüs, buraya dudaklar deniyor. Bu bölgeler senin özel bölgelerindir ve kimse senin bu bölgelerine dokunamaz. Herhangi biri senin bu bölgelerine dokunursa veya senden kendisine dokunmanı isterse bu uygun değildir, sen buna izin vermemeli ve hayır demelisin. Bu senin hakkın; çünkü bedenin sana ait. Ayrıca, bu sadece özel bölge olmak zorunda da değil; herhangi biri seni rahatsız edecek şekilde sana dokunursa, sana sarılırsa, yanağından makas alırsa, seni öperse bunu istemediğini de hayır diyerek ifade edebilirsin. Seni rahatsız eden her türlü davranışı, dokunuşu da "bana", babana/annene rahatlıkla anlatabilirsin. Seni korumak annen baban olarak bizim görevimiz. Ayrıca eğer okuldaysan ve bana ulaşamadıysan güvendiğin, sevdiğin bir öğretmenine de rahatlıkla yaşadığın durumu söyleyebilirsin. Anlaştık mı?"

Özellikle, genel anlamda da onu rahatsız eden her türlü davranışa, dokunuşa da hayır diyebilmeye hakkı olduğunu söyledik. Çünkü çocuğa iyi niyetle sevgi göstermek

için sarılmak, onu yanaktan öpmek doğaldır. Ancak bu esnada da çocuk rahatsız olursa ve kendisine o an birinin sarılmasını veya öpmesini istemezse yine "Hayır, istemiyorum" diyebilmelidir. Çocuk rahatsız hissettiği her tür dokunuşu, yaklaşımı da anne babasına veya sevdiği, güvendiği bir öğretmenine de anlatabileceğini söyledik.

Gelin bir anne ya da babayla ben bu örnek konuşmayı nasıl yapacağınızı canlandırma üzerinden göstereyim. Sizlerin de bu konuşmayı evde çocuğunuzla etkili bir şekilde yapmanız çok önemli.

Canlandırma biter.

Gönüllü katılan ana/babaya teşekkür edilir.

"Peki, sizce, ya annem/babam ya da doktorlar ne olacak?" diye düşünür mü çocuk? Bu ayrımı yapmak gerekir mi?

Evet, "Ancak sağlığın söz konusu olduğunda annen ve baban olarak biz ve yine ancak bizler senin yanındayken doktorlar özel bölgelerine bakabilir ve dokunabilir." diye belirtilmelidir. Ancak burada da eklenmesi gereken önemli bir husus vardır.

"Biz annen ve baban veya biz senin yanındayken herhangi bir doktor senin sağlığın söz konusu olduğunda özel bölgene bakmak ve dokunmak zorunda kalabilir. Bu uygundur. Ama yine eğer bu esnada kendini rahatsız hissedersen bana da, babana da, doktora da, 'hayır' demeye hakkın var unutma!"

Bu ifadeyi eklemedeki amacımız rahatsız hissettiği her türlü dokunuşa, karşısındaki kim olursa olsun "hayır" diyebilmeyi alışkanlık haline getirmesini sağlamaktır.

Yani sağlık sebebiyle özel bölgelere dokunmak durumunda kalan kişiler anne baba, doktor olsa bile bu esnada çocuk rahatsız olduysa bu kişilere de çocuk "hayır" diyebilmelidir. Diyebilmelidir ki bu alışkanlığı kazanabilsin. *Biz çocuğun, dokunuştan rahatsız olup-olmama durumuna odaklanmasını ve kendi iç sesine güvenmesini öğretmek istiyoruz.*

Şimdi ise, "yabancılarla olan iletişim" den bahsedelim. Çocuk için kimdir bu yabancılar? Korkulması gereken kişiler midir? (İki ya da üç anababanın cevabı dinlenir.)

Aslında çocuklar için yabancı; çocuğun bilmediği, tanımadığı kimselerdir. Bunun dışında yabancıları korkunç göstermeye gerek yoktur; çünkü çocuğun etrafında tanımadığı birçok insan vardır ve olacaktır. Önemli olan tanımadığı kimselere karşı

özellikle de yanında kendisiyle ilgilenecek bir yetişkin olmadığında, tekse veya arkadaşlarıylaysa "yabancıya karşı uyması gereken kurallar" olduğunu bilmesidir.

Kurallar ne peki? Demin saydığım şeyler aslında.

- Yabancıyla konuşmaması
- Yabancılardan ne olursa olsun hiçbir şey almaması ki bu aldığı şeyler çocuğa ait veya ailenize ait şeyler de olabilir

Bir diğer önemli ayrıntıdan bahsedelim. Çocukların eşyalarına, üzerlerindeki kıyafetlere görünür şekilde isimlerini iliştirmeyin. Çünkü istismarcılar, çocukların isimlerini bu şekilde okuyup öğrenebilir ve çocuğun yanına gidip çocuğa ismiyle hitap edebilir. Çocuk "Bu kişi beni tanıyor, o zaman bu kişi benim için yabancı sayılmaz" diye düşünebilir ve uyması gereken kurallara uymayabilir. Ayrıca çocuğa yabancı tanımını yaparken "O kişi senin ismini söylese de, seni tanıdığını ifade etse de eğer sen onu tanımıyorsan o bir yabancıdır" diye belirtin. *Ayrıca yabancıdan gelen yaklaşımlar çocuğu rahatsız etmeye başladığı anda da çocuğun yabancıyla konuşmadan o ortamdan uzaklaşmasını ve yolda bağırarak yardım istemesini, güvendiği bir yetişkine doğru ilerlemesini istediğinizi de çocuğunuza belirtin.* Bunları evde konuşarak canlandırmalarla ele almaya çalışın.

Anne/baba olarak: "Hadi ben senin tanımadığın biri olayım, sende parkta oynuyorsun. Geliyorum seninle sohbet etmek istiyorum. Mesela, hadi gel seni çocuğumun yanına götüreyim de beraber oynayın diyorum. Sen ne yaparsın?"

Ya da,

"Diyelim tanımadığın biri geldi ve sana çocuğum düştü, bana gelip onu kaldırmamda yardımcı olur musun dedi? Ne yaparsın?" diye sorular sorun.

Cevabın şu olmasını bekliyoruz: *Konuşmayacak, uzak duracak. Yabancıdan gelen rahatsız edici yaklaşımı iyice hissettiği ve tedirgin olduğu anda da koşup bağıracak yardım istediğini çevredeki yetişkinlere belli edecek ve güvendiği birinin yanına gidecek.*

Unutmayın bir yetişkine ancak başka bir yetişkin yardım edebilir. Bu bilgiyi çocuğunuza verin, verin ki çocuk o kişiye kaba davrandığını düşünmesin. Çünkü bu konuda bir yetişkine yardım etmek onun sorumluluğu değil.

Ya da "Diyelim ki biri senin özel bölgene dokundu. Ne yaparsın" diye sorular sorun.

Cevap olarak: “hayır” diyerek o kişinin durmasını isteyeceğini ve ortamdan uzaklaşarak güvendiği yetişkine doğru gitmesi ve yaşadığını mutlaka kendisine yardımcı olacak bir yetişkin bulana kadar da anlatmaya devam etmesini bekliyoruz.

Geldik “Çocuklar için sır ve sürpriz ayrımı” konusuna.

“Seni rahatsız eden, seni endişelendiren ve korkutan sırları tutmak uygun değil. Herhangi bir yetişkin seni rahatsız eden bir sır konusunda sana “Bu bir sır, kimseye söyleme” derse, ‘Hayır bunu söyleyeceğim’ demeni ve bunu çekinmeden bana veya güvendiğin bir yetişkine gelip söylemeni istiyorum” demek gerekir. Biri seni rahatsız edecek şekilde sana dokunursa, özel bölgelerine dokunursa ve senden bunu sır olarak tutmanı isterse de, kesinlikle bana veya güvendiğin başka bir yetişkine anlatman gerekir.” denmelidir.

Sürprizler için ise; “Ama sürprizler güzeldir. Örnek olarak doğum günlerinde, bayramlarda insanlar birbirlerini ziyaret ederek, birbirlerine hediyeler alarak sürprizler yapabilirler. Biri bu konularda sana; ‘bu bir sürpriz, senden bunu kısa süre için söylememeni istiyorum’ derse, söylememen uygun. Kısa süre sonra zaten sürpriz ortaya çıkacaktır.”

Çocuğunuzla etkili iletişim kuruyorsunuz, ona güven veriyorsunuz, kendisine herhangi bir problemde yanınıza gelebileceğini ve çekinmeden her şeyi anlatabileceğini, onu dinleyeceğinizi, ne derse inanacağınızı söylediniz. Maalesef ki çocuğunuz ya da herhangi bir çocuk bir cinsel istismara uğradı. Size de gelip durumu anlatmak istedi. *Siz onu nasıl dinleyeceksiniz ve bu konuda neler yapacaksınız?*

Etkinlik

Bir örnek düşünün. Bir çocuk maruz kaldığı bir istismarı anlatmaya karar veriyor. Bir yetişkin seçiyor. Bu yetişkini şimdilik anne diye düşünelim. Annenin, çocuğun bu anlattıklarına ilişkin verebileceği cevap örneklerini sunacağım. Sizlerde ben okudukça, o örnek ifade size uygun geliyorsa uygun; gelmiyorsa uygun değil diye ifade edin. Hadi başlayalım.

Anne cevap örnekleri:

1- Şaka mı yapıyorsun? Yine kafandan uydurdun bir şeyleri.
2- Bu yaşadığını bana anlattığın için seninle gurur duyuyorum.
3- Kim bilir sen ne yaptın da başına bunlar geldi?

4- Sana inanıyorum. Senin bir daha incinmemen için elimden geleni yapacağım.
5- İnsanlara iftira atmaktan utanmıyor musun?
6- Sana yapılan hiç uygun değil ama bunda senin hatan yok, kendini asla suçlama.
7- Bu konuda üzülmemeli, kendini kötü hissetmemelisin.

(Yanıtlar alınır.)

Bu 7 örnek ifadeden sadece 2 numara, 4 numara ve 6 numara "uygun" ifadelerdi. Diğerleri uygun olmayan ifadeler.

Sizlerin yanıtlarını merak ediyorum.

(Yanıtlar alınır.)

Çocuk maruz kaldığı bir istismarı size anlatmak istediğinde sizin kuracağınız ifadelerin "uygunluğu" çok çok önemli.

Çocuk size açılırken, sizin çocuğa yaklaşım tarzınız, kurduğunuz ifadeler çok önemli bir konu başlığıdır. Yukarıda bahsettiğimiz uygun olmayan ifadeleri kullanmaya başlarsanız, çocuk size durumu anlatmaktan vazgeçebilir. Sonuçta da çocuğunuza yardım etme şansınız oldukça düşer.

Çocuğun bir yetişkine duyduğu "güven" hissi önemli değil mi? "*Ona anlatırsam beni dinler, beni anlar, bana inanır demesi gerekir."* Bunları diyemezse o kişiye yaşadığını anlatmak için gidemez.. Ayrıca "Suçlu sensindir, bana hikâye anlatma" ya da "sen rahat durmadın ondan oldu" gibi ifadeler de hiç uygun olmayan ifadelerdir. Onu dinleyin, onu anlayın ve ona inanarak onu suçlamadan onun yanında olacağınızı hissettirin.

Bir diğer hususa geçelim.

Şu cümleyi de unutmayın; *"Çocuklar yaşadıkları istismar hakkında çok çok nadir yalan söylerler. O yüzden onların ifadeleri doğru kabul edilir."*

Peki, hangi sebeplerle bir çocuk yaşadığı istismarı anlatmak istemeyebilir sizce. Düşünün bakalım? (İki ya da üç anababanın yanıtı dinlenir.)

Evet, anlatırsam başım belaya girer, ailemin başı belaya girer diye düşünüp kaygılanabilir. Bu kaygıya sebep olan da bir bakıma istismar eden kişilerin ifadeleridir. "Bu yaşadıklarımızı anlatırsan senin ve ailenin başı belaya girer ona göre" gibi ifadelerden bahsediyorum. Bunları duyan çocuk etkilenir ve konuşmaktan çekinebilir.

Ayrıca istismar eden kişi aslında sevdiği, bildiği, ailenin de yakından tanıdığı biri olabilir. Bu sebeple sevdiği kişinin başının belaya girmesini istemeyebilir, ailesini üzmek istemeyebilir. Bunların hepsi çocuk için geçerli olabilecek sebeplerdir.

İstismara uğradığını anlatan çocuğu dinlerken,

- Çocuğu sakin bir şekilde dinlemelisiniz.
- Onun kendi diliyle yaşadıklarını anlatmasına izin vermelisiniz.
- Anlatırken anlatım akışını ve hızını bozmamanız da önemli.
- Bu esnada çocuğunuz duraksayabilir, konuşmakta zorlanabilir. Yine sakinliğinizi koruyun ve "Bana gerçeği olduğu gibi anlatabilirsin, sana inanıyorum ve senin yanındayım" diyerek onu konuşmaya zorlamadan, konuşmaya devam etmesi için destekleyebilirsiniz.
- Konuşma esnasında önceden de bahsettiğimiz gibi çocuğunuzu suçlamaktan kaçının. Şu mesajı verin "Sen yanlış bir şey yapmadın, bu senin hatan değil."

Şunu bilmeli çocuk; "Yetişkinlerin yaptığı hataların sorumlusu çocuklar olamaz!"

Ayrıca konuşma esnasında çocuğunuza "Kalçana dokundu mu? Sen ne yaptın? Bunun olmasına niye izin verdin? Niye daha önce söylemedin ki?" gibi sorular sormamalısınız!

- "Ne oldu, ne zaman ve nerede oldu, kiminle oldu" gibi soruları, doğru zamanı bekleyerek, çocuğun konuşma akışını bozmadan araya sıkıştırabilirsiniz.
- Yönlendirici sorulardan da kaçının lütfen.

Yönlendirici sorular; "Dayın senin vajinana dokundu değil mi?" gibi.

Bu tarz sorular çocuğu yönlendirdiği için, olayın gerçekliğini tartışmalı hale getirir.

Onu dinledikten sonra ise,

- Bu konuda bundan sonra incinmemesi için ve onun güvenliği için elinizden gelen ne varsa yapacağınızdan bahsetmeniz gerekir ancak bu esnada, süreç içerisinde yapacağınız spesifik eylemlerden bahsetmeyin çünkü eğer yapmayı düşündüğünüz o eylemleri yapamazsanız sözünüzde durmamış olursunuz. Bu da çocuğunuzu olumsuz etkiler. Çocuklar verdiğiniz sözleri unutmazlar.

Konuşmanın sonunda ise; “Bana yaşadıklarını anlattığın için seninle gurur duyuyorum, teşekkür ederim.” deyin.

Her çocuk yaşadığı istismarı direk paylaşmak, konuşmakta istemeyebilir, yani tam tersi saklamak isteyebilir. Eğer son zamanlarda çocuğunuz uyku problemi yaşıyor, saldırganlaştı veya içine kapandı, olaylarda birden bire irkiliyor, bir yakınınızı görmekten ısrarla kaçınıyorsa dikkat etmelisiniz. Böyle bir şüphe durumunda çocuğunuza; “Son zamanlarda seni üzen, seni rahatsız eden herhangi bir olay oldu mu? Ya da seni rahatsız edecek şekilde sana dokunan, sana yaklaşan biri oldu mu? Benimle paylaşmanı isterim. Ya da “Bir şeyler seni rahatsız ediyor gibi gözüyor paylaşmak ister misin?” diyebilirsiniz.

Mesela “Niye böyle davranıyorsun? Niye bir şey söylemiyorsun ki? Bana anlatmazsan gidip babana seni söylerim ona anlatmak zorunda kalırsın” gibi ifadeler uygun değildir. Burada çocuğa “neden” sorularını sormamanızı tavsiye ediyorum. Çocuğu suçlayıcı ve tehdit edici şekilde çocuğa yaklaşmamak gerek.

Makul bir istismar şüphesi varsa bunu bildirmeniz gerekir. Bunu saklamak, aman kimse duymasın diyerek konuyu kapatmaya çalışmak, çocuk nasılsa bir süre sonra yaşadıklarını unutur, benim yuvam ya da kurduğum o kişilerle kurduğum ilişkiler olumsuz etkilenmesin demek hiç doğru değildir. Siz anababasınız ve çocuğunuzun yaşamından, sağlığından, güvenliğinden siz sorumlusunuz. Önceliğiniz çocuğunuz olmalı! Gizlemeden, durumu gerekli yerlere bildirmek gerekir.

Diyelim aile içerisinde yaşanan bir cinsel istismar vakası var. Siz de bunu öğrendiniz.

- Öncelikle derhal çocuğun/çocuğunuzun istismar eden kişiden uzaklaştırılması gerekir. Aynı ortamda bulundurulmamaları gerekir.
- Sonrasında da bu durumu acilen bildirmeniz gerekir.
- Eğer fiziksel muayene gerekiyorsa, çocuğunuzun korkutulmadan uzman bir çocuk jinekologu tarafından bir defaya mahsus muayene edilmesi gerekebilir.
- Bildirim yapmanız gerekir. Peki nereye?

1- **Emniyete.** Emniyette bu konuyla ilgilenen çocuk polisleri vardır. Kendilerine ulaşıp durumu anlatıp onlardan yardım talep edebilirsiniz
2- **Savcılığa** gidebilirsiniz
3- **Çocuk izlem merkezlerini** arayarak yardım isteyebilirsiniz

4- **Alo 183** yardım hattını arayabilirsiniz. Bu yardım hattı, aile, kadın, çocuk, yaşlı, engelli, şehit yakınları ve gazilere yönelik hizmetler hakkında bilgilendirme ve yönlendirme yapan bir hattır.

Bu noktada, "*Çocuk İzlem Merkezlerinden*" ayrıntıyla bahsetmek istiyorum. Çocuk İzlem Merkezleri, şuan ülkemizde birçok ilde bulunan, çocuktaki ve ailedeki travmanın etkisini azaltmayı, çocuğun korunmaya ihtiyacı olduğu durumlarda, çocuğa kalabileceği uygun bir ortam sağlanana kadar, geçici bir süre çocuğun beslenme, barınma, giyim, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasını, uzmanlarca çocuğa ve ailesine gereken psikolojik desteğin verilmesini, istismar durumunda ortaya çıkacak olan adli ve tıbbi süreçlerde çocuğa ve aileye yardımcı olmayı amaçlayan, 24 saat boyunca da hizmet veren bir kurumdur.

Kurumda, adli tıp uzmanı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk doktoru, çocuk psikiyatristi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nı temsil eden bir sosyal hizmet uzmanı ve hemşire bulunmaktadır. Ayrıca, Adliyeden görevli olarak gelen Cumhuriyet Savcısı ve Türk Barolar Birliğinden görevlendirilen bir avukat da her gün adli görüşme için kurumda yer almaktadır. Adli görüşme, fiziksel muayene ve psikiyatrik işlemler çocuk izlem merkezlerinde gerçekleştirilir. Bütün bu işlemler bir kez yapılmakta, tekrarlanan fiziki muayene ve görüşmeler diye bir şey olmamaktadır. Bu sayede, çocukların adli süreci en az zararla geçirmesi sağlanmaktadır.

Çocukla yapılan adli görüşme bu konuda eğitim almış uzman aracılığıyla özel tasarlanmış aynalı bir oda da gerçekleştirilmektedir. Görüşmelerin ses ve görüntü kaydı alınmaktadır. Bu görüşmeyi izleyebilmeleri ve çocuğun anlattıklarını dinleyebilmeleri için Cumhuriyet savcısı, çocuk doktoru, çocuk psikiyatristi, sosyal hizmet uzmanı, adli tıp uzmanı, psikolog ve çocuğun avukatı, çocuğun onları göremediği aynalı kısmın arkasında bulunmaktadırlar.

Bu süreçte hem çocuk için hem de siz aileler için psikolojik destek almak çok önemlidir. Profesyonel danışma hizmeti almak bu süreci hem çocuğun hem ailenin daha sağlıklı atlatabilmesi açısından gereklidir. Çocuk izlem merkezleri çocuğa ve ailelere psikolojik destek için de etkin çalışmaktadır.

Evet, şuan itibariyle oturumlarımız bitmiş bulunuyor. Bugünkü oturum size ne kattı? Neler önemliydi sizin için? (Yanıtlar alınır.)

Genel olarak üç oturumu da nasıl değerlendirirsiniz? Bu üç oturumun size bir şeyler kattığını düşünüyor musunuz? Sizlerin olumlu-olumsuz geri bildirimleri benim için çok önemli. (Yanıtlar alınır.)

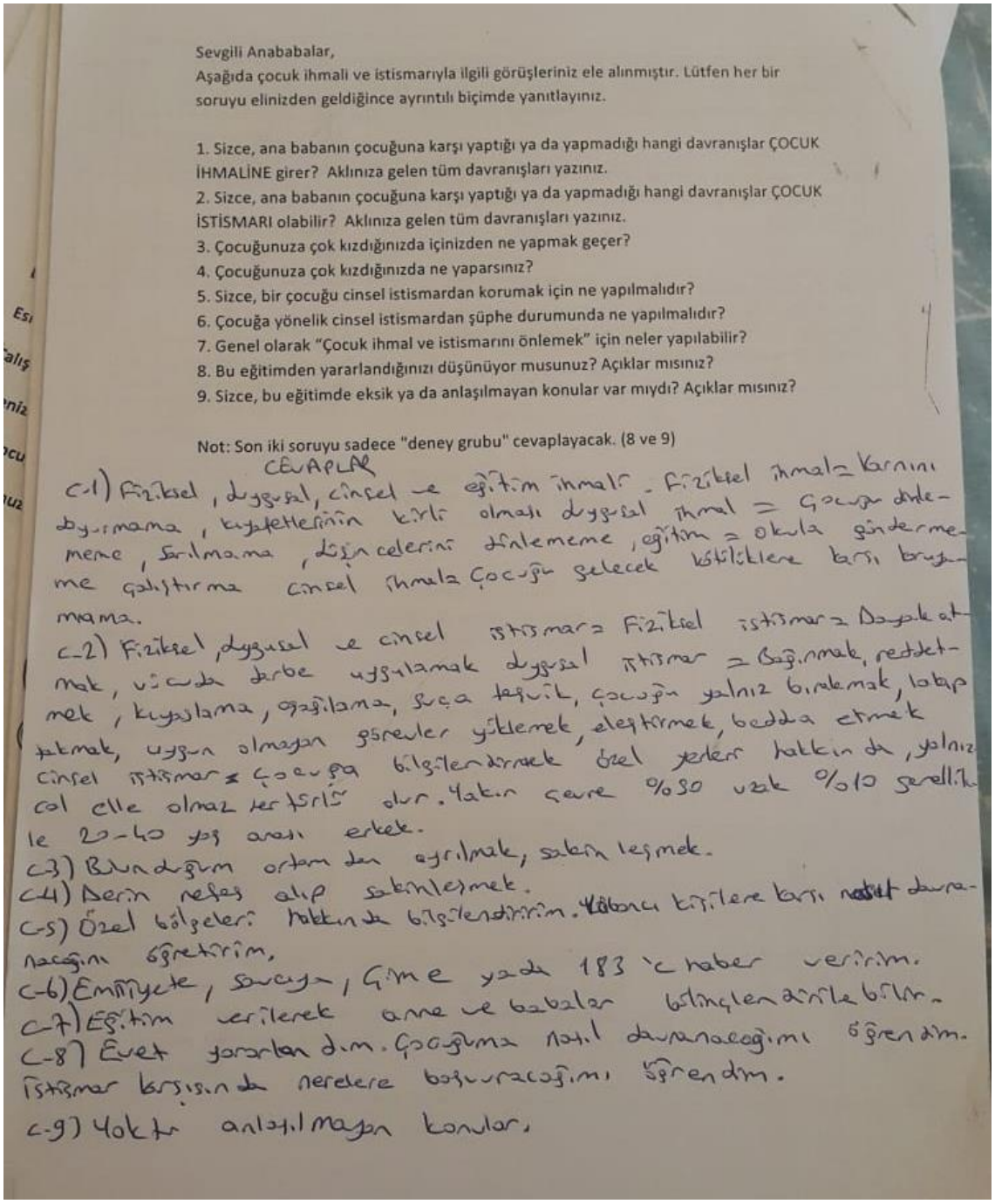
Hepinize çok teşekkür ediyorum. Sizi duyarlı anne ve babalar olarak adlandırıyor ve tebrik ediyorum. Şimdi bence bir kendinizi alkışlayın.

Toplu alkış alınır.

Çocuklarınızla bu etkinlikleri, canlandırmaları yapmayı unutmayın.

Görüşmek üzere…

EK 2. Deney Grubu Katılımcılarının Nitel Soruluara Verdikleri Son-test Yanıt Örnekleri

Sevgili Anababalar,
Aşağıda çocuk ihmali ve istismarıyla ilgili görüşleriniz ele alınmıştır. Lütfen her bir soruyu elinizden geldiğince ayrıntılı biçimde yanıtlayınız.

1. Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İHMALİNE girer? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.
2. Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İSTİSMARI olabilir? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.
3. Çocuğunuza çok kızdığınızda içinizden ne yapmak geçer?
4. Çocuğunuza çok kızdığınızda ne yaparsınız?
5. Sizce, bir çocuğu cinsel istismardan korumak için ne yapılmalıdır?
6. Çocuğa yönelik cinsel istismardan şüphe durumunda ne yapılmalıdır?
7. Genel olarak "Çocuk ihmal ve istismarını önlemek" için neler yapılabilir?
8. Bu eğitimden yararlandığınızı düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
9. Sizce, bu eğitimde eksik ya da anlaşılmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?

Not: Son iki soruyu sadece "deney grubu" cevaplayacak. (8 ve 9)

CEVAPLAR

C-1) Fiziksel, duygusal, cinsel ve eğitim ihmali. Fiziksel ihmal= karnını doyurmama, kıyafetlerinin kirli olması duygusal ihmal = çocuğu dövmeme, sarılmama, düşüncelerini dinlememe, eğitim = okula göndermeme geliştirma cinsel ihmal= çocuğu gelecek kötülüklere karşı korumama.

C-2) Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar= Fiziksel istismar = Dayak atmak, vücuda darbe uygulamak duygusal istismar = Bağırmak, reddetmek, kıyaslama, ağağılama, suçu teşvik, çocuğu yalnız bırakmak, tokat atmak, uygun olmayan görevler yüklemek, eleştirmek, bedduа etmek cinsel istismar = çocuğa bilgilendirmek özel yerleri hakkında, yalnız cinsel elle olmaz tertirli olur. Yakın çevre %80 uzak %10 genellikle 20-40 yaş arası erkek.

C-3) Bulunduğum ortamdan ayrılmak, sakinleşmek.

C-4) Derin nefes alıp sakinleşmek.

C-5) Özel bölgeleri hakkında bilgilendiririm. Kötücül kişilere karşı nasıl davranacağını öğretirim,

C-6) Emniyete, savcıya, 183'e haber veririm.

C-7) Eğitim verilerek anne ve babalar bilinçlendirilebilir.

C-8) Evet yararlandım. Çocuğuma nasıl davranacağımı öğrendim. İstismar karşısında nerelere başvuracağımı öğrendim.

C-9) Yoktur anlaşılmayan konular.

Sevgili Anababalar,

Aşağıda çocuk ihmali ve istismarıyla ilgili görüşleriniz ele alınmıştır. Lütfen her bir soruyu elinizden geldiğince ayrıntılı biçimde yanıtlayınız.

1. Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İHMALİNE girer? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.
2. Sizce, ana babanın çocuğuna karşı yaptığı ya da yapmadığı hangi davranışlar ÇOCUK İSTİSMARI olabilir? Aklınıza gelen tüm davranışları yazınız.
3. Çocuğunuza çok kızdığınızda içinizden ne yapmak geçer?
4. Çocuğunuza çok kızdığınızda ne yaparsınız?
5. Sizce, bir çocuğu cinsel istismardan korumak için ne yapılmalıdır?
6. Çocuğa yönelik cinsel istismardan şüphe durumunda ne yapılmalıdır?
7. Genel olarak "Çocuk ihmal ve istismarını önlemek" için neler yapılabilir?
8. Bu eğitimden yararlandığınızı düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
9. Sizce, bu eğitimde eksik ya da anlaşılmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?

Not: Son iki soruyu sadece "deney grubu" cevaplayacak. (8 ve 9)

Fiziksel açıdan,

① Beslenmesine özen göstermemek, Hastalandığında doktora götürmemek. Duygusal açıdan, onu önemsemenek, O evde yokmuş gibi davranmak. Fikirlerini almamak. Onunla oyun oynamamak ve sohbet etmemek. Eğitim konusunda derslerine bakmamak, okuluyla hiç ilgilenmemek. Umursamamak. Cinsel açıdan onunla ergenlikte yaşayacağı değişikliklerden bahsetmemek.

② Fiziksel açıdan; vurmak, cimciklemek, sıkmak, boğmak. Duygusal açıdan bağırmak, küfür etmek, kıyaslamak, tehdid etmek, alay etmek, aşağılamak. Cinsel açıdan dokunulmaması gereken özel yerlere dokunulması, tecavüz.

④ Çocuğuma çok kızdığımda kendimi durdurup ona bağırmıyorum. Sakince kızdığım konuyu ona anlatmaya çalışıyorum..

③ Çocuğuma çok kızdığımda içimden bağırmak geçiyor.

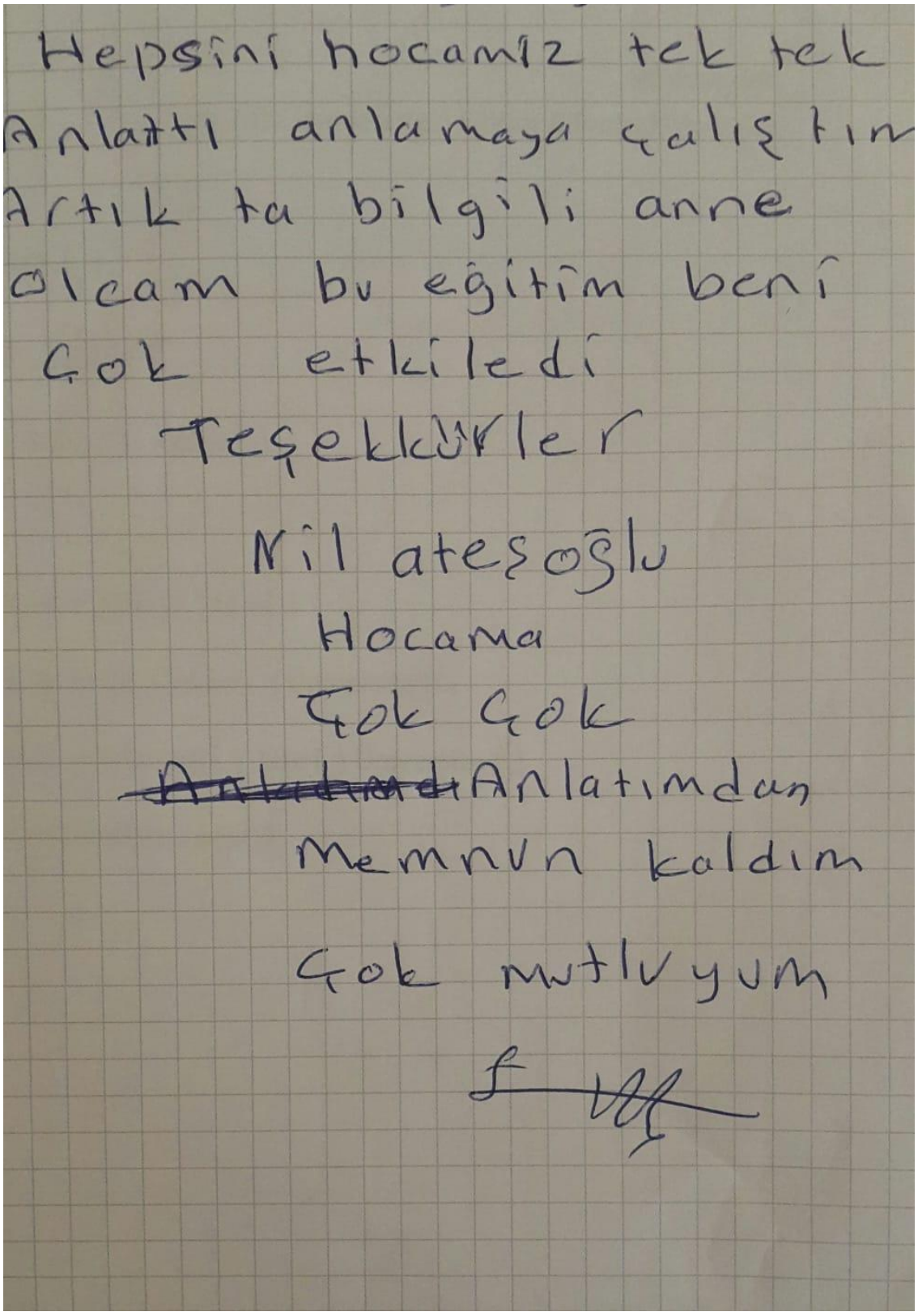
⑤ Çocuğu cinsel istismardan korumak için ona dokunulmaması gereken özel yerlerinin olduğundan bahsetmemiz gerekir. Herhangi biri dokunmak ister ve onu rahatsız ederse hayır demesi gerektiği anlatılmalıdır.

⑥ Şüphe durumunda önce çocuğumuzla sakince konuşmalıyız eğer varsa böyle birşey, yada olmasa bile yalnızca şüphe duyuyorsak ilgili kurumlara başvurabiliriz Alo 183 arayabiliriz. ÇİM'e başvurabiliriz.

⑦ Eğitimlerin dahada artırılması gerekiyor. Ama ne yazıkki işsizlik, alkol çocuklukta bu durumlara maruz kalmak, erken yaşta evlilikler bu durumları tetikliyor.

⑧ Bu ön oturumda gerçekten çok yanlışlarının olduğunu farkettim ve çok şey öğrendim.

⑨ Eğitimde öğrenmemiz gereken herşeyi öğrendiğimi düşünüyorum.

Hepsini hocamız tek tek
Anlattı anlamaya çalıştım
Artık ta bilgili anne
olcam bu eğitim beni
Çok etkiledi
Teşekkürler
Nil ateşoğlu
Hocama
Çok Çok
~~Anlatımdan~~ Anlatımdan
memnun kaldım
Çok mutluyum